

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

Mgr. Pavla Bejčková

Trestněprávní ochrana životního prostředí

Protection of the Environment through Criminal Law

Disertační práce

Školitel:

Prof. JUDr. Milan Damohorský, DrSc.

Katedra práva životního prostředí

V Praze 21. května 2015

Prohlašuji, že předloženou disertační práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 21. května 2015

Mgr. Pavla Bejčková

Obsah:

Úvod.....	4
1. Teoretická a faktická východiska	9
1.1. Vymezení základních pojmů	9
1.2. Trestní odpovědnost jako nástroj k ochraně životního prostředí	13
1.3. Vztahy mezi jednotlivými kategoriemi odpovědnosti	18
1.4. Specifické rysy environmentální kriminality	22
1.5. Shrnutí.....	24
2. Trestní ochrana životního prostředí v mezinárodním právu	26
2.1. Odpovědnost států za zločiny proti životnímu prostředí	26
2.2. Trestní odpovědnost jednotlivců.....	27
2.3. Úmluva Rady Evropy	29
2.4. Shrnutí.....	36
3. Trestní ochrana životního prostředí v unijním právu.....	38
3.1. Vývoj	38
3.2. Směrnice Evropského parlamentu a Rady	54
3.3. Harmonizace trestního práva po Lisabonské smlouvě	66
3.4. Shrnutí.....	68
4. Trestní ochrana životního prostředí v České republice	70
4.1. Obecné poznámky.....	70
4.2. Vývoj ochrany životního prostředí v trestním právu	72
4.3. Platný právní stav.....	84
4.3.1. Obecný rozbor skutkových podstat.....	93
4.3.2. Trestání	105
4.4. Trestní odpovědnost právnických osob	110
4.4.1. Důvody pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob	111
4.4.2. Rozbor platné úpravy	114
4.5. Aplikační praxe.....	123
4.6. Shrnutí.....	134
5. Přestupky a správní delikty proti životnímu prostředí.....	138
5.1. Správněprávní odpovědnost.....	138
5.2. Přestupky	139
5.3. Správní delikty	141
5.4. Statistiky ČIŽP.....	142
5.5. Shrnutí.....	144
6. Trestní ochrana životního prostředí v právních řádech jiných států	145
6.1. Německo	145
6.2. Rakousko	162
6.3. Polsko.....	171
6.4. Celkové shrnutí	179
Závěr	182
Shrnutí.....	191
Summary	194
Seznam použitých zkratk	197
Použitá literatura	198
Internetové zdroje	204

Rozhodnutí soudů	208
Přílohy.....	209
Příloha č. 1 – Statistiky v letech 2001 až 2009	209
Příloha č. 2 – Statistiky v letech 2010 až 2013	211
Příloha č. 3 – Trestné činy Pytláctví, Týrání zvířat a Zanedbání péče o zvíře z nedbalosti	213
Příloha č. 4 – Uložené tresty a ochranná opatření	214
Příloha č. 5 – Statistiky ČIŽP	215
Příloha č. 6 – Statistiky v Německu.....	216
Příloha č. 7 – Statistiky v Rakousku	218
Příloha č. 8 – Statistiky v Polsku	219
Anotace	221
Abstract	223

Úvod

Trestněprávní ochraně životního prostředí byla v české literatuře věnována intenzivní pozornost již od začátku 90. let 20. století v návaznosti na úpravu prvních skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí v trestním zákoně. Touto problematikou se zabývali především M. Damohorský a V. Stejskal. Vrcholu pozornosti u evropské i české odborné veřejnosti dosáhla ochrana životního prostředí prostředky trestního práva mezi lety 1998 a 2010, tj. v období ohraničeném přijetím Úmluvy Rady Evropy o ochraně životního prostředí prostřednictvím trestního práva a termínem pro transpozici směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/99/ES o trestněprávní ochraně životního prostředí. V tomto období bylo trestněprávní odpovědnosti v ochraně životního prostředí věnováno bezpočet monografií, článků i absolventských prací (viz seznam literatury).

Na trestní právo je nahlíženo jako na nástroj, který pomůže efektivně řešit problematiku environmentální kriminality v situaci, kdy k účinnému dodržování norem na ochranu životního prostředí nestačí v právu životního prostředí tradičně užívané nástroje správního práva. Ačkoli standardy ochrany životního prostředí zakotvené v předpisech Evropské unie a v právních předpisech členských států jsou vysoké a naprostá většina činností s dopady na životní prostředí je právními předpisy přísně regulována, je životního prostředí stále poškozováno a normy na jeho ochranu porušovány. Nejzávažnější environmentální kriminalita je páchána zejména v souvislosti s nakládáním s odpady, s obchodem s ohroženými druhy rostlin a živočichů a s vypouštěním nebezpečných látek do půdy, vody a ovzduší. Environmentální kriminalita způsobuje nejen významné škody nebo ohrožení pro životní prostředí a lidské zdraví, ale zároveň představuje pro své pachatele zdroj vysokých zisků za cenu relativně nízkého rizika odhalení. Účinky environmentální kriminality často přesahují hranice jednotlivých států.

Trestní právo je sice považováno za krajní prostředek ochrany, avšak v případě, že jiné právní nástroje selhávají, jeví se jeho aplikace nezbytná a adekvátní. Výhodou trestněprávní odpovědnosti oproti občanskoprávní a správněprávní odpovědnosti je její zvýšená represivní a preventivní povaha. Trestní sankce brání pachateli v další trestné

činnosti, účinně odrazují potenciální pachatele a vyjadřují významný společenský nesouhlas s předmětným jednáním.

Primárním cílem směrnice 2008/50/ES bylo zajistit dodržování norem na ochranu životního prostředí a účinný postih nejzávažnějších jednání proti životnímu prostředí. Evropská unie vycházela z premisy, že nástroje trestního práva jsou ke splnění tohoto cíle nejvhodnější. Klíčové otázky, jejichž zodpovězení považuji za hlavní cíl této práce, jsou proto následující:

Plní úprava trestných činů proti životnímu prostředí v České republice svou primární úlohu? Umožňuje efektivnější postih jednání proti životnímu prostředí a zajištění dodržování norem na ochranu životního prostředí než umožňují nástroje správního trestání? Neboli, je trestní právo skutečně nejefektivnějším nástrojem k ochraně životního prostředí?

Při hledání odpovědi na tyto otázky využívám poznatky literatury dosud na téma trestněprávní ochrany životního prostředí zpracované, navazuji na ně a aktualizuji je o poznatky posledních let. V první řadě se soustřeďuji na rozbor právní úpravy trestněprávní ochrany životního prostředí, a to jak na její historický vývoj, tak na platný právní stav. Vzhledem k tomu, že se jedná o problematiku Evropskou unií prostřednictvím směrnice 2008/99/ES z části harmonizovanou, neomezuji se jen na právní úpravu vnitrostátní, ale kladu důraz i na analýzu úpravy trestněprávní ochrany životního prostředí v právu Evropské unie. Pozornost věnuji také úpravě na úrovni mezinárodního práva, která měla na genezi úpravy unijní významný vliv. V návaznosti na rozbor vnitrostátní právní úpravy na základě údajů z odborné literatury, analýz a zejména statistik státních orgánů popisuji a hodnotím také praktickou aplikaci právní úpravy (*law in action*).

Významnou součástí práce je rozbor právní úpravy a na základě dostupných statistických dat i aplikační praxe ve vybraných státech Evropské unie. Na rozbor zahraničních úprav navazuje jejich srovnání s úpravou a praxí v České republice. Pro tento účel jsem si zvolila tři ze čtyř sousedních států České republiky – Německo, Rakousko a Polsko, jejichž úprava trestněprávní odpovědnosti za jednání proti životnímu prostředí je české úpravě velmi blízká.

Hledám-li odpověď na otázku, je-li trestněprávní odpovědnost v ochraně životního prostředí efektivní, musím vymezit, s jakou kategorií odpovědnosti ji budu

srovnávat. V českém právu je při porušování norem na ochranu životního prostředí tradičně aplikována zejména odpovědnost správněprávní. V rámci této práce se proto stručně věnuji též odpovědnosti správněprávní. Srovnávám ji s odpovědností trestněprávní a na základě dostupných údajů hodnotím aplikační praxi přestupků a správních deliktů proti životnímu prostředí. Tato práce se nezabývá odpovědností soukromoprávní ani odpovědností za ekologickou újmu, jejichž hlavním cílem na rozdíl od odpovědnosti trestněprávní a správněprávní je náhrada ztráty na životním prostředí.

Základními metodami využívanými při zpracování práce jsou metoda analytická, syntetická a komparativní. Vzhledem k tomu, že hlavním cílem práce je posouzení efektivity trestněprávní odpovědnosti při ochraně životního prostředí, ovlivňuje práci také tzv. ekonomická analýza práva, její postupy a literatura z této oblasti.

Je třeba zdůraznit, že práce je zaměřena na hmotněprávní otázky trestněprávní ochrany životního prostředí. Otázek trestního práva procesního se práce dotýká jen letmo, a to v souvislosti s posouzením účinnosti trestního práva při ochraně životního prostředí.

Dizertační práce je rozdělena do **šesti hlavních částí**, které se dále dělí na kapitoly a podkapitoly.

V první části jsou vymezeny základní pojmy užívané v této práci (životní prostředí a ochrana životního prostředí) a popsána teoretická východiska, kterými jsou právní a trestněprávní odpovědnost v ochraně životního prostředí a jejich úloha a vztah trestněprávní odpovědnosti k jiným odpovědnostním vztahům, zejména ke správněprávní odpovědnosti. Popsána jsou i specifika environmentální kriminality v posledních desetiletích.

Ve druhé části práce se věnuji zakotvení trestněprávní ochrany životního prostředí v právu mezinárodním. Všímám si otázky odpovědnosti států, nicméně hlavní pozornost zaměřuji na mezinárodněprávní zakotvení odpovědnosti jednotlivce za jednání proti životnímu prostředí. Jádrem této části práce je rozbor Úmluvy Rady Evropy o ochraně životního prostředí prostřednictvím trestního práva.

Třetí část se zabývá úpravou trestněprávní ochrany životního prostředí v právu Evropské unie. Unijní úpravě věnuji vzhledem k jejímu vlivu na úpravu v jednotlivých členských státech detailní pozornost. Kromě podrobného rozboru směrnice 2008/99/ES

a jejích institutů se proto zabývám i popisem procesu, který vedl k jejímu přijetí. Bližší pohled na genezi unijní úpravy trestněprávní ochrany životního prostředí dle mého názoru umožňuje nejen detailní poznání principů přijatého znění směrnice, ale osvětluje také postoje a cíle Evropské komise a členských států k této úpravě.

Čtvrtou (stěžejní) část práce věnuji nástrojům ochrany životního prostředí v českém trestním právu. Zabývám se v ní vývojem úpravy trestných činů proti životnímu prostředí a platným právním stavem, včetně shrnutí typických znaků skutkovými podstat. Vzhledem k tomu, že velká část trestných činů proti životnímu prostředí je páchána v rámci činnosti právnických osob, je zvláštní kapitola věnována úpravě jejich trestněprávní odpovědnosti. Na základě statistických dat Ministerstva vnitra a Ministerstva spravedlnosti analyzuji aplikaci skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí v praxi. Tato část práce je doplněna přílohami s tabulkami, v kterých přehledně shrnuji údaje o počtu zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí a o počtu stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob za tyto trestné činy v letech 1999 až 2013.

V páté části práce obecně shrnuji platnou vnitrostátní úpravu správněprávní odpovědnosti za jednání proti životnímu prostředí a přibližuji její praktickou aplikaci. V této části práce využívám statistické údaje, které Česká inspekce životního prostředí zveřejňuje o své činnosti v rámci správního trestání.

V šesté části práce prezentuji a analyzuji základní instituty úprav trestání jednání proti životnímu prostředí ve vybraných zemích Evropské unie. Chci tak přispět k hlubšímu pochopení role trestněprávní odpovědnosti v ochraně životního prostředí, poukázat na rozdíly mezi českou úpravou a úpravami zahraničními a případně nabídnout zdroje inspirace pro českou úpravu *de lege ferenda*. Vybírám si pro tento účel úpravu ve třech sousedních státech, v Německu, Rakousku a Polsku, neboť jejich trestněprávní úprava je té české z historických a geografických důvodů velmi blízká. Kromě rozboru německé, rakouské a polské platné právní úpravy trestných činů proti životnímu prostředí analyzuji na základě dostupných údajů i aplikační praxi v těchto státech. Tato část práce je rovněž doplněna tabulkami, které shrnují údaje o počtech zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí a počtech za ně odsouzených osob v těchto státech.

Na základě poznatků uvedených v předchozích částech práce v závěru odpovídám na otázku ohledně efektivity trestního práva v ochraně životního prostředí, hodnotím platnou českou právní úpravu trestných činů proti životnímu prostředí a jejich aplikaci, a to i ve světle poznatků o právní úpravě a praxi v sousedních státech.

Jednotlivé části práce jsou zakončeny shrnutími a některé části práce i dílčími závěry, které slouží jako základní východiska pro celkový závěr práce.

Práce je psána k právnímu stavu dosaženému ke dni 21. května 2015.

Ráda bych tímto poděkovala za laskavé vedení disertační práce i celého doktorandského studia svému školiteli prof. JUDr. Milanu Damohorskému, DrSc. Poděkování patří také mé rodině a přátelům, především za jejich trpělivost.

1. Teoretická a faktická východiska

Tato práce se zabývá trestněprávní ochranou životního prostředí, tedy ochranou životního prostředí prostřednictvím trestního práva. Na úvod považuji za vhodné vymezit samotný předmět ochrany, tedy životní prostředí. Dále přibližuji koncept ochrany životního prostředí, odpovědnosti v ochraně životního prostředí a trestněprávní odpovědnosti v ochraně životního prostředí. Popisuji také charakteristické projevy environmentální kriminality v posledních desetiletích. Dvě samotné kapitoly jsou věnovány vztahu trestněprávní odpovědnosti k jiným odpovědnostním vztahům, zejména ke správněprávní odpovědnosti. Vzájemný vztah mezi trestněprávní a správněprávní odpovědností posuzuji i pomocí nástrojů tzv. ekonomické analýzy práva.

1.1. Vymezení základních pojmů

Životní prostředí

Definovat pojem životní prostředí není snadné. Životním prostředím v nejširším možném významu vycházejícím z obecného významu slov „životní“ a „prostředí“ lze rozumět veškerý okolní prostor, který obklopuje živé organismy a který má vlastnosti umožňující existenci jejich života nebo jinak přímo či nepřímo souvisí s jejich životem či podmínkami pro život¹ (viz ještě širší význam angl. *environment*, které znamená v podstatě *surroundings* – tedy okolí, či okolní prostor, obdobně něm. *Umwelt*, fr. *environnement*).

V české teorii práva životního prostředí se objevují dva směry chápání životního prostředí jako předmětu právní ochrany. Širší pojetí, podle kterého životní prostředí zahrnuje jak tzv. životní prostředí přírodní, nevytvořené člověkem, tak životní prostředí umělé, člověkem vytvořené (lidská sídla, prostředí v budovách, pracovní prostředí, kulturní památky a dal.).² V užším pojetí je životní prostředí chápáno jako prostředí přírodní, které sice již v podstatě nikde na Zemi není nedotčeno činností člověka, ale

¹ Bell, S., McGillivray, D.: *Environmental Law*, 6. vydání, Oxford : Oxford University Press, 2005, s. 7.

² Pekárek, M., Průchová, I., Dudová, J., Jančářová, I., Tkáčiková, J.: *Právo životního prostředí*, I. díl, 2. vydání, Brno : Masarykova univerzita, 2009, s. 11 -17.

i tak zůstává, byť v pozměněné podobě, přirozenou podmínkou života člověka a ostatních živých organismů.³

Postihuje-li se jako trestný čin poškození nebo ohrožení životního prostředí a jeho složek obecně, hraje rozsah pojmu životní prostředí zásadní roli. V případě širšího pojetí by tak za poškození životního prostředí mohlo být považováno např. poškození kulturních památek nebo archeologických nalezišť. Při příliš restriktivním chápání životního prostředí jako prostředí přírodního, lidskou činností nedotčeného, by již v současné době ve většině částí světa nebylo, co chránit.

Německá literatura zabývající se právem životního prostředí rozlišuje extenzivní a restriktivní pojetí životního prostředí (*Umwelt*). V extenzivním smyslu se životním prostředím rozumí veškeré okolí člověka a veškeré sociální, kulturní a politické vazby, zatímco v restriktivním pojetí se životní prostředí vymezuje jako přirozené prostředí, tj. přirozené a základní podmínky života člověka, kterými jsou půda, voda, vzduch, živá příroda, jejich vzájemné vztahy a jejich vztahy k člověku. Dle M. Kloepfera je však příliš zužující chápání životního prostředí v současné době nerealistické a překonané, neboť člověkem vytvořené či pozměněné prostředí má na prostředí přirozené naprosto zásadní vliv.⁴

Stejně tak v anglické teorii i v právní úpravě zahrnuje životní prostředí i určité prvky „umělého“ člověkem vytvořeného světa.⁵ Podle britského zákona o ochraně životního prostředí (*Environmental Protection Act*) z roku 1990 životní prostředí tvoří „zejména ovzduší, voda a půda, přičemž ovzduší zahrnuje ovzduší v budovách a ovzduší v přírodních nebo umělých člověkem vytvořených objektech pod zemí i na zemi“.⁶

V českém právním řádu je životní prostředí definováno v § 2 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí (dále jen „zákon o životním prostředí“), jako „vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje“. Ustanovení § 2 dále uvádí demonstrativní výčet, ve kterém jako složky životního prostředí jmenuje ovzduší, vodu, horniny, půdu, organismy,

³ Damohorský a kol.: Právo životního prostředí, Praha : C. H. Beck, 2010, s. 29.

⁴ Kloepfer, M.: Umweltrecht, 3. vydání, München : Beck, 2004, s. 17 – 19.

⁵ Bell, S., McGillivray, D.: Environmental Law, s. 7.

⁶ Česká právní úprava ochrany životního prostředí jako složky životního prostředí (zákon č. 201/2012 Sb., o ochraně ovzduší, ve znění pozdějších předpisů) naopak výslovně ovzduší v budovách ze své působnosti vyjímá.

ekosystémy a energie. Životní prostředí je tak podle zákona o životním prostředí pojímáno jako hmotné přirozené předpoklady existence živých organismů, tedy spíše v restriktivním významu přirozeného či přírodního prostředí.

Ochrana životního prostředí

Kromě pojmu životního prostředí je třeba vymezit i pojem ochrana životního prostředí. Zákon o životním prostředí ji definuje v § 9 jako „*činnosti, jimiž se předchází znečišťování nebo poškozování životního prostředí, nebo se toto znečišťování nebo poškozování omezuje a odstraňuje. Zahrnuje ochranu jeho jednotlivých složek, druhů organismů nebo konkrétních ekosystémů a jejich vzájemných vazeb, ale i ochranu životního prostředí jako celku.*“

V souladu s touto definicí rozlišuje M. Damohorský **ochranu životního prostředí na defenzivní a ofenzivní**.⁷ Defenzivní ochrana spočívá v preventivní činnosti, která má poškozování nebo ohrožování životního prostředí zabránit. Jde např. o povinnost provádět určitou činnost pouze na základě povolení, povinnost uplatňovat preventivní opatření, stanovení zákazu činnosti nebo sankce, která chrání životní prostředí generálně preventivně prostřednictvím svého odstrašujícího účinku. Ofenzivní ochrana životního prostředí nastupuje v okamžiku, kdy již k poškození či ohrožení životního prostředí došlo. Spočívá např. v uložení povinnosti odstranit škody na životním prostředí, povinnosti provádět opatření k nápravě, která míru poškozování životního prostředí omezí pod zákonem povolenou mez, nebo povinnosti nahradit škody na životním prostředí.

Ochranu životního prostředí lze dále rozlišovat podle hlavního předmětu této ochrany **na ochranu antropocentrickou a ekocentrickou**.⁸ V případě antropocentrického přístupu je primárním cílem ochrany životního prostředí ochrana člověka. Na životní prostředí je v tomto pojetí nahlíženo především jako na elementární podmínky života a zdraví člověka, které je třeba chránit, aby se zabránilo přímým nebo nepřímým dopadům znečišťování a poškozování životního prostředí na člověka, ať již bezprostředně nebo v budoucích generacích, nebo aby se tyto negativní vlivy alespoň omezily na únosnou míru. Ekocentrický (nebo také obdobně fyziocentrický,

⁷⁷ Damohorský, M. a kol.: Právo životního prostředí, s. 29 – 30.

⁸ Kloefer, M.: Umweltrecht, s. 19 nebo také Stejskal, V.: Vývojové tendence právní úpravy ochrany přírody, Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2012, s. 28.

biocentrický či také holistický) přístup k ochraně životního prostředí naopak vychází z myšlenky, že člověk je nedílnou součástí životního prostředí a ostatním prvkům životního prostředí je přiznána samostatně stojící, na člověku nezávislá vnitřní hodnota. Vycházíme-li z ekocentrického přístupu, je třeba životní prostředí chránit samo o sobě, nikoli pouze proto, že je jeho ochrana ku prospěchu člověku.

Právní odpovědnost

Nástrojem trestněprávní ochrany životního prostředí je delikt ní odpovědnost za trestné činy proti životnímu prostředí (dále také „trestněprávní odpovědnost“). Jako východisko pro vymezení trestněprávní odpovědnosti v ochraně životního prostředí je vhodné nejprve přiblížit samotný koncept právní odpovědnosti, respektive právní odpovědnosti v ochraně životního prostředí.

Právní odpovědností (angl. *liability*, fr. *responsabilité*, něm. *Haftung*) se rozumí povinnost nést sankční následky svého protiprávního jednání, resp. strpět následky porušení povinnosti stanovené právními normami. K porušení povinnosti dochází, pokud ten, kdo byl k něčemu povinen, se choval jinak, než se dle povinnosti chovat měl. Porušení povinnosti může být komisivní, kdy se subjekt povinnosti choval tak, jak nesměl (tj. porušil povinnost zdržet se určitého chování), nebo omisivní, kdy se nezachoval tak, jak měl (tj. porušil povinnost něco konat).

Základní zásadu uplatňování právní odpovědnosti zakotvuje čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, ze kterého vyplývá, že právní odpovědnost může být státní mocí uplatňována jen v případech a mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví. Tímto způsobem je vymezena hranice mezi odpovědností právní a mimoprávními kategoriemi odpovědnosti (např. odpovědnost morální, politická atd.). Právní odpovědnost je zpravidla spojena se vznikem nové sekundární povinnosti v důsledku porušení původní povinnosti.

Rozlišují se následující formy právní odpovědnosti:

a) **odpovědnost za zavinění** (subjektivní odpovědnost), která je založena protiprávním jednáním (deliktem) odpovědné osoby (delikventa); rozlišuje se zavinění ve formě úmyslu a zavinění ve formě nedbalosti;

a b) **odpovědnost bez ohledu na zavinění** (objektivní odpovědnost), která je založena vznikem škodlivého protiprávního stavu. Dává-li zákon subjektu možnost liberace, hovoříme o objektivní odpovědnosti **relativní**. Tam, kde nejsou liberační důvody připuštěny, jedná se o **absolutní** objektivní odpovědnost.⁹

Právní teorie klasifikuje druhy právní odpovědnosti v závislosti na tom, zda je jednáním delikventa porušována povinnost stanovená normami veřejného práva nebo soukromého práva. Protiprávním jednáním však může vzniknout zároveň odpovědnost soukromoprávní i veřejnoprávní. Jednotlivé druhy právní odpovědnosti se mezi sebou odlišují charakterem chráněných právních zájmů a hodnot, intenzitou ochrany jim poskytované a subjekty, mezi kterými vzniká odpovědnostní vztah.

Veřejnoprávní odpovědnost rozlišujeme na a) **trestněprávní** za porušení norem stanovených trestním právem (tj. odpovědnost za trestné činy) a b) **správněprávní** za porušení norem stanovených správním právem (tj. odpovědnost za správní delikty). Následkem porušení veřejnoprávní povinnosti může být buď trestní sankce, nebo správní sankce, které se od sebe obecně odlišují zejména intenzitou svého zásahu do práv pachatele.

Soukromoprávní odpovědnost (nebo také občanskoprávní odpovědnost) je upravena normami soukromého práva a jejími následky mohou být povinnost uvedení do původního stavu (*restitutio in integrum*) nebo povinnost náhrady škody v penězích.¹⁰

1.2. Trestní odpovědnost jako nástroj k ochraně životního prostředí

Právní odpovědnost v ochraně životního prostředí

Základy trestněprávní a obecně i právní odpovědnosti v ochraně životního prostředí v České republice jsou vyjádřeny již v ústavních předpisech. Právní odpovědnost může být uplatňována pouze v souladu s ústavní zásadou enumerativnosti veřejnoprávních pretenzí (tj. státní moc lze uplatňovat jen v případech, mezích

⁹ Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.: Teorie práva, Praha : Eurolex Bohemia, 2001, s. 160 a n.

¹⁰ Zatímco zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, upřednostňoval peněžitou náhradu škody a uvedení do předešlého stavu umožňoval pouze v tom případě, že o to poškozený sám požádal a soud zároveň shledal tento požadavek za účelný (§ 442), zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník preferuje náhradu škody uvedením do původního stavu (§ 2951). Zároveň však umožňuje náhradu škody v penězích, pokud uvedení do původního stavu není možné, anebo žádá-li to poškozený.

a způsoby, které stanoví – čl. 2 odst. 2 Ústavy), zásadou, že povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích (čl. 4 odst. 1 Listiny základních práv a svobod) a zásadou legality trestání (tj. jen zákon může stanovit, které jednání je trestným činem a jaký trest či jiné újmy na právech nebo majetku je možné za jeho spáchání uložit neboli *nullum crimen, nulla poena sine lege* – čl. 39 Listiny).¹¹

Ústava ve svém čl. 7 zakotvuje tzv. princip odpovědnosti státu za ochranu životního prostředí, když stanoví povinnost státu dbát o šetrné využívání přírodních zdrojů a o ochranu přírodního bohatství. Stát svou povinnost plní zejména tvorbou norem, které mohou dostatečnou ochranu přírodních zdrojů a přírodního bohatství zajistit, a prostřednictvím výkonu státní správy. Právními normami stát zajišťuje také právo na příznivé životní prostředí, které dle čl. 35 odst. 1 Listiny přísluší každému a kterého se však lze podle čl. 41 odst. 1 Listiny domáhat pouze v mezích zákonů, které toto ustanovení provádějí. Stát v zákonech vymezí přípustnou míru znečišťování a znečištění, stanoví povinnosti k ochraně životního prostředí a upravuje i kontrolní a sankční mechanismy k prosazování těchto povinností.

Základy právní odpovědnosti jednotlivce v ochraně životního prostředí jsou pak v Listině zakotveny v čl. 11 odst. 3 a v čl. 35 odst. 3. Obě ustanovení vycházejí z obecné právní zásady *neminem laedere*. Zatímco čl. 11 odst. 3 Listiny stanoví každému vlastníkovu povinnost nepoškozovat výkonem svého vlastnického práva lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem, čl. 35 odst. 3 ukládá obecně každému při výkonu svých práv neohrožovat ani nepoškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem.

Právní odpovědnost v ochraně životního prostředí je českou naukou rozlišována na odpovědnost delikt ní a odpovědnost za ztráty na životním prostředí. Zvláštním případem je odpovědnost za staré ekologické škody.¹²

Delikt ní odpovědnost je vymezována jako odpovědnost za protiprávní jednání, kterým se porušují normy na ochranu životního prostředí a jeho složek, a rozlišuje se na **a) odpovědnost trestněprávní**, tj. odpovědnost za trestné činy podle zákona

¹¹ Stejskal, V.: Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity, Praha : Eva Rozkotova - IFEC, 2006, s. 128 – 134.

¹² Damohorský, M. a kol.: Právo životního prostředí, s. 70 a n.

č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“ nebo „TrZ“), a **b) odpovědnost správněprávní**, tj. za přestupky ve smyslu zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, a za a jiné správní delikty fyzických a právnických osob při porušení předpisů správního práva.

Odpovědnost za ztráty¹³ na životním prostředí je teorií rozlišována na **a) soukromoprávní odpovědnost za škodu**¹⁴ (tj. ekonomickou, materiální škodu na složkách životního prostředí), tj. občanskoprávní odpovědnost za občanskoprávní delikty podle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a **b) veřejnoprávní odpovědnost za ekologickou újmu**¹⁵ (tj. imateriální snížení funkčních vlastností ekosystémů či jiných hodnot životního prostředí). Literatura odlišuje tyto dvě formy odpovědnosti také odlišením pojmu pro odčinění ztrát na životním prostředí, kdy v případě škody používá pojem „náhrada“, zatímco u ekologické újmy pojem „náprava“.¹⁶

Trestněprávní odpovědnost v ochraně životního prostředí

Trestněprávní ochranou životního prostředí je třeba rozumět ochranu životního prostředí pomocí nástrojů trestního práva, tj. s využitím deliktní odpovědnosti za trestné činy. Ochrana životního prostředí nástroji trestního práva se v našem právním řádu a v právním řádu okolních států (Německo, Rakousko, Polsko, Slovensko) objevuje až od 80. let 20. století a až do současnosti hraje v porovnání s využitím nástrojů správního trestání spíše marginální roli. Od 90. let 20. století se objevují na mezinárodním poli a později pak i na úrovni Evropské unie snahy o hledání shody na tom, že některá nejzávažnější jednání proti životnímu prostředí by měla být postihována nikoli správními sankcemi, nýbrž sankcemi trestní povahy.

V některých státech Evropské unie byla jednání proti životnímu prostředí až do nedávna postihována výlučně normami trestního práva. Příkladem jsou Velké Británie

¹³ K odpovědnosti za ztráty na životním prostředí blíže viz např. Damohorský, M.: Právní odpovědnost za ztráty na životním prostředí, Praha : Karolinum, 1999, s. 135, Humlíčková, P.: Právní odpovědnost za ztráty na životním prostředí. In Lidská práva, právní odpovědnost a ochrana životního prostředí, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica 3/2011, s. 57.

¹⁴ Viz blíže např. Jančářová, I. a kol.: Odpovědnost v právu životního prostředí - současný stav a perspektivy, Brno : Masarykova univerzita, 2013, s. 188.

¹⁵ K odpovědnosti za ekologickou újmu a její úpravě v ČR viz blíže Stejskal, V., Vícha, O.: Zákon o předcházení ekologické újmy a její nápravě s komentářem, souvisícími předpisy a s úvodem do problematiky ekologicko-právní odpovědnosti, Praha : Leges, 2009.

¹⁶ Damohorský, M. a kol.: Právo životního prostředí, s. 70 až 71 a 79.

nebo vlámská část Belgie. V obou zemích byl však tento stav kritizován, neboť vedl k tomu, že méně závažná jednání proti životnímu prostředí unikala jakémukoli postihu. Generálně preventivní účinek trestního práva tak byl značně eliminován, neboť pachatelé si byli vědomi nízkého rizika odhalení své trestné činnosti. Ve Velké Británii i ve vlámské části Belgie byl proto v roce 2008, resp. 2009 umožněn postih jednání poškozujících životní prostředí i prostředky správního trestání, od čehož se očekává zejména efektivnější vymáhání dodržování norem na ochranu životního prostředí.¹⁷

Trestní právo je odvětvím veřejného práva, jímž se stanoví, která společensky škodlivá jednání jsou trestnými činy, jaké jsou sankce za jejich spáchání a jakým způsobem stát prostřednictvím svých příslušných orgánů spáchání trestných činů zjišťuje a jak trestá jejich pachatele. Základní funkcí trestního práva je **ochrana společnosti před kriminalitou**, tj. před trestnými činy, za které jsou považovány pouze ta protiprávní jednání, která mají vyšší stupeň nebezpečnosti pro společnost. Vzhledem k tomu, že trestní právo disponuje nejcitlivějšími prostředky státního donucení, které zásadním způsobem zasahují do práv a svobod jednotlivce (např. sankce v podobě trestu odnětí svobody), mělo by být v souladu s tzv. **zásadou subsidiarity trestní represe** užíváno pouze v případech, kdy jsou zvlášť nebezpečným jednáním ohroženy elementární právní hodnoty společnosti, a pouze pokud neexistuje jiné méně represivní řešení, které by společnost dostatečně ochránilo, tj. pokud jiné právní prostředky nejsou účinné. Trestněprávní ochrana společenských hodnot představuje **nejzazší řešení** (*ultima ratio*), a to pro zákonodárce i pro soudce.¹⁸

Kromě funkce ochranné plní trestní právo **funkci preventivně-represivní a funkci regulativní**. Represivní funkce je naplňována individuálním postihem pachatele a zabráněním mu v páchaní další trestné činnosti. Funkce preventivní s funkcí represivní úzce souvisí. Spočívá v předcházení a zamezování trestné činnosti a projevuje se individuálně preventivně a generálně preventivně. Individuálně preventivní funkci plní uložení trestu konkrétnímu pachateli, kterému se tak nejen brání

¹⁷ Viz např. Faure, M., Svatikova, K.: Criminal or Administrative Law to Protect the Environment? Evidence from Western Europe. In Journal of Environmental Law, 2012, 24 (2), s. 253; Watson, M.: The Use of Criminal and Civil Penalties to Protect the Environment: A Comparative Study. In European Environmental Law Review, 15(4), 2006, s. 108; Ogus, A., Abbot, C.: Sanctions for Pollution: Do We Have the Right Regime? In Journal of Environmental Law, 14, 2002, s. 283.

¹⁸ Šámal, P., Novotný, O., Gřivna, T., Herczeg, J., Vanduchová, M., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné, 7. vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 35 – 41.

v dalším páčání trestné činnosti, ale zároveň by na něj měl uložený trest působit tak, aby v budoucnu vedl řádný život. Uložení trestu konkrétnímu pachateli plní i generálně preventivní funkci vůči všem ostatním potenciálním pachatelům. Generálně preventivní funkci má již samotná existence trestu a zakotvení postihu určitých protispolečenských jednání v trestním zákoníku, neboť zákonné definice trestných činů napomáhají při utváření pravidel řádného chování lidí a formování právního povědomí ve společnosti. Regulativní funkce trestního práva spočívá v přesném vymezení podmínek a hranic trestní odpovědnosti a vymezení podmínek ukládání trestů a ochranných opatření.¹⁹

Pro nutnost postihovat poškozování životního prostředí nástroji trestního práva hovoří zejména jeho zásadní význam. Životní prostředí představuje jeden ze základních předpokladů lidského života, a jeho ochranu je proto třeba zajišťovat všemi dostupnými prostředky. Vnímání životního prostředí jako hodnoty zásadního rozměru pro člověka vzrůstá v posledních desetiletích v důsledku jeho nepříznivého stavu ve většině zemí světa. Životní prostředí tak začíná být považováno za stejně významnou hodnotu, jako jsou tradiční hodnoty chráněné trestním právem (život, zdraví, majetek ad.). Tyto tradiční individuální trestním právem chráněné hodnoty totiž lze plně využívat jen za předpokladu, že bude dostatečně chráněno i životní prostředí jako hodnota kolektivní a obecná (univerzální).

Společnost, která chrání normami trestního práva životní prostředí a jeho složky, tím dává najevo, že životní prostředí považuje za hodnotu, na jejímž zachování má zvláštní zájem, a která je proto této nejzazší ochrany hodná. Jednání, která poškozují nebo ohrožují životní prostředí, pokládá taková společnost za natolik společensky nebezpečná, že je považuje za nutné postihovat vysoce represivními trestními sankcemi. „Povýšení“ ochrany životního prostředí mezi hodnoty, které je třeba chránit prostředky trestního práva, má významný generálně preventivní účinek, neboť dává nejen potenciálním pachatelům, ale v podstatě i celé společnosti jasný signál, že životní prostředí je řazeno mezi vybrané významné hodnoty, jimž je třeba poskytovat ochranu i krajními prostředky.

¹⁹ Šámal, P., Novotný, O., Gřivna, T., Herczeg, J., Vanduchová, M., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné, 7. vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 35 – 41.

1.3. Vztahy mezi jednotlivými kategoriemi odpovědnosti

Vztah mezi trestní a **správní odpovědností** je velmi úzký, neboť v obou případech je následkem trestání, tj. rozhodování o vině a trestu za porušení práva, a to buď soudní, nebo správní trestání. Jednání porušující normy veřejného práva se proto rozlišují na **tzv. soudní delikty (trestné činy) a správní delikty**.

Hranice mezi trestným činem a správním deliktem či přestupkem je spatřována v **závažnosti deliktu**. Podle české právní úpravy jsou trestné činy pouze protiprávní činy, které trestní zákoník označuje za trestné a které vykazují znaky uvedené v trestním zákoníku, přičemž trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu (§ 12 odst. 1 a § 13 odst. 1 TrZ). Správní delikty či přestupky tedy nepovažuje zákonodárce za natolik společensky škodlivé, aby je trestním zákoníkem označil za trestné. Další významný rozdíl mezi správními delikty a trestnými činy představují druhy ukládaných sankcí a intenzita zásahu těchto sankcí do sféry jednotlivce.

Možnosti využití **občanskoprávní odpovědnosti** jsou v případě škod na životním prostředí omezené, protože odpovědnost za škodu může být uplatněna většinou pouze v případě, když škoda vznikla na částech životního prostředí, které někdo vlastní nebo které mohou být předmětem vlastnictví. Právo domáhat se náhrady škody má zásadně pouze vlastník věci, na které škoda vznikla.

V zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, je však životní prostředí nově výslovně zařazeno mezi tzv. osobnostní práva člověka. Podle § 81 je chráněna osobnost člověka včetně všech jeho přirozených práv, přičemž v demonstrativním výčtu osobnostních práv, která požívají ochrany, je uvedeno i právo žít v příznivém životním prostředí. Člověk, jehož osobnost byla dotčena, má podle § 82 odst. 1 právo domáhat se, aby bylo od neoprávněného zásahu upuštěno nebo aby byl odstraněn jeho následek. Odstranění následku lze vnímat jako náhradu způsobené majetkové i nemajetkové újmy. Vznik odpovědnosti za nemajetkovou újmu musí být podle § 2894 odst. 2 výslovně stanoven zákonem. Není zcela zřejmé, zda lze tuto odpovědnost za nemajetkovou újmu v případě škody na životního prostředí dovodit z § 81 a 82. Pokud ano, uplatní se § 2956, podle kterého v případě vzniku povinnosti škůdce odčinit člověku újmu na jeho

přirozeném právu chráněném ustanoveními první části tohoto zákona (tj. včetně práva na příznivé životní prostředí), „nahradí škodu i nemajetkovou újmu, kterou tím způsobil; jako nemajetkovou újmu odčiní i způsobené duševní útrapy“. Otázkou však je, jak bude uvedená ustanovení vykládat soudní praxe.²⁰

Využití občanskoprávní odpovědnosti při škodách na životním prostředí dále omezuje obecný princip civilního práva - princip volné dispozice. Poškozený má zásadně právo domáhat se náhrady škody, nikoliv povinnost. Uplatnění práva na náhradu škody tedy závisí na jeho volném uvážení. Občanskoprávní odpovědnost je proto zcela neaplikovatelná, pokud škodu na životním prostředí způsobí sám vlastník složky životního prostředí.²¹

Jednání poškozující životní prostředí také obvykle nemá přímý dopad na jednotlivce, ale působí na společnost jako celek, a to většinou nepřímou. Důsledky znečišťování životního prostředí se navíc často projevují na jiném místě či po delší době. Dojde-li ke škodě na životním prostředí, nelze tak obvykle identifikovat přímého poškozeného a není dán individuální zájem na nápravě škody a na potrestání pachatele. V takových případech jsou nástroje občanskoprávní odpovědnosti zcela neaplikovatelné.

Výhodou trestněprávní odpovědnosti oproti občanskoprávní a správněprávní je především její **zvýšená represivní a preventivní povaha**. Represivní funkce trestního práva umožňuje uplatnění sankcí, které nemají v občanskoprávní ani správněprávní odpovědnosti obdoby. Uplatňuje-li se trestněprávní odpovědnost v ochraně životního prostředí, dodávají trestněprávní sankce životnímu prostředí jako chráněné hodnotě na významu a umožňují adekvátní potrestání pachatele. Preventivní funkce trestního práva hraje významnou roli vzhledem k tomu, že následky poškození životního prostředí jsou často nenapravitelné. Trestní právo působí preventivně nejen v individuální rovině vůči jednotlivým pachatelům trestných činů tak, aby již znovu životní prostředí nepoškozovali, ale také v obecné rovině odrazuje od jednání poškozujícího životní prostředí všechny potenciální pachatele.

²⁰ Jančářová, I. a kol.: Odpovědnost v právu životního prostředí - současný stav a perspektivy, s. 222.

²¹ Damohorský, M. a kol.: Právo životního prostředí, s. 83 a 84.

Vzhledem k represivní povaze trestního práva a jeho pojmání jako *ultima ratio* prostředku ochrany práv, který je možné aplikovat, až když jiné nástroje selhávají, lze k trestněprávní odpovědnosti přistoupit až v případě, že odpovědnost správněprávní ani občanskoprávní k efektivnímu zabránění poškozování a ohrožování životního prostředí nestačí. Pokud nástroje správněprávní a občanskoprávní odpovědnosti nejsou k ochraně životního prostředí dostatečné, jeví se v souladu s principem subsidiarity trestněprávní odpovědnost jako zcela adekvátní prostředek ochrany.

Odpovědnost v ochraně životního prostředí z pohledu ekonomické analýzy práva

Problematika odpovědnosti v ochraně životního prostředí (a to odpovědnosti deliktů i odpovědnosti za ztráty) je v zahraniční literatuře²² analyzována mnoha autory také z pohledu **ekonomické analýzy práva** (*law and economics*, překládáno také jako „právo a ekonomie“). V české právní literatuře není ekonomické teorii práva věnována přílišná pozornost obecně, o to méně pak ve vztahu k odpovědnosti v právu životního prostředí.²³

Ekonomická analýza práva je myšlenkovým proudem tzv. chicagské ekonomické školy, který zkoumá účinky právních norem na motivace a chování lidí a dále také motivace tvůrců právních norem. Právo chápe jako výsledek racionálního chování lidí, kteří sledují své vlastní zájmy.²⁴

V rámci ekonomické analýzy právní odpovědnosti významný zástupce²⁵ chicagské školy G. Becker prosazoval **tzv. teorii odstrašení** (*deterrence theory*), dle které porušení právní normy může být zabráněno, pokud pachatelem očekávané náklady v důsledku porušení právní normy (tj. zejména náklady pro něj vyplývající z uložené sankce) převyšují zisk, který mu porušování normy přináší. Teorie pracuje s racionálně

²² Viz např. Ogus, A., Abbot, C.: Sanctions for Pollution: do we have the right regime? *Journal of Environmental Law*, 2002, číslo 14, s. 283-300; Faure, M. *Environmental Crimes*, Maastricht University, Faculty of Law, 2009, s. 320 – 343; Faure, M., Svatikova, K.: Criminal or Administrative Law to Protect the Environment? Evidence from Western Europe. In *Journal of Environmental Law*, 2012, č. 24 (2), s. 253; Faure, M., Svatikova, K.: Enforcement of Environmental Law in the Flemish Region. In *European Energy and Environmental Law Review*, 2010, s. 65.

²³ Výjimkami jsou Humlíčková, P.: Právní odpovědnost za ztráty na životním prostředí, s. 68; z pohledu ekonomie pak Jílková, J.: Ekonomický přístup ke škodám na životním prostředí, Centrum pro otázky životního prostředí, dostupné na http://www.czp.cuni.cz/knihovna/undp/modra/M_21JILKOVA.htm (1. 3. 2015).

²⁴ Holman, R. a kol.: Dějiny ekonomického myšlení, 3. vydání, Praha: C. H. Beck, 2005, s. 444 – 446.

²⁵ Dalšími nejvýznamnějšími zástupci jsou R. Coase a R. Posner.

uvažujícími pachateli, kteří jsou motivováni maximalizací zisku.²⁶ Pachatelem očekávané náklady představují sankce, které mu mohou být za delikt uloženy vyjádřené jako ES (expected sanctions). Na očekávané náklady přitom má vliv pravděpodobnost odhalení a potrestání deliktu vyjádřená jako p (probability) a výše sankce, kterou lze za spáchání deliktu uložit vyjádřená jako S (sanction). Princip teorie odstrašení tak lze vyjádřit následujícím vzorcem:²⁷

$$ES = p \times S$$

V souladu s teorií odstrašení tedy potenciální pachatelé deliktního jednání proti životnímu prostředí dodržují normy na ochranu životního prostředí za předpokladu, že se domnívají, že pravděpodobnost jejich odhalení a výše sankce, která jim hrozí, převyšují zisk, který by jim porušování norem životního prostředí přineslo.

Dle zahraničních autorů zabývajících se odpovědností v ochraně životního prostředí z pohledu ekonomické analýzy práva²⁸ jsou nástroje trestněprávní odpovědnosti vhodné v případech, kdy jsou společenská škodlivost jednání nebo zisk pachatele z trestné činnosti vysoké, pravděpodobnost odhalení je nízká a trestní právo navíc napomůže společenskému odsouzení pachatele nebo bude mít významný výchovný vliv na všechny potenciální pachatele. Aby byla trestní sankce dostatečně odstrašující, měla její výše odrážet závažnost jednání a nízké riziko odhalení. Z uvedeného vyplývá, že čím nižší je riziko odhalení a potrestání pachatele, tím vyšší by měla být sankce, která mu hrozí.

Vzhledem k významně vyšším nákladům na stíhání trestných činů a na soudní řízení, je v případech méně závažných jednání proti životnímu prostředí efektivnější a ekonomicky výhodnější využít správní trestání. V případě správních deliktů je obvykle vyšší pravděpodobnost odhalení a zároveň i vyšší pravděpodobnost uložení sankce. Je to dáno mimo jiné tím, že vyšetřování správních deliktů provádí specializované orgány, které mají vysokou úroveň odborných znalostí a systematicky

²⁶ Becker, G.: Crime and Punishment: An Economic Approach. In Journal of Political Economy, 76/2, 1968, s. 169. Dostupné na <http://www.nber.org/chapters/c3625.pdf> (13. 3. 2015).

²⁷ Faure, M., Svatikova, K.: Criminal or Administrative Law to Protect the Environment? Evidence from Western Europe, s. 253.

²⁸ Ogus, A., Abbot, C.: Sanctions for Pollution: do we have the right regime? s. 283-300; Faure, M. Environmental Crimes, s. 320 – 343; Faure, M., Svatikova, K.: Criminal or Administrative Law to Protect the Environment? Evidence from Western Europe, s. 253; Faure, M., Svatikova, K.: Enforcement of Environmental Law in the Flemish Region, s. 65.

dodržování norem životního prostředí kontrolují. Správní trestání klade nižší nároky na dokazování subjektivní stránky deliktu, neboť je obvykle založeno na objektivní odpovědnosti, zatímco trestní právo vyžaduje subjektivní odpovědnost za zavinění ve formě úmyslu nebo nedbalosti. V případě zvláště závažných jednání proti životnímu prostředí, která generují pachateli významný zisk, by však správní sankce nebyly adekvátní, neboť jejich represivní ani preventivní účinek by nebyl dostatečný.

1.4. Specifické rysy environmentální kriminality

Snaha o posílení role trestního práva v ochraně životního prostředí byla jak na národní, tak na mezinárodní a unijní úrovni motivována **zvyšováním četnosti a závažnosti protiprávních činů proti životnímu prostředí a jejich přeshraničních dopadů**. Německá literatura např. jako zásadní faktory, které měly vliv na utváření trestných činů proti životnímu prostředí v německém trestním právu v 80. letech 20. století, uvádí environmentální katastrofy, které se v té době odehrály: havárie jaderné elektrárny Černobyl v roce 1986 a nehoda chemické továrny Sandoz ve Švýcarsku v témže roce.²⁹

Nejčastější motivací pachatelů trestné činnosti proti životnímu prostředí je přímé nebo nepřímé **ekonomické obohacení** v důsledku prodeje určité komodity nebo v důsledku vyhnutí se určitým nákladům. K častějšímu výskytu některých forem environmentální kriminality a vyšším ziskům z ní paradoxně přispívají i přísnější standardy na ochranu životního prostředí v Evropské unii. Přísnější veřejnoprávní regulace způsobuje zvýšené náklady pro provozovatele, aby byli schopni povinnosti v ochraně životního prostředí plnit, a zároveň vytváří výnosný trh pro nelegální aktivity. Pachatelé trestných činů proti životnímu prostředí čelí malému riziku odhalení a sankce, které jim hrozí, jsou v poměru k možným ziskům z nelegální činnosti a k pravděpodobnosti odhalení zanedbatelné. Páchání trestné činnosti navíc představuje pro pachatele nejen konkurenční výhodu vůči těm subjektům, které se chovají po právu, ale zisky z trestné činnosti jsou často využívány k páchání další trestné činnosti.³⁰

²⁹ Pfohl, M.: Das deutsche Umweltstrafrecht – ein Erfolgsmodell? In Natur und Recht, Springer-Verlag, 2012, s. 307.

³⁰ Např. teroristické skupiny jako nigerijský Boko Haram nebo somálský Al-Shabaab využívají ke své činnosti zisky z nelegálního obchodu se slonovinou: <http://www.washingtonpost.com/opinions/break-the-link-between-terrorism-funding-and-poaching/2014/01/31/6c03780e-83b5-11e3-bbe5->

Reprezentativním příkladem trestné činnosti proti životnímu prostředí, která přináší pachatelům vysoké zisky, je nelegální obchod s nebezpečným odpadem, elektroodpadem nebo kovošrotem. Naše společnost produkuje stále větší množství odpadu a právní úprava nakládání s odpadem je v Evropské unii zároveň stále přísnější. Dochází proto k protiprávnímu jednání, jímž se pachatelé snaží vyhnout povinnostem, které jsou s nakládáním s odpady spojené. Protiprávní nakládání s odpadem má někdy i přeshraniční rozměr. Vzhledem k tomu, že odstraňování odpadu, zejména toho nebezpečného, je v Evropské unii stále nákladnější, dochází k případům nelegálního vývozu odpadu do jiných zemí za účelem levného zbavení³¹ se ho nebo za účelem jeho dalšího využití. V těchto zemích, kde neplatí přísné environmentální standardy, pak dovezený odpad může způsobovat významné škody na životním prostředí a na zdraví lidí.

Dalším příkladem je zákaz výroby a používání látek poškozujících ozonovou vrstvu v Evropské unii, který vedl k vytvoření černého trhu s těmito látkami. Náklady spojené s nelegálním dovozem látek poškozujících ozonovou vrstvu jsou výrazně nižší než získání těchto látek recyklací nebo použití méně škodlivých náhrad. Obdobné vedlejší účinky má i přísná regulace obchodování s ohroženými druhy rostlin a živočichů. Omezení obchodování s ohroženými druhy a samotná jejich ohroženost (tj. zmenšující se nabídka) zvyšuje jejich cenu, a tím i zisky z nelegálního obchodu s nimi.³²

Z uvedeného vyplývá, že některé trestné činy proti životnímu prostředí jsou významně svázány s **mezinárodním obchodem**. Jak narůstá intenzita mezinárodního obchodu obecně, narůstá i intenzita mezinárodního obchodu s látkami nebezpečnými pro životní prostředí nebo s ohroženými druhy.

6a2a3141e3a9_story.html (28. 2. 2015) a <http://www.independent.co.uk/news/world/africa/illegal-ivory-trade-funds-alshabaabs-terrorist-attacks-8861315.html> (28. 2. 2015).

³¹ Mezi nejznámější patří případ lodi Probo Koala, která v roce 2006 protiprávně vyvezla z Nizozemska toxický odpad do Pobřeží slonoviny, kde v důsledku emisí znečišťujících látek z tohoto odpadu do ovzduší zemřelo 17 lidí a 30 000 bylo vážně zraněno: <http://www.bbc.com/news/world-africa-10735255> (28. 2. 2015).

³² Impact Assessment - Commission Staff Working Document Accompanying Document To The Proposal For A Directive Of The European Parliament And Of The Council On The Protection Of The Environment Through Criminal Law, COM(2007) 51 final, SEC(2007) 161. Dostupné na http://ec.europa.eu/smart-regulation/impact/ia_carried_out/docs/ia_2007/sec_2007_0160_en.pdf (12. 1. 2015).

Na druhou stranu existují trestné činy proti životnímu prostředí, které s obchodem nesouvisí. Příkladem je vypouštění znečišťujících látek do životního prostředí v rozporu s povolením, protiprávní zbavení se odpadu nebo zabíjení či ničení chráněných druhů živočichů nebo rostlin. Nicméně i tyto činy jsou ve většině případů motivovány ekonomickými důvody, neboť protiprávní postup poškozující životní prostředí představuje pro pachatele výraznou ekonomickou výhodu ve srovnání s postupem, který je v souladu se zákonem a životní prostředí nepoškozuje, respektive ho poškozuje v míře povolené.

Velká část trestných činů proti životnímu prostředí (zejména výše zmíněná nelegální doprava odpadu přes hranice států, obchodování s látkami poškozujícími ozonovou vrstvu a obchodování s ohroženými druhy) vykazuje **rysy organizovaného zločinu**. Vzhledem k dosavadnímu malému zájmu státních orgánů o tuto kategorii organizovaného zločinu však existuje poměrně málo studií prokazujících rozsah zapojení organizovaných zločineckých skupin do environmentální kriminality.³³ Konkrétní údaje dokládající rozsah zisků tzv. ekomafie jsou ve větší míře dostupné pouze v Itálii.³⁴

1.5. Shrnutí

Tradičním systémem odpovědnosti využívaným v zemích střední Evropy k postihu jednání, která poškozují životní prostředí, je odpovědnost správněprávní. Od 80. let 20. století se však začala obracet pozornost také k odpovědnosti trestněprávní. Souviselo to nejen se vzrůstajícím počtem environmentálních deliktů a se závažností jejich účinků na životní prostředí a lidské zdraví, ale také s prohlubujícím se obecným povědomím o významu životního prostředí jako hodnoty, kterou by měla společnost chránit všemi prostředky. Předností trestněprávní odpovědnosti oproti odpovědnosti správněprávní je především zvýšená represivní a preventivní povaha sankcí, které má trestní právo k dispozici. Na druhou stranu je třeba mít na paměti princip subsidiarity trestní represe a nevyužívat trestní odpovědnost k postihu bagatelních jednání. Z pohledu *law and economics* navíc k efektivnímu odstrašení potenciálního pachatele

³³ Fröhlich, T.: Organised environmental crime in the EU Member States, Final Report, dostupné na http://ec.europa.eu/environment/legal/crime/pdf/organised_member_states.pdf (20. 3. 2015).

³⁴ Ecomafia 2014, Legambiente dostupné na <http://www.legambiente.it/contenuti/dossier/rapporto-ecomafia-2014> (20. 3. 2015).

trestného činu proti životnímu prostředí nestačí hrozba vysokým trestem, stejně důležitá je i míra pravděpodobnosti odhalení nelegální činnosti a následného potrestání.

Nejzávažnější environmentální kriminalita je v současné době páchána zejména v souvislosti s nakládáním s odpady, s obchodem s ohroženými druhy rostlin a živočichů a s vypouštěním nebezpečných látek do půdy, vody a ovzduší. Trestné činy proti životnímu prostředí způsobují nejen významné škody nebo rizika pro životní prostředí a lidské zdraví, ale zároveň jsou pro své pachatele zdrojem vysokých zisků za cenu relativně nízkého rizika odhalení. Účinky environmentální kriminality navíc stále častěji přesahují hranice jednotlivých států. Trestné činy proti životnímu prostředí jsou tak vážným problémem nejen národním, ale i evropským a světovým.

2. Trestní ochrana životního prostředí v mezinárodním právu

Vzhledem k povaze trestního práva jako krajního prostředku ochrany, se státy snaží zachovat si svrchovanost nad svou trestněprávní úpravou v co největší míře. Problematice trestněprávní ochrany životního prostředí na úrovni mezinárodního práva tak dosud byla věnována jen zanedbatelná pozornost. Několik mezinárodních úmluv k ochraně životního prostředí stanoví smluvním stranám povinnost postihovat porušení povinností vyplývajících z úmluv trestními sankcemi. Jedinou mezinárodní úmluvou, která se komplexně zabývá ochranou životního prostředí prostředky trestního práva, je Úmluva Rady Evropy o ochraně životního prostředí prostřednictvím trestního práva. Tato úmluva, ačkoli dosud nevstoupila v platnost, se stala významným zdrojem inspirace pro následný vývoj trestněprávní ochrany životního prostředí v Evropské unii.

2.1. Odpovědnost států za zločiny proti životnímu prostředí

Komise pro mezinárodní právo³⁵ v minulosti v rámci své snahy o kodifikaci problematiky odpovědnosti států navrhovala, aby některé závažné činy poškozující životní prostředí byly pojímány jako „**mezinárodní zločiny**“ států. V čl. 19 návrhu tzv. Článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování (*Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Act*) z roku 1980 Komise pro mezinárodní právo rozlišovala mezi „mezinárodním zločinem“ a „mezinárodním deliktem“ státu a jako „mezinárodní zločin“ státu navrhla klasifikovat vážné porušení mezinárodněprávního závazku „*tak zásadní povahy pro ochranu základních zájmů mezinárodního společenství, že je toto společenství jako celek pokládá za zločin*“.³⁶

Návrh čl. 19 odst. 3 v rámci demonstrativního výčtu těchto „mezinárodních zločinů“ uváděl v písmeni d) „*závažné porušení mezinárodního závazku, který je*

³⁵ Komise pro mezinárodní právo (*International Law Committee*) byla ustavena Rezolucí č. 174 Valného shromáždění OSN v roce 1947. Náplní její práce je podpora rozvoje mezinárodního práva a jeho kodifikace.

³⁶ Šturma, P., Damohorský, M., Ondřej, J. a kol.: *Mezinárodní právo životního prostředí* - 1. část, 1. vydání, Praha: IFEC, 2008, s. 102 a 121 - 122.

*zásadního významu pro ochranu a zachování životního prostředí, jako jsou hromadné znečišťování ovzduší nebo moří“.*³⁷

Verze Článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování, která byla Komisí pro mezinárodní právo v roce 2001 přijata a předložena Valnému shromáždění OSN na vědomí, nicméně uvedený článek 19 neobsahovala. Komise především ustoupila od pojmu „mezinárodní zločin“, místo kterého používá v čl. 40 a 41 pojem „závažná porušení závazků z kogentních norem obecného mezinárodního práva“. Výčet závazků nebo kogentních norem, o které se jedná, však není v Článcích o odpovědnosti států ani demonstrativně uveden.³⁸

2.2. Trestní odpovědnost jednotlivců

Ostatní výstupy práce Komise pro mezinárodní právo se dotýkají environmentálních trestných činů pouze ve vztahu k trestné činnosti jednotlivců, nikoli států. **Návrh kodexu trestných činů proti míru a bezpečnosti lidstva**³⁹, přijatý v roce 1996, uvedl ve výčtu válečných zločinů, které představují trestné činy proti míru a bezpečnosti lidstva, v čl. 20 písm. g) i použití válečných metod nebo prostředků s úmyslem způsobit „rozsáhlé, dlouhodobé a závažné poškození životního prostředí a tím vážně ohrozit zdraví a život populace“.⁴⁰

Činnost Komise pro mezinárodní právo významně ovlivnila také práce na **Statutu Mezinárodního trestního soudu**. Statut v čl. 8 odst. 2 písm. b) bod iv) zahrnuje mezi válečné zločiny i úmyslné zahájení útoku s vědomím, že v souvislosti s takovým útokem dojde k „rozsáhlým a závažným škodám na přírodním prostředí, které budou zřejmě nepřiměřené v poměru k očekávané konkrétní a přímé celkové

³⁷ Sands, P.: Principles of international environmental Law, 2. vydání, Cambridge : Cambridge University Press, 2003, s. 894.

³⁸ Text Článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování přijatý Komisí pro mezinárodní právo v roce 2001 dostupný na http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_6_2001.pdf (10. 5. 2014).

³⁹ Text Návrhu kodexu trestných činů proti míru a bezpečnosti lidstva dostupný na http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/7_4_1996.pdf (10. 5. 2014).

⁴⁰ Sands, Philippe. Principles of international environmental Law, 2nd edition, Cambridge University Press, 2003, s. 895.

vojenské výhody“.⁴¹ Jedná se v tomto případě o individuální trestní odpovědnost osob, které zastupují státní orgány (např. trestní odpovědnost vojenských velitelů).⁴²

Univerzální mezinárodní smlouvy k ochraně životního prostředí

Neexistuje žádná univerzální mezinárodní úmluva, která by se věnovala ochraně životního prostředí prostředky trestního práva komplexně. Některé mezinárodní úmluvy univerzálního charakteru však požadují, aby smluvní strany ve svém vnitrostátním právu upravily za porušení povinností, stanovených na základě požadavků úmluvy, trestní sankce.

Příkladem je **Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin** (tzv. úmluva CITES; Washington 1973), která v čl. 8 stanoví, že *„strany učiní přiměřená opatření k tomu, aby ustanovení této Úmluvy uvedly v život a znemožnily takové obchodování s exempláři, které by ji porušovalo. Budou v nich obsažena opatření:*

a) k pokutování obchodu s takovými exempláři nebo jejich držby, případně obojího; a

b) k provedení konfiskace takových exemplářů nebo jejich navrácení do státu, který je vyvezl.“⁴³

Nicméně je třeba upozornit na nepřesnost českého překladu, neboť původní anglické znění úmluvy CITES stanoví, že smluvní strany mají přijmout vnitrostátní opatření, kterými bude „trestán“, nikoli pouze „pokutován“ obchod nebo držení těchto exemplářů (*to penalize*). To potvrzuje i francouzské původní znění, dle kterého mají vnitrostátní opatření zahrnovat „trestní sankce“ (*sanctions pénales*).⁴⁴

Úpravu trestních sankcí požaduje po smluvních stranách také čl. 25 odst. 1 **Cartagenského protokolu o biologické bezpečnosti k Úmluvě o biologické rozmanitosti** (Montreal 2000)⁴⁵, který stanoví, že *„každá smluvní strana přijme*

⁴¹ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 84/2009 Sb. m.s. o sjednání Statutu Mezinárodního trestního soudu.

⁴² Sands, P.: Principles of international environmental Law, s. 895; Šturma, P., Damohorský, M., Ondřej, J. a kol.: Mezinárodní právo životního prostředí - 1. část, s. 123.

⁴³ Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 572/1992 Sb. z. o sjednání Úmluvy o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin.

⁴⁴ Původní znění Úmluvy CITES dostupné na stránkách <http://www.cites.org> (11. 5. 2014)

⁴⁵ Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 89/2005 Sb. m. s. o přijetí Cartagenského protokolu o biologické bezpečnosti k Úmluvě o biologické rozmanitosti.

odpovídající vnitrostátní opatření zaměřená na zamezení, případně trestní postih přeshraničních převozu živých modifikovaných organismů, uskutečňovaných v rozporu s jejími vnitrostátními opatřeními k provádění tohoto protokolu“.

Lze zmínit také čl. 9 odst. 5 **Úmluvy o kontrole pohybu nebezpečných odpadů přes hranice států a jejich zneškodňování** (tzv. Basilejská úmluva; Basilej 1989)⁴⁶, který uvádí, že „každá smluvní strana musí zavést vlastní národní (domácí) zákonodárství, které by zamezilo a potrestalo nezákonný obchod“.

Dalšími příklady mezinárodních úmluv v ochraně životního prostředí, které požadují úpravu trestních sankcí, jsou **Úmluva o zamezení znečišťování moře z pozemních zdrojů** (Paříž 1974; čl. 12 odst. 1), **Úmluva o zákazu dovozu nebezpečného odpadu a kontrole jeho přeshraniční přepravy v Africe** (Bamako 1991; čl. 9).

2.3. Úmluva Rady Evropy

Problematika trestněprávní ochrany životního prostředí byla na půdě Rady Evropy diskutována již od 70. let 20. století. Výbor ministrů Rady Evropy přijal v roce 1977 rezoluci 77 (28), kterou vyzýval státy Rady Evropy zvážit možnosti využití prostředků trestního práva k ochraně životního prostředí ve větší míře.⁴⁷

Mezinárodní úmluvu, která ochranu životního prostředí prostředky trestního práva komplexně upravuje, se nicméně Radě Evropy podařilo přijmout až na konci 90. let 20. století. Jedná se o **Úmluvu o ochraně životního prostředí prostřednictvím trestního práva** (dále také jen jako „Úmluva“), která byla přijata ve Štrasburku dne 4. listopadu 1998.⁴⁸

Cílem této regionální úmluvy je harmonizovat vnitrostátní předpisy v oblasti trestního práva a pomocí trestního práva zlepšit ochranu životního prostředí. Úmluva požaduje po smluvních stranách, aby ve svém vnitrostátním právu kriminalizovaly

⁴⁶ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 100/1994 Sb. o sjednání Basilejské úmluvy o kontrole pohybu nebezpečných odpadů přes hranice států a jejich zneškodňování.

⁴⁷ Rezoluce je dostupná na stránkách Rady Evropy <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=594976&SecMode=1&DocId=659224&Usage=2> (18. 5. 2014).

⁴⁸ Dostupná na stránce Rady Evropy „Treaty Office“ pod č. 172 na <http://conventions.coe.int> (18. 5. 2014).

úmyslné činy nebo činy spáchané z hrubé nedbalosti, které spadají mezi Úmluvou vyjmenované kategorie jednání způsobujících závažné poškození životního prostředí. Úmluva stanoví povinnost formulovat ve vnitrostátním právu trestné činy poškozování životního prostředí, zavést stanovené sankce a umožnit občanským sdružením účast v trestních řízeních týkajících se trestných činů v Úmluvě uvedených. Určitá jednání považuje Úmluva za zvláště závažná, a proto vyžaduje jejich kriminalizaci, ostatní, méně závažná jednání proti životnímu prostředí, požaduje postihovat jinými než trestními sankcemi. Úmluva také zakotvuje princip trestní odpovědnosti právnických osob.⁴⁹

Jádro úmluvy představuje povinnost smluvních stran přijmout ve svém vnitrostátním právu taková opatření, která umožní postihovat jako trestné činy v Úmluvě **taxativně vyjmenovaná úmyslná a nedbalostní jednání, která způsobí nebo mohou způsobit smrt či vážné zranění člověku nebo závažnou škodu na životním prostředí**. Objektem těchto trestných činů jsou lidský život a zdraví a vyjmenované složky životního prostředí, tj. ovzduší, půda a voda, chráněné památky a jiné chráněné předměty, zvířata a rostliny.

Ustanovení čl. 2 Úmluvy vyjmenovává **nejzávažnějších jednání či opomenutí** poškozujících životní prostředí, která byla spáchána **úmyslně**. V těchto případech mají smluvní strany postihovat jako trestný čin i napomáhání k trestnému činu (*aiding or abetting*). V čl. 3 Úmluvy je pak smluvním stranám uloženo přijmout ve svém vnitrostátním právním řádu taková opatření, která umožní postihovat jako trestné činy jednání uvedená v čl. 2 v případě, že byla spáchána z **nedbalosti**. Jedná se o případy, kdy objektivní stránka skutkové podstaty trestných činů upravených v čl. 2 je naplněna, ale s ohledem na subjektivní stránku lze prokázat pouze nedbalost, nikoli úmysl. Povinnost předcházet škodám na životním prostředí vychází z povinnosti obecné opatrnosti (*ordinary diligence*) stanovené v právních předpisech na ochranu životního prostředí, technických normách nebo pravidlech obecně uznávaných v určitých profesích. Smluvním stranám je nicméně dána možnost jednostranně deklarovat, že čl. 3 budou aplikovat pouze na jednání spáchaná v hrubé nedbalosti (*gross negligence*),

⁴⁹ Sands, P.: Principles of International Environmental Law, s. 896.

přičemž dle vysvětlující zprávy k Úmluvě je hrubou nedbalostí třeba rozumět vážné porušení povinnosti „řádné péče“ (*duties of care*).⁵⁰

Pokud jde o úmyslná jednání a opomenutí vyjmenovaná v čl. 2, lze je rozlišit na:

a) jednání poškozovací, u nichž objektivní stránku představuje jednání spočívající ve vypouštění znečišťujících látek, které způsobí nebo může způsobit smrt nebo vážnou újmu na zdraví nebo škodu na životním prostředí (čl. 2 odst. 1 písm. a) a b) Úmluvy),

b) jednání ohrožovací, v jejichž případě ke znečištění dosud nedošlo, avšak protiprávní zacházení s nebezpečnými zařízeními a nebezpečnými látkami (např. radioaktivní látky, nebezpečný odpad) může způsobit smrt nebo vážnou újmu na zdraví nebo škodu na životním prostředí (čl. 2 odst. 1 písm. c) až e) Úmluvy).

Nejzávažnějším poškozovacím jednáním, které mají smluvní strany postihovat jako trestný čin, je **úmyslné znečištění složek životního prostředí, které způsobí vážné riziko ohrožení života nebo zdraví osob nebo smrt či vážnou újmu na zdraví**. Objektivní stránku deliktu představuje jednání, které spočívá ve vypouštění znečišťujících látek nebo ionizujícího záření do vyjmenovaných složek životního prostředí (ovzduší, půda a voda), a to bez ohledu na to, zda jednání je či není v rozporu s právními předpisy nebo správními akty. Výčet různých alternativních jednání („vypuštění, *emise nebo uvedení*“) zajišťuje, aby veškeré možné způsoby znečišťování byly pod skutkovou podstatu zahrnuty. Způsoby znečišťování se mohou lišit v závislosti na skupenství znečišťujících látek (plynné, pevné, kapalné) a na složkách životního prostředí, do kterých jsou vypuštěny. Jednání poškozující životní prostředí musí být úmyslné a musí existovat příčinná souvislost mezi jednáním a následkem. K naplnění skutkové podstaty stačí, pokud pachatel úmyslným poškozením složky životního prostředí způsobí konkrétní vážné ohrožení života nebo zdraví.

Smluvní strany mají dále jako trestný čin postihovat úmyslné protiprávní znečištění složek životního prostředí, jehož následky nejsou omezeny jen na znečištění ohrožující život a zdraví osob, ale spočívají i ve **znečištění, které způsobí závažné škody na samotných složkách životního prostředí, na chráněných památkách,**

⁵⁰ Vysvětlující zpráva k Úmluvě na stránkách <http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/172.htm> (18. 5. 2014).

jiných chráněných předmětech, majetku, živočiších nebo rostlinách. Objekt trestného činu je u této skutkové podstaty širší, neboť stačí pouhá pravděpodobnost ohrožení života a zdraví, tj. nižší a obecnější stupeň ohrožení. Podmínkou je, že znečišťující jednání musí být v rozporu s ustanovením práva (*unlawful discharge, emission or introduction*). To znamená, že jednání porušuje zákonná ustanovení, ustanovení podzákonných předpisů nebo správní rozhodnutí.

Dalšími jednáními, která mají smluvní strany podle čl. 2 Úmluvy postihovat jako trestné činy, jsou úmyslné nakládání s nebezpečným odpadem rizikovým způsobem, protiprávní provozování zařízení a protiprávní výroba, nakládání, uchovávání, používání, doprava, vývoz nebo dovoz jaderného materiálu nebo jiných nebezpečných radioaktivních látek.

Podmínkou trestní odpovědnosti v případě **úmyslného nakládání s nebezpečným odpadem** je, že toto nakládání s odpady je v rozporu s právními předpisy a způsobí nebo může způsobit smrt nebo vážné poškození zdraví nebo závažnou škodu na ovzduší, půdě, vodě, zvířatech nebo rostlinách. Dle vysvětlující zprávy k Úmluvě je třeba pojem odpad vykládat v souladu s čl. 2 Basilejské úmluvy jako látky nebo předměty, kterých se někdo zbavuje, jsou určené k odstranění nebo vnitrostátní právo stanoví povinnost se jich zbavit. Vymezení jednání zahrnuje veškeré významné fáze nakládání s odpady, tj. odstraňování, zpracování, ukládání, dopravu, vývoz nebo dovoz. Pojmy „dovoz a vývoz“ se vztahují na přeshraniční pohyb odpadu, zatímco „doprava“ představuje pohyb odpadu v rámci území státu smluvní strany.

Protiprávní provozování zařízení mají smluvní strany postihovat jako trestný čin, pokud se v zařízení uskutečňuje nebezpečná aktivita, které způsobí nebo pravděpodobně může způsobit smrt nebo vážné poškození zdraví nebo závažnou škodu na složkách životního prostředí. Pojem zařízení, v kterém je provozována nebezpečná aktivita, není v Úmluvě definován, a je proto na smluvních stranách, aby jej vymezily ve svém vnitrostátním právu.

Protiprávní výroba, nakládání, uchovávání, používání, doprava, vývoz nebo dovoz **jaderného materiálu nebo jiných nebezpečných radioaktivních látek** mají být smluvními stranami postihovány za podmínky, že způsobí nebo pravděpodobně mohou způsobit smrt nebo vážné poškození zdraví nebo závažnou škodu na složkách životního

prostředí. Cílem ustanovení je, aby smluvní strany Úmluvy kriminalizovaly jednání, které má být postihováno dle čl. 7 Úmluvy o fyzické ochraně jaderných materiálů (Vídeň, 1979)⁵¹.

Za úmyslná a nedbalostní jednání vyjmenovaná v čl. 2 a 3 mají smluvní strany postihovat i **právnícké osoby**. Velká část trestných činů v oblasti životního prostředí je totiž páchána v rámci činnosti právnických osob a postih pachatelů - fyzických osob je často znemožněn tím, že nelze identifikovat konkrétní fyzickou osobu, která je za dané jednání trestně odpovědná. Podle čl. 9 Úmluvy mají být postihovány právnické osoby, na jejichž účet byl čin spáchán, pokud byl spáchán za účasti orgánu nebo členů orgánu právnické osoby nebo jiných zástupců právnické osoby. Odpovědnost právnických osob by nicméně neměla vylučovat souběžnou individuální odpovědnost fyzických osob v téže věci. Úmluva však ponechává na smluvních stranách, zda budou v souladu se svou právní tradicí postihovat právnické osoby trestními či správními sankcemi.

Úmluva dále smluvním stranám ukládá přijmout ve svém vnitrostátním právním řádu taková opatření, která umožní **postihovat jako trestné činy nebo jako správní delikty jednání vyjmenovaná v čl. 4**, pokud byla spáchána úmyslně nebo z nedbalosti a zároveň pokud nespádají pod čl. 2 nebo 3. V podstatě se jedná o zbytkovou kategorii, která zahrnuje širokou škálu jednání, která ohrožují nebo poškozují životní prostředí, ale nebyla zahrnuta v předchozích ustanoveních. Podmínkou je, že jsou tato jednání v rozporu s ustanoveními vnitrostátního práva. Jejich „protiprávnost“ musí spočívat v porušení zákona, podzákonného předpisu nebo správního rozhodnutí. Je ponecháno na vůli smluvních stran, zda tato jednání budou postihovat jako trestné činy nebo jako správní delikty.

Jednáními vyjmenovanými v čl. 4 jsou znečištění ovzduší, půdy nebo vody (bez ohledu na následky tohoto jednání), obtěžování hlukem, nakládání s odpady (s odpady, které nejsou nebezpečné, a bez ohledu na následky tohoto jednání), provozování zařízení (bez ohledu na to, zda v něm dochází k nebezpečné činnosti a zda může mít provoz negativní následky), výroba a nakládání s nebezpečnými chemickými látkami, způsobení škody na přírodních složkách ve zvláštních oblastech ochrany přírody (jako

⁵¹ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 114/1996 Sb., o přijetí Úmluvy o fyzické ochraně jaderných materiálů. Dle čl. 7 odst. 2 mají smluvní strany zajistit, aby jednání uvedené v čl. 7 odst. 1 úmluvy bylo trestným činem ve vnitrostátním právu a bylo trestáno odpovídajícími tresty, které budou brát v úvahu jeho závažnou povahu.

jsou národní parky, přírodní rezervace, oblasti ochrany vod, cenné krajinné prvky, biotopy, smogové zóny či lázeňské zóny) a nakládání, poškozování, ničení, zabíjení nebo obchodování s chráněnými volně žijícími živočichy a rostlinami⁵².

Smluvní strany mají dle čl. 6 Úmluvy jednání vyjmenovaná v čl. 2 a 3 postihovat sankcemi trestní povahy, které odpovídají závažnosti těchto deliktů. Za trestné činy proti životnímu prostředí mají být ukládány **pokuty nebo tresty odnětí svobody**. Smluvním stranám je ponechán prostor upravit ve svém vnitrostátním právním řádu i jiné druhy trestů v souladu se svým systémem trestání. Možné sankce, které zmiňuje vysvětlující zpráva k Úmluvě, jsou alternativní sankce zohledňující povahu pachatele a trestné činnosti, jako například obecně prospěšné práce, omezení či zákaz činnosti, zrušení povolení k výkonu činnosti, omezení přístupu nebo neposkytnutí finanční podpory z veřejných prostředků. Aby sankce odpovídaly závažnosti trestného činu, měly by být dostatečně odrazující. Výše peněžního trestu by měla odrážet možný zisk ze spáchání trestného činu, a mít tak preventivní účinek⁵³.

Ustanovení čl. 8 Úmluvy, které upravuje trest **uvvedení životní prostředí do původního stavu**, je pouze fakultativní. K jeho dodržování se smluvní strany mohou zavázat prohlášením učiněným vůči Generálnímu sekretariátu Rady Evropy. Důvodem je, že pouze několik států Rady Evropy mělo v době přijetí Úmluvy v rámci svého vnitrostátního práva zakotvenu možnost uložit v rámci trestního řízení povinnost uvést životní prostředí do původního stavu. Vzhledem k odlišnostem jednotlivých vnitrostátních úprav není přesně stanoveno, v jaké fázi má být nápravné opatření uloženo, zda ve fázi před zahájením trestního řízení jako alternativa k němu nebo v rámci trestního řízení. Je třeba, aby příslušný orgán také zajistil náležitou kontrolu provedení nápravného opatření, a v případě, že nebylo provedeno, aby jej provedl na náklady pachatele nebo pachatele potrestal.⁵⁴

Smluvní strany mají dále ve svém vnitrostátním právu stanovit nástroje, na základě kterých budou moci **zabavit majetek související s trestnou činností nebo zisk**

⁵² Ustanovení má širší rozsah než čl. 8 úmluvy CITES, protože se týká nejen mezinárodního obchodu s chráněnými volně žijícími živočichy a rostlinami, ale také obchodování a nakládání s druhy bez přeshraničního prvku, tj. v rámci území smluvních stran. Zahrnuje navíc i protiprávní odchyt, poškozování a lov podle vnitrostátního práva myslivosti, které jsou postihovány ve většině států buď jako správní delikty, nebo jako trestné činy.

⁵³ Vysvětlující zpráva k Úmluvě.

⁵⁴ Tamtéž.

z trestné činnosti (čl. 7). Toto ustanovení Úmluvy je odůvodněno skutečností, že velká část trestné činnosti v oblasti životního prostředí je páchána buď přímo s cílem nelegálně se obohatit, nebo nepřímo s cílem vyhnout se určitým nákladům. Zabavení majetku souvisejícího s trestnou činností jako druh trestu tak má nejen preventivní účinek, ale může i opětovně nastolit rovnováhu v rámci ekonomické soutěže subjektů.⁵⁵

Úmluva požaduje, aby smluvní strany zajistily **spolupráci mezi správními orgány příslušnými k ochraně životního prostředí a orgány činnými v trestním řízení**. Vzhledem k zásadním rozdílům mezi vnitrostátními systémy správního práva, ponechává úmluva podrobnou úpravu spolupráce mezi orgány na úvaze smluvních stran a stanoví pouze povinnost správních orgánů informovat z vlastní iniciativy orgány činné v trestním řízení, pokud existuje důvodné podezření, že byl spáchán některý z úmyslných trestných činů uvedených v čl. 2 úmluvy. Orgány ochrany životního prostředí mají dále na vyžádání poskytovat orgánům činným v trestním řízení v průběhu vyšetřování veškeré nezbytné informace.

Dalším fakultativním ustanovením Úmluvy, k jehož dodržování se smluvní strany mohou zavázat prohlášením učiněným vůči Generálnímu sekretariátu Rady Evropy, je čl. 11, který se týká **práva na účast vybrané části veřejnosti** (nevládní organizace zabývající se ochranou životního prostředí) **v řízeních ve věcech trestných činů proti životnímu prostředí**.⁵⁶ Účast nevládních organizací v řízeních o trestných činech proti životnímu prostředí je odůvodněna tím, že v těchto řízeních jsou předmětem ochrany zájmy skupinové povahy (zájem na zdravém a nepoškozeném životním prostředí). V době přijetí Úmluvy však účast veřejnosti v trestních řízeních ve většině států Rady Evropy nebyla možná⁵⁷.

Nelze opomenout obecnou povinnost smluvních stran vzájemně **spolupracovat v trestních řízeních** v rozsahu stanoveném příslušnými mezinárodními úmluvami, kterými jsou vázány, a v rozsahu stanoveném jejich vnitrostátním právem (čl. 12). Z mezinárodních úmluv Rady Evropy, které upravují spolupráci států v trestních řízeních, lze jmenovat například následující: Úmluva o vydávání, Úmluva o vzájemné

⁵⁵ Vysvětlující zpráva k Úmluvě.

⁵⁶ Již zmíněná rezoluce 77 (28) Výboru ministrů Rady Evropy přijatá roku 1977 doporučovala státům Rady Evropy zvážit úpravu svých trestněprávních řízení tak, aby bylo možné zajistit účast osob nebo skupin osob hájících skupinové zájmy v řízeních ve věcech životního prostředí.

⁵⁷ Vysvětlující zpráva k Úmluvě.

spolupráci v trestních věcech, o dohledu nad podmíněně odsouzenými nebo propuštěnými pachateli, o mezinárodní platnosti trestních rozsudků, o předávání řízení v trestních věcech, vydávání odsouzených osob.⁵⁸

Ze závěrečných ustanovení Úmluvy stojí za pozornost čl. 17, dle kterého mohou smluvní strany k některým zde taxativně uvedeným ustanovením Úmluvy učinit výhradu a neaplikovat je. Jedná se např. o čl. 9 upravující odpovědnost právnických osob.

Praktický dopad Úmluvy o ochraně životního prostředí prostřednictvím trestního práva je však bohužel velmi omezený. Úmluva **dosud nevstoupila v platnost** a nelze očekávat, že by se tak v nejbližší době stalo. Podmínkou pro vstup v platnost je ratifikace nejméně třemi státy Rady Evropy. Dosud byla ratifikována pouze státem jediným, a to Estonskem dne 26. června 2002. Podepsána byla 13 státy (mezi nimiž Česká republika není).⁵⁹

Zásadní význam Úmluvy nicméně tkví v tom, že se jednalo o první mezinárodně právní iniciativu v oblasti environmentální kriminality, která představovala významný stimul a zdroj inspirace pro další vývoj sjednocování úpravy trestněprávní ochrany životního prostředí na úrovni Evropské unie.⁶⁰ Úmluva měla zásadní vliv na diskuze a konkrétní formulace návrhů na půdě Evropské unie, které ve výsledku vedly k přijetí směrnice 2008/99/ES, jejíž obsah také zčásti z Úmluvy čerpá. Při úpravě vnitrostátních systémů trestání jednání poškozujících životní prostředí se Úmluvou nepochybně inspirovalo mnoho států Rady Evropy, včetně České republiky.

2.4. Shrnutí

Otázka trestněprávní odpovědnosti v ochraně životního prostředí je mezinárodním právem regulována jen výjimečně a nahodile (např. Basilejská úmluva, Úmluvy o zákazu dovozu nebezpečného odpadu a kontrole jeho přeshraniční přepravy v Africe, úmluva CITES, Cartagenský protokol o biologické bezpečnosti). Jedinou

⁵⁸ Úmluvy jsou dostupné na stránce Rady Evropy „Treaty Office“ na <http://conventions.coe.int> (18. 5. 2014).

⁵⁹ Jedná se o Rakousko, Belgii, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francii, Německo, Řecko, Island, Itálii, Lucembursko, Rumunsko, Švédsko a Ukrajinu.

⁶⁰ Tichá, T.: Trestněprávní ochrana životního prostředí - zásadní vývoj v evropském právním prostředí. In České právo životního prostředí, 2/2005 (16), s. 10.

mezinárodní úmluvou, která uchopila problematiku environmentální kriminality komplexně, byla regionální Úmluva o ochraně životního prostředí prostřednictvím trestního práva přijatá Radou Evropy v roce 1998. Úmluva taxativně vyjmenovala nejzávažnější jednání proti životnímu prostředí, která by měla být smluvními stranami postihována sankcemi trestní povahy. Důraz klade na jednání poškozující nebo ohrožující životní prostředí, jejichž pravděpodobným následkem je ohrožení lidského života a zdraví. Život a zdraví člověka a životní prostředí musí být dle Úmluvy chráněno před těmito jednáními všemi dostupnými prostředky. Úmluva si, byť pouze ve fakultativním ustanovení, všímá i významu povinnosti uvedení životního prostředí do původního stavu. Vzhledem k nárůstu počtu trestných činů proti životnímu prostředí páchaných právníckými osobami, požaduje Úmluva, aby smluvní strany postihovaly za tyto trestné činy i právnícké osoby, a to trestními nebo alespoň správními sankcemi. Ačkoli Úmluva dosud nevstoupila v platnost, její vliv na směrnici přijatou o 10 let později Evropským parlamentem a Radou a na vnitrostátní úpravu trestných činů proti životnímu prostředí v členských státech Evropské unie, včetně České republiky, je nezpochybnitelný.

3. Trestní ochrana životního prostředí v unijním právu

Evropská komise dlouhodobě zastávala názor, že životní prostředí je třeba chránit všemi dostupnými prostředky, včetně prostředků trestního práva, a že tato úprava by měla být v rámci Evropské unie částečně harmonizována. Trestné činy proti životnímu prostředí mají často přeshraniční účinky a také míra environmentální kriminality páchané na území více členských států v posledních desetiletích výrazně narůstá. Přeshraniční aspekt environmentální kriminality je v rámci Evropské unie posílen důsledky pravidla volného pohybu osob a zboží. Evropská komise proto prosazovala, aby vybraná nejzávažnější jednání poškozující životní prostředí byla ve všech členských státech postihována jako trestné činy. Nástroje soukromoprávní a správněprávní odpovědnosti, které byly ve většině členských států k postihu jednání proti životnímu prostředí využívány, považovala Evropská komise za nedostačující. Nástroje trestního práva považovala k odrazení potenciálních pachatelů a k ochraně životního prostředí za efektivnější.

3.1. Vývoj

Výchozí pozice Komise a členských států

Evropská komise ani žádný jiný orgán EU nikdy nenavrhoval plnou harmonizaci všech aspektů trestání environmentální kriminality. Evropská komise se dlouhou dobu zasazovala o přijetí společných minimálních pravidel, která by zahrnovala jednotné vymezení závažných trestných činů proti životnímu prostředí a jednotnou úpravu minimální výše a druhu sankcí za tyto trestné činy. Evropská komise zastávala názor, že trestní právo je nezbytným nástrojem k efektivnějšímu vynucování norem v oblasti životního prostředí, a to zejména ve vztahu ke zvláště závažným případům znečištění životního prostředí. Sbližování trestněprávních norem členských států by proto mělo napomoci vynucování norem práva životního prostředí Evropské unie.⁶¹

Snaze Komise harmonizovat některé prvky trestání environmentální kriminality nicméně dlouhodobě oponovala většina členských států a Rada. Trvaly na tom, že

⁶¹ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the Protection of the Environment through Criminal Law, COM/2001/0139 final - COD 2001/0076. OJ C 180E , 26. 06. 2001, p. 238–243.

trestněprávní politika nespadá do pravomoci (v té době) Evropského společenství, které proto ani nemá v této oblasti zákonodárnou kompetenci. Maastrichtská smlouva z roku 1993 sice vytvořila rámec pro přijímání **opatření v oblasti policejní a soudní spolupráce v trestních věcech** (hlava VI Smlouvy o Evropské unii⁶²), nicméně se jednalo pouze o opatření mezivládní.⁶³

Amsterodamská smlouva z roku 1997 revidovala text hlavy VI smlouvy o Evropské unii tak, že byla zakotvena možnost **mezivládní spolupráce členských států v oblasti trestní politiky, včetně sbližování pravidel členských států v trestněprávních věcech** (čl. 29 Smlouvy o Evropské unii). Soudní spolupráce v trestních věcech, jakož i spolupráce policejní (celní) zůstala v třetím pilíři (hlava VI Smlouvy o Evropské unii). Amsterodamskou smlouvou byly zavedeny nové závazné formy právních aktů třetího pilíře, k společným postojům a úmluvám přibyla rámcová rozhodnutí a rozhodnutí. Evropské komisi bylo přiznáno právo legislativní iniciativy, Evropskému parlamentu právo přijetí stanoviska k právním aktům třetího pilíře a byla zavedena omezená jurisdikce Evropského soudního dvora, který měl za stanovených podmínek pravomoc rozhodovat o tzv. předběžných otázkách týkajících se platnosti a výkladu právních aktů třetího pilíře, výkladu úmluv, jakož i platnosti a výkladu opatření k jejich provádění. Cílů v oblasti třetího pilíře mělo být dosahováno předcházením a potíráním organizované i neorganizované trestné činnosti, zejména terorismu, obchodu s lidmi, trestných činů proti dětem, obchodu s drogami, obchodu se zbraněmi, korupci a podvodu, a to prostřednictvím užší spolupráce policejních, celních a jiných příslušných orgánů členských států Unie přímo nebo prostřednictvím Europolu, užší spolupráce soudních a jiných příslušných orgánů členských států též prostřednictvím Eurojustu a sbližováním předpisů trestního práva členských států.⁶⁴

Členské státy a Rada proto i po přijetí Amsterodamské smlouvy trvaly na stanovisku, že v oblasti trestní politiky nelze přijímat harmonizační opatření z úrovně

⁶² Ve znění před Lisabonskou smlouvou.

⁶³ V hlavně VI Maastrichtské smlouvy o Evropské unii došlo k právnímu zakotvení spolupráce mezi členskými státy v trestní oblasti. Byl vytvořen systém tzv. tří pilířů, kde třetí pilíř představoval mezivládní spolupráci v oblastech justice a vnitřních věcí. Všechna rozhodnutí v rámci třetího pilíře musela být v zásadě přijímána jednomyslně (čl. 34 odst. 2 SEU). Blíže viz Kmec, J.: Evropské trestní právo. Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva, 1. vydání, Praha : C. H. Beck, 2006, 232 s.

⁶⁴ Kmec, J.: Evropské trestní právo. Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva.

Evropského společenství. To v minulosti opakovaně potvrdil i Soudní dvůr Evropské unie.⁶⁵ Směrnice a nařízení přijímaná v oblasti ochrany životního prostředí proto ponechávaly na členských státech, zda jejich ustanovení budou provedena prostředky občanského, správního či trestního práva.

Na druhou stranu měly předpisy Evropského společenství přijímané na základě prvního pilíře vliv i na vývoj trestněprávní úpravy členských států. Členské státy byly vždy povinny zajistit, aby jejich trestněprávní úprava nepředstavovala nepřiměřený zásah do základních svobod garantovaných Smlouvou o Evropském společenství, jako je např. svoboda pohybu.⁶⁶ Soudní dvůr Evropské unie také judikoval, že sankce zakotvené ve vnitrostátním právu k postihu povinností vyplývajících z práva EU, musí být srovnatelné se sankcemi ukládanými při porušení norem vnitrostátního práva.⁶⁷ V roce 1992 navíc generální advokát Jacobs navrhl, že Evropské společenství by mělo mít kompetence k harmonizaci trestněprávních norem, pokud je to nezbytné k dosažení některého z cílů Společenství zakotvených ve Smlouvě o Evropském společenství.⁶⁸ Navíc Smlouva o Evropské unii výslovně uváděla, že nástroje druhého a třetího pilíře nemohou zasahovat do rozsahu a aplikace nástrojů prvního pilíře (čl. 29 a 47 Smlouvy o Evropské unii).

I postoj odborné veřejnosti k harmonizaci trestněprávních nástrojů k ochraně životního prostředí nebyl jednotný. Lišil se zejména názor na účinnost a vhodnost trestního práva při prosazování norem ochrany životního prostředí.⁶⁹ Nejhlasitěji se proti snaze Komise vyslovil M. Faure, který považoval stanovisko Komise, že implementační deficit práva životního prostředí, může být vyřešen tím, že členské státy budou nuceny aplikovat v určitých případech trestní sankce, za přeceňování role trestního práva. M. Faure argumentoval, že samotné zakotvení trestných činů za

⁶⁵ Dle rozsudku Casati, C-203/80, EU:C:1981:261, bod 27, hmotněprávní trestní úprava i pravidla trestního řízení zůstávají v zásadě oblastmi, které jsou v kompetenci členských států.

⁶⁶ Rozsudek Skanavi a Chryssanthakopoulos, C-193/94, EU:C:1996:70.

⁶⁷ Rozsudek Hansen, C-326/88, EU:C:1990:291.

⁶⁸ Stanovisko generálního advokáta Jacobse ve věci Německo v. Komise, C-240/90, EU:C:1992:408, bod 12.

⁶⁹ Zastáncem trestněprávních nástrojů byli např. Pereira, R.: Environmental criminal law in the first pillar: a positive development for environmental protection in the European union? In *European Energy and Environmental Law Review*, 16 (10), 2007, s. 254-268. Comte, F., Criminal environmental law and community competence. Odpůrci zejména Faure, M.: *European Environmental Criminal Law: Do we really need it?* s. 18 – 29. Heidemann-Robinson, M.: *The emergence of European Union environmental criminal law: a quest for solid foundations – Part II*, s. 111-136.

poškození životního prostředí v právním řádu neznamena jejich praktickou aplikaci. Trestní právo dle něj představuje účinný nástroj v boji proti znečišťování životního prostředí ve zvlášť závažných případech, v ostatních případech je správní trestání mnohem účinnější. Správní orgány mají lepší odborné znalosti k vyšetřování environmentálních deliktů a jejich náklady jsou nižší než u orgánů činných v trestním řízení.⁷⁰ V mnoha členských státech se na začátku druhého tisíciletí projevovala naopak tendence k posilování správního trestání environmentálních provinění.⁷¹

Závěry z Tampere

První zmínku o potřebě řešení environmentální kriminality na úrovni EU lze nalézt v závěrech předsednictví Rady Evropské unie přijatých na zasedání Evropské rady v Tampere v říjnu 1999⁷². V těchto závěrech členské státy vyjádřily společnou vůli k uvedení Amsterodamské smlouvy v život a k vytvoření prostoru svobody, bezpečnosti a práva s cílem zajistit volný pohyb osob a nabídnout vysokou úroveň ochrany občanům.

V rámci spolupráce v trestních věcech bylo v závěrech z Tampere dohodnuto, že členské státy by se měly snažit o shodu na jednotné úpravě definic, zavinění a sankcí v jednotlivých vnitrostátních trestních úpravách, a to ve zvlášť významných oblastech, mezi kterými byla na posledním místě uvedena i environmentální kriminalita.⁷³ Cílem závěrů z Tampere bylo posílení spolupráce členských států v trestních věcech v těchto zvlášť významných oblastech, zejména zajištění uznávání důkazů shromážděných v jednom členském státě v rámci trestního řízení v jiném členském státě, a spolupráce mezi orgány činnými v trestním řízení při vyšetřování přeshraničních trestných činů, případně vytvoření společných vyšetřovacích týmů.⁷⁴

⁷⁰ Faure, M.: European Environmental Criminal Law: Do we really need it? In European Environmental Law Review, 13 (1), 2004, s. 21 – 22.

⁷¹ Příkladem je Velká Británie, viz blíže Ogus, A., Abbot, C.: Sanctions for Pollution: do we have the right regime?, s. 283-300.

Viz také výsledky studie zpracované pro Evropskou komisi Faure, M., Heine, G.: Criminal Penalties in EU Member States' Environmental Law, dostupné na http://ec.europa.eu/environment/archives/docum/pdf/f/02544_final_report.pdf (15. 3. 2014).

⁷² Dostupné na stránkách Evropského parlamentu http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm (10. 5. 2014).

⁷³ Bod 48 závěrů z Tampere. Dalšími významnými oblastmi zde uvedenými jsou finanční kriminalita (praní špinavých peněz, korupce, padělání peněz), obchod s drogami a lidmi, zejména zneužívání žen a dětí a internetová kriminalita.

⁷⁴ Bod 36 a 43 závěrů z Tampere.

Dánský návrh rámcového rozhodnutí Rady

V návaznosti na závěry z Tampere předložilo Dánsko v únoru 2000 iniciativu s cílem přijetí rámcového rozhodnutí Rady k boji proti závažným environmentálním zločinům.⁷⁵ Rámcové rozhodnutí mělo být přijato **v rámci tzv. třetího pilíře** na základě čl. 31 a 34 odst. 2 písm. b) Smlouvy o Evropské unii⁷⁶. Cílem návrhu rámcového rozhodnutí mělo být navázat na Úmluvu Rady Evropy o ochraně životního prostředí prostřednictvím trestního práva a posílit na úrovni EU některá její ustanovení. K Úmluvě Rady Evropy se dánský návrh otevřeně hlásil v bodě 6 odůvodnění a v čl. 14 navíc požadoval její ratifikaci členskými státy ve stanoveném termínu. Členské státy měly podle čl. 15 návrhu rámcového rozhodnutí zajistit plnění rámcového rozhodnutí do konce roku 2000.

Rámcové rozhodnutí mělo sjednotit postup členských států ve vztahu k vybraným trestným činům proti životnímu prostředí, které byly v čl. 1 odst. 1 návrhu označeny jako **tzv. závažné trestné činy proti životnímu prostředí**. Podle odůvodnění návrhu rámcového rozhodnutí si Rada byla vědoma vzrůstajícího rozsahu environmentální kriminality v Evropské unii a jejího přeshraničního rozměru. Závažné trestné činy proti životnímu prostředí měly být dle Rady adekvátně trestány, neboť představují významnou hrozbu pro životní prostředí. Vzhledem k tomu, že závažná environmentální kriminalita postihuje všechny členské státy, podpořila Rada koordinovaný postup v této věci v rámci celé Evropské unie.

Závažné trestné činy proti životnímu prostředí byly v návrhu rámcového rozhodnutí definovány jako „a) *znečištění ovzduší, vody, půdy nebo podloží vedoucí k vážné škodě na životním prostředí nebo představující bezprostřední riziko takové škody, nebo b) uchování nebo zbavení se odpadu nebo obdobné látky způsobem, který způsobí vážnou škodu na životním prostředí nebo představuje bezprostřední riziko takové škody*“.

⁷⁵ Úř. věst. C 39, 11. 2. 2000, s. 4-7.

⁷⁶ Rámcové rozhodnutí bylo před přijetím Lisabonské smlouvy jedním z právních aktů přijímaných v rámci tzv. třetího pilíře. Bylo přijímáno jednomyslně Radou EU podle čl. 34 odst. 2 písm. b) Smlouvy o Evropské unii a bylo závazné pro členské státy co do výsledku, kterého mělo být dosaženo, přičemž volba forem a prostředků k dosažení výsledku byla ponechána vnitrostátním orgánům členských států. Důležitou vlastností rámcových rozhodnutí byla neexistence přímého účinku. Předmětem rámcových rozhodnutí mohla být výlučně problematika sbližování předpisů členských států EU v rámci hlavy VI Smlouvy o Evropské unii. Blíže viz Pikna, B.: Právo EU – právní akty třetího pilíře. In Právník, 2, 2001, s. 151.

Návrh rámcového rozhodnutí stanovil členským státům povinnost zajistit trestnost závažných trestných činů proti životnímu prostředí ve svém vnitrostátním trestním právu. Sankce měly být účinné, přiměřené k závažnosti provinění a odstrašující. Členské státy měly, v souladu se svým vnitrostátním právem, zajistit i **trestní odpovědnost právnických osob** za závažné trestné činy proti životnímu prostředí.

Návrh rámcového rozhodnutí dále v čl. 2 rozváděl, jaké **druhy sankcí** by měly členské státy stanovit. Upravoval také zajištění věci, peněžních prostředků, nemovitosti nebo jiné majetkové hodnoty související s trestnou činností nebo z ní získané nebo náhradní hodnoty a jejich propadnutí státu. Členské státy měly dle návrhu implementovat úmluvu Rady Evropy z 8. listopadu 1990 o praní, vyhledávání, zajišťování a propadnutí prostředků získaných z trestné činnosti. Pachateli mělo být možné uložit i zákaz činnosti. Vnitrostátní právní řád měl upravovat účinná pravidla pro náhradu škody a uvedení životního prostředí do původního stavu.

Cílem návrhu rámcového rozhodnutí dále bylo **posílit spolupráci orgánů** členských států při vyšetřování a stíhání trestných činů proti životnímu prostředí. Členské státy měly zajistit co nejužší spolupráci mezi orgány činnými v trestním řízení a v rámci této spolupráce umožnit urychlené vyřizování žádostí o právní pomoc z jiného členského státu. V co největší možné míře měla být umožněna vzájemná výměna informací o závažných trestných činech proti životnímu prostředí mezi jednotlivými vnitrostátními orgány a k tomuto účelu ustavena národní kontaktní místa. Členské státy měly dále zajistit vydávání pachatelů do jiných členských států v souladu s Evropskou úmluvou o předávání trestního řízení z 15. května 1972 a uznávání rozhodnutí soudu jiných členských států v souladu s Evropskou úmluvou o uznávání platnosti rozhodnutí v trestních věcech z 28. května 1970.

Návrh také obsahoval ustanovení, dle kterého měl být vytvořen **rejstřík**, do kterého by členské státy poskytovaly informace týkající znalostí a osvědčených postupů v boji proti environmentálnímu zločinu. Tento rejstřík měl být ustaven při Generálním sekretariátu Rady. V případě, že by řešení problematiky environmentální kriminality bylo svěřeno Europolu, bylo navrženo, aby byl vedením rejstříku pověřen právě Europol.

V neposlední řadě návrh rámcového rozhodnutí upravoval **povinnost pro členské státy podepsat a ratifikovat Úmluvu Rady Evropy** o ochraně životního prostředí prostřednictvím trestního práva nejpozději do 1. ledna 2001. Úmluvu zmínil návrh rámcového rozhodnutí již v odůvodnění jako svůj inspirační zdroj a ze samotného návrhu rámcového rozhodnutí je evidentní, že mnohá ustanovení Úmluvy byla převzata.

Okruh jednání, která měla být dne návrhu rámcového rozhodnutí postihována (závažné trestné činy proti životnímu prostředí), byl však podstatně užší než jednání, které požaduje kriminalizovat Úmluva. Je pravděpodobné, že mezi členskými státy nebyla vůle zavazovat se k úpravě Úmluvou široce a detailně vymezené kategorie trestných činů. Zatímco Úmluva vychází z antropocentrického přístupu k ochraně životního prostředí (objektem ve všech Úmluvou vyjmenovaných skutkových podstatách je zájem na ochraně lidského života a zdraví), návrh rámcového rozhodnutí byl více ekocentrický, neboť ochranu života a zdraví explicitně vůbec nezmiňoval a za závažné trestné činy považoval ty, které ohrožují či poškozují „pouze“ životní prostředí. Návrh rámcového rozhodnutí šel dále než Úmluva Rady Evropy ve věci trestní odpovědnosti právnických osob. Zatímco Úmluva ponechala úpravu trestní odpovědnosti právnických osob na vůli jednotlivých států (čl. 9 Úmluvy), návrh rámcového rozhodnutí v čl. 2 odst. 1 písm. b) výslovně požadoval, aby členské státy přijaly veškerá opatření k úpravě trestní odpovědnosti právnických osob za závažné trestné činy proti životnímu prostředí.

Návrh směrnice z roku 2001

Ačkoli se návrh rámcového rozhodnutí předložený Dánskem těšil poměrně široké podpoře členských států, a měl tak velké naděje na přijetí, postavila se proti němu Evropská komise. Komise nesouhlasila s jeho právním základem, tj. se skutečností, že by opatření k řešení environmentální kriminality mělo být přijímáno v rámci třetího pilíře. Evropská komise trvala na tom, že věc spadá do **kompetence Společenství** a opatření musí být přijata na základě prvního pilíře.⁷⁷ V březnu 2001 proto Evropská komise předložila paralelně k dánskému návrhu rámcového rozhodnutí vlastní **návrh směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí**. Návrh směrnice

⁷⁷ Tisková zpráva Komise z 13. března 2001 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-01-358_en.htm?locale=cs (19. 9. 2014).

vymezil trestné činy proti životnímu prostředí a stanovil minimální sankce, které mají členské státy za tyto trestné činy ukládat.⁷⁸

Jako právní základ pro návrh směrnice byl zvolen **čl. 175 Smlouvy o ES (dnešní čl. 192 SFEU)**. Komise argumentovala tím, že ochrana životního prostředí je jedním z cílů Společenství (čl. 6 Smlouvy o SES, dnešní čl. 11 SFEU⁷⁹) a dosažení vysoké úrovně ochrany životního prostředí je podle čl. 174 odst. 2 Smlouvy o ES (dnešní čl. 191 čl. 2 SFEU) úkolem Společenství v rámci prvního „komunitárního“ pilíře.

Je třeba připomenout, že přijetí směrnice vyžadovalo schvalovací postup mnohem náročnější než postup přijímání rámcového rozhodnutí na základě „mezivládního“ třetího pilíře. U směrnice na základě čl. 175 Smlouvy o ES (dnešní čl. 192 SFEU) byl vyžadován postup spolurozhodování a schválení kvalifikovanou většinou členských států v Radě, zatímco u rámcového rozhodnutí bylo vyžadováno jednomyslné schválení v Radě. V případě směrnice by však Komise měla k dispozici nástroje k vynucování jejího plnění členskými státy.⁸⁰

Hlavním cílem směrnice bylo dle čl. 1 návrhu „*zajistit účinnější aplikaci práva životního prostředí Společenství*“, a to tak, že se „*na úrovni Společenství ustanoví minimální soubor trestných činů za porušení norem Společenství na ochranu životního prostředí*“. Potřeba přijetí směrnice byla odůvodněna stejně jako návrh rámcového rozhodnutí Rady tím, že environmentální kriminalita v Evropské unii narůstá, její účinky přesahují hranice jednotlivých členských států a představují hrozbu pro životní prostředí.

Na rozdíl od Úmluvy Rady Evropy a dánského návrhu rámcového rozhodnutí, nedefinoval návrh směrnice trestný čin proti životnímu prostředí. V čl. 3 návrhu směrnice bylo pouze stanoveno, aby členské státy zajistily, že činnosti vyjmenované v tomto článku budou postihovány jako trestné činy, pokud by jimi byla záměrně nebo z hrubé nedbalosti porušena pravidla Společenství stanovená na ochranu životního prostředí ve směrních a nařízeních vyjmenovaných v příloze, respektive pravidla

⁷⁸ Úř. věst. C 180E, 26. 6. 2001, s. 238—243.

⁷⁹ Dle čl. 11 SFEU musí být požadavky na ochranu životního prostředí „*zahrnuty do vymezení a provádění politik a činností Unie, zejména s ohledem na podporu udržitelného rozvoje*.“

⁸⁰ McIntyre, O.: The Emerging European Community / Union Competence in Respect of Environmental Crime, příspěvek na konferenci Law and the Environment 2009, Cork. Dostupné na <http://www.ucc.ie/la/w/video/EnvironmentalLawConference2009/papers/Owen%20McIntyre.pdf> (28. 9. 2014).

stanovená ve vnitrostátních předpisech provádějících tyto směrnice. Pod písmeny a) až g) byl uveden následující **výčet činností**:

- „a) vypouštění uhlovodíků, odpadů nebo odpadních kalů do vody,*
- b) vypouštění, emise nebo uvádění určitého množství látek do ovzduší, půdy nebo vody a zpracování, nakládání, uchovávání, doprava, vývoz nebo dovoz nebezpečného odpadu,*
- c) vypouštění odpadu do země nebo do vody, včetně provozu skládky,*
- d) držení, odnětí, zničení, zabití nebo obchod s chráněnými druhy živočichů a rostlin nebo jejich částmi,*
- e) závažné zhoršení chráněného stanoviště,*
- f) obchod s látkami poškozujícími ozonovou vrstvu,*
- g) provozování zařízení, v kterém dochází k nebezpečné aktivitě nebo v kterém jsou používány nebo uchovávány nebezpečné látky nebo chemické směsi.“*

Vyjmenované činnosti měly být na základě čl. 3 návrhu směrnice v členských státech postihovány jako trestné činy za předpokladu, že budou **spáchány úmyslně nebo z hrubé nedbalosti** a že v jejich důsledku dojde k **porušení pravidel stanovených v nařízeních nebo směrnících uvedených v příloze**. Příloha návrhu směrnice obsahovala seznam 51 směrnic a nařízení v oblasti ochrany životního prostředí.

Metodou blanketního odkazu na směrnice a nařízení se Komise vyhnula nutnosti detailně vymezovat skutkové podstaty jednotlivých trestných činů přímo v návrhu směrnice, čímž se snažila omezit riziko, že by členské státy vykládaly a implementovaly jednotlivé skutkové podstaty odlišně. Seznam předpisů nepokrýval veškerou environmentální legislativu Evropských společenství, nýbrž pouze tu regulující znečišťování životního prostředí, při kterém lze identifikovat individuálního znečišťovatele, a nezahrnoval proto například směrnice stanovící imisní limity pro kvalitu ovzduší. Zahrnoval však i předpisy upravující abstraktní ohrožení životního prostředí, neboť riziko pro životní prostředí spočívá již v samotné činnosti bez ohledu na skutečnost, zda je v jejím důsledku způsobena škoda. Stejně jako návrh rámcového rozhodnutí vycházel návrh směrnice z ekocentrického přístupu, když na rozdíl od

Úmluvy Rady Evropy cílil na trestnou činnost proti životnímu prostředí obecně a neakcentoval trestnou činnost ohrožující lidský život a zdraví.

Podle návrhu směrnice měly členské státy zajistit trestání činů uvedených v čl. 3 **účinnými, přiměřenými a dostatečně odrazujícími sankcemi**⁸¹. Stejným způsobem měly trestat i účastenství na této trestné činnosti a podněcování k ní. Komise v bodě 9 odůvodnění zdůrazňovala, že stejným způsobem by mělo být trestáno i opomenutí zákonné povinnosti, neboť může mít stejné důsledky pro životní prostředí jako aktivní činnost. To zároveň vyplývalo z čl. 2 písm. b) návrhu směrnice, kde byly „činnosti“ definovány jako „*aktivní chování a opomenutí, za předpokladu, že existuje zákonná povinnost konat*“.

Dosud aplikované systémy sankcí (správní sankce a náhrada škody podle občanského práva) nebyly podle Komise schopné zajistit dostatečné dodržování práva Společenství v oblasti životního prostředí. Trestní sankce dle odůvodnění návrhu směrnice měly toto dodržování posílit, neboť vyjadřují mnohem důraznější společenský nesouhlas s poškozováním životního prostředí. V případě trestních řízení mají navíc státní orgány k dispozici efektivnější vyšetřovací postupy než v případě správních řízení. Komise dále na podporu trestních sankcí argumentovala tím, že správní orgány projednávající správní delikty v oblasti životního prostředí bývají často těmi, které zároveň vydávají povolení k příslušným činnostem. V případě trestných činů by projednávání deliktů bylo v kompetenci nezávislých soudů⁸².

Návrh směrnice dále specifikoval, že u fyzických osob by měly být uplatňovány trestní sankce, zahrnující ve vážných případech i trest odnětí svobody (čl. 4 písm. a) návrhu směrnice). Komise zdůrazňovala, že trestní sankce více odrazují potenciální znečišťovatele, a poskytují tak účinnější ochranu před závažným poškozováním životního prostředí. Vymezení vážných případů, v kterých má být možnost ukládat trest odnětí svobody, bylo nicméně ponecháno na členských státech. V případě fyzických

⁸¹ V souladu s ustálenou judikaturou Soudního dvora k otázce, jaké sankce může komunitární právo požadovat, aby členské státy stanovily: mj. rozsudky Von Colson a Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen, C-14/83, EU:C:1984:153, Komise v. Řecko, C-68/88, EU:C:1989:339 a Wells, C-201/02, EU:C:2004:12.

⁸² Tento argument však poměrně přesvědčivě s odkazem na srovnávací analýzy v členských státech vyvrací Faure, M.: European Environmental Criminal Law: Do we really need it?, s. 22. Ve většině členských států (včetně České republiky) vydává povolení k činnosti potenciálně znečišťující životní prostředí jiný státní orgán než ten, který vede řízení o správních deliktech.

a právnických osob měly být vhodně uplatňovány sankce peněžní, sankce vyloučení ze soutěží o veřejné dotace, sankce dočasného či trvalého zákazu činnosti, nařízení soudního dohledu či sankce zrušení právnické osoby.

Návrh směrnice tedy výslovně **vyžadoval po členských státech aplikaci trestních sankcí pouze ve vztahu k fyzickým osobám**, nikoli vůči právnickým, ačkoli v bodě 10 odůvodnění bylo zdůrazňováno, že účinné, odrazující a přiměřené sankce by měly být aplikovány i vůči právnickým osobám, protože trestné činy proti životnímu prostředí jsou ve velkém rozsahu páčány v zájmu právnických osob. Nelze proto než souhlasit s názorem, který uvádí D. Roef⁸³, že Evropská komise tím, že akceptovala, že správní trestání může být v případě právnických osob stejně efektivní jako trestněprávní trestání, v podstatě popírala svou základní argumentaci na podporu návrhu této směrnice, tj. že trestní právo představuje jediný dostatečně účinný nástroj k vynucování plnění práva životního prostředí.

Na základě výše uvedeného lze shrnout, že Evropská komise byla v návrhu velmi opatrná, aby nezasahovala do kompetencí Unie v rámci třetího pilíře a neporušovala princip subsidiarity a proporcionality. Návrh neobsahoval žádná ustanovení ohledně extradice ani spolupráce v trestních věcech, která byla typická pro nástroje třetího pilíře (tj. rámcová rozhodnutí), a nepožadoval upravit trestní odpovědnost právnických osob. Návrh se soustředil pouze na kriminalizaci porušení norem práva životního prostředí zakotvených ve směrnících či nařízeních.⁸⁴

Rámcové rozhodnutí Rady o trestněprávní ochraně životního prostředí

Existence dvou paralelně předložených návrhů se stejným předmětem úpravy (ochrana životního prostředí prostředky trestního práva), nicméně založených na odlišných právních základech (čl. 175 Smlouvy o ES a čl. 31 a 34 odst. 2 Smlouvy o EU) vyvolala kompetenční spor mezi Komisí a Radou. Ačkoli spor byl vyvolán dvěma návrhy regulujícími trestněprávní ochranu životního prostředí, jeho podstata dalece přesahovala otázky životního prostředí. Jádrem několik let trvajícího sporu mezi Komisí a Radou (tj. členskými státy) byla ústavněprávní otázka, zda má Evropské

⁸³ Roef, D.: Enkele ontwikkelingen inzake het mileustrafrecht. In Deketelaere, K. a Deketelaere, M.: *Jaarboek Milieurecht* 2001, Brugge, 2002, s. 147-148.

⁸⁴ Hedemann-Robinson, M.: The European Union and Environmental Criminal Liability: A Legal Analysis in the Light of the Recent Ruling of the European Court of Justice on EC Competence (Case C-176/03 *European Commission v Council*). In *Journal of Environmental Liability*, 13 (6), 2005, s. 159.

společenství kompetence v trestněprávní oblasti, či zda úprava trestněprávních otázek patří do výlučné kompetence členských států.

Zodpovězení této otázky přinášelo zásadní praktické důsledky, a to zejména pro legislativní postup přijímání právních nástrojů sjednocujících trestněprávní otázky (tzv. postup spolurozhodování s hlasováním kvalifikovanou většinou v prvním pilíři a jednomyslné hlasování v rámci třetího pilíře), pro existenci jurisdikce Soudního dvora Evropské unie (v případě třetího pilíře byla založena jen na základě výslovného souhlasu jednotlivých členských států).⁸⁵

Jak již bylo zmíněno, kompetence k úpravě trestněprávní otázek byla dosud členskými státy považována za výlučnou sféru členských států. Opatření k harmonizaci trestního práva mohla být proto dle názoru členských států přijata pouze v rámci mezivládního třetího pilíře na základě Smlouvy o Evropské unii.

Rada proto i přes velmi restriktivně vymezený rozsah působnosti navrhované směrnice, odmítla přijmout čl. 175 Smlouvy o ES jako právní základ, zablokovala projednávání návrhu směrnice a pokračovala v projednávání rámcového rozhodnutí. Původní dánský návrh rámcového rozhodnutí byl nicméně přepracován a byly do něj zakomponovány některé prvky z návrhu směrnice. Rada v této věci postupovala v rozporu se stanoviskem své vlastní právní služby, dle které navrhované rámcové rozhodnutí Rady představovalo zásah do kompetence Společenství⁸⁶, i v rozporu s doporučením Evropského parlamentu.⁸⁷ V mezidobí navíc Komise dne 30. září 2002 s podporou Evropského parlamentu a Evropského hospodářského a sociálního výboru zveřejnila přepracovaný návrh směrnice.⁸⁸ Rada přesto trvala na svém a dne 21. ledna

⁸⁵ Gouritin, A., De Hert, P.: Directive 2008/99/EC of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law: A new start for criminal law in the European Community? In ELNI Review, 1, 2009, s. 26 s. 26.

⁸⁶ Comte, F.: Criminal environmental law and community competence. In European Environmental Law Review, 12 (5), 2003, s. 150.

⁸⁷ Doporučení Evropského parlamentu k trestním sankcím a právu Společenství (OJ C 140 E, 13/6/2002, P 0524). Evropský parlament se zabýval jak dánským návrhem rámcového rozhodnutí, tak návrhem Komise. Vyjádřil názor, že ustanovení upravující trestné činy by měly být zakotveny ve směrnici přijaté v rámci prvního pilíře, zatímco otázky týkající se trestněprávní odpovědnosti, jurisdikce a extradice by měly být upraveny v rámci rámcového rozhodnutí přijatého na základě třetího pilíře.

⁸⁸ COM/2002/0544 final - COD 2001/0076 */. OJ C 20E , 28. 1. 2003, p. 284–288.

2003 bylo přijato **Rámcové rozhodnutí Rady 2003/80/SVV o trestněprávní ochraně životního prostředí.**⁸⁹

Rozsudek Soudního dvora Evropské unie

V reakci na přijetí rámcového rozhodnutí Rady 2003/80/SVV Evropská komise 15. března 2003 podala u Soudního dvora Evropské unie na základě čl. 35 odst. 6 Smlouvy o EU **žalobu na jeho neplatnost**. Domáhala se žalobou, aby Soudní dvůr rámcové rozhodnutí prohlásil za nezákonné a zrušil ho z důvodu, že právní základ zvolený pro jeho přijetí (čl. 29, 31e and 34 odst. 2 písm. b) Smlouvy o EU) je nesprávný. Dle názoru Komise prezentovaném v žalobě měla být opatření obsažená v rámcovém rozhodnutí přijata na základě čl. 175 SES, tj. právním základě pro politiku životního prostředí. Cíl a obsah rámcového rozhodnutí náležejí dle Komise do kompetence Společenství. Evropská komise zdůraznila, že v souladu s čl. 47 Smlouvy o EU, který stanovil přednost ustanovení Smlouvy o ES nad ustanoveními smlouvy o EU, nelze přijímat opatření na základě Smlouvy o EU, pokud je dána kompetence Společenství. Dále bylo namítáno, že Evropské společenství smí požadovat po členských státech aplikaci trestních norem, pokud tím má být zajištěna účinnost komunitárního práva. V závěru žaloby Komise argumentovala ustálenou judikaturou (jako příklad uvedla rozsudek Komise v. Řecko, EU:C:1989:339), dle které musí členské státy zajistit, aby případy porušování komunitárního práva byly trestány obdobně jako obdobná porušování ustanovení národního práva a sankce byly účinné, přiměřené a odrazující. Dle Komise může opatření přijaté na základě prvního pilíře dokonce vymezit i druh sankcí. Pokud lze zajistit dodržování opatření stanovených Společenstvím pouze formou trestních sankcí, může Společenství po členských státech požadovat úpravu i tohoto typu sankcí.⁹⁰

V rozsudku ze dne 13. září 2005 ve věci C-176/03⁹¹ **Soudní dvůr přistoupil na široké vymezení kompetencí Společenství a rozhodnutí Rady 2003/80/SVV o trestněprávní ochraně životního prostředí zrušil** z důvodu, že opatření v něm obsažená měla být přijata v rámci prvního pilíře.⁹² Soudní dvůr ve svých závěrech

⁸⁹ Rámcové rozhodnutí Rady 2003/80/SVV ze dne 27. ledna 2003 o trestněprávní ochraně životního prostředí, Úřední věstník L 29, 5. 2. 2003, s. 55–58.

⁹⁰ Shrnutí žaloby publikované v úředním věstníku: Úř. věst. C 135, 7. 6. 2003, s. 21.

⁹¹ Rozsudek Komise v. Rada, C-176/03, EU:C:2005:542.

⁹² Rozsudek Komise v. Rada, C-176/03, EU:C:2005:542.

nejprve zdůraznil, že dle čl. 47 a čl. 29 Smlouvy o EU není žádné ustanovení Smlouvy o ES dotčeno ustanoveními Smlouvy o EU a že je úkolem Soudního dvora, aby akty přijaté na základě Smlouvy o EU nezasahovaly do pravomocí svěřených Společenství. S odkazem na čl. 2 a 6 Smlouvy o ES a na svou konstantní judikaturu Soudní dvůr zopakoval, že ochrana životního prostředí je jedním z hlavních cílů Společenství⁹³ a že tento cíl musí být zohledněn při vytváření a implementaci politik Společenství.⁹⁴ Články 174 až 176 Smlouvy o ES představují rámec, ve kterém musí být politika Společenství v oblasti životního prostředí prováděna⁹⁵. Soudní dvůr připomněl svou ustálenou judikaturu, podle které se musí volba právního základu aktu Společenství zakládat na objektivních skutečnostech, které mohou být předmětem soudní kontroly, mezi které patří zejména cíl a obsah aktu⁹⁶. Následně bylo v rozsudku konstatováno, že z názvu a odůvodnění rámcového rozhodnutí vyplývá, že jeho hlavním cílem je ochrana životního prostředí.⁹⁷ Pokud jde o obsah rámcového rozhodnutí, čl. 2 až 7 zakotvují částečné sblížení trestněprávních předpisů členských států. Soudní dvůr zdůraznil, že obecně Společenství nemá pravomoc v trestních věcech, nicméně to však:

„nemůže zákonodárci Společenství zabránit, pokud použití účinných, přiměřených a odrazujících trestních sankcí příslušnými vnitrostátními orgány představuje nezbytné opatření pro boj proti vážným zásahům do životního prostředí, přijmout opatření vztahující se k trestnímu právu členských států a ta, která považuje za nezbytná pro zajištění plné účinnosti norem, které vydal v oblasti ochrany životního prostředí“⁹⁸.

⁹³ Soud odkázal na rozsudek Procureur de la République v. ADBHU, C-240/83, EU:C:1985:59, bod 13, rozsudek Komise v. Dánsko, C-302/86, EU:C:1988:421, bod 8 a rozsudek Outokumpu, C-213/96, EU:C:1998:155, bod 32.

⁹⁴ Článek 2 SES stanovil, že posláním Společenství je podporovat „vysokou úroveň ochrany a zlepšování kvality životního prostředí“. Podle čl. 6 SES (dnes čl. 11 SFEU), který zdůraznil průřezovou a základní povahu tohoto cíle, musí být „požadavky na ochranu životního prostředí zahrnuty do vymezení a provádění politik a činností Společenství“.

⁹⁵ Čl. 174 odst. 1 SES (dnes čl. 191 odst. 1 SFEU) uvádí cíle činnosti Společenství v oblasti životního prostředí a článek 175 SES (dnes čl. 192 SFEU) vymezuje postupy pro dosažení těchto cílů.

⁹⁶ Viz rozsudek Komise v. Rada, C-300/89, EU:C:1991:244, bod 10 a rozsudek Huber, C-336/00, EU:C:2002:509, bod 30.

⁹⁷ „Znepokojena „růstem trestných činů týkajících se životního prostředí a jejich účinků, které se stále častěji šíří za hranice států, v nichž jsou tyto trestné činy páčány“, Rada, poté co konstatovala, že tyto trestné činy „ohrožují životní prostředí“ a „představují problém, kterému čelí všechny členské státy společně“, shledala, že je nezbytné „vyžadovat přísný postih“ a „společně v rámci trestního práva přijmout společná opatření k ochraně životního prostředí“.“ (bod 46 rozsudku).

⁹⁸ Bod 48 rozsudku.

Na podporu své argumentace Soudní dvůr uvedl, že rámcové rozhodnutí sice upravuje trestnost některých zvláště závažných chování poškozujících životní prostředí, avšak ponechává na vůli členských států stanovit konkrétní trestní sankce. Mezi činy vyjmenované v čl. 2 rámcového rozhodnutí je zahrnuto i porušení práva životního prostředí Společenství a Rada dle rámcového rozhodnutí evidentně považuje zavedení trestních sankcí za opatření nezbytné k ochraně životního prostředí.

Soudní dvůr svůj rozsudek uzavřel tím, že články 1 až 7 rámcového rozhodnutí mají jak vzhledem ke svému účelu, tak ke svému obsahu za hlavní cíl ochranu životního prostředí, a mohly by proto být platně přijaty na základě článku 175 Smlouvy o ES. Dle Soudního dvora „za těchto podmínek rámcové rozhodnutí tím, že zasahuje do pravomocí, které článek 175 ES svěřuje Společenství, porušuje ve svém celku z důvodu své nedělitelnosti článek 47 EU“⁹⁹, a z toho důvodu bylo namístě jej zrušit.

Návrh směrnice z roku 2007

V návaznosti na zrušení rámcového rozhodnutí Rady 2003/80/SVV vydala Komise sdělení, v kterém vyložila rozhodnutí ve věci C-176/03 a vymezila svůj další postup.¹⁰⁰ Přestože závěry Soudního dvora nebyly v tomto ohledu jasné a stanovisko generálního advokáta s tím bylo v přímém rozporu¹⁰¹, Evropská komise vyjádřila ve svém sdělení názor, že rozsudek C-176/03 potvrdil i výklad, že Společenství má kompetence stanovit členským státům, jaký druh a jakou výši trestních sankcí mají aplikovat.

Dne 9. února 2007 předložila Komise **nový návrh směrnice** o trestněprávní ochraně životního prostředí.¹⁰² Tento návrh vycházel z původního návrhu směrnice z roku 2001, z rámcového rozhodnutí Rady 2003/80/SVV, zohlednil interpretaci Soudu v odůvodnění rozsudku ve věci C-176/03 a reflektoval výklad rozsudku prezentovaný Komisí. Návrh směrnice zahrnoval i ustanovení podrobně vymezující druhy

⁹⁹ Bod 53 rozsudku.

¹⁰⁰ Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě o důsledcích rozsudku Soudního dvora ze dne 13. 9. 2005 (C-176/03 Komise/Rada). KOM(2005) 583 v konečném znění.

¹⁰¹ Stanovisko generálního advokáta Damása Ruiz-Jaraba Colomera přednesené dne 26. května 2005 ve věci Komise v. Rada, EU:C:2005:542, bod 83, 94 a 95.

¹⁰² Návrh směrnice Evropského parlamentu a Rady o trestněprávní ochraně životního prostředí KOM (2007) 51 v konečném znění, 2007/0022 (COD).

a minimální a maximální výše sankcí, které mají členské státy fyzickým a právnickým osobám za jednotlivé trestné činy ukládat.¹⁰³

Komise zdůraznila, že jejím cílem není plně harmonizovat vnitrostátní trestní právo členských států ve vztahu k závažným trestným činům proti životnímu prostředí, ale sjednotit pouze ta opatření, která jsou nezbytná k zajištění účinného vymáhání environmentální politiky Evropské unie. Forma směrnice zaručuje členským státům vysokou míru flexibility při provádění ve vnitrostátním právu, členské státy navíc mohou v souladu s čl. 176 zachovat či přijmout přísnější opatření, než jsou uvedena ve směrnici, např. trestat i další činy proti životnímu prostředí nebo zakotvit další druhy sankcí nebo vyšší sazby sankcí.¹⁰⁴

Evropská komise v návaznosti na zrušení rámcového rozhodnutí Rady 2003/80/SVV podala **žalobu na neplatnost rámcového rozhodnutí Rady 2005/667/SVV ze dne 12. července 2005 k posílení rámce trestního práva pro boj proti znečištění z lodí**, neboť také zasahovalo do pravomocí Společenství (věc C-440/05)¹⁰⁵. I v tomto případě Soudní dvůr rámcové rozhodnutí Rady 2005/667/SVV zrušil, nad rámec rozhodnutí ve věci C-176/03 však vyjasnil svou pozici ve vztahu ke kompetenci Společenství stanovit konkrétní druh a výši sankcí.

V rozsudku z 23. října 2007 Soudní dvůr zrušení rámcového rozhodnutí odůvodnil stejně jako ve věci C-176/03 tím, že některá jeho ustanovení mohla být přijata na základě Smlouvy o ES, a rámcové rozhodnutí Rady 2005/667/SVV tím zasahovalo do kompetencí Společenství. Dle argumentace Soudního dvora bylo cílem článků 2, 3 a 5 rámcového rozhodnutí Rady 2005/667/SVV „*zajistit účinnost právních norem přijatých v oblasti námořní dopravy, jejichž porušování může mít závažné následky pro životní prostředí, tím, že zavazují členské státy ukládat tresty za určitá jednání, musí být na tyto články nahlíženo tak, že jejich hlavním účelem je zvýšení bezpečnosti námořní dopravy a ochrana životního prostředí a mohly být platně přijaty na základě čl. 80 odst. 2 ES*“.¹⁰⁶

¹⁰³ Čl. 5 návrhu směrnice stanovil sankce obecně a čl. 7 vymezoval sankce pro právnické osoby.

¹⁰⁴ Questions and Answers on the protection of the environment through criminal law European Commission - MEMO/07/50 09/02/2007, dostupné na http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-07-50_en.htm (12. 10. 2014).

¹⁰⁵ Rozsudek Komise v. Rada, C-440/05, EU:C:2007:625.

¹⁰⁶ Bod 69 rozsudku.

Soudní dvůr potvrdil své stanovisko obsažené v rozsudku ve věci C-176/03, když zopakoval, že „*je sice pravda, že trestní právo hmotné ani trestní právo procesní zásadně nejsou v pravomoci Společenství (viz v tomto smyslu rozsudky ze dne 11. listopadu 1981, Casati, 203/80, Recueil, s. 2595, bod 27; ze dne 16. června 1998, Lemmens, C-226/97, Recueil, s. I-3711, bod 19, a výše uvedený rozsudek ze dne 13. září 2005, Komise v. Rada, bod 47), to však nemění nic na tom, že zákonodárce Společenství může v případě, že použití účinných, přiměřených a odrazujících trestních sankcí příslušnými vnitrostátními orgány představuje nezbytné opatření pro boj proti vážným zásahům do životního prostředí, rovněž uložit členským státům povinnost zavést takovéto sankce k zajištění plné účinnosti norem, které přijal v této oblasti (v tomto smyslu viz výše uvedený rozsudek ze dne 13. září 2005, Komise v. Rada, bod 48).*“¹⁰⁷

Soudní dvůr však navíc rozvedl svou předchozí argumentaci a vyslovil se, že **kompetence Společenství nezahrnuje vymezení konkrétního druhu a výše trestních sankcí**. Společenství může po členských státech požadovat zakotvení trestních sankcí, ale nemůže požadovat konkrétní druh sankcí ani jejich výměru. Soudní dvůr uvedl, že „*naopak je třeba konstatovat, že stanovení druhu a výše použitelných trestních sankcí nespadá na rozdíl od toho, co tvrdí Komise, do pravomoci Společenství. Z toho plyne, že zákonodárce Společenství nemůže přijmout taková ustanovení, jako jsou články 4 a 6 rámcového rozhodnutí 2005/667, neboť tyto články upravují druh a výši použitelných trestních sankcí. Tato ustanovení proto nebyla přijata v rozporu s článkem 47 EU*“.¹⁰⁸

3.2. Směrnice Evropského parlamentu a Rady

Několik let trvající názorový a kompetenční spor mezi Evropskou komisí jako hlavním zastáncem „europeizace“ trestního práva a členskými státy a Radou o to, zda má Evropské společenství pravomoc přijmout harmonizační opatření v oblasti trestního práva, vyústil v roce 2008 v částečnou harmonizaci trestání činů proti životnímu prostředí, a to prostřednictvím směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/99/ES ze dne 19. listopadu 2008 o trestněprávní ochraně životního prostředí. Na přijetí a podobu této směrnice měla velký vliv i Úmluva o ochraně životního prostředí prostřednictvím

¹⁰⁷ Bod 66 rozsudku.

¹⁰⁸ Body 70 a 71 rozsudku.

trestního práva z roku 1998. Přijetí směrnice a její podoba byly významně ovlivněny přelomovým rozsudkem Soudního dvora ze dne 13. září 2005 ve věci C-176/03, kterým bylo potvrzeno, že Evropské společenství má pravomoc přijímat trestněprávní regulaci tam, kde to je nutné ke splnění cílů Společenství.

V návaznosti na rozsudek ve věci C-440/05 byl návrh směrnice předložený Komisí podstatně přepracován tak, aby odrážel právní názor Soudního dvora, zejména byla odstraněna veškerá ustanovení upravující druhy a výše sankcí.

Ačkoli se zdálo, že odpor členských států vůči kompetenci Společenství ve věcech trestního práva a vůči přijetí směrnice k harmonizaci trestání činnosti poškozující životní prostředí je silný¹⁰⁹, prošel přepracovaný návrh směrnice schvalovacím procesem překvapivě rychle a dne 19. listopadu 2008 byla směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/99/ES o trestněprávní ochraně životního prostředí přijata. Členské státy měly pro její transpozici stanoven termín do 26. prosince 2010 (čl. 8 směrnice).

Na rozdíl od zrušeného rámcového rozhodnutí Rady umožnila harmonizace trestních ustanovení prostřednictvím směrnice Evropského parlamentu a Rady, aby Komise dohlížela na její implementaci a vymáhala její plnění po členských státech před Soudním dvorem Evropské unie.

Jádro směrnice představuje článek 3, který **vyjmenovává jednání, která mají být členskými státy postihována jako trestné činy, pokud jsou protiprávní a byla spáchána úmyslně nebo alespoň z hrubé nedbalosti**. Členské státy umožnit i trestání návodu a pomoci k úmyslnému jednání. Protiprávnost je podle definice v čl. 2 písm. a) dána, pokud jednání porušuje ustanovení směrnice nebo nařízení Evropského společenství vyjmenovaných v příloze A, ustanovení nařízení Euratom vyjmenovaných v příloze B nebo ustanovení právních předpisů členských států nebo rozhodnutí příslušných orgánů členských států, která implementují právní předpisy uvedené v příloze A nebo B. Přičemž bod 9 odůvodnění vysvětluje, že *„povinnosti uložené touto směrnicí se týkají pouze těch ustanovení právních předpisů uvedených v přílohách této směrnice, která ukládají členským státům povinnost stanovit při provádění těchto právních předpisů zakazující opatření“*. Směrnice tedy na rozdíl od rámcového

¹⁰⁹ Ve věci C-176/03 se na stranu Rady postavilo 11 z tehdejších 15 členských států.

rozhodnutí Rady neobsahuje autonomní vymezení trestných činů, neboť podmínkou trestní odpovědnosti je vždy porušení jiného předpisu či správního rozhodnutí.

Příloha A obsahuje rozsáhlý seznam 69 směrnic a nařízení z oblasti životního prostředí. Zahrnuje oblasti jako nakládání s odpady, znečištění vody a ovzduší, ochrana přírody, nakládání s nebezpečnými látkami atd. Směrnice a nařízení uvedené v příloze A byly vybrány proto, že trestněprávní postih porušení povinností v nich stanovených by měl zajistit jejich účinnější vymáhání, a tím i lepší ochranu životního prostředí. To je zdůrazněno v bodě 8 odůvodnění směrnice, podle kterého *„právní předpisy uvedené v přílohách této směrnice obsahují ustanovení, která by měla být předmětem trestněprávních opatření, aby se zajistilo, že pravidla o ochraně životního prostředí budou plně účinná“*. **Příloha B obsahuje tři směrnice přijaté na základě Smlouvy o Euratomu.**

Je evidentní, že hlavním cílem směrnice 2008/99/ES je zajistit dodržování platných předpisů Společenství v oblasti životního prostředí, zatímco rámcové rozhodnutí Rady 2003/80/SVV bylo (stejně jako je Úmluva Rady Evropy) cíleno na obecnou kriminalizaci environmentálních deliktů.¹¹⁰ Směrnice nemá nahrazovat dosavadní nástroje k vynucování plnění předpisů Společenství k ochraně životního prostředí. Podle bodu 11 svého odůvodnění má představovat pouze doplňující opatření (*„touto směrnicí nejsou dotčeny jiné systémy odpovědnosti za škodu na životním prostředí podle práva Společenství nebo vnitrostátního práva“*). Protože směrnice definuje protiprávnost jako porušení ustanovení právních předpisů Evropské unie, lze souhlasit s názorem M. Hedemanna-Robinsona, dle kterého by měla být vyjmenovaná jednání trestná i v případě, že nejsou příslušné právní předpisy Evropské unie správně implementovány do vnitrostátních právních řádů členských států.¹¹¹

Pokud jde o rozšiřování obsahu přílohy A a B v návaznosti na přijetí nových předpisů Unie v oblasti ochrany životního prostředí, bod 15 odůvodnění směrnice v této věci uvádí, že *„při přijímání následných právních předpisů v oblasti životního prostředí by mělo být v těchto předpisech případně uvedeno, že se použije tato směrnice. Bude-li to nutné, měl by být změněn článek 3.“* Dosud však k žádné změně čl. 3 nedošlo. Pouze

¹¹⁰ McIntyre, O.: The Emerging European Community / Union Competence in Respect of Environmental Crime, s. 9.

¹¹¹ Hedemann-Robinson, M.: The emergence of European Union environmental criminal law: a quest for solid foundations – Part II. In Environmental Liability, 16 (4), 2008, s. 121.

dva předpisy směrnici 2008/99/ES zmiňují. V čl. 30 odst. 1 nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1257/2013 ze dne 20. listopadu 2013 o recyklaci lodí a o změně nařízení (ES) č. 1013/2006 a směrnice 2009/16/ES se uvádí, že Komise posoudí, „*kteřá porušení tohoto nařízení by měla být začleněna do oblasti působnosti směrnice 2008/99/ES, aby byla zajištěna rovnocennost mezi tímto nařízením a nařízením (ES) č. 1013/2006*¹¹²“. O svých závěrech měla Komise podat do 31. prosince 2014 zprávu Evropskému parlamentu a Radě a případně připravit příslušný legislativní návrh. Obdobně má Komise podle čl. 39 odst. 3 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/30/EU ze dne 12. června 2013 o bezpečnosti činností v odvětví ropy a zemního plynu v moři a o změně směrnice 2004/35/ES posoudit, „*zda je vhodné zařadit určité jednání vedoucí k závažným haváriím do oblasti působnosti směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/99/ES*“. Komise měla do 31. prosince 2014 předložit zprávu se svými závěry Evropskému parlamentu a Radě, případně doplněnou o legislativní návrhy, a to za předpokladu, že jí členské státy zpřístupní potřebné informace. Ani v jednom z uvedených případů však dosud žádný návrh na rozšíření příloh směrnice 2008/99/ES Evropskou komisí podán nebyl.

Skutkové podstaty trestných činů podle směrnice

Skutkové podstaty trestných činů podle směrnice 2008/99/ES jsou vymezeny v čl. 3 písm. a) až i). Lze je rozlišovat podle toho, zda se jedná o konkrétní ohrožovací, abstraktní ohrožovací nebo poruchové delikty.

Členské státy mají postihovat jako trestný čin jednání, které představuje **ohrožení životního prostředí** („*vypouštění, emise nebo uvolňování množství materiálu nebo ionizujícího záření do ovzduší, půdy nebo vody*). Podmínkou je, že jednání způsobí nebo s velkou pravděpodobností může způsobit smrt či těžkou újmu na zdraví nebo podstatnou škodu v kvalitě ovzduší, půdy nebo vody či škodu na živočiších nebo rostlinách. Aby jednání bylo trestné, má být škoda na životním prostředí (tj. zhoršení kvality ovzduší, kvality půdy či kvality vody nebo škoda na živočiších či rostlinách) podstatná. Trestné má být nejen jednání, které způsobí škodu, ale i takové, které představuje „pouhé“ riziko škody. Vzhledem ke svému stupni nebezpečnosti a míře

¹¹² Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1013/2006 ze dne 14. června 2006 o přepravě odpadů.

ohrožení má být trestána samotná aktivita jako taková, bez ohledu na to, zda došlo ke skutečnému poškození životního prostředí.¹¹³

Na rozdíl od návrhu směrnice z roku 2001 je cílem ustanovení nejen ochrana životní prostředí, ale i ochrana života a zdraví člověka.¹¹⁴ V návrhu směrnice předloženém Komisí v roce 2007 byly naopak před vypouštěním, emisemi nebo uvolňováním materiálu nebo ionizujícího záření do ovzduší, půdy nebo vody trestněprávně chráněny pouze lidský život a zdraví.¹¹⁵ Přijaté znění ustanovení tak kombinuje antropocentrický a ekocentrický přístup a ochrana lidského zdraví a života jsou postaveny na roveň ochraně životního prostředí.¹¹⁶ Zároveň lze však souhlasit s M. Faurem, že způsobení smrti nebo těžké újmy na zdraví činí příslušný trestný čin mnohem závažnější než „pouhé“ poškození životního prostředí¹¹⁷.

Jako trestné činy mají být dále postihovány **vyjmenované způsoby nakládání s odpady** („sběr, přeprava, zpracovávání nebo odstraňování odpadů, včetně provozního dohledu nad těmito postupy a následné péče o zařízení pro odstraňování a včetně úkonů, jež přebírají obchodníci nebo zprostředkovatelé (nakládání s odpady)“), pokud způsobí konkrétní škodu nebo pokud v jejich důsledku škoda alespoň hrozí. Objektem ochrany je zde opět životní prostředí i život a zdraví člověka. I v tomto případě je požadováno, aby škoda na životním prostředí (tj. zhoršení kvality ovzduší, kvality půdy či kvality vody nebo škoda na živočiších či rostlinách) byla podstatná.

V souvislosti s nakládáním s odpady má být trestná i samotná **přeshraniční přeprava odpadu**, bez ohledu na to, zda v jejím důsledku byla způsobena jakákoli škoda na životním prostředí nebo na zdraví nebo zda tato škoda hrozila (abstraktní ohrožovací delikt). Podmínkou je, že množství odpadu, které se přepravuje přes hranice, je vyšší než zanedbatelné (a to jednorázově nebo v několika souvisejících zásilkách), a že tato přeprava odpadu spadá do oblasti působnosti čl. 2 bodu 35 nařízení

¹¹³ Faure, M.: The implementation of the environmental crime directives in Europe, příspěvek na konferenci „Ninth International Conference on Environmental Compliance and Enforcement 2011“, s. 363. Dostupné na http://inece.org/conference/9/proceedings/41_Faure.pdf (28. 9. 2014).

¹¹⁴ Srovnej čl. 3 návrhu směrnice z roku 2001.

¹¹⁵ Srovnej čl. 3 písm. a) návrhu směrnice z roku 2007.

¹¹⁶ Hedemann-Robinson, M.: The emergence of European Union environmental criminal law: a quest for solid foundations – Part II., s. 125-126.

¹¹⁷ Faure, M.: The implementation of the environmental crime directives in Europe, s. 363.

Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1013/2006 ze dne 14. června 2006 o přepravě odpadů. Samotná činnost (přeshraniční přeprava odpadu) je považována za natolik potenciálně nebezpečnou, že má být trestána i v případě, že v jejím důsledku nevznikne žádná škoda ani konkrétní riziko škody.

Trestný čin **nezákonného provozu nebezpečného zařízení** („*provozování zařízení, ve kterém je prováděna nebezpečná činnost nebo v němž se skladují nebo používají nebezpečné látky či přípravky*“) obvykle představuje klasický abstraktní ohrožovací delikt. Podle čl. 3 písm. d) směrnice je nicméně podmínkou trestní odpovědnosti protiprávního provozu nebezpečného zařízení, že v důsledku provozu byla způsobena smrt nebo těžká újma na zdraví, podstatná škoda na kvalitě ovzduší, půdy nebo vody nebo podstatná škoda na živočiších nebo rostlinách (poruchový delikt) nebo alespoň existovalo riziko těchto důsledků provozu zařízení. Jedná se proto spíše o konkrétní ohrožovací delikt.¹¹⁸

Životní prostředí a život a zdraví člověka jsou předmětem ochrany i u trestného činu **nakládání s jadernými materiály nebo nebezpečnými radioaktivními látkami** („*výroba, zpracování, manipulace, použití, držení, skladování, přeprava, dovoz, vývoz nebo ukládání jaderných materiálů nebo jiných nebezpečných radioaktivních látek*). Podmínkou trestní odpovědnosti má být, že v důsledku nakládání s jadernými materiály dojde ke škodě (smrt, těžká újma na zdraví, podstatné zhoršení kvality ovzduší, kvality půdy či kvality vody nebo podstatná škoda na živočiších či rostlinách) nebo tato škoda alespoň hrozí.

Členské státy mají dále jako trestné činy postihovat i některé způsoby protiprávního nakládání s **chráněnými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin**. Trestné jednání spočívá v „*usmrcování, ničení, držení nebo odchyt jedinců chráněných druhů volně žijících živočichů nebo planě rostoucích rostlin*“. Podmínkou je, že důsledky jednání (škoda) se projeví na nezanedbatelném množství jedinců a mají významný dopad na jejich stav z hlediska ochrany. Jedná se jednoznačně o poruchový delikt, což vyplývá ze samotné povahy trestného jednání, tj. usmrcování, ničení, držení nebo odchyt. Pojem „chráněné druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin“ směrnice vymezuje jako druhy, které jsou uvedeny v příloze IV

¹¹⁸ Faure, M.: The implementation of the environmental crime directives in Europe, s. 363.

směrnice Rady 92/43/EHS¹¹⁹ (tzv. směrnice o stanovištích) a v příloze I směrnice Rady 79/409/EHS¹²⁰ (tzv. směrnice o ptácích).

Trestáno má být také **obchodování s jedinci chráněných druhů volně žijících živočichů nebo planě rostoucích rostlin nebo s jejich částmi nebo odvozeninami**, bez ohledu zda je tímto jednáním způsobena škoda či zda škoda hrozí (abstraktní ohrožovací delikt). Výjimkou jsou případy, kdy se obchodování týká zanedbatelného množství jedinců a má zanedbatelný dopad na stav druhů z hlediska ochrany. Směrnice vychází z předpokladu, že na rozdíl od nezákonného nakládání s odpady, nedochází v důsledku jediného případu nezákonného nakládání s chráněnými živočichy a rostlinami ke konkrétní akutní hrozbě pro životní prostředí.¹²¹ Obchodování s chráněnými druhy je považováno za riziko pro životní prostředí, dochází-li k němu ve větším rozsahu a v delším časovém horizontu. Pro účely tohoto deliktu jsou „chráněné druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin“ vymezeny odlišně. V tomto případě se jedná o druhy uvedené v příloze A nebo B nařízení Rady (ES) č. 338/97¹²² (tzv. nařízení CITES).

Směrnice požaduje po členských státech také trestní ochranu chráněných území. Trestné má být „*každé jednání, které způsobí významné poškození stanoviště v chráněné lokalitě*“. Jedná se o konkrétní poruchový delikt, neboť podmínkou trestní odpovědnosti je, aby došlo k **významnému poškození stanoviště v chráněné lokalitě**. Pojem „stanoviště v chráněné lokalitě“ směrnice vymezuje jako jakékoli stanoviště druhů, pro které je určitá oblast označena jako zvláště chráněná oblast v souladu s čl. 4 odst. 1 nebo 2 směrnice 79/409/EHS (tj. ptačí oblast podle § 45e zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů), či jakékoli přírodní stanoviště nebo stanoviště druhů, pro které je určitá lokalita označena jako zvláštní oblast ochrany v souladu s čl. 4 odst. 4 směrnice 92/43/EHS (tj. evropsky významná lokalita podle § 45a až § 45d zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů).

¹¹⁹ Směrnice Rady 92/43/EHS ze dne 21. května 1992 o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin.

¹²⁰ Směrnice Rady 79/409/EHS ze dne 2. dubna 1979 o ochraně volně žijících ptáků. Tato směrnice byla zrušena a nahrazena směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2009/147/ES ze dne 30. listopadu 2009 o ochraně volně žijících ptáků.

¹²¹ Faure, M.: The implementation of the environmental crime directives in Europe, s. 364.

¹²² Nařízení Rady (ES) č. 338/97 ze dne 9. prosince 1996 o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi.

Posledním deliktem upraveným ve směrnici je protiprávní **výroba, dovoz, vývoz, uvádění na trh nebo používání látek poškozujících ozonovou vrstvu**. Má být postihováno abstraktní ohrožení (nelegální výroba, která sama o sobě životní prostředí neohrožuje), konkrétní ohrožení (dovoz, vývoz, uvádění na trh, které již může představovat konkrétnější riziko) i poruchové jednání (používání látek nezákonným způsobem, což vede k poškození ozonové vrstvy).¹²³

Neurčité právní pojmy

Jak je evidentní z výše popsaných skutkových podstat, směrnice pracuje s velkým množstvím neurčitých právních pojmů, při jejichž implementaci byla členským státům dána poměrně široká diskrece (těžká újma na zdraví, podstatné zhoršení kvality ovzduší, kvality půdy či kvality vody, podstatná škoda na živočiších či rostlinách, množství jiné než zanedbatelné, zanedbatelné množství jedinců, zanedbatelný dopad, významné poškození stanoviště apod.). Členské státy mohou tyto pojmy v závislosti na požadavcích svých právních řádů vymezit blíže v transpozičních předpisech, případně ponechat jejich výklad na národních soudech.¹²⁴

Rozsudek Soudního dvora z 3. června 2008 o předběžné otázce **Intertanko a další**, C-308/06, EU:C:2008:312, kterým byla zpochybňována platnost směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/35/ES ze dne 7. září 2005 o znečištění z lodí a o zavedení sankcí za protiprávní jednání, navíc potvrdil, že vymezení rozsahu trestní odpovědnosti za použití neurčitých právních pojmů bez jejich zákonné definice, neporušuje princip právní jistoty nebo princip *nullum crimen nulla poena sine lege*.

Soudní dvůr sice uvedl, že „*zásada legality deliktů a trestů předpokládá, že pravidla Společenství jasně stanoví delikty a tresty, které jsou za ně ukládány. Tato podmínka je splněna, pokud jednotlivec má možnost se z textu příslušného ustanovení – a v případě potřeby z výkladu, který k němu podaly soudy – dozvědět, za jaká konání a opomenutí mu vzniká trestněprávní odpovědnost*“. Dále Soudní dvůr konstatoval, že pojmy „úmysl“, „vědomá nedbalost“, „hrubá nedbalost“ jsou plně integrovány a používány v jednotlivých právních systémech členských států. Vzhledem k tomu, že směrnice musí být provedeny členskými státy do jejich právních řádů, „*samotná*

¹²³ Faure, M.: The implementation of the environmental crime directives in Europe, s. 364.

¹²⁴ Faure, M.: Vague notions in environmental criminal law (part 1, part 2). In Environmental Liability, 4, 2010, s. 119-133, 2010 a Environmental Liability, 5, 2010, s. 163-170.

*definice protiprávních jednání a použitelné sankce vyplývají z pravidel stanovených členskými státy“.*¹²⁵ To samé platí nepochybně i pro neurčité právní pojmy ve směrnici 2008/99/ES.

Sankce

Podle čl. 5 směrnice 2008/99/ES mají členské státy za trestné činy podle směrnice a za návod a pomoc k nim ukládat „**účinné, přiměřené a odrazující trestní sankce**“. Pokud jde o druh a výši sankcí, ty směrnice, na rozdíl od rámcového rozhodnutí Rady, návrhu směrnice z roku 2001 i z roku 2007, neupravuje. Vypuštění úpravy konkrétních druhů a výší sankcí z konečné verze směrnice bylo důsledkem rozsudku Soudního dvora ve věci C-440/05 Komise proti Radě, kde Soud zdůraznil, že stanovení druhu a výše použitelných trestních sankcí nespadá do pravomoci Společenství. Sblížení pravidel trestního řízení a sjednocení druhu a výše sankcí by tak bylo možné pouze formou opatření na základě třetího mezivládního pilíře. Ačkoli směrnice 2008/99/ES výslovně nezmiňovala nutnost přijetí doplňujícího rámcového rozhodnutí v rámci třetího pilíře, které by sjednocovalo pravidla trestního řízení a úpravu sankcí, někteří autoři¹²⁶ komentující směrnici 2008/99/ES krátce po jejím přijetí předpokládali, že takové rámcové rozhodnutí bude přijato. K tomu však dosud nedošlo.

Skutečnost, že neexistuje opatření, které by sblížilo pravidla pro vyšetřování environmentální kriminality a stanovilo minimální výše a druhy trestních sankcí, značně omezuje praktický dopad směrnice. Hodnocení dopadu vlivů návrhu směrnice přitom zdůrazňovalo právě roli druhu výše sankcí jak na národní úrovni, tak s ohledem na spolupráci členských států při přeshraniční environmentální kriminalitě. Na národní úrovni mají druh a výše sankcí význam ve vztahu k možnostem a použitelným nástrojům vyšetřování. Pokud jde o možnosti spolupráce členských států, druh a výše trestních sankcí jsou podmínkou např. pro možnost uplatnění evropského zatýkacího rozkazu (hrozí-li za spáchání trestného činu v členském státě, který zatýkací rozkaz vydal, trest odnětí svobody v trvání nejméně tří let, musí být evropský zatýkací rozkaz

¹²⁵ Body 71 až 78 rozsudku.

¹²⁶ Např. McIntyre, O.: The Emerging European Community / Union Competence in Respect of Environmental Crime, s. 12.

v souvislosti s daným trestným činem vykonán bez ohledu na to, zda je či není definice trestného činu v obou státech stejná).¹²⁷

Formulace, že sankce mají být „účinné, přiměřené a odrazující“ vychází z ustálené judikatury Soudního dvora. Soudní dvůr se opakovaně vyjádřil, že ačkoli je členským státům ponechána volba nástrojů, kterými implementují směrnice, musí být sankce za porušení vnitrostátních implementačních norem alespoň „účinné, přiměřené a odrazující“. Co však neurčité právní pojmy „účinné, přiměřené a odrazující“ znamenají prakticky? M. Faure je vymezuje následovně.¹²⁸

Účinnost je podle něj dána, pokud sankce přispívá ke splnění cíle zamýšleného porušenou normou. Je-li cílem evropského práva životního prostředí dosáhnout vysoké úrovně ochrany životního prostředí, měla by sankce přispívat k dosažení tohoto cíle. Účinnost sankce často závisí na tom, zda má odrazující účinek. Aby byla sankce účinná, měla by směřovat k nápravě škody způsobené trestným činem a zároveň předcházet vzniku budoucí škody a zamezit pokračování znečišťování.

Aby byla sankce **přiměřená**, je třeba zkoumat, jaké zájmy jsou objektem trestné činnosti a předmětem ochrany příslušného zákonného ustanovení upravujícího trestný čin. Čím závažnější je zájem ohrožený trestnou činností (např. zájem na ochraně lidského života lze zřejmě považovat za závažnější než zájem na zachování ohroženého druhu rostlin), tím přísnější trest by měl být uložen. Významný je i způsob, jakým trestná činnost chráněné zájmy ohrožuje, tj. způsobení konkrétní škody na životě nebo zdraví nebo na životním prostředí je závažnější než pouhé ohrožení chráněných zájmů a způsobení konkrétního nebezpečí (vypuštění chemické látky, které by mohlo poškodit zdroj pitné vody) je závažnější než pouhé abstraktní ohrožení (porušení povinností stanovených povolením provozu zařízení, které však nevedlo k žádnému „úniku“ znečišťujících látek). Sankce stanovené členskými státy by měly tyto úvahy reflektovat, aby byl splněn požadavek přiměřenosti.

Trestní sankce má **odrazující** účinek, pokud je potenciální znečišťovatel hrozbou sankce, jejím druhem a výší odrazen od spáchání trestného činu proti životnímu prostředí. M. Faure tvrdí, že trestní sankci lze s využitím ekonomických

¹²⁷ Gouritin, A., De Hert, P. Directive 2008/99/EC of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law: A new start for criminal law in the European Community? s. 27.

¹²⁸ Faure, M.: The implementation of the environmental crime directives in Europe, s. 366 a 367.

principů nastavit relativně přesně tak, aby byl dostatečný odrazující účinek dán. V souladu s teorií odstrašení ekonoma G. Beckera závisí rozhodování potenciálního pachatele na skutečnosti, zda očekávané přínosy spáchání trestné činnosti převýší náklady, které by byly důsledkem potrestání. Roli hraje druh a výše trestních sankcí a pravděpodobnost odhalení a potrestání trestného činu. M. Faure vyjadřuje postup pro stanovení ideální výše sankce po vzoru G. Beckera následujícím vzorcem:

$$B \geq p \times S$$

Přičemž B jsou přínosy (benefits) získané páčáním trestné činnosti, tj. znečišťováním životního prostředí; p je pravděpodobnost odhalení a potrestání trestného činu; S představuje výši sankce, která může být uložena.¹²⁹

Pro ilustraci lze uvést tento příklad. Pokud představuje pravděpodobnost odhalení trestného činu 10 %, pravděpodobnost potrestání 50 % a možná výše sankce 1 000 000 Kč, jsou předpokládané náklady trestné činnosti 10 % x 50 % x 1 000 000 Kč, tj. 50 000 Kč. Pokud spáchání trestné činnosti představuje přínos vyšší než 50 000 Kč (např. protiprávní odstranění odpadů, kterým pachatel ušetří 100 000 Kč), není sankce 1 000 000 Kč dostatečně odrazující. Pro „ekonomicky“ uvažujícího pachatele je výhodnější trestnou činností za těchto předpokladů páchat. Aby byl zajištěn odrazující účinek, měla by být sankce stanovena vyšší nebo by mělo být možné uložit citelnější trest, kterým je zejména trest odnětí svobody. Z uvedeného vyplývá, čím větší výhody mohou pachatelé trestnou činností získat, tím vyšší by měla být sankce, kterou lze za trestný čin uložit. Optimální výše sankce závisí také na pravděpodobnosti odhalení a postihu pachatele.

Odpovědnost právnických osob

Směrnice 2008/99/ES upravuje odpovědnost právnických osob za jednání proti životnímu prostředí a za návod a pomoc k tomuto jednání. Pojem „právnická osoba“ je pro zajištění jednotného výkladu ve všech členských státech směrnicí definován v čl. 2 písm. d) jako *„jakýkoli právní subjekt, jemuž takový status náleží podle použitelného vnitrostátního práva, kromě států nebo veřejných subjektů při výkonu státní moci a veřejných mezinárodních organizací“*.

¹²⁹ Faure, The implementation of the environmental crime directives in Europe, s. 364.

Členské státy mají podle čl. 6 zakotvit odpovědnost právnických osob za činy, kterých se ve prospěch právnické osoby

„dopustí jakákoli osoba, jež v právnické osobě působí ve vedoucím postavení, jednající samostatně nebo jako člen orgánu této právnické osoby na základě:

- a) oprávnění zastupovat tuto právnickou osobu,*
- b) pravomoci činit rozhodnutí jménem této právnické osoby, nebo*
- c) pravomoci vykonávat kontrolu v rámci této právnické osoby.“*

Dále mají členské státy zajistit odpovědnost právnických osob v případě, kdy nedostatek dohledu nebo kontroly ze strany osoby ve vedoucím postavení *„umožnil spáchání trestného činu uvedeného v člancích 3 a 4 ve prospěch právnické osoby osobou jí podřízenou.“*

Podmínky odpovědnosti právnických osob jsou tedy následující:

1. musí být spáchán trestný čin uvedený v čl. 3, trestní odpovědnost se uplatní i ve vztahu k návodu a pomoci k takovému trestnému činu.

2. trestný čin musí být spáchán *„ve prospěch“* právnické osoby.

3. trestní odpovědnost lze přičítat právnické osobě pouze, pokud se trestného činu dopustí osoba, která má v právnické osobě *„vedoucí postavení“*. Osoba je ve vedoucím postavení, pokud jedná samostatně nebo jako člen orgánu právnické osoby, buď na základě oprávnění zastupovat právnickou osobu, nebo činit jejím jménem rozhodnutí, nebo vykonávat kontrolu v rámci této právnické osoby. Identifikace osoby s vedoucím postavením nezávisí na tom, kdo *de facto* právnickou osobu vede, ale na zákonném či statutárním vymezení vedení právnické osoby. V případě, že osoba ve vedoucím postavení nevykonávala dostatečný dohled či kontrolu, a tím bylo umožněno spáchání trestného činu podřízenou osobou, má být trestný čin rovněž přičítán právnické osobě.¹³⁰

Odpovědnost právnických osob nicméně nemá podle směrnice vylučovat souběžné vedení trestního řízení proti osobám fyzickým jako pachatelům, návodcům či pomocníkům u trestných činů.

¹³⁰ Gouritin, A., De Hert, P.: Directive 2008/99/EC of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law: A new start for criminal law in the European Community?, s. 26.

Členské státy si v případě právnických osob mohou zvolit, zda na ně budou aplikovat **sankce trestněprávní či správněprávní povahy**, za předpokladu, že tyto sankce budou „účinné, přiměřené a odrazující“. Podle čl. 7 mají být právnickým osobám ukládány „účinné, přiměřené a odrazující sankce“. U fyzických osob požaduje čl. 5, aby byly aplikovány „účinné, přiměřené a odrazující **trestní** sankce“.

Lze souhlasit s již zmíněným názorem¹³¹, že tato diskrece, poskytnutá členským státům ve vztahu k trestání právnických osob, je v rozporu s tvrzeným hlavním důvodem pro přijetí směrnice, tj. že trestní sankce hrají výjimečnou roli při zajištění účinné ochrany životního prostředí. Přitom tento důvod byl zdůrazněn i v bodě 3 odůvodnění směrnice: „Zkušenosti ukázaly, že stávající systémy sankcí k dosažení úplného dodržování zákonů o ochraně životního prostředí nedostačují. Toto dodržování by mohlo a mělo být posíleno dostupností trestních sankcí, jež ve srovnání se správními sankcemi či mechanismem náhrady škody podle občanského práva vyjadřují společenský nesouhlas kvalitativně jiné povahy“.

Není proto jasné, proč by stejný společenský nesouhlas neměl být vyjádřen i ve vztahu k pachatelům – právnickým osobám, které se podílejí na environmentální kriminalitě velkou měrou. V posouzení vlivů návrhu směrnice z roku 2007 Evropská komise uvedla, že dle studie z roku 2003 bylo v 73 % případů environmentální kriminality shledáno, že pachatelem je právnická osoba.¹³² Vzhledem k tomu, že právní řády některých členských států (v současné době již pouze Německo) trestní odpovědnost právnických osob neupravovaly, byla volba mezi správními a trestními sankcemi pro právnické osoby, zřejmě v zájmu schválení směrnice, ponechána na členských státech.

3.3. Harmonizace trestního práva po Lisabonské smlouvě

Na závěr je třeba poznamenat, že přijetí Lisabonské smlouvy zásadně zjednodušilo situaci ohledně harmonizace trestněprávních nástrojů k prosazování unijních předpisů. Přijímání směrnice 2008/99/ES by bylo podstatně jednodušší, pokud

¹³¹ Roef, D.: Enkele ontwikkelingen inzake het mileustrafrecht, s. 147-148. Obdobně také McIntyre, O.: The Emerging European Community / Union Competence in Respect of Environmental Crime, s. 10; Faure, M.: European Environmental Criminal Law: Do we really need it?, s. 22-23.

¹³² Proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the protection of the environment through criminal law – impact assessment. KOM(2007) 51 final SEC(2007) 161] s. 11.

by již Lisabonská smlouva, která zrušila tzv. pilířovou strukturu *acquis communautaire*, v té době platila¹³³. Především by nebylo sporu o právní základ, na kterém má být opatření k harmonizaci trestních sankcí přijato.¹³⁴

Smlouva o fungování Evropské unie obsahuje výslovný právní základ pro přijetí opatření k harmonizaci vnitrostátního trestního práva, jímž má být zajištěno plnění cílů Unie včetně ochrany životního prostředí. Justiční spolupráce v trestních věcech je po Lisabonské smlouvě upravena v čl. 82 až 86 Smlouvy fungování EU. Ustanovení čl. 83 zakotvuje **právní základ pro přijímání předpisů ke sbližování trestněprávních norem členských států**.

Podle čl. 83 odst. 1 SFEU mohou Evropský parlament a Rada řádným legislativním postupem stanovit formou směrnic „*minimální pravidla týkající se vymezení trestných činů a sankcí v oblastech mimořádně závažné trestné činnosti s přeshraničním rozměrem z důvodu povahy nebo dopadu těchto trestných činů nebo kvůli zvláštní potřebě potírat ji na společném základě*“. Jako **oblasti mimořádně závažné trestné činnosti** čl. 83 odst. 1 SFEU označuje terorismus, obchod s lidmi a sexuální vykořisťování žen a dětí, nedovolený obchod s drogami, nedovolený obchod se zbraněmi, praní peněz, korupci, padělání platebních prostředků, trestnou činnost v oblasti výpočetní techniky a organizovanou trestnou činnost¹³⁵. Vzhledem k tomu, že velká část environmentální kriminality je páchána jako organizovaná trestná činnost a má přeshraniční rozměr, bylo by pro tyto trestné činy možné na základě čl. 83 odst. 1 SFEU přijmout harmonizační opatření.

Vhodnějším právním základem by nicméně byl čl. 83 odst. 2 SFEU, neboť by pokryl i tu environmentální kriminalitu, která není páchána organizovaně a s přeshraničním rozměrem. Podle čl. 83 odst. 2 „*ukáže-li se, že sbližování trestněprávních předpisů členského státu je nezbytné pro zajištění účinného provádění politiky Unie v oblasti, která byla předmětem harmonizačního opatření, mohou směrnice stanovit minimální pravidla pro vymezení trestných činů a sankcí v dané*

¹³³ Lisabonská smlouva vstoupila v platnost 1. ledna 2009.

¹³⁴ McIntyre, O.: The Emerging European Community / Union Competence in Respect of Environmental Crime, s. 13.

¹³⁵ Vymezení oblastí „mimořádně závažné trestné činnosti“ může být navíc dle čl. 83 odst. 1 SFEU základem vývoje trestné činnosti rozšířeno, a to rozhodnutím Rady určujícím další oblasti trestné činnosti, které splňují kritéria uvedená v čl. 83 odst. 1. Takovéto rozhodnutí by muselo být přijato Radou jednomyslně po obdržení souhlasu Evropského parlamentu.

oblasti“.¹³⁶ Tyto směrnice budou přijímány stejným řádným nebo zvláštním legislativním postupem, který bude použit pro přijetí dotyčných harmonizačních opatření. Vzhledem k tomu, že podle čl. 192 odst. 1 SFEU jsou harmonizační opatření k dosažení cílů Unie v oblasti životního prostředí stanovených v čl. 191 SFEU přijímána řádným legislativním postupem¹³⁷, byla by řádným legislativním postupem přijímána i opatření ke sbližování trestněprávních předpisů v této oblasti¹³⁸.

Nic ve Smlouvě o fungování EU proto v tuto chvíli nebrání, aby bylo prosazování práva životního prostředí Evropské unie dále posíleno přijetím opatření, která by doplnila směrnici 2008/99/ES a stanovila minimální výši a druh trestních sankcí. Z informací dostupných na stránkách Evropské komise k environmentální kriminalitě však nevyplyvá, že by Komise sjednocení těchto otázek v současné době plánovala.

3.4. Shrnutí

Směrnice 2008/99/ES ukládá členským státům povinnost upravit ve svém vnitrostátním právu trestní sankce za porušení některých pravidel k ochraně životního prostředí. Cílem směrnice bylo zefektivnit dodržování norem na ochranu životního prostředí v rámci celé EU. Ne ve všech členských státech bylo do té doby možné trestní sankce za tyto činy ukládat. Dle odůvodnění směrnice mají pouze trestní sankce dostatečně odrazující účinek. Směrnice 2008/99/ES byla přijata po mnoho let trvajícím úsilí Komise o její prosazení. Její výsledná podoba byla významně ovlivněna nejen dvěma rozsudky Soudního dvora Evropské unie, ale také snahou Komise předložit kompromisní řešení, se kterým budou členské státy souhlasit. Směrnice se vztahuje jen na porušení povinností vyplývajících z vyjmenovaných unijních předpisů. Členské státy mají povinnost postihovat vyjmenovaná jednání jako trestné činy a ukládat za ně

¹³⁶ Z formulace ustanovení je evidentní, že bylo ovlivněno rozsudkem Komise v. Rada, EU:C:2005:542. (viz body 48 a 49 rozsudku).

¹³⁷ Řádný legislativní postup je upraven v čl. 294 SFEU. Při jeho uplatnění Rada rozhoduje kvalifikovanou většinou.

¹³⁸ Výjimkou by byl postup podle čl. 83 odst. 3 SFEU, dle kterého, „pokud se člen Rady domnívá, že by se návrh směrnice podle odstavce 1 nebo 2 dotkl základních aspektů jeho systému trestního soudnictví, může požádat, aby se návrhem zabývala Evropská rada. V takovém případě se řádný legislativní postup pozastaví. Po projednání, a pokud bylo dosaženo konsensu, Evropská rada do čtyř měsíců od tohoto pozastavení vrátí návrh zpět Radě, která ukončí pozastavení řádného legislativního postupu.“

účinné, přiměřené a odrazující trestní sankce. V případě právnických osob stačí, přijmou-li členské státy jiné než trestní sankce.

Praktický dopad směrnice je omezen samotnou její podobou. Směrnice stanovila minimum harmonizujících pravidel a dosud k ní nebylo přijato žádné doplňující opatření, které by sblížilo pravidla pro vyšetřování environmentální kriminality a stanovilo minimální výše a druhy trestních sankcí. Druh a výše sankcí, které budou členské státy aplikovat, přitom hrají roli jak na národní úrovni ve vztahu k možnostem a použitelným nástrojům vyšetřování, tak s ohledem na spolupráci členských států při přeshraniční environmentální kriminalitě. Do jisté míry tak lze souhlasit s M. Faurem¹³⁹, který tvrdí, že směrnice 2008/99/ES je spíše symbolickým předpisem, který efektivnějšímu vynucování dodržování norem na ochranu životního prostředí stanovených v předpisech Evropské unie příliš nepřispívá, a naopak odvrací pozornost od významnější skutečnosti, že Evropská komise nemá dostatečné nástroje, jak kontrolovat stav životního prostředí v členských státech a efektivně vynucovat praktické provádění norem práva životního prostředí Evropské unie.¹⁴⁰ Na druhou stranu nelze význam směrnice 2008/99/ES zcela podceňovat. Směrnice přiměla všechny členské státy upravit určitá nejzávažnější jednání proti životnímu prostředí jako trestné činy. Díky mnoho let trvajícímu kompetenčnímu sporu vedoucímu k přijetí směrnice se navíc otázka trestněprávní ochrany životního prostředí dostala do středu pozornosti odborné právní veřejnosti, a to nejen té, která se zabývá právem životního prostředí. Nelze také zcela bagatelizovat symbolickou roli úpravy trestných činů proti životnímu prostředí. Skutečnost, že některá jednání proti životnímu prostředí jsou trestná, napomáhá zvýšení povědomí ve společnosti o jejich škodlivosti.

¹³⁹ Faure, The implementation of the environmental crime directives in Europe, příspěvek na konferenci „Ninth International Conference on Environmental Compliance and Enforcement 2011“, s. 364. Dostupné na http://inece.org/conference/9/proceedings/41_Faure.pdf (28. 9. 2014).

¹⁴⁰ K problematice vynucování práva životního prostředí Evropské unie blíže také např. Krämer, L.: EU Enforcement of Environmental Laws: From Great Principles to Daily Practice – Improving Citizen Involvement, dostupné na <http://www.clientearth.org/reports/131210-enforcement-of-eu-environmental-law-and-citizens.pdf> (2. 3. 2015).

4. Trestní ochrana životního prostředí v České republice

K hlubšímu porozumění vnitrostátní platné úpravě trestných činů proti životnímu prostředí považuji za nutné úvodem osvětlit její genezi od prvních skutkových podstat upravených v trestním zákoně v roce 1990, po poslední významnou novelu trestního zákoníku účinnou od 1. ledna 2012. Následně se věnuji rozboru platného právního stavu. V rámci rozboru přibližuji jednotlivé skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí a popisuji specifika znaků skutkových podstat těchto trestných činů. Neopomenuta je problematika trestů, které lze za trestné činy proti životnímu prostředí uložit. Vzhledem k tomu, že velká část trestných činů proti životnímu prostředí je páchána v rámci činnosti právnických osob, věnuji se i úpravě trestní odpovědnosti právnických osob. Krátce je zmíněn vztah environmentální kriminality a organizovaného zločinu. Na základě statistických dat ze zdrojů Ministerstva vnitra a Ministerstva spravedlnosti analyzuji, jak jsou skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí aplikovány v České republice v praxi. Práce je proto doplněna přílohami s přehledem počtu registrovaných trestných činů proti životnímu prostředí a počtu stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob za tyto trestné činy v letech 1999 až 2013. Na základě shromážděných statistických údajů hodnotím praktickou aplikaci trestných činů proti životnímu prostředí, zejména s ohledem na efektivitu trestního práva k vynucování norem na ochranu životního prostředí.

4.1. Obecné poznámky

Základem trestní odpovědnosti v českém trestním právu je spáchání trestného činu.¹⁴¹ Trestní odpovědnost vzniká spácháním trestného činu, přičemž trestným činem může být jen protiprávní čin, který trestní zákoník označuje za trestný. Trestný čin je v § 13 odst. 1 trestního zákoníku definován jako „*protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně*“.

Na rozdíl od předchozí právní úpravy (zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, účinný do 1. ledna 2010) je trestní odpovědnost podle trestního zákoníku založena pouze na **formálním pojetí trestného činu**. Oproti

¹⁴¹ Šámal, P., Novotný, O., Gřivna, T., Herczeg, J., Vanduchová, M., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné, s. 91.

trestnímu zákonu došlo k vypuštění tzv. materiálního znaku („*pro společnost nebezpečný čin*“). K trestní odpovědnosti podle trestního zákoníku stačí, jsou-li naplněny pouze formální znaky definované v zákonné skutkové podstatě trestného činu.¹⁴² V trestním zákoníku je nicméně zakotvena tzv. **zásada subsidiarity trestní represe**, která představuje materiální korektiv pro posuzování trestného činu. Ustanovení § 12 odst. 2 trestního zákoníku zdůrazňuje, že „*trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu*“. Existence dostatečné míry společenské škodlivosti z hlediska trestní odpovědnosti pachatele za spáchaný trestný čin je proto vázána na závěr, že nestačí uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu. Se zásadou subsidiarity trestní represe úzce souvisí princip *ultima ratio*, dle kterého je třeba považovat trestní právo za nejzazší řešení. Trestní právo je krajním prostředkem ochrany, neboť představuje nejpřísnější prostředek státního donucení a jeho sankce způsobují nejcitelnější zásahy do práv jednotlivců. Nástroje trestního práva by proto v souladu se zásadou *ultima ratio* a s principem subsidiarity trestní represe měly být aplikovány až v případě, kdy ostatní právní nástroje (tj. nástroje občanskoprávní či správněprávní odpovědnosti) selhávají nebo nejsou dostatečně účinné.¹⁴³

Při posuzování otázky, zda skutek je či není trestným činem, je třeba, aby orgán činný v trestním řízení nejprve učinil potřebná zjištění o tom, zda skutkové okolnosti naplňují formální znaky trestného činu, a poté případně, zda některé skutkové okolnosti nasvědčují tomu, že posuzovaný čin nedosahuje potřebné míry společenské škodlivosti z hlediska spodní hranice trestní odpovědnosti zvažovaného trestného činu.¹⁴⁴

Pojmem „znaky uvedené v zákoně“ uvedeným v § 13 odst. 1 trestního zákoníku je třeba rozumět formální znaky trestného činu zakotvené v trestním zákoníku. Za **formální znaky trestného činu** se považují:

- a) znaky **obecné**, kterými jsou stanovený věk, přičetnost, příp. mravní a rozumová vyspělost) a dále

¹⁴² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, 4. vydání, Praha : Leges, 2014. s. 131.

¹⁴³ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. Komentář, 2. vydání, Praha : Beck, 2012, s. 129 -136.

¹⁴⁴ Tamtéž.

- b) znaky **typové**, kterými jsou protiprávnost, objekt (společenské vztahy, zájmy, hodnoty chráněné trestním zákonem), objektivní stránka (jednání, následek a příčinná souvislost), subjekt (pachatel) a subjektivní stránka (zavinění).¹⁴⁵

Aby se jednalo o trestný čin, musí být naplněny všechny uvedené formální znaky, ačkoli ne všechny jsou výslovně vyjádřeny v dispozici trestněprávní normy. Znaky skutkové podstaty trestného činu jsou totiž zakotveny nejen ve zvláštní části trestního zákoníku, ale i v části obecné. Význam skutkových podstat trestných činů je především v přesném vymezení (v souladu se zásadou *nullum crimen sine lege certa*) podmínek trestní odpovědnosti výčtem znaků trestného činu, čímž jsou zároveň stanovena závazná pravidla pro chování lidí a vymezena nejzávažnější a společensky nejdokladivější jednání. Znaky skutkových podstat se od sebe zároveň odlišují jednotlivé druhy trestných činů navzájem.¹⁴⁶

Zároveň je třeba zdůraznit rozdíl mezi skutkovou podstatou a **konkrétním skutkem**, který má znaky skutkové podstaty trestného činu. Skutkem se rozumí určitá událost ve vnějším světě spočívající v jednání člověka, která může mít znaky jednoho, více či žádného trestného činu. Za jeden skutek jsou považovány všechny projevy vůle pachatele navenek, které jsou pro následek z hlediska trestního práva kauzální, pokud jsou zahrnuty zaviněním.¹⁴⁷

4.2. Vývoj ochrany životního prostředí v trestním právu

Úprava před rokem 2002

Trestné činy proti životnímu prostředí byly v českém trestním právu poprvé upraveny až na přelomu 90. let 20. století.¹⁴⁸ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon (dále

¹⁴⁵ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, s. 162 an.

¹⁴⁶ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. Komentář, s. 144 a n.

¹⁴⁷ Šámal, P., Novotný, O., Gřivna, T., Herczeg, J., Vanduchová, M., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné, s. 276 - 278 a n.

¹⁴⁸ Počátky trestní odpovědnosti v ochraně životního prostředí lze nicméně vysledovat až k zákonu č. 86/1950 Sb. z., trestní zákon, který však neobsahoval žádnou skutkovou podstatu specificky cílenou na ochranu životního prostředí jako takového. Poškození životního prostředí však bylo možné stíhat na základě skutkových podstat zaměřených primárně na ochranu jiného obecného zájmu (trestný čin Zneužití vlastnického práva podle § 133, Obecného ohrožení podle § 190 až 192, Poškození cizí věci podle § 255) nebo zvláštního zájmu (trestný čin Šíření nakažlivé choroby živočichů a rostlin podle § 201 a 202 a Pytláctví podle § 256). Viz blíže Stejskal, V.: Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí, s. 34.

také jako „trestní zákon“ nebo „TZ“) ve znění účinném až do 31. 1. 1990 (tj. do jeho novely provedené zák. č. 159/1989 Sb.) neobsahoval žádnou skutkovou podstatu trestného činu výslovně zaměřenou k trestnímu postihu poškození nebo ohrožení životního prostředí nebo jeho jednotlivých složek. Případy poškození nebo ohrožení životního prostředí se proto postihovaly spíše sporadicky na základě ustanovení o trestných činech hospodářských (např. trestný čin Poškozování majetku v socialistickém vlastnictví v § 136 a 137 TZ ve znění platném do 1. července 1990) nebo jako trestné činy Obecného ohrožení podle § 179 nebo § 180 TZ, Poškozování cizí věci podle § 257 TZ nebo Zneužívání vlastnictví podle § 258 TZ.¹⁴⁹

Teprve novela trestního zákona provedená zákonem č. 159/1989 Sb. zavedla dvě skutkové podstaty sankcionující v § 181a TZ **úmyslné Ohrožení životního prostředí**¹⁵⁰ a v § 181b TZ trestního zákona **Ohrožení životního prostředí z nedbalosti**¹⁵¹. Jejich začlenění do trestního zákona bylo důležité zejména v symbolické rovině, neboť životní prostředí bylo poprvé označeno za natolik významné, že je třeba jej chránit i prostředky trestního práva.¹⁵²

Skutkové podstaty byly formulovány velmi obecně. Objektivní stránka, tedy trestné jednání, spočívala v úmyslném, respektive nedbalostním, vážném ohrožení životního prostředí. „Ohrožení životního prostředí“ bylo definováno jako „*porušení zvláštních předpisů o tvorbě a ochraně životního prostředí týkajících se ovzduší, vod,*

¹⁴⁹ Damohorský, M. a kol.: Právo životního prostředí, s. 74.

¹⁵⁰ § 181a odst. 1 TZ Ohrožení životního prostředí – úmyslná forma: „(1) Kdo vážně ohrozí životní prostředí tím, že poruší zvláštní předpisy o tvorbě a ochraně životního prostředí týkající se ovzduší, vod, půdy, ochrany živočichů nebo rostlin nebo nakládání s jadernými nebo radioaktivními, toxickými nebo nebezpečnými biologickými materiály (ohrožení životního prostředí), bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo nápravným opatřením nebo zákazem činnosti.

(2) Odnětím svobody na jeden rok až šest let bude pachatel potrestán, jestliže činem uvedeným v odstavci 1 způsobí na životním prostředí značnou újmu.

(3) Odnětím svobody na tři léta až osm let bude pachatel potrestán, jestliže činem uvedeným v odstavci 1 způsobí na životním prostředí újmu velkého rozsahu.“

¹⁵¹ § 181b TZ Ohrožení životního prostředí – nedbalostní forma:

„(1) Kdo z nedbalosti vážně ohrozí životní prostředí (§ 181a odst. 1), bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo nápravným opatřením nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem.

(2) Odnětím svobody až na tři léta nebo nápravným opatřením nebo zákazem činnosti bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 proto, že porušil důležitou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona, nebo

b) způsobí-li takovým činem na životním prostředí značnou újmu.

(3) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 2 písm. a) na životním prostředí újmu velkého rozsahu.“

¹⁵² Pokorná, L.: Trestněprávní ochrana zvířat (živočichů). In Dny práva 2011 - Zvíře (živočich) jako předmět právních vztahů, Brno : Masarykova univerzita, 2012, s. 3.

půdy, ochrany živočichů nebo rostlin nebo nakládání s jadernými nebo radioaktivními, toxickými nebo nebezpečnými biologickými materiály“. Určení hranice, kdy ohrožení životního prostředí dosahuje dostatečné intenzity „vážnosti“, aby se jednalo o trestný čin, byla pro kontrolní orgány a orgány činné v trestním řízení jen velmi obtížně stanovitelná.

Další novela trestního zákona (provedená zákonem č. 175/1990 Sb.) změnila formulaci skutkové podstaty trestného činu Ohrožení životního prostředí tak, že se stala ještě vágnější¹⁵³. Pojem „ohrožení životního prostředí“ byl vymezen jako „vydání životního prostředí v nebezpečí závažného poškození tím, že (pachatel) poruší předpisy o ochraně životního prostředí nebo hospodaření s přírodními zdroji“.

Formulace ustanovení byla následně upřesňována dalšími novelami (č. 290/1993 Sb. a č. 134/2002 Sb.), nicméně i přesto zůstala až do novely v roce 2002 velmi neurčitá. Zásadními problémy ustanovení § 181a a 181b TZ ve znění účinném do novely v roce 2002 byly **nejasné vymezení znaků skutkových podstat, způsob vyčíslení újmy na životním prostředí a výklad pojmů „závažné poškození životního prostředí“, „vážné ohrožení životního prostředí“, nebo „úmyslné vydání životního prostředí v nebezpečí závažného poškození“**. Pojmy „životní prostředí“ a „poškození životního prostředí“ byly sice obecně definovány v zákoně č. 17/1992 Sb., o životním prostředí¹⁵⁴, míra „závažnosti“ poškození potřebná k naplnění zákonné skutkové podstaty nebyla nikde dostatečně jednoznačně vymezena.¹⁵⁵

Znaky kvalifikovaných skutkových podstat v § 181a a 181b TZ byly vyjádřeny pojmy „značná újma na životním prostředí“ a „újma velkého rozsahu na životním prostředí“, které však nebyly jinde v trestním zákoně nebo v jiném právním předpise definované nebo alespoň používány. Tyto pojmy a jejich vzájemný vztah byly soudní praxí vykládány podobně jako pojmy „značná škoda“ a „škoda velkého rozsahu“ podle

¹⁵³ 181a odst. 1 TZ – úmyslné ohrožení životního prostředí: „Kdo úmyslně vydá životní prostředí v nebezpečí závažného poškození tím, že poruší předpisy o ochraně životního prostředí nebo hospodaření s přírodními zdroji (ohrožení životního prostředí), bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti.“

¹⁵⁴ Životním prostředím je podle § 2 zákona o životním prostředí „vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie.“ Poškozováním životního prostředí pak podle § 8 odst. 2 zákona o životním prostředí je „zhoršování jeho stavu znečišťováním nebo jinou lidskou činností nad míru stanovenou zvláštními předpisy.“

¹⁵⁵ Damohorský, M. a kol.: Právo životního prostředí, s. 74.

§ 89 odst. 11 TZ.¹⁵⁶ Vzhledem k tomu, že v případě ohrožení nebo poškození životního prostředí se jedná nejen o újmu majetkovou, ale také o újmu ekologickou¹⁵⁷, byl tento způsob výkladu problematický.

Pojem ekologická újma byl sice definován v § 10 zákona o životním prostředí jako „ztráta nebo oslabení přirozených funkcí ekosystémů, vznikající poškozením jejich složek nebo narušením vnitřních vazeb a procesů v důsledku lidské činnosti“, ale bylo značně obtížné stanovit peněžní ekvivalent takové újmy. Přestože podle zmocňovacího ustanovení v § 27 odst. 1 zákona o životním prostředí měl být způsob výpočtu ekologické újmy stanoven zvláštním předpisem, žádný takový předpis nebyl nikdy vydán. Aplikace obecných předpisů o odpovědnosti za škodu a o náhradě škody k vyčíslení ekologické újmy nepředstavovala dostatečné řešení a podle § 27 odst. 4 zákona o životním prostředí měl být tento způsob kvantifikace ekologické újmy používán pouze podpůrně.

Podle § 89 odst. 12 TZ platilo (nyní podle § 137 trestního zákoníku platí), že nelze-li výši škody zjistit podle ceny, za kterou se věc, jež byla předmětem útoku, v době a místě činu obvykle prodává, je třeba vycházet z účelně vynaložených nákladů na obstarání stejné nebo obdobné věci nebo na uvedení věci v předešlý stav. Použití tohoto postupu na vyčíslení ekologické újmy je však problematické, neboť vzhledem ke specifické povaze životního prostředí jako hodnoty může být vždy jen přibližné. Ve vyčíslení, které bude vycházet z nákladů na obstarání obdobné věci nebo z nákladů na uvedení věci v předešlý stav, nebude totiž zahrnuta případná škoda na lidském zdraví, vymizení vzácného druhu živočichů nebo rostlin, újma morální apod.¹⁵⁸

Vágní formulace ustanovení § 181a a 181b TZ spolu s nezkušeností orgánů činných v trestním řízení s touto kategorií kriminality¹⁵⁹ způsobily, že tato ustanovení

¹⁵⁶ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2001, sp. zn. 5 Tz 274/2001: „Trestní zákon nestanoví obsah ani rozsah pojmů „značná újma na životním prostředí“ a „újma velkého rozsahu na životním prostředí“ podle § 181a odst. 2 a odst. 3 tr. zák. Tyto pojmy zahrnují nejen újmu majetkovou, tj. skutečnou škodu, ale i další, tj. ekologické újmy. Tam, kde je možno obsah i rozsah těchto pojmů v konkrétním případě (např. újma velkého rozsahu na životním prostředí) určitým způsobem vymezit, lze pro určení výše újmy na životním prostředí obdobně užít hledisek uvedených v § 89 odst. 11 tr. zák. pro stanovení značné škody a škody velkého rozsahu.“

¹⁵⁷ Nicméně, jak uvádí M. Damohorský, z ustanovení § 181a a 181b TZ nebylo zřejmé, jakou újmu měl zákonodárce na mysli, zda újmu majetkovou či ekologickou. Viz Damohorský, M. a kol.: Právo životního prostředí, s. 74.

¹⁵⁸ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. Komentář, s. 2933.

¹⁵⁹ Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí, s. 72.

nebyla v praxi využívána v potřebném rozsahu. Pokud byla aplikována, přinášela výkladové potíže. V případech, které se týkaly poškození nebo ohrožení životního prostředí, byla tendence nadále uplatňovat spíše postih podle § 179 trestního zákona za trestný čin Obecného ohrožení. Tento postup nebyl žádoucí, neboť v případě Obecného ohrožení je objektem bezpečnost či život lidí, zatímco u Ohrožení životního prostředí je objektem životní prostředí samo o sobě bez ohledu na to, zda při jeho poškození či ohrožení dojde zároveň k bezprostřednímu ohrožení života lidí.¹⁶⁰

K obecným skutkovým podstatám podle § 181a a 181b TZ byly postupně doplňovány **speciální skutkové podstaty** trestných činů souvisejících s poškozováním nebo ohrožováním některých složek životního prostředí. Jednalo se o trestný čin **Týrání zvířat** podle § 203 TZ (zakotvený zákonem č. 557/1991 Sb. s účinností od 1. ledna 1992) a trestný čin **Pytláctví** podle § 178a TZ (zakotvený zákonem č. 290/1993 Sb. s účinností od 1. ledna 1994).

V roce 2002 zhodnotil M. Damohorský stav trestního práva ve vztahu k ochraně životního prostředí kritikou nejednotnosti úpravy trestných činů, nepřesnosti formulací skutkových podstat a absence některých skutkových podstat, které by zakotvily trestněprávní „koncovky“ k ustanovením zvláštních zákonů v ochraně životního prostředí upravujícím např. nakládání s nebezpečnými odpady, chemickými látkami nebo ohroženými druhy rostlin a živočichů. Jako řešení nežádoucího stavu volal zejména po urychlené novelizaci trestního zákona, která by doplnila nové zvláštní skutkové podstaty trestných činů a reformulovala obecnou skutkovou podstatu Ohrožení životního prostředí tak, aby došlo k jejímu „zúžení a zpřehlednění“. V dlouhodobém horizontu doporučoval v rámci rekodifikace trestního práva úpravu trestných činů proti životnímu prostředí v samostatné hlavě a zavedení trestněprávní odpovědnosti právnických osob.¹⁶¹

„Euronovela“ trestního zákona

Ke změnám v úpravě trestných činů proti životnímu prostředí, po nichž volala odborná veřejnost, došlo novelou trestního zákona provedenou zákonem č. 134/2002

¹⁶⁰ Stejskal, V.: Novelizace trestního zákona na úseku trestných činů proti životnímu prostředí. In České právo životního prostředí, 2/2001, s. 70 – 71.

¹⁶¹ Damohorský, M. (ed.): Trestněprávní problematika ochrany životního prostředí. Závěry a shrnutí projektu GA ČR – 407/00/1705, Praha : Vodnář, 2002, s. 12 – 15.

Sb., která nabyla účinnosti 1. července 2002. Tato novela je označována za tzv. euronovelu trestního zákona, neboť zajišťovala harmonizaci českého trestního práva s právem Evropských společenství v souvislosti se vstupem České republiky do Evropské unie. V oblasti trestných činů proti životnímu prostředí bylo kromě implementace požadavků práva Evropské unie cílem vyřešit i nedostatky obecných skutkových podstat úmyslného a nedbalostního Ohrožení životního prostředí, které limitovaly možnosti trestního postihu.¹⁶² Novelou měly být odstraněny výkladové a aplikační problémy spojené s obecnými formulacemi a neurčitými právními pojmy jako „závažné poškození“, „vážné ohrožení“, „značná újma“ nebo „újma velkého rozsahu“. Zákonné znaky skutkových podstat měly být zpřesněny tak, aby se umožnila jejich snadnější aplikace, a přispělo se tak k efektivnějšímu trestnímu postihu jednání poškozujících životní prostředí.¹⁶³

Společný nadpis ustanovení § 181a a 181b TZ byl změněn na **Ohrožení a poškození životního prostředí** a formulace základních i kvalifikovaných skutkových podstat byly zásadně změněny¹⁶⁴. Nově byly konstruovány s důrazem na znečištění

¹⁶² Tichá, T.: Trestní právo a ochrana životního prostředí – aktuální vývoj. In Průchová, I.: Aktuální otázky práva životního prostředí, Brno : Masarykova univerzita, 2005, s. 78.

¹⁶³ Jarmič, L.: Trestní právo a ochrana životního prostředí, In Trestněprávní revue, 9, 2010, s. 3.

¹⁶⁴ § 181a TZ Ohrožení a poškození životního prostředí – úmyslná forma:

„(1) Kdo úmyslně znečistí nebo jiným způsobem poškodí půdu, vodu, ovzduší, les nebo jinou složku životního prostředí tím, že poruší předpisy o ochraně životního prostředí nebo předpisy o ochraně a využívání přírodních zdrojů a na větším území, na zvláště chráněném území nebo ve vodním zdroji, u něhož je stanoveno ochranné pásmo, ohrozí společenstva nebo populace volně žijících živočichů nebo planě rostoucích rostlin (poškození životního prostředí), nebo

kdo úmyslně poškození životního prostředí zvýší nebo ztíží jeho odvrácení nebo zmírnění, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem.

(2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 opětovně,

b) způsobí-li takovým činem trvalé nebo dlouhodobé poškození životního prostředí, nebo

c) způsobí-li takovým činem poškození životního prostředí, k jehož odstranění je třeba vynaložit náklady ve značném rozsahu.

(3) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,

a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 poškození zvláště chráněného území nebo vodního zdroje, u něhož je stanoveno ochranné pásmo tak, že tím zanikne nebo je značně oslaben důvod pro zvláštní ochranu takového území, nebo

b) způsobí-li takovým činem poškození životního prostředí, k jehož odstranění je třeba vynaložit náklady ve velkém rozsahu.“;

§ 181b TZ Ohrožení a poškození životního prostředí – nedbalostní forma:

„(1) Kdo z nedbalosti způsobí nebo zvýší poškození životního prostředí (§ 181a) anebo ztíží jeho odvrácení nebo zmírnění, bude potrestán odnětím svobody až na šest měsíců nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem.

(2) Odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán,

nebo jiné poškození jednotlivých složek životního prostředí, na porušení předpisů o ochraně životního prostředí, na územní rozlohu, na zvláštní územní ochranu přírody a krajiny, na ochranu druhů a populací živočichů a rostlin a ekosystémů a na výši nákladů, které je třeba vynaložit na odstranění znečištění životního prostředí.¹⁶⁵

Následná praxe však ukázala, že odstranit výkladové a aplikační problémy se euronovelou nepodařilo. Výkladové nejasnosti vyplývají již ze samotného nadpisu ustanovení § 181a a § 181b TZ, který byl sice změněn z „Poškození životního prostředí“ na „Poškození a ohrožení životního prostředí“, nicméně z formulace skutkové podstaty vyplývá, že pouhé ohrožení životního prostředí k jejímu naplnění nestačilo. V případech § 181a i § 181b TZ se jednalo pouze o trestné činy poruchové, a ohrožovací jednání proto již nadále nebylo trestné.¹⁶⁶ Naplnění znaků skutkových podstat navíc vyžadovalo kumulativní splnění několika podmínek – porušení zvláštních právních předpisů, škodlivý následek v podobě ohrožení společenstva nebo populace volně žijících živočichů nebo planě rostoucích rostlin a příčinnou souvislost mezi nimi. Ke škodlivému následku muselo dojít na určité ploše, na určitém počtu jedinců nebo na určitém druhu území.¹⁶⁷ Skutkové podstaty byly formulovány natolik komplikovaně, že nebylo téměř možné je v praxi naplnit a doložit důkazy. Reálný souběh trestním zákonem stanovených kumulativních podmínek byl navíc v praxi naprosto výjimečný.¹⁶⁸

Uvedený problém výstižně popsala L. Pokorná na následujícím příkladu:

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 proto, že porušil důležitou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona,
b) způsobí-li takovým činem trvalé nebo dlouhodobé poškození životního prostředí, nebo
c) způsobí-li takovým činem poškození životního prostředí, k jehož odstranění je třeba vynaložit náklady ve značném rozsahu.

(3) Odnětím svobody na šest měsíců až pět let nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán,
a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 poškození zvláště chráněného území nebo vodního zdroje, u něhož je stanoveno ochranné pásmo tak, že tím zanikne nebo je značně oslaben důvod pro zvláštní ochranu takového území, nebo
b) způsobí-li takovým činem poškození životního prostředí, k jehož odstranění je třeba vynaložit náklady ve velkém rozsahu.“.

¹⁶⁵ Stejskal, V.: Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity, s. 168 – 169 a Stejskal, V.: Novelizace trestního zákona na úseku trestných činů proti životnímu prostředí, s. 71.

¹⁶⁶ Pokorná, L.: Trestněprávní ochrana zvířat (živočichů), s. 7.

¹⁶⁷ Jarmič, L.: Trestní právo a ochrana životního prostředí, s. 4.

¹⁶⁸ Aktualizovaná Koncepce boje s kriminalitou páchanou na životním prostředí v působnosti resortu vnitra, Ministerstvo vnitra ČR, 2007, s. 10. Dostupné na <http://databaze-strategie.cz/cz/mv/strategie/aktualizovana-koncepce-boje-s-kriminalitou-pachanou-na-zivotnim-prostredi-v-pusobnosti-resortu-vnitra> (1. 1. 2015).

K naplnění skutkové podstaty § 181a odst. 1 TZ, ve znění účinném od 1. července 2002 musela fyzická osoba kumulativně splnit následující podmínky:

1. úmyslně znečistit nebo jiným způsobem poškodit půdu, vodu, ovzduší, les nebo jinou složku životního prostředí,
2. a to tím, že porušila zvláštní právní předpisy o ochraně a využívání přírodních zdrojů,
3. a zároveň svým jednáním ohrozila společenstva nebo populace volně žijících živočichů nebo planě rostoucích rostlin,
4. přičemž k ohrožení muselo dojít na větším území nebo na území, které má z hlediska ochrany životního prostředí zvláštní význam (zvláště chráněné území nebo vodní zdroj, u něhož je stanoveno ochranné pásmo).¹⁶⁹

Poškozením jedné složky životního prostředí (půdy, vody, ovzduší, lesa nebo jiné) tedy muselo dojít k ohrožení části jiné složky životního prostředí (společenstev nebo populací), a to na vymezeném území. Navíc, jak potvrdil Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 30. 10. 2008, sp. zn. 8 Tdo 1152/2008, k poškození životního prostředí muselo dojít pouze porušením předpisů určeným na ochranu životního prostředí nebo předpisů o ochraně a využívání přírodních zdrojů: *„Trestný čin ohrožení a poškození životního prostředí lze spáchat jen takovým poškozením životního prostředí, které odpovídá jeho legální definici podle § 181a odst. 1 a k němuž došlo porušením předpisů o ochraně životního prostředí nebo předpisů o ochraně a využívání přírodních zdrojů. Nestačí zde porušení jen jiných právních předpisů (např. zákona č. 361/2000 Sb., o silničním provozu), i kdyby v jeho důsledku došlo ke znečištění nebo jinému poškození půdy, vody, ovzduší, lesa nebo jiné složky životního prostředí (např. k úniku přepravovaných pohonných hmot do půdy a vodního toku po havárii nákladního automobilu z důvodu nepřiměřené rychlosti).“*

Pozitivem euronovely trestního zákona nicméně byla úprava **nových zvláštních skutkových podstat** v § 181c až 181h TZ, které umožnily trestní postih v případě poškozování nebo ohrožování životního prostředí nejen jako celku, ale také některých jeho složek. Kromě zvláštních skutkových podstat bylo doplněno výkladové ustanovení (§ 181d TZ) společné pro skutkové podstaty Ohrožení a poškození životního prostředí

¹⁶⁹ Pokorná, L.: Trestněprávní ochrana zvířat (živočichů), s. 8.

a Poškození lesa těžbou, které vymezilo pojmy „větší území“, „celková větší plocha lesa“ a „celková značná plocha lesa“.

Cílem nově upravených zvláštních skutkových podstat byl efektivnější postih některých zvláště škodlivých zásahů do životního prostředí. Úprava představovala do velké míry reakci na v té době rozšířené zásahy do životního prostředí, zejména svévolné kácení lesů, vypouštění odpadních vod do vodních toků a nezákonné obchodování s chráněnými živočichy.¹⁷⁰

Povinnost trestního postihu některých z těchto závažných zásahů do životního prostředí navíc vyplývala pro Českou republiku z mezinárodních závazků. Skutková podstata trestného činu **Nakládání s nebezpečnými odpady** podle § 181e TZ reagovala na požadavek Basilejské úmluvy, aby smluvní strany trestaly nedovolené přeshraniční nakládání s nebezpečnými odpady. V případě **Neoprávněného nakládání s chráněnými a volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami** podle § 181f až 181h TZ se jednalo o povinnost vyplývající z Úmluvy CITES.

Zvláštní skutkové podstaty byly v praxi aplikovány častěji než skutkové podstaty obecné¹⁷¹. Celkově však počet zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí klesal. Dle Ministerstva vnitra¹⁷² většina vyšetřovaných případů mezi lety 2000 a 2007 končila odložením nebo odevzdáním věci. Pokles byl zdůvodňován změnou vymezení obecných skutkových podstat a snížením trestních sazeb za tyto trestné činy, ke kterému tzv. euronovelou také došlo. Ministerstvo vnitra kritizovalo i formulaci nově zakotvené skutkové podstaty trestného činu **Poškození lesa těžbou** podle § 181c TZ, jejíž výklad umožňoval pachatelům vyhnout se trestnímu stíhání pro tento trestný čin prováděním těžby v menším rozsahu na více plochách lesa, neboť nebylo možné tyto plochy sčítat¹⁷³.

¹⁷⁰ Stejskal, V.: Novelizace trestního zákona na úseku trestných činů proti životnímu prostředí, s. 71 – 72.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Aktualizovaná Koncepce boje s kriminalitou páchanou na životním prostředí v působnosti resortu vnitra, Ministerstvo vnitra ČR, 2007, s. 10.

¹⁷³ Viz rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 27. 11. 2002, sp. zn. 3 To 498/2002: „Škodlivé účinky pro lesní porost, jimž má být lesním zákonem a popřípadě ustanovením § 181c tr. zák. zabráněno, nastávají až tehdy, když plocha holé seče či proředění porostu pod stanovenou mez přesahující přípustnou rozlohu tvoří souvislou plochu. Proto nelze sčítat plochy jednotlivých holých sečí či proředění porostu, jestliže tyto jednotlivé plochy spolu nesousedí, jsou odděleny nedotčeným porostem či dokonce jsou vzdáleny natolik, že leží v různých katastrálních územích, která spolu nesousedí. Naproti tomu lze sčítat plochu proředění porostu pod stanovenou hranici a plochu holoseče, pokud spolu tvoří

Trestní zákoník

Zásadní význam pro úpravu trestněprávní ochrany životního prostředí měla rekodifikace trestního práva provedená zákonem č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, který nabyl účinnosti 1. ledna 2010. Trestní zákoník u trestných činů proti životnímu prostředí sice navázal na popsany legislativní vývoj a v podstatě bez významnějších změn převzal ustanovení § 181a až 181h zrušeného trestního zákona, avšak důležitost životního prostředí jako trestním právem chráněné hodnoty byla zdůrazněna vytvořením samostatné hlavy osmé zvláštní části trestního zákoníku nazvané „Trestné činy proti životnímu prostředí“ (§ 293 – 308 TrZ).¹⁷⁴ Lze souhlasit s V. Stejskalem, který v roce 2009 na stránkách časopisu České právo životního prostředí¹⁷⁵ uvedl, že úpravou trestných činů proti životnímu prostředí v samostatné hlavě, byl vyslán významný pozitivní signál, že státní orgány považují environmentální kriminalitu za společensky velmi závažnou.

Formulace úvodních obecných skutkových podstat trestného činu Poškození a ohrožení životního prostředí (§ 293 TrZ) a trestného činu Poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti (§ 294 TrZ) byla v zásadě převzata z trestního zákona.

plochu souvislou, neboť škodlivé účinky nastávají jak v případě holoseče, tak v případě proředění porostu pod stanovenou hranici a holá seč je fakticky mezní hodnotou proředění porostu až na úroveň nula desetin plného zakmenění. Pachatel trestného činu podle § 181c tr. zák. naplní znak způsobení vzniku holé seče na celkové větší ploše lesa ve smyslu § 181d odst. 2 tr. zák., jestliže holou seč vytvořenou vlastní těžbou, byť o ploše menší než zakázané, přiřadí k již existující holoseči a teprve tak vytvoří souvislou holoseč o rozloze přesahující stanovenou hranici. Pachatel totiž již existující holoseč při vlastní těžbě vnímá, ví o ní, a teprve jeho činností vznikne holoseč o takové rozloze, která je nepřijatelná a vyvolává nebezpečí škodlivých následků pro funkci lesa.“; obdobně také usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 6. 2003, sp. zn. 7 Tdo 639/2003, s. 11, „Pro pokračování v trestném činu poškozování lesa těžbou podle § 181c TrZ je nezbytné, aby každý z dílčích útoků vykazoval znaky tohoto trestného činu, což mimo jiné předpokládá, že každým z nich musí pachatel způsobit vznik holé seče na území o celkové ploše větší než 1,5 ha nebo proředit lesní porost na celkové ploše větší než 1,5 ha. Trestný čin poškozování lesa těžbou nepatří do kategorie trestných činů, u nichž znakem skutkové podstaty je škoda na majetku či prospěch. Pouze ve vztahu k těmto následkům platí, že všechny dílčí útoky pokračování tvoří jediné jednání, které pak má i jediný následek (resp. účinek), a proto se škody, případně prospěch z pokračování v trestném činu sčítají. Následky neoprávněné těžby lesních porostů ve formě vzniku holé seče nebo proředění lesního porostu na celkové větší ploše lesa nejsou následky srovnatelnými s majetkovou škodou či prospěchem. V případě pokračování nelze proto ani tyto následky sčítat a za dílčí útok pokračování v trestném činu nelze považovat takové jednání, které samo o sobě následek v zákonem vyžadované kvantitě nenaplnilo.“.

¹⁷⁴ Hanák, J.: Ochrana životního prostředí v trestním zákoníku – několik poznámek. In Trestní právo, 11, 2010, s. 13.

¹⁷⁵ Stejskal, V.: Nový trestní zákon 2010. In České právo životního prostředí. Praha : Česká společnost pro právo životního prostředí, (1) 25, 2009, s. 47.

S určitými změnami oproti předchozí úpravě byly vymezeny skutkové podstaty trestných činů Poškození lesa (§ 295 TrZ), Neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami (§ 299 TrZ), Neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami z nedbalosti (§ 300 TrZ), Odnímání nebo ničení živočichů a rostlin (§ 301 TrZ) a Neoprávněného nakládání s odpady (§ 298 TrZ). Do hlavy osmé zahrnul trestní zákoník trestný čin Týrání zvířat (§ 302 TrZ) a Pytláctví (§ 304 TrZ). Jejich skutkové podstaty byly oproti úpravě v trestním zákoně přeformulovány. Skutková podstata trestného činu Pytláctví byla změněna podstatně a v případě Týrání zvířat došlo ke zvýšení trestních sazeb. Mezi trestné činy proti životnímu prostředí byly zahrnuty i **Šíření nakažlivé nemoci zvířat** (§ 306 TrZ) a **Šíření nakažlivé nemoci a škůdce užitkových rostlin** (§ 307 TrZ), které byly dosud v trestním zákoně zařazeny mezi trestné činy obecně nebezpečné (§ 191 a 192 TZ). V hlavě osmé byly upraveny i nové skutkové podstaty trestných činů **Neoprávněného vypuštění znečišťujících látek** (§ 297 TrZ), **Zanedbání péče o zvíře z nedbalosti** (§ 303 TrZ), **Neoprávněné výroby, držení a jiného nakládání s léčivy a jinými látkami ovlivňujícími užitkovost hospodářských zvířat** (§ 305 TrZ).

Ačkoli vytvoření samostatné hlavy s životním prostředím jako druhovým objektem ochrany bylo všeobecně považováno za pozitivní krok, objevila se i řada kritických hlasů. Kritizována byla zejména skutečnost, že trestní zákoník převzal formulace skutkových podstat z trestního zákona bez zásadních úprav, tedy i se svými výše popisovanými nedostatky, zejména pokud jde o obecné skutkové podstaty úmyslného a nedbalostního Poškození a ohrožení životního prostředí.¹⁷⁶

Dále bylo zpochybňováno, že všechny trestné činy zařazené do hlavy osmé jsou trestnými činy proti životnímu prostředí. Upozorňováno bylo na skutečnost, že trestné činy upravené v § 302 TrZ a následujících ustanoveních míří **spíše k ochraně majetku** představovaného hospodářskými zvířaty a zemědělskými plodinami (Neoprávněná výroba, držení a jiné nakládání s léčivy a jinými látkami ovlivňujícími užitkovost hospodářských zvířat, Šíření nakažlivé nemoci zvířat a další) či k ochraně **zvířat jako individuálních živých tvorů**, kteří cítí bolest, a se kterými by proto mělo být nakládáno

¹⁷⁶ Stejskal, V.: Nový trestní zákon 2010, s. 47.

jinak než s pouhou věcí (Týrání zvířat, Zanedbání péče o zvíře z nedbalosti). U trestného činu Pytláctví lze identifikovat dokonce **tři objekty – ochranu majetku, životního prostředí a ochranu zvířat jako živých tvorů**. Kritici však zároveň uznávali, že hlava osmá zvláštní části se pro zařazení těchto trestných činů jeví skutečně jako nejvhodnější.¹⁷⁷

Zároveň bylo kritizováno, že některé trestné činy, které by mohly být využity při ochraně životního prostředí, v hlavě osmé upraveny nebyly – např. Nedovolená výroba a držení radioaktivní látky a vysoce nebezpečné látky (§ 281 TrZ) a Nedovolená výroba a držení jaderného materiálu a zvláštního štěpného materiálu (§ 282 TrZ) zařazené do hlavy sedmé (Trestné činy obecně nebezpečné), ačkoli se v podstatě jedná o trestněprávní „koncovku“ k atomovému zákonu a chemickému zákonu.¹⁷⁸ Vhodnost zařazení těchto ustanovení do hlavy osmé navíc vyplývá i ze skutečnosti, že cílem těchto ustanovení je trestat jednání, která mají členské státy jako trestné činy postihovat podle čl. 3 písm. e) směrnice 2008/99/ES.

Trestní zákoník byl z hlediska trestných činů proti životnímu prostředí pro příslušnou odbornou veřejnost zklamáním i z důvodu, že v hlavě osmé nedošlo oproti očekáváním k implementaci směrnice 2008/99/ES, která vstoupila v účinnost 26. prosince 2008 a měla být do vnitrostátního právního řádu implementována nejpozději do 26. prosince 2010.¹⁷⁹

„Zelená“ novela trestního zákoníku

Zásadní změny pro úpravu trestných činů proti životnímu prostředí přinesla až druhá novela nového trestního zákoníku provedená zákonem č. 330/2011 Sb., která nabyla účinnosti 1. prosince 2011¹⁸⁰. Hlavním cílem novely, označované v literatuře také jako „zelená“ novela¹⁸¹, bylo zajištění implementace směrnice 2008/99/ES a úprava nedostatků hlavy osmé trestního zákoníku, které se objevily v aplikační

¹⁷⁷ Stejskal, V.: Nový trestní zákon 2010, s. 47; Hanák, J.: Ochrana životního prostředí v trestním zákoníku – několik poznámek, s. 13 – 17; Pokorná, L. Trestněprávní ochran zvířat (živočichů), s. 5.

¹⁷⁸ Stejskal, V.: Nový trestní zákon 2010, s. 47.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Zákon č. 330/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů. Viz novelizační body č. 28 až 34.

¹⁸¹ Pokorná, L.: Trestněprávní ochran zvířat (živočichů), s. 6.

praxi¹⁸². Od „zelené“ novely k žádné další změně hlavy osmé zvláštní části trestního zákoníku zatím nedošlo. Úpravy provedené „zelenou“ novelou tak odráží platný právní stav trestných činů proti životnímu prostředí.

V rámci transpozice čl. 3 písm. a) směrnice č. 2008/99/ES byly zásadně přeformulovány základní i kvalifikované skutkové podstaty trestných činů Poškození a ohrožení životního prostředí úmyslného a z nedbalosti (§ 293 a 294 TrZ) a Neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami úmyslného a z nedbalosti (§ 299 a 300 TrZ). Novela upravila tři nové skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí – **Poškození vodního zdroje** (§ 294a TrZ), **Neoprávněná výroba a jiné nakládání s látkami poškozujícími ozonovou vrstvu** (§ 298a TrZ) a **Poškození chráněných částí přírody** (§ 301 TrZ). Novela dále přinesla změny ve skutkové podstatě trestného činu Pytláctví (§ 304 TrZ) a drobné změny u trestného činu Neoprávněného vypuštění znečišťujících látek (§ 297 TrZ). V některých skutkových podstatách nedbalostních trestných činů novela nově upravila, že podmínkou trestní odpovědnosti je hrubá nedbalost (např. v § 294 a 300 TrZ), jinde byl naopak požadavek na hrubou nedbalost vypuštěn a stačí nadále pouze nedbalost „prostá“ (§ 297 TrZ).

4.3. Platný právní stav

Kategorizace trestných činů proti životnímu prostředí

Skutkové podstaty trestných činů, jejichž objektem je ochrana životního prostředí, lze kategorizovat na základě několika kritérií. M. Damohorský je rozlišuje do tří skupin:¹⁸³

1. **Obecné skutkové podstaty**, mezi které se řadí trestný čin Poškození a ohrožení životního prostředí (§ 293 TrZ) a Poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti (§ 294 TrZ). Na základě těchto skutkových podstat lze sankcionovat poškození či ohrožení životního prostředí jako celku i všech jeho složek.

¹⁸² Důvodová zpráva k zákonu č. 330/2011 Sb., změna trestního zákoníku a trestního řádu. Dostupná na stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky www.psp.cz

¹⁸³ Damohorský, M. a kol.: Právo životního prostředí, s. 75.

2. **Zvláštní skutkové podstaty**, které chrání specificky jednotlivé složky životního prostředí nebo určité speciální případy. Spadají sem některé trestné činy podle hlavy osmé.

Do této skupiny lze navíc zařadit i některé skutkové podstaty upravené v hlavě sedmé (Trestné činy obecně nebezpečné), a to Poškození a ohrožení provozu obecně prospěšného zařízení (§ 276 TrZ), Poškození a ohrožení provozu obecně prospěšného zařízení z nedbalosti (§ 277 TrZ), Nedovolená výroba a držení radioaktivní látky a vysoce nebezpečné látky (§ 281 TrZ) a Nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy (§ 283 TrZ).

3. **Jiné skutkové podstaty** použitelné k poškození jednání, které primárně ohrožuje či poškozuje jiný objekt, než je životní prostředí, ale jehož následkem může dojít i k poškození či ohrožení životního prostředí samotného – např. Obecné ohrožení (§ 272 TrZ), Obecné ohrožení z nedbalosti (§ 273 TrZ), Poškození cizí věci (§ 228 TrZ), Zneužívání vlastnictví (§ 229 TrZ) nebo Zneužití pravomoci úřední osoby (§ 329 TrZ).

Obdobně rozlišil V. Stejskal¹⁸⁴ trestné činy proti životnímu prostředí podle míry komplexnosti právní úpravy na:

1. **Speciálně koncipované**, které dále rozlišuje na:
 - a. **Základní a obecné** (§ 293 a § 294 TrZ).
 - b. **Složkové a speciální**, kterými jsou ustanovení chránící vybrané složky životního prostředí a ustanovení postihující některá specifická jednání proti životnímu prostředí (ostatní trestné činy hlavy osmé).
2. **Obecně koncipované**, kam lze zahrnout trestné činy, u nichž je primárním objektem zájem na ochraně jiné společenské hodnoty, jako je např. majetek, zdraví nebo veřejný pořádek, nicméně sekundárně je lze aplikovat při ochraně životního prostředí nebo jeho složky.

Dále lze trestné činy proti životnímu prostředí rozlišovat podle formy zavinění na **a) úmyslné a b) nedbalostní**, podle objektivní stránky na **a) ohrožovací a b) poškozovací** (poruchové), podle způsobu jednání na **a) komisivní a b) omisivní** či

¹⁸⁴ Stejskal, V.: Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí, Praha : Ediční středisko PF UK, 2002, s. 40.

podle přísnosti trestní sazby.¹⁸⁵ Trestné činy proti životnímu prostředí lze také rozlišovat podle toho, zda se jedná o **přečiny či zločiny** (zločiny jsou v hlavě osmé Poškození a ohrožení životního prostředí podle § 293 odst. 3 TrZ a Neoprávněné nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami podle § 299 odst. 4 TrZ).

Trestné činy podle hlavy VIII

Zaměříme-li se pouze na trestné činy v hlavě osmé trestního zákoníku, lze je rozlišovat podle chráněného objektu do následujících čtyř skupin.

I. Obecné skutkové podstaty, u nichž jsou předmětem ochrany životní prostředí a jeho složky obecně, přičemž trestné jednání spočívá obecně v jejich ohrožování nebo poškozování. Jedná se o trestné činy **Poškození a ohrožení životního prostředí** (§ 293 TrZ) a **Poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti** (294 TrZ).

Cílem poslední změny formulace ustanovení § 293 a 294 TrZ provedené „zelenou“ novelou trestního zákoníku byla transpozice čl. 3 písm. a) směrnice č. 2008/99/ES a umožnění efektivnější aplikace těchto ustanovení při postihu jednání, která poškozují nebo ohrožují životního prostředí. Druhovým objektem úmyslného a nedbalostního trestného činu Poškození a ohrožení životního prostředí je dle platné úpravy **zájem na ochraně životního prostředí a jeho jednotlivých složek**, nikoliv pouze zájem na ochraně rostlin a živočichů, jako tomu bylo před „zelenou“ novelou.¹⁸⁶

K naplnění skutkové podstaty podle § 293 TrZ je třeba, aby byly dány dva základní předpoklady:

1. Protiprávnost jednání pachatele, která je vyjádřena blanketní dispozicí odkazující na „jiné právní předpisy“ obecně, nikoliv pouze na „předpisy o ochraně životního prostředí“ nebo „předpisy o ochraně a využívání přírodních zdrojů“, jako tomu bylo v předchozí úpravě.
2. Nežádoucí stav spočívající v ohrožení či poškození životního prostředí.
3. Splnění tří alternativních podmínek trestní odpovědnosti:

¹⁸⁵ Stejskal, V.: Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí, s. 40 – 41.

¹⁸⁶ Stejskal, V.: Trestní odpovědnost jako nástroj prosazování ochrany životního prostředí v evropském kontextu. In Lidská práva, právní odpovědnost a ochrana životního prostředí, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, 3, 2011, s. 50.

- a) k protiprávnímu jednání došlo na větším území; „větším územím“ se podle společného výkladového ustanovení v § 296 odst. 1 rozumí „*území o rozloze nejméně tři hektary a v případě povrchových vod ve vodních útvarech, s výjimkou vodních toků, nejméně jeden hektar vodní plochy a u vodního toku nejméně dva kilometry jeho délky; jednotlivá zasažená území a délky vodního toku se sčítají*“, nebo
- b) jednání bylo schopno přivodit těžkou újmu na zdraví nebo smrt; „těžká újma na zdraví“ je vymezena v § 122 odst. 2 TrZ jako „*vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění*“¹⁸⁷, nebo
- c) k odstranění následků jednání bylo třeba vynaložit náklady ve značném rozsahu (tj. podle § 138 TrZ náklady alespoň ve výši 500.000,- Kč).¹⁸⁸

Obdobným způsobem jako úmyslná forma je formulován i trestný čin Poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti podle § 294 TrZ.¹⁸⁹

S obecnými skutkovými podstatami v § 293 a 294 TrZ souvisí i společné ustanovení § 296 odst. 3 TrZ, dle kterého je třeba v souladu s čl. 3 písm. d) směrnice 2008/99/ES „poškozením nebo ohrožením půdy, vody, ovzduší nebo jiné složky životního prostředí“ rozumět i „*provozování zařízení, ve kterém je prováděna nebezpečná činnost nebo v němž se skladují nebo používají nebezpečné látky či směsi, bez povolení podle jiného právního předpisu*“. Platí, že k naplnění skutkové podstaty musí být i v tomto případě splněna jedna z výše uvedených alternativních podmínek.¹⁹⁰

II. Další skupinou jsou trestné činy, u nichž jsou předmětem ochrany specifické složky životního prostředí (vodní zdroj, les, mořské prostředí, ozonová vrstva, chránění volně žijící živočichové a planě rostoucí rostliny, chráněné části přírody) nebo trestné jednání spočívá ve **specifickém ohrožování nebo poškozování** životního prostředí a jeho složek (ohrožování odpady). Lze sem zařadit trestné činy podle § 294a, § 295, § 297, § 298a, § 299, § 300, § 301 a § 298 TrZ.

¹⁸⁷ Dle výčtu v § 122 TrZ je těžkou újmou na zdraví a) zmrzačení, b) ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti, c) ochromení údu, d) ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí, e) poškození důležitého orgánu, f) zohyzdění, g) vyvolání potratu nebo usmrcení plodu, h) mučivé útrapy, nebo i) delší dobu trvající porucha zdraví.

¹⁸⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 330/2011 Sb., změna trestního zákoníku a trestního řádu, s. 25.

¹⁸⁹ Pokorná, L.: Trestněprávní ochrana zvířat (živočichů), s. 9.

¹⁹⁰ Pokorná, L., Zicha, J.: Nová úprava některých skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí, s. 6.

Trestný čin **Poškození vodního zdroje** podle § 294a TrZ byl zakotven v trestním zákoníku „zelenou“ novelou a vyčlenil ochranu vodního zdroje z obecných skutkových podstat Poškození a ohrožení životního prostředí. Předmětem ochrany je pouze vodní zdroj, u něhož je vodoprávním úřadem stanoveno ochranné pásmo (podle § 30 zákona č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), ve znění pozdějších předpisů). Ochranné pásmo se stanoví k ochraně vydatnosti, jakosti a zdravotní nezávadnosti zdrojů podzemních nebo povrchových vod využívaných nebo využitelných pro zásobování pitnou vodou s průměrným odběrem více než 10 000 m³ za rok (tj. jedná se o zdroje zásobující pitnou vodou přibližně 50 obyvatel), případně pokud to vyžadují jiné závažné důvody, lze stanovit ochranné pásmo i pro vodní zdroje s kapacitou nižší.¹⁹¹ Trestné jednání spočívá v poškození vodního zdroje tak, že zanikne nebo je značně oslaben zvláštní důvod pro jeho ochranu.

Objektem trestného činu **Poškození lesa** podle § 295 TrZ je zájem na ochraně lesů jako složky životního prostředí. Jednání pachatele spočívá v protiprávním poškozování nebo ohrožování lesa těžbou lesních porostů nebo jinou činností, v jejichž důsledku vznikne holá seč (včetně připojení k existující holině) nebo dojde k závažnému poškození lesa na celkové větší ploše lesa nebo se proředí lesní porost pod hranici zakmenění.

Skutkové podstaty úmyslného a nedbalostního **Neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami** (§ 299 a 300 TrZ) tak zahrnují všechna jednání, která mají být trestná podle čl. 3 písm. f) až h) směrnice 2008/99/ES. Trestním postihem těchto jednání zároveň Česká republika plní své závazky vyplývající z Úmluvy CITES.

Skutkové podstaty jsou konstruovány tak, aby reflektovaly úpravu v zákoně č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, a v zákoně č. 100/2004 Sb., o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi a dalších opatřeních k ochraně těchto druhů a o změně některých zákonů (zákon o obchodování s ohroženými druhy), ve znění pozdějších předpisů.¹⁹² Objektivní stránku tvoří jednání, která jsou v rozporu s jiným právním

¹⁹¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 330/2011 Sb., změna trestního zákoníku a trestního řádu, s. 25.

¹⁹² Stejskal. V.: Trestní odpovědnost jako nástroj prosazování ochrany životního prostředí v evropském kontextu, s. 50.

předpisem a která spočívají v usmrcení, zničení, poškození, odejmutí z přírody, zpracování, dovezení, vyvezení, provezení, přechovávání, nabízení nebo zprostředkování chráněných volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin nebo jejich opatření sobě nebo jinému. Předmětem útoku je podle základní skutkové podstaty alternativně a) jedinec zvláště chráněného druhu živočicha nebo rostliny nebo exemplář chráněného druhu (v takovém případě se vyžaduje spáchání činu na více než dvaceti pěti kusech živočichů, rostlin nebo exemplářů) nebo b) jedinec silně nebo kriticky ohroženého druhu živočicha nebo rostliny nebo exemplář druhu přímo ohroženého vyhubením nebo vyhynutím.

„Zelenou“ novelou trestního zákoníku byla vypuštěna samostatná skutková podstata trestného činu Odnímání nebo ničení živočichů a rostlin (§ 301 TrZ ve znění před „zelenou“ novelou) a odnímání živočichů a rostlin z přírody a jejich ničení bylo doplněno do popisu objektivní stránky skutkových podstat trestných činů Neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami. Do § 299 a 300 TrZ byla doplněna ochrana populací volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin a jejich biotopů a trestný je i útok na jeden kus silně ohroženého druhu (před „zelenou“ novelou to byl pouze útok na jeden kus kriticky ohroženého druhu).

V rámci úpravy trestného činu **Poškození chráněných částí přírody** (§ 301 TrZ) je zajištěna transpozice čl. 3 písm. h) směrnice 2008/99/ES. Ustanovení představuje trestněprávní „koncovku“ územní ochrany přírody a krajiny podle zákona č. 114/1992 Sb. Předmětem ochrany jsou „chráněné části přírody“. Dle uvedeného taxativního výčtu se jedná o památný strom, významný krajinný prvek, jeskyně, zvláště chráněné území, evropsky významnou lokalitu a ptačí oblast.¹⁹³ Trestné je jednání, které je v rozporu s právními předpisy a v jehož důsledku dojde k poškození nebo zničení chráněných částí přírody tak, že zaniknou nebo je značně oslaben důvod pro jejich ochranu.

Trestný čin **Neoprávněného nakládání s odpady** (§ 298 TrZ) zahrnuje dvě samostatné základní skutkové podstaty, jejichž objektem je zájem na ochraně životního prostředí před jednáním spočívajícím v protiprávním nakládání s odpady, které by

¹⁹³ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. Komentář, s. 3005 – 3015.

mohlo vést k poškození nebo k ohrožení životního prostředí. Ustanovením byl transponován čl. 3 písm. b) a c) směrnice 2008/99/ES a zároveň je jím postihováno jednání, které má být trestné podle Basilejské úmluvy. V případě § 298 odst. 1 TrZ spočívá trestné jednání v přepravení odpadu přes hranice České republiky v rozporu s právním předpisem upravujícím nakládání s odpady. Podmínkou trestní odpovědnosti je, že přeprava přes hranice proběhla bez oznámení nebo bez souhlasu příslušného orgánu veřejné moci, anebo došlo k uvedení nepravdivých nebo hrubě zkreslených údajů v oznámení, žádosti o souhlas nebo v připojených podkladech nebo k zamlčení podstatných údajů. Může jít i o nedbalostní jednání. Zatímco odstavec 1 se týká pouze přepravy odpadu přes hranice, v případě skutkové podstaty podle § 293 odst. 2 TrZ je postihováno vnitrostátní protiprávní nakládání s odpady. Trestné jednání spočívá v ukládání, odkládání, přepravě nebo jiném nakládání s odpady v rozporu s jiným právním předpisem, pokud je následkem poškození nebo ohrožení životního prostředí, k jehož odstranění je třeba vynaložit náklady ve značném rozsahu. Vyšší trestnost je podmíněna např. spácháním uvedených jednání v rámci organizované skupiny nebo tím, že se jedná o nebezpečný odpad.¹⁹⁴

Úprava trestného činu **Neoprávněné výroby a jiného nakládání s látkami poškozujícími ozonovou vrstvu** (§ 298a TrZ), která byla zakotvena „zelenou“ novelou trestního zákoníku, představuje transpozici čl. 3 písm. i) směrnice 2008/99/ES. Ustanovení postihuje úmyslné jednání pachatele, který v rozporu s jiným právním předpisem v nikoli malém rozsahu vyrobí, doveze, vyveze, uvede na trh látku poškozující ozonovou vrstvu nebo s ní jinak nakládá. Objektem trestného činu je zájem na ochraně ozonové vrstvy Země jako specifické složky životního prostředí před látkami, které ji poškozují (tzv. regulované látky). Jiným právním předpisem, na který blanketní ustanovení odkazuje, je přímo použitelný předpis Evropské unie, který stanoví podmínky výroby, dovozu, vývozu, uvedení na trh nebo jiného nakládání s regulovanými látkami. Tímto přímo použitelným předpisem je nařízení Evropského parlamentu a Rady Evropské unie ze dne 16. září 2009 č. 1005/2009 o látkách, které poškozují ozonovou vrstvu.

¹⁹⁴ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. Komentář, s. 2974 – 2985.

Transpozicí unijního předpisu je i trestný čin **Neoprávněného vypuštění znečišťujících látek** (§ 297 TrZ). Ustanovení transponuje čl. 4 bodu 1 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/123/ES ze dne 21. října 2009, kterou se mění směrnice 2005/35/ES o znečištění lodí a o zavedení sankcí za protiprávní jednání a zároveň reaguje na mezinárodní závazky České republiky.¹⁹⁵ Cílem je zajistit, aby osoby odpovědné za vypouštění ropných, jedovatých kapalných nebo jiných obdobných znečišťujících látek z lodí a jiných námořních plavidel do moře byly za takové jednání trestně odpovědné a aby možnost trestního postihu odrazovala potenciální pachatele, a byla tak zvýšena ochrana mořského prostředí před znečištěním z lodí a zlepšena námořní bezpečnost. Protiprávním jednáním je takové, které je v rozporu s mezinárodní úmluvou MARPOL¹⁹⁶. V rámci „zelené“ novely trestního zákoníku došlo k rozšíření trestní postihu z jednání zaviněného z hrubé nedbalosti na jednání zaviněné i z prosté nedbalosti.¹⁹⁷ Ačkoli lze tento trestný čin spáchat pouze na námořním plavidle, je ustanovení § 297 TrZ v České republice teoreticky aplikovatelné, neboť podle § 5 TrZ se trestnost činu posuzuje podle zákona České republiky, pokud byl spáchán i mimo území České republiky na palubě lodi, která je registrována v České republice.

III. Trestné činy Týrání zvířat, Zanedbání péče o zvíře z nedbalosti a Pytláctví mají **společný předmět útoku**, kterým jsou **zvířata**. Objektem těchto trestných činů je sice i ochrana životního prostředí, ale primární je zájem na ochraně zvířat (v případě Pytláctví navíc zájem na ochraně majetku).

Zájem na ochraně zvířat jako živých tvorů schopných pociťovat bolest a utrpení je hlavním objektem trestných činů **Týrání zvířat** (§ 302 TrZ) a **Zanedbání péče o zvíře z nedbalosti** (303 TrZ). V případě § 302 TrZ jsou zvířata chráněna před úmyslným jednáním spočívajícím v týrání. Dle základní skutkové podstaty je podmínkou trestní odpovědnosti, že týrání je a) zvlášť surové nebo trýznivé nebo alternativně b) surové nebo trýznivé a zároveň k němu dochází na veřejnosti nebo na místě veřejnosti přístupném¹⁹⁸. Týráním zvířat se rozumí jakékoli jednáním, v jehož

¹⁹⁵ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. Komentář, s. 2974 – 2985.

¹⁹⁶ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 71/1995 Sb. o sjednání Protokolu 1978 k Mezinárodní úmluvě o zabránění znečišťování z lodí (MARPOL), 1973.

¹⁹⁷ Pokorná, L., Zicha, J.: Nová úprava některých skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí. In Trestněprávní revue, 4, 2012, s. 5.

¹⁹⁸ Dle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 6. 2011 sp. zn. 8 Tdo 657/2011 je trestný čin týrání zvířat „spáchán na místě veřejnosti přístupném ve smyslu § 302 odst. 1 písm. b) tr. zákoníku i tehdy, jestliže se

důsledku dojde k utrpení zvířete.¹⁹⁹ Vymezeno je demonstrativním výčtem možných jednání v § 4 odst. 1 zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů. Podle § 303 TrZ je trestné zanedbání potřebné péče o zvíře z hrubé nedbalosti, pokud se tím zvířeti způsobí trvalé následky na zdraví nebo smrt. Může se jednat o zvíře, které pachatel vlastní, nebo o zvíře, o které je povinen se z jiného důvodu starat.

Objekty trestného činu **Pytláctví** (§ 304 TrZ) jsou kromě ochrany zvířat (volně žijící zvíře a ryb), ochrana životního prostředí a zejména ochrana majetku. Trestné jednání spočívá v úmyslném neoprávněném lovu zvíře nebo ryb v hodnotě nikoli nepatrné nebo v úmyslném ukrytí, převedení na sebe nebo na jiného nebo přechovávání neoprávněně ulovené zvíře nebo ryb v hodnotě nikoli nepatrné. V rámci „zelené“ novely trestního zákoníku došlo ke změně formulace objektivní stránky skutkové podstaty z dokonavého vidu „uloví“ na nedokonavý vid „loví“. Jednalo o návrat ke znění obsaženému v trestním zákoně. Reagovalo se tak na požadavek praxe, neboť dokonavý vid „uloví“ umožňoval trestní postih pachatele pouze poté, co došlo k ulovení zvíře, nikoli v případě „neúspěšného“ lovu.²⁰⁰

IV. Poslední skupinou trestných činů v hlavě osmé jsou trestné činy **zemědělské**, upravené v § 305 až 307 TrZ. Hlavním objektem je u nich zájem na ochraně majetku, konkrétně zájem na ochraně hospodářských zvířat a užitkových rostlin a výnosů z nich. Ochrana životního prostředí představuje až objekt sekundární.

Objektem trestného činu **Neoprávněné výroby, držení a jiného nakládání s léčivy a jinými látkami ovlivňujícími užitek hospodářských zvířat** (§ 305 TrZ) je zájem na ochraně hospodářských zvířat před zvyšováním jejich užitečnosti prostřednictvím chemických látek nebo léčiv, které poškozují nebo ohrožují jejich zdraví, což může mít v důsledku konzumace potravinářských produktů z masa hospodářských zvířat negativní dopady i na lidské zdraví. Trestné jednání spočívá v neoprávněné výrobě, dovozu, vývozu, provezení, nabízení, zprostředkování, prodeji

ho pachatel dopustil sice v soukromém prostoru, do něhož není volný přístup, pokud ovšem veřejnost mohla negativně vnímat projevy týrání z jiného veřejně přístupného místa, např. ze sousedícího pozemku, který nebyl dostatečně oddělen ani oplocením, a nebyla vytvořena ani žádná jiná bariéra zabráňující vizuálnímu pozorování i zvukovému vnímání projevů týrání.“

¹⁹⁹ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. Komentář, s. 2974 – 2985.

²⁰⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 330/2011 Sb., změna trestního zákoníku a trestního řádu, s. 27.

nebo jiném opatření nebo přechovávání chemických látek určených ke stimulaci uživatelské hospodářských zvířat nebo používání léčiv k tomuto účelu nebo v jiném nakládání s takovými léčivy.

U trestných činů **Šíření nakažlivé nemoci zvířat** (§ 306 TrZ) a **Šíření nakažlivé nemoci a škůdce užitkových rostlin** (§ 307 TrZ) je objektem ochrana před rozšířením nakažlivých nemocí u zvířat a ochrana před rozšířením nakažlivých nemocí nebo škůdců užitkových rostlin. Rozšíření nakažlivých nemocí u zvířat nebo nemocí či škůdců u rostlin ohrožuje kromě výnosů ze zemědělské činnosti v konečném důsledku i zdraví lidí. Předmětem ochrany jsou zvířata v zájmových chovech, hospodářsky důležitá zvířata nebo volně žijící zvířata a užitkové rostliny. Trestné jednání spočívá ve způsobení nebo zvýšení nebezpečí zavlečení nebo rozšíření nakažlivé nemoci, respektive nemoci nebo škůdce v případě rostlin. Zmocnění v § 308 TrZ bylo provedeno nařízením vlády č. 453/2009 Sb., kterým se pro účely trestního zákoníku stanoví, co se považuje za nakažlivé lidské nemoci, nakažlivé nemoci zvířat, nakažlivé nemoci rostlin a škůdce užitkových rostlin.

4.3.1. Obecný rozbor skutkových podstat

Skutkové podstaty trestných činů se v trestněprávní teorii rozlišují **podle závažnosti** na: a) **základní**, které představují základní formu daného typu trestných činů a obsahují souhrn běžných znaků dané skutkové podstaty; b) **kvalifikované**, které mimo běžných znaků obsahují navíc jeden nebo více kvalifikujících znaků, a vyznačují se tak vyšší typovou nebezpečností než základní skutkové podstaty, což má za následek použití vyšší trestní sazby; c) **privilegované**, které obsahují navíc jeden nebo více privilegujících znaků, díky nimž se naopak vyznačují nižší typovou nebezpečností, což vede k použití nižší trestní sazby.²⁰¹ Základní skutková podstata, např. úmyslné formy trestného činu Ohrožení a poškození životního prostředí, je tak uvedena v prvním odstavci § 293 TrZ, zatímco v druhém a třetím odstavci jsou zakotveny kvalifikované skutkové podstaty.

Dále se skutkové podstaty **podle vyjádření v zákoně** rozlišují na: a) **popisné**, jež popisují přímo v dispozici jednotlivé znaky trestného činu; b) **odkazovací**, které

²⁰¹ Solnař, V.: Základy trestní odpovědnosti. Praha : Orac, 2003, s. 82 - 83.

odkazují na určitou jedinečnou právní normu; c) **blanketní**, které zpravidla odkazují obecně na právní předpis nebo jeho určitou část nebo na více norem, které mohou být určeny konkrétněji nebo naopak obecněji. Zvláštní právní předpis, na který trestní zákoník v blanketní dispozici odkazuje, tvoří součást trestněprávní normy.²⁰²

Blanketní dispozice jsou pro trestné činy proti životnímu prostředí v hlavě osmé typické a klíčové. Vyskytují se u většiny skutkových podstat (výjimkou je § 294a, § 302, § 303, § 306 a § 307 TrZ) a odkazují se na porušení jiného právního předpisu obecně (např. § 293 odst. 1 TrZ „*Kdo v rozporu s jiným právním předpisem...*“), nikoli pouze na porušení předpisů o ochraně životního prostředí nebo předpisů o ochraně a využívání přírodních zdrojů, jak tomu bylo před „zelenou“ novelou trestního zákoníku²⁰³. Jinými právními předpisy, na které trestní zákoník v hlavě osmé odkazuje, jsou obvykle složkové zákony na ochranu životního prostředí. Nicméně se může jednat i o jiné zákony správního práva, jejichž primárním cílem není ochrana životního prostředí. Jiným právním předpisem navíc může být i přímo použitelné nařízení Evropské unie (§ 298a, § 299 a § 300 TrZ). Blanketní dispozice v případě trestného činu Neoprávněného vypuštění znečišťujících látek podle § 297 TrZ pak odkazuje na mezinárodní smlouvu.

Blanketní povahou skutkové podstaty trestného činu Poškození a ohrožení životního prostředí se zabývalo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. května 2003, sp. zn. 5 Tdo 503/2003, podle kterého musí být v případě trestných činů s blanketní dispozicí v odsuzujícím výroku o vině pro takový trestný čin uvedeno příslušné ustanovení právního předpisu, který se týká životního prostředí, popřípadě jiného právního předpisu, který obviněný svým jednáním porušil.²⁰⁴

²⁰² Solnař, V.: Základy trestní odpovědnosti, s. 83 – 84.

²⁰³ Odkazování pouze na předpisy o ochraně životního prostředí dle předchozí právní úpravy bylo z hlediska praxe problematické. Viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2008, sp. zn. 8 Tdo 1152/2008, dle kterého „*trestný čin ohrožení a poškození životního prostředí podle § 181b tr. zák. lze spáchat jen takovým poškozením životního prostředí, které odpovídá jeho legální definici podle § 181a odst. 1 tr. zák. a k němuž došlo porušením předpisů o ochraně životního prostředí nebo předpisů o ochraně a využívání přírodních zdrojů. Nestačí zde porušení jen jiných právních předpisů (např. zák. č. 361/2000 Sb., o silničním provozu, ve znění pozdějších předpisů), i kdyby v jeho důsledku došlo ke znečištění nebo jinému poškození půdy, vody, ovzduší, lesa nebo jiné složky životního prostředí (např. k úniku přepravovaných pohonných hmot do půdy a vodního toku po havárii nákladního automobilu z důvodu nepřiměřené rychlosti)*“.

²⁰⁴ Obdobně také usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 7. 2007, sp. zn. 5 Tdo 725/2007, s. 47: „*Ustanovení o trestném činu nakládání s odpady podle § 181e odst. 1 TrZ je skutkovou podstatou s tzv. blanketní dispozicí, neboť podmiňuje trestní odpovědnost pachatele porušením právních předpisů, které*

Podle struktury se rozlišují skutkové podstaty: a) **jednoduché**, ve kterých jsou všechny prvky trestného činu charakterizovány vždy jen jediným znakem; b) **složené**, v nichž jsou jednotlivé skutkové podstaty charakterizovány mnohostí znaků, např. více objekty, jednáními či formami zavinění (složené skutkové podstaty mohou mít formu ba) **alternativních** skutkových podstat, u nichž je podmínkou trestní odpovědnosti splnění alespoň jednoho z více znaků, bb) **kumulativních** skutkových podstat, kdy více znaků musí být splněno současně (kumulativně), nebo bc) **složených** skutkových podstat, které vznikají spojením znaků dvou skutkových podstat (typicky u trestného činu loupeže). Zatímco skutkové podstaty kumulativní rozsah trestnosti spíše zužují, alternativní jej rozšiřují.²⁰⁵

Protiprávnost je u některých skutkových podstat výslovně vyjádřena slovy „neoprávněně“, „bez povolení“, „nedovoleně“, „v rozporu s jiným právním předpisem“. U mnoha trestných činů však zákonodárce protiprávnost jako typový znak trestného činu v trestním zákoníku nezdůraznil, což však neznamená, že u nich tento znak může chybět. Protiprávnost je podmínkou trestní odpovědnosti na základě obecné definice trestného činu v § 13 odst. 1 TrZ.²⁰⁶ U trestných činů proti životnímu prostředí v hlavě osmé je podmínka protiprávnosti obvykle výslovně uvedena, často již v samotných nadpisech trestných činů (např. Neoprávněné nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami podle § 299 TrZ).

Objekt

Objektem je právní hodnota, proti které konkrétní trestný čin směřuje, na jejímž zachování má společnost zvláštní zájem, a proto jí stát poskytuje ochranu trestním zákoníkem.²⁰⁷ V trestním právu je rozlišován:

a) **obecný** objekt, což jsou všechny právní hodnoty a zájmy chráněné trestním zákonem v souhrnu,

souvisejí jak s nakládáním s nebezpečnými odpady, tak s ochranou životního prostředí obecně. Proto k závěru o naplnění všech zákonných znaků objektivní stránky skutkové podstaty citovaného trestného činu je nezbytné, aby soud ve výroku svého rozsudku přesně označil konkrétní ustanovení mimotrestní právní normy, které pachatel porušil svým zaviněným jednáním. “

²⁰⁵ Solnař, V.: Základy trestní odpovědnosti, s. 83 – 84.

²⁰⁶ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. Komentář, s. 147 a n.

²⁰⁷ Šámal, P., Novotný, O., Gřivna, T., Herczeg, J., Vanduchová, M., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné, s. 116 - 122.

b) **druhový** (skupinový) objekt, kterým jsou příbuzné zájmy se společnými druhovými rysy; druhové objekty představují základ systematiky zvláštní části trestního zákona a jsou vyjádřeny v názvech jednotlivých hlav trestního zákona,

c) **individuální** objekt, kterým se rozumí jednotlivá právní hodnota či zájem, k jehož ochraně je určeno jednotlivé ustanovení zvláštní části trestního zákoníku. Individuální objekt je obligatorním znakem skutkové podstaty každého trestného činu.

Některé trestné činy mají dva nebo více objektů v takovém případě se rozlišují trestné činy s a) **kumulativně** vyjádřenými objekty (k naplnění skutkové podstaty musí být porušeny tyto objekty současně) a b) **alternativně** vyjádřenými objekty (k naplnění skutkové podstaty stačí porušení jednoho z více objektů).

Zásadní význam má rozlišování **hlavního** (primárního) objektu a **vedlejších** (sekundárních) objektů, kdy hlavním objektem trestného činu jsou nejdůležitější zájmy, které konkrétní ustanovení trestního zákona v první řadě chrání a který je trestným činem bezprostředně zasažen, zatímco sekundární objekt může být znakem kvalifikované skutkové podstaty či se ani o zákonný znak skutkové podstaty jednat nemusí (v takovém případě však zasažení takového objektu může mít význam např. pro posouzení stupně nebezpečnosti trestného činu).

Druhovým objektem trestných činů proti životnímu prostředí je především **zájem společnosti na ochraně životního prostředí**, a to jak životního prostředí jako celku, tak jeho jednotlivých složek, což jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, živé organismy a ekosystémy. Jedná se o zájem nejen celé společnosti v České republice, ale v případě velké části skutkových podstat hlavy osmé trestního zákoníku i o zájem společnosti v rámci celé Evropské unie (tj. ustanovení transponující směrnici 2008/99/ES, kterými jsou § 293, § 294, § 296 odst. 3, § 297, § 298a, § 299, § 300 a § 301 TrZ²⁰⁸), nebo dokonce o zájem mezinárodního společenství (§ 297, § 298a, § 299 a § 300 TrZ).²⁰⁹

K ochraně životního prostředí a jeho složek však přispívají i skutkové podstaty trestných činů upravené v jiných hlavách trestního zákoníku, např. Nedovolená výroba

²⁰⁸ Viz Rozdílová tabulka návrhu předpisu ČR s legislativou ES/EU, dostupná na stránkách Poslanecké sněmovny <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=297&ct1=0> (20. 12. 2014)

²⁰⁹ Stejskal. V.: Trestní odpovědnost jako nástroj prosazování ochrany životního prostředí v evropském kontextu, s. 49.

a držení radioaktivní látky a vysoce nebezpečné látky (§ 281 TrZ) a Nedovolená výroba a držení jaderného materiálu a zvláštního štěpného materiálu (§ 282 TrZ).

Jak již bylo zmíněno, u některých skutkových podstat v hlavě osmé trestního zákoníku převažuje jiný druhový objekt. Jedná se o ochranu majetku (§ 304, § 305, § 306 a § 307 TrZ) a ochranu zvířat jako individuálních živých tvorů (§ 302, § 303 a § 304 TrZ).²¹⁰

Předmět útoku

Od objektu je třeba odlišovat hmotný předmět útoku²¹¹, jako konkrétní reálný předmět (lidé nebo věci), na nějž pachatel trestného činu svým jednáním bezprostředně útočí a tím porušuje nebo ohrožuje objekt trestného činu (chráněné zájmy nebo hodnoty). Zatímco objekt je obligatorním znakem skutkové podstaty trestného činu, předmět útoku některé trestné činy nemají (jedná se o alternativní znak skutkové podstaty). Porušení nebo ohrožení předmětu útoku je účinkem trestného činu, zatímco porušení nebo ohrožení objektu je označováno jako následek. Označení konkrétního předmětu útoku má velký význam v trestním řízení, neboť je jedním z prostředků individualizace a konkretizace projednávaného skutku, aby nemohl být zaměněn s jiným (viz § 120 odst. 3, § 177 písm. c) a § 179d odst. 1 trestního řádu).²¹²

Zatímco druhovým objektem trestných činů v hlavě osmé trestního zákoníku je zájem společnosti na ochraně životního prostředí, **předmětem ochrany je samotné životní prostředí a jeho složky**. Trestněprávní ochrana životního prostředí nicméně vychází z kombinace ekocentrického a antropocentrického přístupu, a předmětem ochrany je proto kromě životního prostředí také člověk. Dokládají to některé základní a kvalifikované skutkové podstaty, dle kterých je podmínkou trestní odpovědnosti, aby došlo k útoku na chráněný zájem (životní prostředí) a tento útok byl schopen způsobit těžkou újmu na zdraví nebo smrt člověka (např. § 293, § 294, § 297 TrZ). Podle

²¹⁰ Stejskal, V.: Nový trestní zákon 2010, s. 47.

²¹¹ Šámal, P., Novotný, O., Gřivna, T., Herczeg, J., Vanduchová, M., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné, s. 121.

²¹² Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. Komentář, s. 154.

V. Stejskala je člověk předmětem ochrany již jen proto, že je s „přírodním prostředím úzce spjat“²¹³.

Objektivní stránka

Objektivní stránkou skutkové podstaty je způsob spáchání trestného činu a jeho následky. Obligatorními znaky objektivní stránky jsou jednání, jeho následek a příčinný vztah mezi nimi (kauzální nexus). Fakultativně může být skutková podstata trestného činu určena i účinkem, použitým prostředkem, místem nebo časem jednání.²¹⁴

Ve smyslu trestního práva je **jednání** chápáno jako vědomý projev vůle pachatele ve vnějším světě zaměřený na dosažení určitého cíle. Jednání musí zahrnovat vnitřní psychickou složku (vůli) a složku vnější fyzickou (projev vůle). Schází-li jedna z těchto složek, nejde o jednání ve smyslu trestního práva a není dána trestní odpovědnost. Podle § 112 TrZ se jednáním rozumí i opomenutí takového konání, k němuž byl pachatel povinen podle jiného právního předpisu, úředního rozhodnutí nebo smlouvy, v důsledku dobrovolného převzetí povinnosti konat nebo vyplývala-li taková jeho zvláštní povinnost z jeho předchozího ohrožujícího jednání anebo k němuž byl z jiného důvodu podle okolností a svých poměrů povinen.²¹⁵

Následkem se rozumí porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákoníkem (porušení individuálního objektu trestného činu). U některých trestných činů je následkem

a) porucha (**tzv. trestné činy poruchové**)

b) u jiných je následkem ohrožení, tj. reálné bezprostřední nebezpečí vzniku poruchy (**tzv. trestné činy ohrožovací**). Ohrožovací trestné činy lze dále rozlišovat na:

- i. **konkrétně ohrožovací**, kdy dochází k reálnému skutečně vzniklému ohrožení předmětu útoku, přičemž je třeba dokázat, že k ohrožení v daném případě došlo;

²¹³ Stejskal, V.: Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí, s. 96. Naopak J. Chmelík nesouhlasil s tím, že by předmětem ochrany byl i člověk, viz Chmelík, J. a kol.: Ekologická kriminalita a možnosti jejího řešení, s. 106.

²¹⁴ Šámal, P., Novotný, O., Gřivna, T., Herczeg, J., Vanduchová, M., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné, 2014, s. 123 až 148.

²¹⁵ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. Komentář, s. 157.

- ii. **abstraktně ohrožovací**, kdy konkrétní nebezpečí sice jednáním pachatele zpravidla může vzniknout, ale pro naplnění skutkové podstaty nezáleží na tom, zda k ohrožení skutečně došlo, podstatná je obecná nebezpečnost určitého jednání.²¹⁶

Závažnost následku má zásadní význam z hlediska určení společenské škodlivosti (§ 12 odst. 2 TrZ) a povahy a závažnosti trestného činu (§ 39 odst. 1 a 2 TrZ).²¹⁷

Od následku je třeba odlišit **účinek**, který se vztahuje ke konkrétnímu hmotnému předmětu útoku. Ve vztahu k účinku se trestné činy rozlišují na **materiální** (výsledečné), u kterých je znakem skutkové podstaty i účinek, a trestné činy **formální** (čistě činnostní), u kterých není účinek požadován a dokonání trestného činu nastává samotným uskutečněním jednání. V případě opomenutí tomuto rozdělení odpovídají trestné činy **omisivní nepravé** (výsledečné) a **pravé omisivní** (čistě činnostní).²¹⁸

Příčinný vztah spojuje jednání s následkem a znamená, že pachatel může být trestně odpovědný za trestný čin jen tehdy, pokud svým jednáním způsobil trestněprávně relevantní následek. Základem příčinného vztahu je **teorie podmínky** (*conditio sine qua non*), podle které je příčinou každý jev, bez něhož by jiný jev buď vůbec nenastal, anebo by nenastal způsobem, jakým nastal (tj. co do rozsahu poruchy či ohrožení, místa, času apod.). Teorie podmínky se uplatní v souladu se zásadou umělé izolace jevů, která znamená, že význam má pouze příčinný vztah mezi konkrétním trestněprávně relevantním jednáním pachatele a trestněprávně relevantním následkem. Celý vývoj příčinné souvislosti musí být zahrnut zaviněním alespoň v hrubých obrysech.²¹⁹

Objektivní stránku trestných činů proti životnímu prostředí představuje protiprávní jednání spočívající v konání (trestné činy komisivní) nebo v opomenutí konání (trestné činy omisivní), ke kterému byl pachatel podle okolností a svých poměrů povinen. Protiprávnost jednání je dána porušením povinnosti stanovené zvláštními

²¹⁶ Stejskal, V.: Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí, s. 108.

²¹⁷ Šámal, P., Novotný, O., Gřivna, T., Herczeg, J., Vanduchová, M., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné, s. 134.

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ Šámal, P., Novotný, O., Gřivna, T., Herczeg, J., Vanduchová, M., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné, s. 137 – 145.

právními předpisy zejména na úseku ochrany životního prostředí (nebo např. veterinárními nebo dopravní předpisy). K naplnění skutkové podstaty trestného činu proti životnímu prostředí musí být dána příčinná souvislost mezi příslušným jednáním pachatele a trestněprávně relevantním následkem, tj. vznikem nežádoucího stavu, který spočívá v ohrožení či poškození životního prostředí nebo jeho složek. Samotný pojem poškození, respektive poškozování životního prostředí je obecně vymezen v § 8 odst. 2 zákona 17/1992 Sb., o životním prostředí, jako „*zhoršování jeho stavu znečišťováním nebo jinou lidskou činností nad míru stanovenou zvláštními předpisy*“. Co se přesně rozumí „ohrožením“ životního prostředí, nikde obecně vymezeno není. Prokázání příčinné souvislosti u trestných činů proti životnímu prostředí je velmi problematické, neboť k poškození nebo ohrožení životního prostředí nebo jeho složky dochází v mnoha případech v důsledku:

- a) kumulace více příčin, z nichž jen některá má původ v jednání pachatele (např. poškození lesa může být způsobeno nejen vypuštěním znečišťujících látek z provozu pachatele, ale také obecně špatnou kvalitou ovzduší);
- b) kumulace jednání více osob (např. k poškození vodního zdroje může dojít vypuštěním odpadních vod více subjekty);
- c) jednání, jehož následky se projeví až v delším časovém horizontu.²²⁰

Vzhledem k tomu, že v praxi nejobtížnější je prokázání příčinné souvislosti mezi protiprávním jednáním proti životnímu prostředí a poruchou (poškozením životního prostředí nebo jeho složky), jeví se vhodnější formulace skutkových podstat jako ohrožovacích trestných činů. Nejnižší nároky na prokázání příčinné souvislosti pak jsou v případech abstraktně ohrožovacích trestných činů.²²¹

Uvedené se promítá do platné úpravy trestných činů proti životnímu prostředí podle hlavy osmé zvláštní části trestního zákoníku, u kterých je k naplnění skutkové podstaty vyžadován:

- a) jen v několika případech následek v podobě poškození životního prostředí nebo jeho složky: např. § 294a TrZ „*Kdo... způsobí poškození vodního zdroje*“, § 295 odst. 1 TrZ „*Kdo... způsobí, byť i připojením k již existující*

²²⁰ Stejskal, V.: Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí, s. 109.

²²¹ Stejskal, V.: Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí, s. 109.

- holině, vznik holé seče nebo způsobí závažné poškození lesa...“*, § 301 TrZ
„Kdo... poškodí nebo zničí památný strom, významný krajinný prvek, jeskyni, zvláště chráněné území, evropsky významnou lokalitu nebo ptačí oblast...“;
- b) v dalších ustanoveních alternativně následek v podobě ohrožení nebo poškození životního prostředí nebo jeho složky, přičemž k trestnosti stačí takové jednání, při kterém je předmět ochrany pouze ohrožen: např. § 293 odst. 1 TrZ *„Kdo... poškodí nebo ohrozí půdu, vodu, ovzduší nebo jinou složku životního prostředí...“*, § 298 odst. 2 TrZ *„Kdo... ukládá odpady nebo je odkládá, přepravuje nebo jinak s nimi nakládá, a tím způsobí poškození nebo ohrožení životního prostředí...“*;
- c) u mnoha skutkových podstat stačí pouhé ohrožení chráněného zájmu: např. § 297 odst. 1 TrZ *„Kdo... vypustí nebo, ač je k tomu povinen, nezabrání vypuštění ropné, jedovaté kapalně nebo jiné obdobné znečišťující látky z lodi nebo jiného námořního plavidla...“*, § 306 odst. 1 TrZ *„Kdo... způsobí nebo zvýší nebezpečí zavlečení nebo rozšíření nakažlivé nemoci zvířat...“*;
- d) případně stačí, že dojde u určitému protiprávnímu jednání, které je samo o osobě natolik nebezpečné, že ze své podstaty představuje potenciální hrozbu pro životní prostředí, i v případě, že ke skutečnému bezprostřednímu ohrožení nebo poškození životního prostředí nedojde: např. § 298 odst. 1 TrZ *„Kdo... přepraví odpad přes hranice státu bez oznámení nebo souhlasu příslušného orgánu veřejné moci, anebo v takovém oznámení nebo žádosti o souhlas nebo v připojených podkladech uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje nebo podstatné údaje zamlčí...“*, § 298a odst. 1 TrZ *„Kdo... v nikoli malém rozsahu vyrobí, doveze, vyveze, uvede na trh látku poškozující ozonovou vrstvu nebo s ní jinak nakládá...“*, § 305 odst. 1 TrZ *„Kdo neoprávněně vyrobí, doveze, vyveze, proveze, nabízí, zprostředkuje, prodá nebo jinak opatří nebo přechovává látku s thyreostatickými, gestagenními, androgenními, estrogenními nebo jinými hormonálními účinky, beta-agonisty nebo jinou látku určenou ke stimulaci užitečnosti hospodářských zvířat nebo přípravek obsahující takovou látku...“*).

Subjekt

Dalším obligatorním znakem skutkové podstaty je subjekt trestného činu, tj. **pachatel**. Pachatelem trestného činu je podle § 22 odst. 1 TrZ osoba, která svým jednáním naplnila všechny znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná. Podle § 22 odst. 2 TrZ je pachatelem i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby, která není trestně odpovědná. Ve smyslu § 113 TrZ je pachatelem i spolupachatel a účastník. Pachatelem je buď fyzická osoba, která je v době činu přičetná a dovršila patnáctý rok svého věku, anebo právnická osoba za podmínek stanovených v zákoně č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. U některých trestných činů se požaduje zvláštní vlastnost pachatele (tzv. **konkrétní subjekt**) nebo zvláštní způsobilost nebo postavení pachatele (tzv. **speciální subjekt**).²²²

Pachatelem trestných činů proti životnímu prostředí je každý, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu hlavy osmé nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná. Až do 1. ledna 2012 mohla být trestně odpovědná pouze fyzická osoba. Od nabytí účinnosti zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (dále jen „TOPO“), může být za v § 7 tohoto zákona taxativně uvedené trestné činy proti životnímu prostředí (§ 293 až 301 TrZ) odpovědná i právnická osoba, a to za podmínek stanovených v § 8 TOPO.

Kromě obecných obligatorních znaků subjektu trestného činu vymezených v trestním zákoníku a v případě právnických osob v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob, vyžaduje trestní zákoník u některých trestných činů proti životnímu prostředí i zvláštní způsobilost nebo postavení (speciální subjekt). Trestní zákoník tak zdůrazňuje škodlivost páčání trestných činů proti životnímu prostředí osobami, které mají stanovenou povinnost životní prostředí chránit. Jedná se např. o kvalifikovanou skutkovou podstatu úmyslné i nedbalostní formy trestného činu Ohrožení a poškození životního prostředí v § 293 odst. 2 písm. b) TrZ a § 294 odst. 2 písm. b) TrZ („*spáchá-li takový čin proto, že porušil důležitou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona*“), kvalifikovanou skutkovou

²²² Viz např. Šámal, P., Novotný, O., Gřivna, T., Herczeg, J., Vanduchová, M., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné, s. 149 – 178.

podstatu trestného činu Pytláctví v § 304 odst. 2 písm. c) TrZ („*spáchá-li takový čin jako osoba, která má zvlášť uloženou povinnost chránit životní prostředí*“).

Subjektivní stránka

Subjektivní stránku skutkové podstaty představují znaky týkající se psychiky pachatele. U trestných činů je obligatorně vyžadováno **zavinění ve formě úmyslu nebo nedbalosti** (tj. subjektivní odpovědnost). Zásada subjektivní a individuální odpovědnosti za zavinění (vyjádřená také jako *nullum crimen sine dolus vel culpa*) představuje jednu ze základních odlišností trestněprávní odpovědnosti od ostatních druhů odpovědnosti. Pohnutka, cíl nebo záměr představují fakultativní znaky subjektivní stránky skutkové podstaty a jsou vyžadovány pouze u některých trestných činů.²²³

Podle § 13 odst. 2 TrZ je k trestní odpovědnosti za trestný čin „*třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti*“. Zaviněním je vnitřní (psychický) vztah pachatele k určitým skutečnostem, které zakládají trestný čin.²²⁴ Podle § 13 odst. 2 TrZ je k trestnosti činu třeba zásadně úmyslné zavinění (dolus podle § 15 TrZ), pokud zákon výslovně nestanoví, že postačí zavinění z nedbalosti (culpa podle § 16 TrZ). To znamená, že úmysl je požadován i tehdy, když v zákoně není výslovně uvedeno, o jakou formu zavinění jde. Trestní zákoník přesto v mnoha ustanoveních požadavek úmyslu výslovně zdůrazňuje. Příkladem je § 293 odst. 1 TrZ, kde je zavinění ve formě úmyslu výslovně uvedeno, aby se důsledně odlišila úmyslná forma podle § 293 TrZ od nedbalostní podle § 294 TrZ. Naopak skutečnost, že k trestní odpovědnosti stačí zavinění z nedbalosti, musí být v příslušném ustanovení výslovně uvedena vždy.

Trestné činy proti životnímu prostředí podle hlavy osmé zvláštní části trestního zákoníku zahrnují jak trestné činy úmyslné, tak trestné činy nedbalostní. **Nedbalostním** trestným činem je např. § 295 TrZ, § 298 odst. 1 a 2 TrZ, § 306 TrZ (ustanovení jsou uvozena spojením „*Kdo, byť i z nedbalosti...*“). U některých trestných činů trestní zákoník vyžaduje zavinění z **hrubé nedbalosti**, a to ať už jde o nedbalost vědomou či nevědomou. Hrubá nedbalost spočívá v přístupu pachatele k požadavku náležité

²²³ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. Komentář, s. 167 a 204 a n.

²²⁴ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, s. 208.

opatrnosti, který svědčí o jeho zřejmé bezohlednosti k zájmům chráněným trestním zákonem (§ 16 odst. 2 TrZ).²²⁵ Hrubá nedbalost jako forma zavinění stačí u trestného činu podle § 294 TrZ („*Kdo v rozporu s jiným právním předpisem z hrubé nedbalosti...*“), § 294a TrZ („*Kdo, byť i z hrubé nedbalosti...*“) a podle § 300, § 301 a § 303 TrZ.

V současné době je Poslaneckou sněmovnou projednávána novela trestního zákoníku, která doplňuje požadavek hrubé nedbalosti do několika dalších ustanovení. Dle důvodové zprávy k návrhu²²⁶ je doplnění hrubé nedbalosti nutné z důvodu řádné implementace směrnice 2008/99/ES²²⁷. Jedná se o trestné činy obecně nebezpečné podle § 281 odst. 1 TrZ („*Kdo bez povolení, **byť i z hrubé nedbalosti**, vyrobí, doveze, vyveze, proveze, přechovává anebo jinému obstará radioaktivní látku nebo vysoce nebezpečnou látku nebo předměty určené k její výrobě...*“) a podle § 282 odst. 1 a 2 TrZ („*Kdo bez povolení, **byť i z hrubé nedbalosti**, vyrobí, doveze, vyveze, proveze, přechovává anebo jinému obstará výchozí jaderný materiál nebo předměty určené k jeho výrobě...*“) a „*Kdo bez povolení, **byť i z hrubé nedbalosti**, vyrobí, doveze, vyveze, proveze, přechovává anebo jinému obstará zvláštní štěpný materiál nebo předměty určené k jeho výrobě*“) a trestný čin proti životnímu prostředí podle § 298a („*Kdo v rozporu s jiným právním předpisem, **byť i z hrubé nedbalosti**, vyrobí, doveze, vyveze, uvede na trh látku poškozující ozonovou vrstvu nebo s ní jinak nakládá...*“)²²⁸.

Z hlediska posuzování zavinění u trestných činů proti životnímu prostředí je významné vymezení právního omylu v § 19 TrZ. Jedná se o **tzv. právní omyl negativní**, kdy pachatel neví, že jeho jednání naplňuje skutkovou podstatu trestného činu. Obecně sice platí zásada *ignorantia iuris non excusat*, nicméně § 19 odst. 1 TrZ stanoví, že ten, „*kdo při spáchání trestného činu neví, že jeho čin je protiprávní, nejedná zaviněně, nemohl-li se omylu vyvarovat*“. V § 19 odst. 2 TrZ je pak řečeno, že možnost vyvarovat se omylu je dána v případě, pokud povinnost seznámit se s příslušnou právní úpravou vyplývá pro pachatele ze zákona nebo jiného právního

²²⁵ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. Komentář, s. 235.

²²⁶ Důvodová zpráva k sněmovnímu tisku 358/0 dostupná na stránkách <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=358&CT1=0> (20. 11. 2014).

²²⁷ V této věci zahájila dle důvodové zprávy Evropská komise tzv. řízení EU PILOT jako neformální předběžné řízení před zahájením formálního řízení pro porušení povinnosti podle čl. 258 SFEU.

²²⁸ V tomto případě se navíc navrhuje vypustit vázanost trestnosti na spáchání skutku v nikoliv malém rozsahu, neboť čl. 3 písm. e) směrnice 2008/99/ES takové omezení neumožňuje.

předpisu, úředního rozhodnutí nebo smlouvy, z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce, anebo může-li pachatel protiprávnost činu rozpoznat bez zřejmých obtíží. Tímto se možnost aplikace ustanovení o právním omylu výrazně zužuje. Troufám si proto tvrdit, že vzhledem významu a charakteru předmětů ochrany trestných činů proti životnímu prostředí a povaze pachatelů, kteří se trestných činů proti životnímu prostředí dopouštějí, bude ve většině případů platit, že pachatel měl možnost se omylu vyvarovat.

4.3.2. Trestání

Základní funkcí trestního práva je ochrana společnosti před kriminalitou. S tím souvisí i specifické sankce, které jsou v trestním právu uplatňovány. Trestní sankce mají působit jak na pachatele trestného činu (individuální prevence), tak na ostatní členy společnosti (generální prevence). Dle teorie trestního práva má trest chránit společnost před pachatelem, zabránit mu v dalším páčání trestné činnosti, vychovávat jej k tomu, aby vedl řádný život a působit výchovně i na ostatní členy společnosti.²²⁹ Specifikem trestních sankcí je větší míra zásahu do sféry jednotlivce než v případě správního trestání.

V souladu se zásadou zákonnosti (*nulla poena sine lege*) obsahuje trestní zákoník **taxativní výčet trestů**, které může soud za spáchané trestné činy uložit (§ 52 TrZ). Jedná se o trest odnětí svobody, domácí vězení, obecně prospěšné práce, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání, ztrátu vojenské hodnosti a vyhoštění. Pro ukládání trestů za trestné činy proti životnímu prostředí platí obecné zásady podle § 39 a násl. TrZ.

Za všechny trestné činy podle hlavy osmé zvláštní části lze uložit **trest odnětí svobody**. Dolní hranice trestní sazby trestu odnětí svobody není v mnoha ustanoveních hlavy osmé zvláštní části uvedena. Nejvyšší dolní a zároveň nejvyšší horní hranice trestní sazby trestu odnětí svobody je u kvalifikované skutkové podstaty Neoprávněného vypuštění znečišťujících látek podle § 297 odst. 4 TrZ, kde se pachateli, který v rozporu s mezinárodní smlouvou, byť i z nedbalosti, vypustí nebo, ač je k tomu

²²⁹ Šámal, P., Novotný, O., Gřivna, T., Herczeg, J., Vanduchová, M., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné, 2014, s. 37.

povinen, nezabrání vypuštění ropné, jedovaté kapalné nebo jiné obdobné znečišťující látky z lodi nebo jiného námořního plavidla, a způsobí tím smrtelný následek, uloží trest odnětím svobody na tři léta až deset let. Nicméně vzhledem k tomu, že toto ustanovení se týká pouze vypouštění znečišťujících látek z námořních plavidel, může být v České republice aplikováno zcela výjimečně.

Obvyklou sazbou trestu odnětí svobody v základních skutkových podstatách je **dolní hranice šest měsíců a horní hranice do tří let**. Domnívám se, že s ohledem na závažnost trestných činů proti životnímu prostředí, je tato zákonná výše trestní sazby poměrně nízká a zasloužila by si zvýšení. Vyšší tresty s dolní hranicí až dva nebo tři roky a horní hranicí až pět nebo osm let jsou uvedeny v **kvalifikovaných skutkových podstatách**, které se uplatní, pokud se pachatel dopustil trestného činu za dalších okolností, podmínek či zvláštním způsobem provedení²³⁰. Např. jednal-li pachatel jako člen organizované skupiny, s úmyslem získat značný prospěch nebo prospěch velkého rozsahu, je-li k odstranění následků trestného činu třeba vynaložit náklady ve velkém rozsahu, spáchal-li čin opětovně, způsobil-li jím dlouhodobé nebo nevratné poškození populace volně žijícího živočicha nebo planě rostoucí rostliny nebo místní populace nebo biotopu zvláště chráněného druhu živočicha nebo rostliny (§ 299 odst. 3 TrZ) nebo dlouhodobé nebo nevratné poškození místní populace nebo biotopu kriticky ohroženého druhu živočicha nebo rostliny (§ 299 odst. 4 TrZ) nebo spáchal-li čin zvlášť zavrženíhodným způsobem, hromadně účinným způsobem nebo v době hájení (§ 304 odst. 2 TrZ).

Peněžitý trest trestní zákoník v hlavě osmé zvláštní části výslovně umožňuje uložit jen ve dvou případech (u kvalifikované skutkové podstaty trestného činu Neoprávněného nakládání s odpady podle § 298 odst. 4 TrZ a u kvalifikované skutkové podstaty trestného činu Pytláctví podle § 304 odst. 2 TrZ). Podle § 67 odst. 1 a 2 TrZ ho však lze uložit nejen v případech, kdy to trestní zákoník v zvláštní části dovoluje, ale také v případě, kdy se jedná o přečin a vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele soud současně nepodmíněný trest odnětí svobody neukládá nebo v jiných případech, jestliže pachatel pro sebe nebo pro jiného úmyslným trestným činem získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Samostatně lze

²³⁰ Stejskal. V.: Trestní odpovědnost jako nástroj prosazování ochrany životního prostředí v evropském kontextu, s. 53.

peněžitý trest podle § 67 odst. 3 TrZ uložit, pokud vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele není uložení jiného trestu třeba.

Peněžitý trest se vyměřuje podle § 68 TrZ formou systému tzv. **denních sazeb**, a to ve dvou krocích. Nejprve se s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu stanoví počet denních sazeb, který může činit nejméně 20 a nejvíce 730. V druhém kroku se s ohledem na majetkové a osobní poměry pachatele vymezí výše jedné denní sazby, která může být nejméně 100 Kč a nejvýše 50 000 Kč. Cílem systému denních sazeb je, aby pachatelé s rozdílnými majetkovými poměry (vyjadřují se rozdílnou výší denních sazeb) byli v případě činu stejné závažnosti (vyjadřuje se stejným počtem denních sazeb) i přes různě vyměřenou částku poškození stejně citelně. Podmínkou naplnění tohoto cíle je v konkrétních případech bezpečné zjištění majetkových poměrů pachatele.²³¹

U mnoha trestných činů hlavy osmé je možné uložit **trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty**. Účelem tohoto trestu je zneškodnit věc či jinou majetkovou hodnotu, která byla ke spáchání trestného činu užita a mohla by sloužit k dalšímu páčání trestné činnosti, nebo věc, kterou pachatel získal trestným činem nebo jako odměnu za něj (§ 70 odst. 1 TrZ).²³² Typickými příklady jsou propadnutí střelné zbraně, kterou pachatel trestného činu podle § 304 TrZ užil k pytláčení zvěře, nebo propadnutí exempláře druhu ohroženého vyhynutím, který pachatel trestného činu podle § 299 TrZ protiprávně dovezl do České republiky.

Stejně jako trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty může mít významný preventivní účinek i **trest zákazu činnosti**. Zákaz činnosti může pachateli zabránit v dalším páčání trestných činů, ke kterým by mu vykonávaná činnost mohla vytvořit podmínky. Dle § 73 odst. 1 TrZ lze však zakázat pouze činnost, která je v užší, přímé, bezprostřední souvislosti se spáchaným trestným činem. Například dováží-li pachatel ty z látek poškozujících ozonovou vrstvu, jejichž dovoz je za stanovených podmínek povolen, nicméně v rámci této „legální“ činnosti dováží i látky, jejichž dovoz je zakázán, bylo by vhodné uložit mu zákaz činnosti i ve vztahu k jeho „legální“ činnosti. Obdobně u pachatele odsouzeného za trestný čin neoprávněného nakládání

²³¹ Šámal, P., Novotný, O., Gřivna, T., Herczeg, J., Vanduchová, M., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné, s. 313.

²³² Šámal, P., Novotný, O., Gřivna, T., Herczeg, J., Vanduchová, M., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné, s. 342.

s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami podle § 299 TrZ má významný preventivní účinek trest zákazu činnosti spočívající v zákazu obchodní činnosti s exempláři CITES.²³³

Trestnost přípravy, pokusu a účastenství

Podle § 111 TrZ se trestným činem, pokud z jednotlivých ustanovení trestního zákona nevyplývá něco jiného, rozumí též **příprava** k trestnému činu (tj. úmyslné vytváření podmínek ke spáchání), **pokus** trestného činu (podle § 21 odst. 1 TrZ je pokusem „jednání, které bezprostředně směřuje k dokonání trestného činu a jehož se pachatel dopustil v úmyslu trestný čin spáchat“) a **organizátorství, návod a pomoc** (tj. účastenství na trestném činu podle § 24 odst. 1 TrZ).

Podle § 20 odst. 1 TrZ je však trestná pouze příprava ke spáchání zvlášť závažných zločinů výslovně ve zvláštní části trestního zákoníku uvedených. Zvlášť závažnými zločiny jsou podle § 14 odst. 3 TrZ pouze ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let. Přípravu trestných činů proti životnímu prostředí podle hlavy osmé trestního zákoníku bohužel trestat nelze, protože u žádného z nich to není výslovně stanoveno (příčemž horní hranice trestní sazby až deset let je pouze u Neoprávněného vypuštění znečišťujících látek podle § 297 odst. 4 TrZ). Příprava je trestná např. k trestným činům Nedovolené výroby a držení radioaktivní látky a vysoce nebezpečné látky podle § 281 TrZ a Nedovolené výroby a držení radioaktivního materiálu a zvláštního štěpného materiálu podle § 282 TrZ, které bývají vzhledem ke svému objektu řazeny mezi trestné činy proti životnímu prostředí, ačkoli nejsou zahrnuty do hlavy osmé.

Účinná lítost

Podle § 33 TrZ trestní odpovědnost za trestné činy v tomto ustanovení taxativně vyjmenované zaniká, jestliže pachatel dobrovolně a) škodlivému následku trestného činu zamezil nebo jej napravil nebo b) učinil o trestném činu oznámení v době, kdy škodlivému následku trestného činu mohlo být ještě zabráněno. Oznámení musí být učiněno státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, voják může místo toho učinit oznámení nadřízenému.

²³³ Viz např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2014, sp. zn. 3 Tdo 493/2014.

Z trestných činů proti životnímu prostředí jsou v § 33 vyjmenované, a tudíž lze u nich využít účinnou lítost, trestné činy podle § 293, § 294, § 295, § 298, § 299, § 300, § 306 a § 307 TrZ. V případě většiny dokonaných trestných činů poruchových podle hlavy osmé (např. Poškození lesa podle § 295 TrT) však zřejmě škodlivý následek odvrátit či napravit není možné, takže fakticky je v těchto případech institut účinné lítosti nepoužitelný.²³⁴ Od účinné lítosti v podobě nápravy škodlivého následku na životním prostředí je totiž třeba důsledně odlišit případy, kdy pachatel pouze zahlazuje stopy po spáchání trestného činu. V praxi může být účinná lítost aplikovatelná pouze v případě trestných činů ohrožovacích (např. Neoprávněné nakládání s odpady podle § 298 odst. 1 TrZ).

Nepřekážení a neoznámení trestného činu proti životnímu prostředí

Objektem trestných činů Nepřekážení trestného činu (§ 367 TrZ) a Neoznámení trestného činu (§ 368 TrZ) je zájem společnosti zabránit páchání nejzávažnějších trestných činů v těchto ustanoveních taxativně vyjmenovaných a jejich následkům. K naplnění skutkové podstaty trestného činu podle § 367 TrZ se vyžaduje, aby se pachatel hodnověrným způsobem dozvěděl, že jiná osoba připravuje nebo již páchá některý z taxativně vyjmenovaných trestných činů, a spáchání nebo dokončení tohoto trestného činu nepřekazil, i když tak mohl udělat. V případě § 368 TrZ je podmínkou trestní odpovědnosti, aby pachatel se hodnověrným způsobem dozvěděl, že jiná osoba spáchala některý z taxativně vyjmenovaných trestných činů, a neoznámil bez odkladu tuto skutečnost příslušným orgánům.²³⁵ Vzhledem k možným dopadům některých jednání proti životnímu prostředí i na lidský život a zdraví je politováníhodné, že zákonodárce nepovažoval trestné činy proti životnímu prostředí za natolik závažné, aby je do taxativních výčtů v § 367 a § 368 TrZ zahrnul. Skutečnost, že do výčtu skutkových podstat nebyl zahrnut žádný z trestných činů proti životnímu prostředí podle hlavy osmé, podrobil kritice již krátce po nabytí účinnosti trestního zákoníku V. Stejskal, nicméně v rámci následných novel ke změně nedošlo.²³⁶

²³⁴ Jarmič, L.: Trestní právo a ochrana životního prostředí, s. 2.

²³⁵ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. Komentář, s. 3361 – 3371.

²³⁶ Stejskal, V.: Nový trestní zákon 2010, s. 47; Stejskal, V.: Trestní odpovědnost jako nástroj prosazování ochrany životního prostředí v evropském kontextu, s. 49.

4.4. Trestní odpovědnost právnických osob

Významným momentem a *de facto* rozšířením trestněprávní ochrany životního prostředí bylo zavedení trestní odpovědnosti právnických osob **zákonem č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim** (dále jen „zákon o trestní odpovědnosti právnických osob“ nebo „TOPO“), který nabyl účinnosti dne 1. ledna 2012. Podle § 7 TOPO totiž může trestně odpovědná právnická osoba spáchat trestné činy proti životnímu prostředí, jejichž skutkové podstaty jsou uvedeny v § 293 až 301 trestního zákoníku. Jedná se pouze o ty trestné činy hlavy osmé zvláštní části trestního zákoníku, které se týkají ochrany životního prostředí v užším smyslu, nikoli trestných činů, které směřují k ochraně zvířat jako individuálních tvorů, ochraně majetku a ochraně zvířat a rostlin v rámci zemědělské produkce.²³⁷

Zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob byl do českého trestního práva zaveden prvek kolektivní trestněprávní odpovědnosti a byla prolomena dosud platná zásada individuální trestní odpovědnosti. Zákon byl prosazen po dlouholeté odborné diskusi²³⁸ a po předchozím neúspěšném pokusu o přijetí obdobné normy²³⁹.

Současně se zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob nabyl účinnosti také zákon č. 420/2011 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který novelizoval mimo jiné zákon č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů. Touto novelou došlo k **rozšíření evidence trestů v Rejstříku trestů i pro právnické osoby**. Údaje z evidence Rejstříku trestů o právnických osobách, které se uvádějí ve výpisu, jsou navíc, na rozdíl od údajů o fyzických osobách, veřejně přístupné.

²³⁷ Pokorná, L., Zicha, J.: Nová úprava některých skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí, s. 8.

²³⁸ Viz např. Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část, 6. vydání, Praha : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, s. 54, 209 a násl.; Púry, F., Šámal, P.: Ještě k trestní odpovědnosti osob jednajících za právnické osoby. In Trestní právo, 9, 1996, s. 12–17; Púry, F., Šámal, P. K diskusi o trestní odpovědnosti fyzických osob jednajících za právnické osoby. In Trestní právo, 5, 1997, s. 9–14; Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F.: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob *de lege ferenda*. Trestní právo, 3, 2001, s. 6 a násl.; Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007; Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D.: Základy trestní odpovědnosti, Praha : Orac, 2003, s. 258 až 260.

²³⁹ Předchozí návrh byl Poslaneckou sněmovnou zamítnut již v prvním čtení dne 2. listopadu 2004.

4.4.1. Důvody pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob

Jedním z hlavních cílů zákona o trestní odpovědnosti právnických osob bylo zabránit, aby se právnické osoby stávaly nástrojem k páčání trestné činnosti nebo sloužily k jejímu zakrývání a k propírání zisků z ní. K páčání závažné trestné činnosti prostřednictvím právnických osob dochází v posledních desetiletích stále častěji, neboť složitá struktura společenského uspořádání, ekonomické prostředí a samotná povaha právnických osob (často s komplikovanou strukturou, případně nadnárodním charakterem) poskytují k společensky škodlivým činnostem více příležitostí.²⁴⁰

Trestní odpovědnost právnických osob má řešit situace, kdy není možné ve složité vnitřní struktuře právnických osob zjistit individuálně odpovědnou fyzickou osobu a prokázat její odpovědnost. Pokud se podaří identifikovat individuálně odpovědnou fyzickou osobu, naráží prokázání její trestní odpovědnosti na důkazní obtíže, které často vedou k zastavení trestního stíhání či zproštění obžaloby. Podaří-li se odpovědnou fyzickou osobu odsoudit, má její postih většinou zanedbatelné preventivní a odstrašující účinky na právnickou osobu, v jejímž rámci byla trestná činnost spáchána. Právnická osoba není zpravidla tímto postihem nijak dotčena ve své činnosti a v podstatě jí nic nebrání dále pokračovat v samotné trestné činnosti.²⁴¹

Cílem trestní odpovědnosti právnických osob tak je účinnější ochrana společenských zájmů. Hrozba a výkon trestních sankcí může více ovlivnit chování právnické osoby, neboť případné odsouzení ji může postihnout v jejím ekonomickém základu. Uložené sankce mohou právnickou osobu odradit od pokračování ve škodlivé činnosti a potrestání může mít negativní dopad i na její pověst v očích veřejnosti.²⁴²

Trestní odpovědnost právnických osob má značný význam v případech, kdy porušování právních předpisů je běžným standardem při ekonomické činnosti právnické osoby (tzv. kriminalita bílých límečků)²⁴³. Důvodová zpráva k zákonu o trestní

²⁴⁰ Šámal, P., Novotný, O., Gřivna, T., Herczeg, J., Vanduchová, M., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné, s. 149 – 154.

²⁴¹ Šámal, P.: K trestněprávní odpovědnosti právnických osob. In Bulletin advokacie, 11, 2011, s. 2.

²⁴² Pro shrnutí důvodů pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob viz např. Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob jako předmět zkoumání, s. 37 až 38. Dostupné na <http://www.mvcr.cz/clanek/trestni-odpovednost-pravnickych-osob-jako-predmet-zkoumani.aspx> (17. 11.2014).

²⁴³ Studie Institutu pro kriminologii a sociální prevenci o organizovaném zločinu v České republice vydaná v roce 2004 k této otázce uvedla: „Kriminalita bílých límečků (white collar crime) v původním pojetí znamenala porušování trestního práva osobami z vyšších sociálních tříd v průběhu jejich

odpovědnosti právnických osob výslovně uvedla jako příklad trestnou činnost proti životnímu prostředí, zejména v oblasti nakládání s odpady.²⁴⁴

Dalším z důvodů pro úpravu trestní odpovědnosti právnických osob v českém právním řádu byla vázanost České republiky řadou mezinárodních smluv²⁴⁵ a unijních předpisů (rámcová rozhodnutí)²⁴⁶, které požadují, aby smluvní (respektive členské) státy ve svém vnitrostátním právním řádu možnost sankcionovat právnické osoby upravily, a to zejména ve vztahu k nejzávažnějším formám trestné činnosti, a aby umožnily mezinárodní spolupráci při postihu právnických osob. Žádná z mezinárodních smluv závazných pro Českou republiku ani žádný z unijních předpisů sice neobsahuje kategorický požadavek na zavedení výlučně trestněprávních sankcí *stricto sensu*, tj. sankcí stanovených trestním zákonem a ukládaných trestním soudem v trestním řízení, nicméně tato varianta byla při přijímání české úpravy vyhodnocena jako nejvhodnější.²⁴⁷

Postih právnických osob za trestné činy proti životnímu prostředí nástroji trestního práva nepožaduje ani **směrnice 2008/99/ES**. Vyplyvá to zejména ze srovnání čl. 5 směrnice týkajícího se sankcí pro fyzické osoby a čl. 7, který upravuje sankce pro právnické osoby: „Členské státy přijmou opatření nezbytná k zajištění toho, aby právnickým osobám, které byly shledány odpovědnými za trestný čin podle článku 6, bylo možné uložit účinné, přiměřené a odrazující sankce“ (čl. 7) a „Členské státy

profesionálních aktivit. Dnes bychom mohli chápat white collar crime jako ekonomickou trestnou činnost páchanou při výkonu profese představitelem legálního podnikání, tj. obcházení pravidel a porušování zákonů v rámci výkonu profese na místě, které to umožňuje, s cílem získat vyšší profit a bez ohledu na škodu způsobenou veřejnosti/státu.“ Organizovaný zločin v České republice III. Praha: Institut při kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 33-34. Převzato z Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob jako předmět zkoumání, s. 39.

²⁴⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, s. 40.

²⁴⁵ Jedná se např. o následující: Úmluva o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích (Sdělení MZV č. 25/2000 Sb. m. s.), Trestněprávní úmluva o korupci (Sdělení MZV č. 70/2002 Sb. m. s., ve znění sdělení MZV č. 43/2009 Sb. m. s.) a Mezinárodní úmluva o potlačování financování terorismu (Sdělení MZV č. 18/2006 Sb. m. s., ve znění sdělení MZV č. 9/2010 Sb. m. s.). Převzato z Šámal, P.: K trestněprávní odpovědnosti právnických osob, s. 2.

²⁴⁶ Jedná se např. o následující: Rámcové rozhodnutí Rady 2004/757/SVV ze dne 25. 10. 2004, kterým se stanoví minimální ustanovení týkající se znaků skutkových podstat trestných činů a sankcí v oblasti nedovoleného obchodu s drogami, Rámcové rozhodnutí Rady 2005/222/SVV ze dne 24. 2. 2005 o útocích proti informačním systémům. Převzato z Nováčková, S.: Nový návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (a jeho srovnání s návrhem zákona, který byl v roce 2004 zamítnut), poznámka pod čarou č. 2.

²⁴⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, s. 24.

*přijmou opatření nezbytná k zajištění toho, aby za trestné činy uvedené v člancích 3 a 4 bylo možné uložit účinné, přiměřené a odrazující **trestní sankce***“ (čl. 5).

Česká republika přistoupila k úpravě trestního postihu právnických osob v rámci států EU jako jedna z posledních. Většina členských států upravuje trestní odpovědnost právnických osob jako tzv. pravou trestní odpovědnost²⁴⁸, v některých funguje systém tzv. nepravé trestní odpovědnosti²⁴⁹ a v Německu je odpovědnost právnické osoby řešena systémem odpovědnosti správně-trestní²⁵⁰. V České republice byl zvolen model **pravé trestní odpovědnosti**, protože umožňuje právnickou osobu postihnout, i pokud se nepodaří prokázat, která konkrétní fyzická osoba trestný čin spáchala, ačkoli není pochyb o tom, že ke spáchání trestného činu došlo v rámci dané právnické osoby a v její prospěch. Nepravá trestní odpovědnost a správně-trestní odpovědnost právnických osob činí postih právnické osoby závislý na postihu konkrétní fyzické osoby.²⁵¹

Z pohledu ochrany životního prostředí a efektivnějšího postihu pachatelů environmentální kriminality lze považovat zavedení trestní odpovědnosti právnických osob nepochybně za pozitivní, neboť k nejzávažnějším negativním zásahům do životního prostředí dochází nejčastěji v důsledku činnosti právnických osob. Vzhledem k tomu, že činnost právnických osob je často důsledkem projevu vůle mnoha jednotlivců a zpravidla nelze určit konkrétní fyzickou osobu jako původce vůle, umožňuje trestněprávní odpovědnost právnických osob v těchto případech postihnout skutečného pachatele. Trestní odpovědnost právnických osob dále zvyšuje ochrannou

²⁴⁸ Právnická osoba je trestně odpovědná v tom smyslu, že je považována za pachatele trestného činu spáchaného jednáním fyzické osoby. Úprava trestní odpovědnosti je obsažena buď v trestním zákoně, nebo ve zvláštních zákonech o trestní odpovědnosti právnických osob. Právnickým osobám jsou ukládány trestní sankce v trestním řízení. Variantu pravé úpravy má z členských států EU Belgie, Bulharsko, Dánsko, Estonsko, Francie, Finsko, Irsko, Kypr, Malta, Litva, Nizozemí, Polsko, Rakousko, Rumunsko, Slovinsko a Velké Británie. Viz Nováčková, S.: Nový návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (a jeho srovnání s návrhem zákona, který byl v roce 2004 zamítnut). In Trestněprávní revue, 4, 2011, s. 2.

²⁴⁹ Právnická osoba není považována za pachatele trestného činu, avšak je možné, aby jí soudy v trestním řízení uložily kvazitrestní sankce v podobě vedlejších sankčních důsledků trestného činu fyzické osoby. Variantu nepravé trestní odpovědnosti má upravenou Itálie, Lotyšsko, Maďarsko, Portugalsko, Řecko, Španělsko a Švédsko. Viz tamtéž.

²⁵⁰ Tento systém je založen na odpovědnosti právnické osoby za jednání fyzické osoby, což je upraveno v zákoně o přestupcích. Právnickým osobám jsou ukládány kvazitrestní sankce v podobě vedlejších sankčních důsledků trestného činu stanovených právnické osobě v zákoně o přestupcích. Ačkoli je odpovědnost právnických osob správněprávní, je uplatňována v trestním řízení spolu s odpovědností fyzické osoby za trestný čin v jednom a téže řízení. Viz tamtéž.

²⁵¹ Šámal, P.: K trestněprávní odpovědnosti právnických osob, s. 4.

funkci trestu, neboť potrestání právnické osoby spíše zabrání dalšímu protiprávnímu jednání, než by tomu bylo při pouhém potrestání konkrétní odpovědné fyzické osoby.²⁵²

4.4.2. Rozbor platné úpravy

Zákon o trestněprávní odpovědnosti právnických osob je založen na principu, že trestní odpovědnost právnické osoby je posuzována nezávisle na trestní odpovědnosti fyzické osoby, která může být za stejné jednání rovněž postižena. Zákon vychází z konstrukce odpovědnosti právnické osoby za jednání jménem, v zájmu právnické osoby nebo v rámci její činnosti, naplňuje-li toto jednání znaky skutkové podstaty příslušného trestného činu, které lze právnické osobě přičítat.²⁵³

Zákon obsahuje ustanovení hmotněprávní i procesně právní povahy. Upravuje podmínky trestněprávní odpovědnosti právnických osob, tresty a ochranná opatření, které jim lze uložit, zvláštnosti postupu v trestním řízení vůči právnickým osobám a některé prvky mezinárodní spolupráce. Ustanovení § 1 odst. 2 TOPO upravuje obecnou odkazovací klauzuli, která zakotvuje specialitu a primární povahu zákona vůči trestnímu zákoníku a trestnímu řádu. Na otázky v něm výslovně neupravené se subsidiárně aplikuje trestní zákoník a v řízeních proti právnickým osobám trestní řád, není-li to, jak § 1 odst. 2 TOPO zdůrazňuje, „z povahy věci vyloučeno“.

Působnost zákona o trestní odpovědnosti právnických osob je založena na obdobných principech jako působnost trestního zákoníku, tj. na zásadě teritoriality, registrace, personality a ochrany a subsidiárně na zásadě univerzality.²⁵⁴

Pokud jde o vztah trestního a správního řízení proti právnickým osobám, podle § 28 TOPO zahájení trestního stíhání proti právnické osobě brání tomu, aby o témže skutku proti téže právnické osobě probíhalo řízení o správním deliktu (tzv. **překážka litispendence**).²⁵⁵ Zahájení trestního stíhání proti právnické osobě však nebrání tomu, aby jí správní orgán uložil opatření k nápravě, které má primárně nápravný, zajišťovací

²⁵² Stejskal, V.: Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí, s. 115.

²⁵³ Kratochvíl, V.: Trestní odpovědnost v České republice dosahuje i na právnické osoby. In Právní rozhledy, 19, 2011, s. 2; Kratochvíl, V.: Trestní odpovědnost právnických osob a základní zásady trestního práva hmotného. In Trestněprávní revue, 9, 2011, s. 4.

²⁵⁴ Nováčková, S.: Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim – od návrhu k účinné právní úpravě. In Trestněprávní revue, 2, 2012, s. 2.

²⁵⁵ Více o pojetí skutku a překážky litispendence v § 28 odst. 1 viz Prášková, H.: Vztah trestního řízení proti právnické osobě a řízení o správním deliktu právnické osoby. In Trestněprávní revue, 6, 2012, s. 3 - 4.

nebo ochranný charakter²⁵⁶. Pro případ, že by se podezření ze spáchání trestného činu nepotvrdilo, platí, že do běhu lhůty pro zánik správněprávní odpovědnosti se nezapočítává doba, po kterou se pro tentýž skutek vedlo trestní řízení. Podle § 28 TOPO dále nelze zahájit trestní stíhání proti právnické osobě, a bylo-li již zahájeno, nelze v něm pokračovat a musí být zastaveno, jestliže dřívější stíhání pro týž skutek proti téže právnické osobě skončilo pravomocným rozhodnutím o správním deliktu a toto rozhodnutí nebylo zrušeno. Bude-li tedy o témže skutku rozhodnuto ve správním řízení, brání tato skutečnost zahájení trestního stíhání, resp. pokračování v něm, ledaže by došlo ke zrušení rozhodnutí o správním deliktu (*zásada ne bis in idem*).²⁵⁷

Věcný rozsah trestní odpovědnosti právnických osob

Ustanovení § 7 TOPO obsahuje výčet deliktů, za které mohou být právnické osoby trestně odpovědné. Z variant diskutovaných při přípravách zákona²⁵⁸ byla zvolena varianta taxativního výčtu, která omezuje trestní odpovědnost právnických osob na **vyjmenované trestné činy**²⁵⁹. Tento způsob vymezení byl považován za důslednější garanci zákonnosti a právní jistoty, než by představovala varianta obecného výčtu.

Z trestných činů proti životnímu prostředí jsou v taxativním výčtu uvedeny trestné činy podle § 293, § 294, § 294a, § 295, § 297, § 298, § 298a, § 299, § 300 a § 301 TrZ. Jak již bylo zmíněno, jedná se pouze o ty trestné činy proti životnímu prostředí, které se týkají ochrany životního prostředí v užším smyslu. Vzhledem k tomu,

²⁵⁶ Nápravná opatření jsou upravena v jednotlivých zvláštních zákonech a jsou ukládána správními orgány nejčastěji formou správního rozhodnutí, někdy též formou faktického pokynu. Správní orgán jimi reaguje na porušování nebo neplnění právních povinností, které zjistí při výkonu správního dozoru, nebo na jiný protiprávní stav. Jejich uložení může mít často tíživější následek než uložení trestu. Uvedená opatření však nemusí být vázána jen na protiprávní jednání fyzické nebo právnické osoby. Prášková, H.: Vztah trestního řízení proti právnické osobě a řízení o správním deliktu právnické osoby, s. 6.

²⁵⁷ Nováčková, S.: Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim – od návrhu k účinné právní úpravě, s. 2.

²⁵⁸ Ministerstvo spravedlnosti předložilo návrh zákona do meziresortního připomínkového řízení ve dvou variantách. V první variantě byl uveden taxativní výčet trestných činů, u kterých je trestní odpovědnost právnických osob z povahy věci možná, přičemž okruh vyjmenovaných trestných činů byl omezen na ty, u nichž zavedení deliktů odpovědnosti požadují mezinárodní smlouvy a právní předpisy Evropské unie, tj. trestné činy v oblasti legalizace výnosů z trestné činnosti, korupce, poškozování životního prostředí, organizovaného zločinu, obchodu s lidmi a sexuálního vykořisťování dětí, ochrany finančních zájmů EU, počítačové kriminality, padělání peněžních prostředků, drogových a rasově motivovaných jednání ad. Druhá varianta vymezila rozsah trestní odpovědnosti právnických osob tak, že se bude vztahovat na všechny „zločiny nebo přečiny uvedené v trestním zákoníku, není-li jejich spáchání právnickou osobou vyloučeno jejich povahou“. Viz blíže Šámal, P.: K trestněprávní odpovědnosti právnických osob, s. 6 a Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob jako předmět zkoumání, s. 42 - 50.

²⁵⁹ Přičemž výčet trestných činů byl na základě připomínkového řízení rozšířen ještě o daňové trestné činy tak, aby byla finančním zájmům České republiky poskytnuta obdobná ochrana jako finančním zájmům Evropské unie.

že do výčtu měly být zahrnuty pouze trestné činy, u nichž zavedení deliktní odpovědnosti požadují mezinárodní smlouvy a právní předpisy Evropské unie, není zcela jasné, proč byly z trestných činů hlavy osmé zvláštní části trestního zákoníku uvedeny i trestné činy Poškození lesa (§ 295) a Poškození chráněných částí přírody (§ 301), které netransponují směrnici 2008/99/ES a představují úpravu čistě vnitrostátní.

V současné době je Poslaneckou sněmovnou projednávána vládní novela zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, která navrhuje změnit koncepci vymezení trestných činů, za které může být právnická osoba odpovědná.²⁶⁰ Navrhuje se nahradit pozitivní výčet výčtem negativním, který by stanovil, že právnická osoba může být trestně odpovědná za všechny trestné činy s výjimkou těch v § 7 taxativně vyjmenovaných. Negativní výčet v § 7 neobsahuje žádné trestné činy proti životnímu prostředí. Na rozdíl od platného stavu by tak mohly být právnické osoby odpovědné za všechny trestné činy podle hlavy osmé zvláštní části trestního zákoníku. Navržená změna by dle mého názoru byla jednoznačně pozitivní, neboť by napravila nevyvážený stav, který trefně na příkladu trestného činu Týrání zvířat popsali L. Pokorná a J. Zicha: Za trestný čin podle § 302 TrZ lze dle platné úpravy stíhat pouze fyzickou osobu, která týrá byť i jedno zvíře. V praxi však často dochází k týrání zvířat, a to většinou v počtu vyšším než v řádu jednotek, v rámci činnosti právnické osoby (hospodářské chovy koní, prasat apod.). Možnost postihu právnických osob i za tento trestný čin by proto byla vhodná.²⁶¹ Uvedené platí i pro další trestné činy v hlavě osmé zvláštní části trestního zákoníku (např. § 305 Neoprávněná výroba, držení a jiné nakládání s léčivy a jinými látkami ovlivňujícími užítkovost hospodářských zvířat, § 306 Šíření nakažlivé nemoci zvířat a § 307 Šíření nakažlivé nemoci a škůdce užitkových rostlin).

Odpovědný subjekt

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob se vztahuje **všechny právnické osoby**²⁶², pokud nejsou z jeho působnosti výslovně vyloučeny. Negativní výčet

²⁶⁰ Sněmovní tisk 304 dostupný na stránkách Poslanecké sněmovny na <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=7&T=304> (17. 11. 2014).

²⁶¹ Pokorná, L., Zicha, J.: Nová úprava některých skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí, s. 8.

²⁶² Viz důvodová zpráva k § 8 zákona „*Návrh zákona pojem právnické osoby výslovně nedefinuje, ale přenechává jejich vymezení normám občansko- a obchodně-právním, a proto se vztahuje na všechny právnické osoby bez ohledu na způsob jejich vzniku, pokud nejsou výslovně z jeho působnosti vyloučeny. Vzhledem k tomu není ani vyloučena trestní odpovědnost právnické osoby, která je tvořena jedinou*

právnických osob, na které se zákon nevztahuje, je obsažen v § 6 TOPO. Z působnosti zákona jsou výslovně **vyloučeny stát** (Česká republika) a **územní samosprávné celky** (kraje a obce) při výkonu veřejné moci. Zároveň je však stanoveno, že majetková účast, ať už státu anebo územních samosprávných celků na právnické osobě nevylučuje trestní odpovědnost takové právnické osoby. Vyloučení odpovědnosti České republiky (tj. vyloučení všech organizačních složek státu) a územních samosprávných celků je odůvodněno tím, že v demokratickém právním státě musí stát ze své podstaty dodržovat zákony, bez ohledu na to, zda mu při jejich nedodržování hrozí sankce. Trestní odpovědnost státu by navíc znamenala, že stát by trestal *de facto* sám sebe. Vzhledem k povaze státu a územních samosprávných celků by ani nebylo možné uložit jim peněžní tresty, protože by neplnily svůj účel. Pokud by bylo u organizační složky státu zjištěno jednání podléhající trestní odpovědnosti, jednalo by se o trestní odpovědnost fyzické osoby oprávněné jednat jménem státu (§ 7 zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů) nebo jiné osoby zařazené v organizační složce státu k výkonu práce.²⁶³ Trestní zákoník pro tyto účely upravuje trestné činy Zneužití pravomoci úřední osoby a Maření úkolu úřední osoby z nedbalosti (§ 329 a § 330 TrZ).

Přestože to zákon výslovně nestanoví, je **vyloučena také trestní odpovědnost cizích států**. Vyplývá to z principu suverenity státu. Obdobně jsou z trestní odpovědnosti vyloučeny i mezinárodní organizace veřejného práva, neboť požívají výsady a imunity podle mezinárodního práva, které nepřipouští jejich trestní stíhání. Na druhou stranu se podle § 2 odst. 1 TOPO uplatní trestněprávní odpovědnost vůči cizozemským právnickým osobám, pokud na území České republiky alespoň vykonávají svoji činnost nebo zde mají svůj majetek.²⁶⁴

Pokud jde o vymezení okruhu trestně odpovědných subjektů z celé množiny právnických osob, zákon váže trestní odpovědnost právnické osoby na jednání orgánů či členů orgánů právnické osoby nebo dalších uvedených osob a současně vychází z **tzv. principu přičitatelnosti** trestného činu právnické osobě. Princip přičitatelnosti reaguje

osobou (např. společnost s ručením omezeným s jediným společníkem).“ Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

²⁶³ Nováčková, S.: Nový návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (a jeho srovnání s návrhem zákona, který byl v roce 2004 zamítnut), s. 4.

²⁶⁴ Šámal, P.: K trestněprávní odpovědnosti právnických osob, s. 5.

na to, že vzhledem k odlišnostem právnických osob od osob fyzických nemůže být trestní odpovědnost právnické osoby postavena na principu zavinění, jako je tomu u trestní odpovědnosti fyzických osob. Právnické osoby sice nemají vlastní vůli a schopnost vlastním jednáním ji projevovat jako osoby fyzické²⁶⁵, ale jsou reálně způsobilé jednat a zároveň jsou v občanském i správním právu nadány způsobilostí k právům a povinnostem, způsobilostí k právním a protiprávním úkonům a odpovědností v právních vztazích.²⁶⁶

Teorie přičitatelnosti vychází z kvalifikovaného spojení mezi jednající fyzickou osobou a právnickou osobou, v jejímž rámci fyzická osoba jedná. Zavinění právnické osoby je odvozeno od zavinění fyzické osoby, která při spáchání trestného činu jednala jménem právnické osoby, v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti. Tímto způsobem je **zachován princip odpovědnosti za zavinění** a vyloučena objektivní odpovědnost právnické osoby.²⁶⁷

Ustanovení § 8 odst. 1 TOPO stanoví, že trestným činem spáchaným právnickou osobou je protiprávní čin spáchaný jejím jménem, v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti. Za subjekty jednající za právnickou osobu nebo jejím jménem zákon o trestní odpovědnosti právnických osob považuje:

„a) statutární orgán nebo člen statutárního orgánu anebo jiná osoba, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat,

b) ten, kdo u této právnické osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písmenu a),

²⁶⁵ To je nejčastěji namítáno odpůrci trestní odpovědnosti právnických osob, kteří zdůrazňují, že právnické osoby nejsou způsobilé jednat v trestněprávním smyslu, protože nemají vlastní vůli. Není-li dána vůle, není ani vina a nemůže být dovozena trestní odpovědnost, neboť základní zásadou českého trestního práva hmotného je odpovědnost jen za zaviněné jednání (*nulum crimen sine culpa*). Viz Šámal, P.: K trestněprávní odpovědnosti právnických osob, s. 7 a 9 a Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob jako předmět zkoumání, s. 54 až 61.

²⁶⁶ Vondruška, F.: K návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, s. 4.

²⁶⁷ Šámal, P.: K trestněprávní odpovědnosti právnických osob, s. 9; Vondruška, F.: K návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, s. 6. Dále také Nováčková, S.: Nový návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (a jeho srovnání s návrhem zákona, který byl v roce 2004 zamítnut), s. 9.

*c) ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby,*²⁶⁸

d) zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení (dále jen „zaměstnanec“) při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c).“

Kumulativně však musí být splněna podmínka „přičitatelnosti“ jednání fyzické osoby osobě právnické, která je dána vazbou na konkrétní subjekt, případně situaci, v níž tento subjekt jednal. Právnické osobě lze podle § 8 odst. 2 TOPO přičítat spáchání trestného činu, jestliže byl spáchán jednáním orgánů nebo osob uvedených v § 8 odst. 1 písm. a) až c), nebo zaměstnancem na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v 8 odst. 1 písm. a) až c) anebo proto, že tyto orgány právnické osoby či osoby neprovedly taková opatření, která měly povinnost provést nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků trestného činu. Právnická osoba proto nebude odpovědná, pokud uvedená opatření provede. V takovém případě se bude jednat o exces zaměstnance, který bude trestně odpovědný.

V § 8 odst. 3 TOPO zákon zdůrazňuje osamostatnění trestní odpovědnosti právnické osoby, neboť výslovně stanoví, že trestní odpovědnosti právnické osoby nebrání, nepodaří-li se identifikovat konkrétní fyzickou osobu, která se jednání dopustila (např. nepodařilo se bez důvodných pochybností zjistit, který konkrétní člen statutárního orgánu nebo který konkrétní zaměstnanec právnické osoby jednal).²⁶⁹ Trestní odpovědnost právnické osoby navíc není vyloučena ani v případě, že fyzická osoba sama trestně odpovědná není, např. z důvodu nepřičetnosti, promlčení trestní odpovědnosti aj. (§ 8 odst. 4 TOPO).

Samotný pojem „**pachatel**“ je pro účely zákona definován v § 9 odst. 1 TOPO jako právnická osoba, „*kteřé lze přičítat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem způsobem uvedeným v tomto zákoně*“. Pachatelem je právnická osoba, která k provedení trestného činu užila jako nástroje jinou právnickou nebo fyzickou

²⁶⁸ Jedná se o tzv. faktického vedoucího, který má faktickou moc a řídí činnost právnické osoby, ačkoli nebyl ustanoven do řídicí funkce právnické osoby v souladu s právními předpisy nebo stanovami.

²⁶⁹ Vondruška, F.: K návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, s. 5.

osobu, čímž je i ve vztahu k právnické osobě zakotveno tzv. nepřímé pachatelství. „Užitá“ právnická nebo fyzická osoba, která je v zásadě „nástrojem v rukách pachatele“, není odpovědná buď vůbec (např. pro nedostatek věku, přičetnosti, skutkový omyl, jednání v krajní nouzi), nebo je odpovědná jen omezeně (např. za kulpózní trestný čin nebo sice za úmyslný trestný čin, ale jiný a méně závažný než ten, který vyžaduje specifický úmysl, cíl nebo pohnutku).²⁷⁰ Trestní odpovědnost právnických osob se podle § 9 odst. 3 TOPO uplatní kumulativně s trestní odpovědností osob fyzických. Jako argument proti trestněprávní odpovědnosti právnických osob bylo dlouhodobě zdůrazňováno, že takovýto „souběh“ trestní odpovědnosti kolektivní (právnické osoby) a individuální (fyzické osoby) je v rozporu se zásadou *ne bis in idem*. Platné znění zákona o trestní odpovědnosti právnických osob však odráží převažující názor, že se o dvojí postih téhož pachatele za totéž nejedná, neboť souběh trestních odpovědností se sice týká jednoho a téhož trestného činu, nicméně na straně pachatelů jsou různé subjekty, tj. osoba právnická a osoba fyzická.²⁷¹

Z hlediska trestněprávní ochrany životního prostředí je významné, že trestní odpovědnost právnické osoby podle § 10 TOPO nezaniká, ale přechází na všechny **právní nástupce právnické osoby** (na rozdíl od odpovědnosti správněprávní, která zaniká spolu se zánikem právnické osoby).²⁷² Bez zásady trestní odpovědnosti právního nástupce právnické osoby by byla účinnost trestní odpovědnosti právnických osob výrazně oslabena, neboť by bylo velmi snadné vyhnout se trestu či důsledkům s ním spojeným.²⁷³ Procesní zajištění odpovědnosti právního nástupce upravuje § 32 TOPO, dle kterého právnická osoba, proti níž bylo zahájeno trestní stíhání, je povinna neprodleně písemně oznámit státnímu zástupci a v řízení před soudem předsedovi senátu, že budou prováděny úkony směřující k jejímu zrušení, zániku nebo k přeměně, a to před provedením těchto úkonů. Pokud tak neučiní, jsou tyto úkony neplatné. Právnická osoba, proti které bylo zahájeno trestní stíhání, nemůže být do doby jeho pravomocného skončení zrušena a nemůže dojít k její přeměně ani k jejímu zániku, s výjimkou případu, kdy by důsledky takového opatření byly nepřiměřené povaze

²⁷⁰ Šámal, P.: K trestněprávní odpovědnosti právnických osob, s. 11.

²⁷¹ Kratochvíl, V.: Trestní odpovědnost v České republice dosahuje i na právnické osoby, s. 2.

²⁷² Damohorský, M.: Delikt ní odpovědnost v ochraně životního prostředí. In Lidská práva, právní odpovědnost a ochrana životního prostředí, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica 3, 2011, s. 14.

²⁷³ Kratochvíl, V.: Trestní odpovědnost právnických osob a základní zásady trestního práva hmotného, s. 4.

spáchaného trestného činu. O tom, zda právnická osoba může být zrušena a zda smí dojít k její přeměně, popřípadě k jejímu zániku, rozhodne soud. Soud také může právnické osobě uložit, aby před tím, než povolí její zrušení nebo přeměnu, složila určitou kauci, z které by bylo možné uhradit náklady řízení a uložený peněžitý trest. Pokud dojde k přeměně nebo ke zrušení právnické osoby bez povolení soudu, může státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu podat žalobu na vyslovení neplatnosti takového zrušení nebo přeměny.²⁷⁴

Ustanovení § 11 TOPO upravuje zvláštní podmínky **účinné lítosti**. Trestní odpovědnost právnické osoby zaniká, jestliže dobrovolně upustila od dalšího protiprávního jednání a odstranila nebezpečí, které vzniklo, nebo škodlivému následku zamezila, napravila jej nebo učinila státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu o trestném činu oznámení v době, kdy nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem, mohlo být ještě odstraněno nebo škodlivému následku trestného činu mohlo být ještě zabráněno. Účinná lítost je upravena v širším rozsahu než v trestním zákoníku (viz § 33 TrZ), neboť je kladen důraz na zabránění vzniku škodlivého následku nebo na jeho napravení.²⁷⁵ Trestní odpovědnost právnické osoby však nezaniká v případě korupčních trestných činů (Přijetí úplatku podle § 331 TrZ, Podplacení podle § 332 TrZ nebo Nepřímé úplatkářství podle § 333 TrZ).

Tresty

Právnickým osobám lze uložit pouze druhy trestů, které jsou taxativně uvedené v § 15 TOPO. Některé z těchto trestů jsou upraveny v trestním zákoníku, který se při jejich ukládání subsidiárně použije. Jedná se o trest propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty a zákaz činnosti. Specifickými tresty, které byly zavedeny pro postih právnických osob, jsou zrušení právnické osoby, zákaz plnění veřejných zakázek, zákaz účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži, zákaz přijímání dotací nebo subvencí a uveřejnění rozsudku. Za trestné činy spáchané právnickou osobou lze uložit i **ochranné opatření**, a to zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty.

²⁷⁴ Šámal, P.: K trestněprávní odpovědnosti právnických osob, s. 12.

²⁷⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, s. 45.

Nejcitelnějším trestem, který lze právnické osobě uložit, je **trest zrušení právnické osoby**. Podle § 16 odst. 11 TOPO může soud tento trest uložit, pokud má právnická osoba sídlo v České republice a její činnost spočívala zcela nebo převážně v páchání trestného činu nebo trestných činů. Důvodová zpráva k zákonu uvádí, že uložení tohoto trestu připadá v úvahu pouze v případech, kdy se právnická osoba začlenila do organizovaného zločinu, respektive byla jejím článkem.²⁷⁶ Další citelnou sankcí pro právnickou osobu je **trest propadnutí majetku**. Dle § 17 TOPO jej může soud uložit, pokud odsuzuje právnickou osobu za zvlášť závažný zločin, kterým pro sebe nebo jiného získala nebo se snažila získat majetkový prospěch. Specifické **tresty zákazu plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži a zákazu přijímání dotací a subvencí**, lze ukládat v případě, že se právnická osoba dopustila trestného činu v souvislosti s uzavíráním smluv na plnění veřejných zakázek nebo s jejich plněním, s účastí v zadávacím řízení o veřejných zakázkách, koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži nebo v souvislosti s podáváním nebo vyřizováním žádosti o dotaci, subvenci, návratnou finanční výpomoc nebo příspěvek, s jejich poskytováním nebo využíváním, anebo s poskytováním nebo využíváním jakékoliv jiné veřejné podpory. Smyslem **trestu zveřejnění rozsudku** je poskytnout veřejnosti informaci o tom, že se právnická osoba dopustila trestného činu v oblasti, která se veřejnosti dotýká.²⁷⁷ Informaci o tom, že je proti právnické osobě vykonáván trest, lze navíc zjistit i z **Rejstříku trestů**, který je, pokud jde o právnické osoby, veřejně přístupný.

Lze souhlasit s M. Damohorským, že většina trestů, které lze uložit právnickým osobám, je využitelná i v případě trestných činů proti životnímu prostředí.²⁷⁸ Zásadní represivní účinky má trest zrušení právnické osoby a významný preventivní potenciál by mohly mít např. tresty zákazu plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži a zákazu přijímání dotací a subvencí.

Nepřiměřeným sankčním postihům právnických osob má bránit zejména **zásada přiměřenosti trestu** a ochranného opatření, zakotvená v § 14 TOPO. Ustanovení § 14

²⁷⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, s. 46.

²⁷⁷ Nováčková, S.: Nový návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (a jeho srovnání s návrhem zákona, který byl v roce 2004 zamítnut), s. 7.

²⁷⁸ Damohorský, M.: Delikt ní odpovědnost v ochraně životního prostředí, s. 14.

upravuje okolnosti, ke kterým je soud povinen přihlédnout při stanovení druhu trestu a jeho výměry. Těmito okolnostmi jsou kromě povahy a závažnosti trestného činu především dosavadní činnost právnické osoby, její majetkové poměry, skutečnost, že vykonává ve veřejném zájmu činnost, která má strategický či obtížně nahraditelný význam pro národní hospodářství, obranu nebo bezpečnost, a působení právnické osoby po činu (např. snaha nahradit škodu či jiné škodlivé následky činu). Zákon dále soudům ukládá přihlédnout k účinkům a důsledkům, které lze očekávat od trestu pro budoucí činnost právnické osoby. Soud má při ukládání sankcí přihlédnout i k důsledkům, které by jejich uložení mohlo mít na třetí osoby tak, aby se trest nedotkl práv třetích osob, které byly v dobré víře (např. osoby poškozené trestným činem a věřitele právnické osoby).²⁷⁹

4.5. Aplikační praxe

Praxe v letech 1989 až 2009

Formulace skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí od roku 1989 do novely v roce 2002 byla kritizována za svou nejednotnost, nepřesnost, obecnost, neurčitost až vágnost, která byla považována za jeden z hlavních důvodů pro omezenou aplikaci ustanovení v praxi.²⁸⁰ Tzv. euronovelou trestního zákona, která nabyla účinnosti 1. července 2002, měl být dosavadní kritizovaný stav napraven. Obecná skutková podstata trestného činu Ohrožení životního prostředí byla zásadně koncepčně změněna, přičemž v rámci této změny došlo k výrazné konkretizaci a specifikaci podmínek trestní odpovědnosti, která měla odstranit výkladové a aplikační obtíže a umožnit efektivnější postih trestných činů proti životnímu prostředí. Doplněny byly navíc nové zvláštní skutkové podstaty.

Kýženého cíle v oblasti trestněprávní ochrany životního prostředí však „euronovelou“ trestního zákona dosaženo nebylo. Úprava byla hodnocena jako příliš

²⁷⁹ Nováčková, S.: Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim – od návrhu k účinné právní úpravě, s. 5.

²⁸⁰ Viz např. Damohorský, M.: Právní odpovědnost za ztráty na životním prostředí, s. 135 a Damohorský, M. (ed.): Trestněprávní problematika ochrany životního prostředí. Závěry a shrnutí projektu GA ČR – 407/00/1705, s. 12 – 15 nebo Stejskal, V.: Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí, s. 151.

komplikovaná a výkladově nejasná.²⁸¹ Zpřesnění zákonem stanovených podmínek trestní odpovědnosti vedlo v praxi k tomu, že pachatelé mohli cíleně obcházet formální znaky jednotlivých skutkových podstat tak, aby jejich jednání nebylo možné kvalifikovat jako trestný čin, ačkoli materiální stránka (tj. větší než nepatrná nebezpečnost činu pro společnost) byla zjevně dána.²⁸² Dalším negativem „euronovely“ bylo snížení některých dolních (§ 181a odst. 3 TZ z tří let na dva roky, v § 181b odst. 3 TZ z jednoho roku na šest měsíců) a horních hranic trestních sazeb (v § 181a odst. 2 TZ z šesti let na pět let, v § 181b odst. 1 TZ z jednoho roku na šest měsíců, v § 181b odst. 2 TZ z tří let na dva roky).

V koncepci boje s kriminalitou páchanou na životním prostředí z roku 2007 Ministerstvo vnitra zhodnotilo dosavadní stav trestání jednání proti životnímu prostředí v návaznosti na aplikační praxi orgánů činných v trestním řízení. Dle Ministerstva vnitra úprava ve znění po novele z roku 2002 neumožnila adekvátní postih protiprávních jednání, neboť většina případů, které byly prověřovány, skončila odložením věci, popř. odevzdáním. Dle ministerstva vnitra *„tento zákon účinný postih v praxi spíše znemožnil, a to jednak snížením trestních sazeb, jednak definicí ohrožení a poškození životního prostředí“*. Ministerstvo vnitra doporučilo na základě poznatků policejní a soudní praxe zjednodušit podmínky pro naplnění skutkových podstat trestných činů podle § 181a – §181g TZ a zvážit zvýšení trestních sazeb²⁸³

Ministerstvo vnitra tato svá tvrzení doložilo přehledem vývoje počtu zjištěných trestných činů podle statistik Policie ČR a počtu stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob podle statistik soudů a státních zastupitelství v letech 1999 až 2006 (viz údaje za léta 1999 až 2006 zapracované do tabulek č. 1 a 2 v příloze č. 1 k této práci). Ve sledovaném období počet zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí, respektive počet stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob za tyto trestné činy neustále klesal. **V roce 2002** bylo zjištěno **125 trestných činů** podle § 181a, § 181b, § 181c, § 181e a § 181f TZ a stíháno bylo za tyto trestné činy 123 osob, obžalováno 107 a odsouzeno 39 osob. **V roce 2006** bylo zjištěno **62 trestných činů** a stíháno bylo 31

²⁸¹ Viz např. Pokorná, L.: Trestněprávní ochrana zvířat (živočichů), s. 7, Jarmič, L.: Trestní právo a ochrana životního prostředí, s. 4 a Aktualizovaná Koncepce boje s kriminalitou páchanou na životním prostředí v působnosti resortu vnitra, s. 10.

²⁸² Jarmič, L.: Trestní právo a ochrana životního prostředí, s. 7.

²⁸³ Aktualizovaná Koncepce boje s kriminalitou páchanou na životním prostředí v působnosti resortu vnitra, s. 9.

osob, obžalováno 28 osob a odsouzeno 12 osob. Z údajů za období od roku 1999 do roku 2006 je také evidentní ústup od aplikace obecných skutkových podstat podle § 181a a 181b TZ ve prospěch zvláštních skutkových podstat.

Pokles pokračoval i v dalších letech. Vývoj zjištěných trestných činů podle § 181a až § 181h TZ a vývoj počtu stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob v letech 2001 až 2009 prezentoval ve svém článku L. Jarmič (viz údaje zpracované do tabulek č. 1 a 2 v příloze č. 1 k této práci). **V roce 2009** bylo zjištěno **28 trestných činů** podle § 181a, § 181b, § 181c, § 181e a § 181f TZ a stíháno bylo za tyto trestné činy 25 osob, obžalováno 15 a odsouzeno pouhých pět osob. Srovnáním počtu obžalovaných a odsouzených osob za trestné činy proti životnímu prostředí podle § 181a až § 181h TZ za období od roku 2000 do roku 2009 (452 obžalovaných a 175 odsouzených) s celkovým počtem obžalovaných a odsouzených v tomto navíc období L. Jarmič poukázal na **nízkou úspěšnost žaloby** u těchto trestných činů, která činila jen **39 %**. Průměrná úspěšnost žaloby za trestné činy obecně v letech 2005 až 2009 přitom byla 89 % (365 780 obžalovaných a 302 180 odsouzených).²⁸⁴

Vývoj po roce 2010

Nízký počet zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí, stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob za tyto činy byl i v následujících letech (viz údaje zpracované na základě statistických ročenek Ministerstva spravedlnosti za roky 2010 až 2013²⁸⁵ v tabulkách č. 1 a 2 v příloze č. 2). Nový trestní zákoník sice zdůraznil význam životního prostředí jako předmětu ochrany trestního práva zařazením trestných činů proti životnímu prostředí do samostatné hlavy osmé, nicméně úpravu jednotlivých skutkových podstat v podstatě beze změn převzal z trestního zákona. Upravil nové zvláštní skutkové podstaty, které ale nejsou v praxi vůbec aplikovány.

Počet trestných činů proti životnímu prostředí byl **v roce 2010** extrémně nízký. Dle statistické ročenky Ministerstva spravedlnosti bylo zjištěno pouze **10 trestných činů** podle § 293, § 294, § 295, § 298, § 299 a § 300 TrZ, stíháno bylo 11 osob, obžalováno 10 a odsouzena jedna osoba. **V roce 2011** bylo zjištěno **14 trestných činů**, stíháno 12 osob, obžalovány čtyři osoby a odsouzeny tři. V případě nově upravených

²⁸⁴ Jarmič, L.: Trestní právo a ochrana životního prostředí, s. 7.

²⁸⁵ Za rok 2014 a 2015 údaje nejsou dosud dostupné.

zvláštních skutkových podstat obsažených v hlavě osmé zvláštní části § 297, § 301, § 305 a § 306 TrZ nebyly v letech 2010 a 2011 zjištěny žádné trestné činy.

V roce 2012 ve svém článku L. Pokorná a J. Zicha²⁸⁶ vkládali naděje ve změny formulací skutkových podstat trestných činů hlavy osmé trestního zákoníku, provedené tzv. zelenou novelou trestního zákoníku, která nabyla účinnosti 1. prosince 2011. Touto novelou došlo ke změnám formulací skutkových podstat, zejména obecných skutkových podstat úmyslného a nedbalostního Ohrožení a poškození životního prostředí, které měly umožnit jejich lepší aplikaci.

Z údajů za **rok 2012 a 2013** vyplývá, že k určitému nárůstu počtu zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí došlo, nicméně se zatím jedná spíše o odražení se ode dna zpět na poměrně nízkou úroveň z roku 2009 (28 zjištěných trestných činů), vzdálenou počtu zjištěných trestných činů roce 2002 (125 zjištěných trestných činů). **V roce 2012** bylo zjištěno **24 trestných činů** podle § 293, § 294, § 295, § 298, § 299 a § 300 TrZ, stíháno bylo 15 osob, obžalováno 13 a odsouzeny tři osoby. **V roce 2013** bylo zjištěno **32 trestných činů**, stíháno 24 osob, obžalováno 22 a odsouzeno 15 osob. V případě trestním zákoníkem nově upravených zvláštních skutkových podstat podle § 297, § 301, § 305 a § 306 TrZ nebyly ani v letech 2012 a 2013 zjištěny žádné trestné činy. To platí i pro „zelenou“ novelou nově upravené skutkové podstaty podle § 294a a § 298a TrZ.

Z vývoje stavu zjištěných trestných činů a počtu stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob v letech 2010 až 2013 také vyplývá, že dále pokračuje odklon od obecné skutkové podstaty trestného činu úmyslného a nedbalostního Poškození a ohrožení životního prostředí k zvláštním skutkovým podstatám. Zatímco v letech 2010 až 2013 bylo zjištěno 7 trestných činů podle § 293 a § 294 TrZ a odsouzeny za ně byly dvě osoby, v případě úmyslné a nedbalostní formy trestného činu Neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami podle § 299 a § 300 TrZ bylo v těchto letech zjištěno 48 trestných činů a odsouzeno 15 osob.

²⁸⁶ Pokorná, L., Zicha, J.: Nová úprava některých skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí, s. 2.

Pokud jde o **úspěšnost obžaloby** u trestných činů podle § 293, § 294, § 295, § 298, § 299 a § 300 TrZ, o něco málo se oproti období 2000 až 2009 v letech 2010 až 2013 zlepšilo, a to na **48 %** (45 obžalovaných osob a 22 odsouzených).

Zaměříme-li se na **souhrnné údaje o trestných činech proti životnímu prostředí podle hlavy osmé** zvláštní části trestního zákoníku, jsou čísla významně vyšší než uvedená. **V roce 2010** bylo zjištěno celkem **52 trestných činů** proti životnímu prostředí podle hlavy osmé zvláštní části trestního zákoníku a **v roce 2013** to bylo **95 trestných činů**. Odsouzeno za trestné činy podle hlavy osmé zvláštní části trestního zákoníku bylo 11 osob v roce 2010 a 57 osob v roce 2013. Je to dáno tím, že do hlavy osmé byly zařazeny také trestné činy **Pytláctví** (§ 304 TrZ) a **Týrání zvířat** (§ 302 TrZ a jeho nedbalostní forma Zanedbání péče o zvíře z nedbalosti podle § 303 TrZ), které byly v trestním zákoně upraveny odděleně od trestných činů proti životnímu prostředí (§ 178a a § 203 TZ) a u nichž je počet zjištěných trestných činů a odsouzených osob poměrně vysoký.

Nicméně i v případě těchto trestných činů došlo v novém trestním zákoníku k propadu zjištěných trestných činů a počtu stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob (viz údaje ze statistických ročenek Ministerstva spravedlnosti zpracované v tabulce v příloze č. 3 k této práci). Zatímco **v roce 2008** bylo zjištěno **181 trestných činů** podle § 178a TZ (Pytláctví) a § 203 TZ (Týrání zvířat) a za tyto trestné činy bylo stíháno 72 osob, obžalováno 50 a odsouzeno 86 osob, po jejich zařazení do osmé hlavy zvláštní části trestního zákoníku bylo **v roce 2010** zjištěno **42 trestných činů** podle § 302, § 303 a § 304 TrZ a za tyto trestné činy stíháno 24 osob, obžalováno 17 osob a odsouzeno pouze 10 osob. Propad se týkal zejména trestného činu Pytláctví, za který bylo v roce 2008 odsouzeno 68 osob a v roce 2010 pouze jedna osoba. U trestného činu Týrání zvířat jsou údaje poměrně konstantní – v letech 2008 až 2013 to bylo každoročně 30 až 50 zjištěných trestných činů a 10 až 20 odsouzených osob. Důvodem významného poklesu u trestného činu Pytláctví byla především **změna formulace skutkové podstaty** v rámci nového trestního zákoníku, kdy objektivní stránka trestného činu vyjádřená v § 178a TZ nedokonavým videm „loví“ se v § 304 TrZ změnila na dokonavý vid „uloví“. Pachatele tak bylo možné trestně postihovat až poté, co došlo k ulovení zvíře. Formulace „uloví“ byla „zelenou“ novelou trestního zákoníku změněna zpět na „loví“, nicméně k návratu na úroveň zjištěných trestných činů z roku 2008 nedošlo.

V letech 2012 a 2013 bylo zjištěno 24, respektive 20 trestných činů Pytláctví a za tento čin odsouzeno 20 osob v roce 2012 a stejný počet osob v roce 2013. Uvedený vývoj reflektuje ve zprávě o své činnosti za rok 2013 i státní zastupitelství, které uvádí, že výskyt trestného činu Pytláctví podle § 304 TrZ v roce 2013 oproti roku 2012 poklesl (z 24 zjištěných trestných činů na 20) a je hluboko pod stavem před nabytím účinnosti trestního zákoníku. Dle státního zastupitelství je důvodem nízkého stavu zjištěných trestných činů Pytláctví přesun postihu tohoto jednání mimo oblast trestního práva, tj. do oblasti přestupků.²⁸⁷

Z hlediska zjištěných trestných činů a z hlediska počtu stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob tak v současné době představují větší podíl trestné činy, které byly dle předchozí úpravy zakotveny v jiných částech trestního zákona než „tradiční“ trestné činy proti životnímu prostředí upravené v § 181a až § 181h TZ. Největší podíl vykazuje trestný čin Týrání zvířat podle § 302 TrZ, jehož počet v řádu několika desítek zůstává od svého zavedení v podstatě stejný.

Organizovaná podoba trestné činnosti proti životnímu prostředí

Velká část zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí v České republice vykazuje prvky organizovanosti. Poškození životního prostředí patří dle koncepce Ministerstva vnitra k boji proti organizovanému zločinu na období let 2015 – 2017 (stejně tak podle koncepce na léta 2011 až 2014) z hlediska rozšířenosti, způsobených škod a závažnosti trestné činnosti mezi hlavní činnosti organizovaných zločineckých skupin²⁸⁸ na území České republiky.²⁸⁹ Ministerstvo vnitra přiznalo, že kriminalitě proti životnímu prostředí není věnována v rámci boje proti organizovanému zločinu

²⁸⁷ Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2013, Nejvyšší státní zastupitelství, dostupné na <http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/zprava-o-innosti> (1.3.2015).

²⁸⁸ „Organizovaná zločinecká skupina“ je definována v § 129 TrZ jako „společenství více osob s vnitřní organizační strukturou, s rozdělením funkcí a dělbou činností, která je zaměřena na soustavné páčání úmyslné trestné činnosti.“ V § 361 TrZ je upraven trestný čin Účasti na organizované zločinecké skupině. Kromě toho je spáchání trestného činu „jako organizátor, jako člen organizované skupiny nebo člen spolčení“ považováno podle § 42 TrZ za přitěžující okolnost. V kvalifikovaných skutkových podstatách mnoha trestných činů je navíc uloženo vyšší trestní sazby spojováno se skutečností, že pachatel spáchal trestný čin jako člen organizované skupiny nebo jako člen organizované skupiny působící ve více státech. Z trestných činů proti životnímu prostředí se jedná např. o Neoprávněné nakládání s odpady podle § 298 odst. 3 písm. a) TrZ nebo Neoprávněné nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami podle § 299 odst. 3 písm. a) a odst. 4 písm. a) TrZ.

²⁸⁹ Koncepce boje proti organizovanému zločinu na období let 2015 – 2017 schválená usnesením vlády č. 919 ze dne 12. listopadu 2014 a Koncepce boje proti organizovanému zločinu na období let 2011 – 2014 schválená usnesením vlády č. 598 ze dne 10. srpna 2013. Dostupné na stránkách <http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx?q=Y2hudW09Mg%3D%3D> (15. 3. 2015).

dostatečná pozornost. Dle Ministerstva vnitra bylo v letech 2010 až 2014 zjištěno 21 případů trestných činů proti životnímu prostředí, které lze považovat za trestné činy páchané v organizované skupině. Přestože se často jednalo o bagatelní trestné činy, pozoruje Ministerstvo vnitra stabilní výskyt rozsáhlých případů neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami, ve kterých figurují mezinárodně propojené skupiny prodejců, chovatelů, překupníků a mezi nimi putujících kurýrů. V těchto případech se obvykle jedná o rozsáhlou a dlouhodobou činnost, která se do určité míry daří vysledovávat v rámci kontrol prováděných Českou inspekcí životního prostředí ve spolupráci s celní správou. Ačkoliv jde o málo viditelnou formu organizované trestné činnosti, výnosy z ní jsou odhadovány na řády milionů korun, což je částka srovnatelná s výnosy z organizované trestné činnosti v oblasti výroby a distribuce omamných a psychotropních látek. Ministerstvo vnitra také upozornilo na narůstající a potenciálně vysoce rizikovou trestnou činnost související s nelegálním nakládáním s nebezpečnými odpady.²⁹⁰

Také státní zastupitelství upozornilo, že trestná činnost proti životnímu prostředí je často pro pachatele lukrativním zdrojem příjmů a vykazuje prvky vyšší organizovanosti pachatelů. Ve zprávě o své činnosti za rok 2013 státní zastupitelství zejména poukázalo na nelegální obchod s ohroženými druhy živočichů. Např. v roce 2013 byla v rámci tzv. akce RHINO Celní správou ČR ve spolupráci s Policií ČR a Českou inspekcí životního prostředí odhalena organizovaná skupina, která nelegálně obchodovala s nosorožčími rohy. Při akci bylo zajištěno 24 nosorožčích rohů v celkové hodnotě 100 milionů Kč, které mířily na černý trh do Asie, kde jsou využívány v tradiční medicíně, která jim připisuje léčebné účinky. Dalším příkladem je několik zaznamenaných případů neoprávněného nakládání s tygřími kostmi, které byly přes Českou republiku nelegálně vyváženy do Vietnamu.²⁹¹

Druhy a výše ukládaných trestů

Za trestné činy proti životnímu prostředí soudy nejčastěji ukládají **podmíněně odložený trest odnětí svobody**. V roce 2013 byl tento trest uložen ve 44 případech (při 57 odsouzených za trestné činy proti životnímu prostředí). V sedmi případech byl

²⁹⁰ Koncepce boje proti organizovanému zločinu na období let 2015 – 2017.

²⁹¹ Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2013, Nejvyšší státní zastupitelství, dostupné na <http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/zprava-o-innosti> (1. 3. 2015).

uložen **nepodmíněný trest odnětí svobody**, z toho jeden v délce do jednoho roku a šest nepodmíněných trestů odnětí svobody v délce od jednoho roku do pěti let. Soudy dále uložily tři tresty obecně prospěšných prací a tři peněžitě tresty (viz blíže údaje za rok 2012 a 2013 zpracované na základě statistických ročenek Ministerstva spravedlnosti do tabulky v příloze č. 4 k této práci). Trest propadnutí věci a trest zákazu činnosti, které by mohly mít v případě trestných činů proti životnímu prostředí významný preventivní účinek, soudy bohužel ukládají zcela výjimečně.

Počet odsouzených právnických osob

Od 1. ledna 2012, kdy nabyl účinnosti zákon o trestní odpovědnosti právnických osob, mohou být za v tomto zákoně taxativně uvedené trestné činy proti životnímu prostředí trestně odpovědné také právnické osoby. Celkově (za všechny trestné činy vyjmenované v § 7 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob) bylo např. v roce 2011 stíháno 13 právnických osob, 62 v roce 2012 a 43 v roce 2013.²⁹²

Z **evidence Rejstříku trestů právnických osob**, která je v souladu § 2 odst. 5 zákona č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů, ve znění pozdějších předpisů, veřejně přístupná²⁹³, vyplývá, že do současné doby bylo odsouzeno 36 právnických osob. Z toho byly **dvě právnické osoby odsouzeny za některý z trestných činů proti životnímu prostředí** podle osmé hlavy zvláštní části trestního zákoníku. V prvním případě se jednalo o trestný čin Poškození lesa podle § 295 odst. 1 TrZ. Odsouzené právnické osobě byl však uložen velmi nízký peněžitý trest s výměrou 30 denních sazeb a vyšší denní sazby 1000 Kč, tj. 30 000 Kč. V druhém případě se jednalo o trestný čin Neoprávněného nakládání s odpady podle § 298 odst. 2 a odst. 4 písm. b) TrZ a odsouzené právnické osobě byl uložen pouze trest zákazu činnosti spočívající v zákazu nakládání s odpady jakéhokoli druhu v délce 8 let.

Účinnost ukládaných trestů

Jak bylo popsáno v části třetí této práce, směrnice 2008/99/ES vyžaduje v čl. 5 a 7, aby sankce, které členské státy stanoví za trestné činy proti životnímu

²⁹² Informace dostupná na stránkách Policie ČR <http://www.policie.cz/clanek/trestni-stihani-pravnickych-osob.aspx> (1. 3. 2015).

²⁹³ Viz stránky Rejstříku trestů <https://eservice-po.rejtr.justice.cz/public/odsouzeni;sessionId=E2280DDDD9198BEF7A1826FDEB074AD.pocluster1?0> (1. 3. 2015).

prostředí, byly „účinné, přiměřené a odrazující“. Skutečnost, zda tresty, které lze ukládat za trestné činy proti životnímu prostředí, splňují podmínku účinnosti, přiměřenosti a odrazujícího efektu, zkoumali v roce 2012 L. Pokorná a J. Zicha²⁹⁴. Došli k závěru, že tresty ukládané podle trestního zákoníku **nejsou ani příliš účinné** (protože nedostatečně přispívají k plnění zamýšleného cíle, kterým je ochrana životního prostředí), **ani přiměřené** (protože jejich druh a výše neodpovídá chráněným hodnotám a závažnosti jednání), tím pádem **ani odrazující**. Analýza údajů o počtu zjištěných trestných činů, počtu stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob a o druhu a výši uložených trestů v letech 2012 a 2013 potvrzuje, že to platí nadále. Státní zastupitelství ve zprávě za rok 2013 přiznává, že absolutní počty osob stíhaných a obžalovaných ve vztahu k trestným činům proti životnímu prostředí jsou velmi nízké, registrovaná kriminalita vykazuje sestupnou tendenci a její množství je dle státního zastupitelství velmi vzdálené skutečnému číslu.²⁹⁵ Při 48 % procentní úspěšnosti obžaloby a počtu několika desítek odsouzených ročně lze úpravu stěží považovat za účinnou, tedy přispívající k ochraně životního prostředí. Uložené tresty pak nelze považovat za přiměřené, pokud 77 % odsouzených je uložen podmíněný trest odnětí svobody a pouze v 12 % případů je uložen nepodmíněný trest, a navíc s nízkou sazbou.

Pokud jde o odrazující účinek, odhadli L. Pokorná a J. Zicha, že pravděpodobnost odhalení trestného činu proti životnímu prostředí a odsouzení jeho pachatele činí v České republice 1 %. Nejčastěji ukládaným trestem v jimi sledovaném období byl peněžitý trest. Lze-li podle § 68 TrZ stanovit maximální denní sazbu peněžitého trestu na 50 000 Kč a uložit nejvýše 730 denních sazeb, je možné uložit peněžitý trest maximálně ve výši 36 500 000 Kč. Pokud tuto částku vynásobíme pravděpodobností odhalení (1 %), dostaneme částku 365 000 Kč. Jsou-li zisky pachatele z trestné činnosti vyšší než tato částka, je pro něj v souladu s teorií G. Beckera výhodné trestnou činnost podstoupit. Tuto částku nelze vzhledem k zmíněným potenciálním ziskům z environmentální kriminality považovat za dostatečně odrazující. Konkrétní výše peněžitých trestů uložených fyzickým osobám nejsou ve statistických ročenkách Ministerstva spravedlnosti dostupné, ale domnívám se, že jen výjimečně dosahují maximální výše denních sazeb a jejich počtu. Skutečnost, že soudy ukládají poměrně

²⁹⁴ Pokorná, L., Zicha, J.: Nová úprava některých skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí, s. 6.

²⁹⁵ Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2013.

nízké peněžité tresty, dokládá již zmíněný peněžitý trest ve výši 30 000 Kč, který byl uložen za trestný čin Poškození lesa podle § 295 odst. 1 TrZ právnické osobě. Tuto částku lze jen stěží považovat za odstrašující pro akciovou společnost (o kterou se v daném případě jednalo), u které je povinná minimální výše základního kapitálu 2 000 000 Kč. Vzhledem k tomu, že nelegální těžba dřeva přináší pachatelům zisky v řádech milionů korun, je výše trestu navíc zcela nepřiměřená zisku z tohoto typu trestné činnosti.

Příčiny a souvislosti současného stavu

Jak ukazují prezentované údaje a jejich analýza, absolutní počty osob stíhaných, obžalovaných a odsouzených za trestné činy proti životnímu prostředí jsou velmi nízké. Nejvyšší státní zastupitelství ve zprávě o činnosti státního zastupitelství za rok 2013 uvádí, že údaje o zjištěné environmentální kriminalitě jsou velmi vzdálené kriminalitě skutečné.²⁹⁶ Znamená to, že existuje vysoká míra latentní trestné činnosti proti životnímu prostředí, o které se orgány činné v trestním řízení vůbec nedozví.

V případě trestných činů proti životnímu prostředí je problémem již samotné morální odsouzení pachatelů, které není dostatečné, respektive neodpovídá závažnosti trestných jednání. Morální odsouzení pachatelů společností je zcela nesrovnatelné s odsouzením například pachatelů majetkové nebo násilné kriminality. Důvodem je, že velkou část trestných činů proti životnímu prostředí lze označit za tzv. zločiny bez obětí. Často tak zřejmě dochází k případům, kdy občané ignorují nezákonnou činnost, protože se to bezprostředně nedotýká jich samotných nebo jejich majetku.²⁹⁷ Důsledkem nedostatečného morálního odsouzení pachatelů je, že orgány činné v trestním řízení nejsou pod bezprostředním tlakem veřejnosti, aby stíhaly environmentální kriminalitu, na rozdíl od tlaku veřejnosti na stíhání kriminality násilné, majetkové nebo hospodářské.²⁹⁸

Z rozdílů mezi zjištěnou kriminalitou a počtem stíhaných a obžalovaných osob vyplývá, že o dalších případech se orgány činné v trestním řízení sice dozví, ale nejsou jimi vyřešeny. Důvodem může být pozdní zjištění a nemožnost zajistit potřebné důkazy nebo dohledat pachatele. Nežádoucí následky některých zásahů do životního prostředí

²⁹⁶ Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2013.

²⁹⁷ Jarmič, L.: Trestní právo a ochrana životního prostředí, s. 7.

²⁹⁸ Stejskal, V.: Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí, s. 145.

se totiž projevují až s delší, např. i několikaletou prodlevou. V takových případech je vyšetřování komplikováno nedostatkem důkazů. Trestnost jednání navíc může být již promlčena. Kromě toho vyšetřování trestných činů proti životnímu prostředí klade vysoké nároky na odborné znalosti, zejména z oblasti přírodních věd a ekologických technologií. Orgány činné v trestním řízení se při vyšetřování trestných činů proti životnímu prostředí v podstatě neobejdou bez spolupráce s věcně příslušnými správními úřady na úseku ochrany životního prostředí a především s kontrolními orgány (zejména Česká inspekce životního prostředí a celní orgány). Vyšetřované případy také často končí odložením věci, neboť nejsou naplněny všechny znaky skutkových podstat.²⁹⁹

Zmíněná nízká úspěšnost obžaloby (48 % u trestných činů podle § 293, § 294, § 295, § 298, § 299 a § 300 TrZ v letech 2010 až 2013) vede k tomu, že více než polovina obžalovaných není odsouzena. Řízení je zastaveno z důvodů, že se nestal skutek, pro který bylo trestní stíhání zahájeno, tento skutek není trestným činem, nespáchal jej obviněný nebo se nepodaří prokázat příčinnou souvislost mezi jednáním obžalovaného a trestněprávně relevantním následkem.³⁰⁰ I to nepochybně vytváří dojem v očích skutečných i potenciálních pachatelů, že environmentální kriminalitu lze páchat bez velkého rizika potrestání.

Z uvedeného vyplývá, že dodnes platí názor J. Chmelíka z roku 2005, že „*trestné činy proti životnímu prostředí jsou novou* (dnes by bylo přesnější říci „relativně novou“) *trestněprávní kategorií, s jejímž odhalováním, vyšetřováním a zejména dokazováním nejsou valné zkušenosti, a víceméně je v této oblasti orgány činnými v trestním řízení tápáno. Schází jednoznačná a přesvědčivá judikatura, přetrvávají rozdílné výklady skutkových podstat trestných činů postihujících nejzávažnější ataky na životní prostředí.*“³⁰¹

²⁹⁹ Aktualizovaná Koncepce boje s kriminalitou páchanou na životním prostředí v působnosti resortu vnitra, Ministerstvo vnitra ČR.

³⁰⁰ Stejskal, V.: Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí, s. 144.

³⁰¹ Chmelík, J. a kol.: Ekologická kriminalita a možnosti jejího řešení, Praha: Linde, 2005, s. 8.

4.6. Shrnutí

Právní úprava

První skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí byly v českém trestním právu zakotveny až na přelomu 80. a 90. let 20. století. K obecným skutkovým podstatám úmyslného a nedbalostního Ohrožení životního prostředí (později Ohrožení a poškození životního prostředí) postupně přibývaly zvláštní skutkové podstaty Týrání zvířat a Pytláctví a od roku 2002 i zvláštní skutkové podstaty Poškozování lesa těžbou, Nakládání s nebezpečnými odpady a Neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami. Tato úprava trestných činů proti životnímu prostředí se však potýkala s mnoha výkladovými a aplikačními problémy, zejména v případě obecných skutkových podstat. Snahy o odstranění těchto problémů novelizací nebyly příliš úspěšné.

Ze symbolického hlediska byla pro trestné činy proti životnímu prostředí významná rekodifikace trestního práva hmotného. Trestní zákoník dodal trestným činům proti životnímu prostředí na významu jejich zakotvením v samostatné hlavě zvláštní části. Do této hlavy osmé byly zahrnuty kromě obecných a zvláštních skutkových podstat (včetně trestného činu Týrání zvířat a Pytláctví) i trestné činy Šíření nakažlivé nemoci zvířat a Šíření nakažlivé nemoci a škůdce užitkových rostlin. Samotné formulace skutkových podstat se však až na výjimky nezměnily. Přibýly také nové skutkové podstaty Neoprávněného vypuštění znečišťujících látek, Zanedbání péče o zvíře z nedbalosti, Neoprávněné výroby, držení a jiného nakládání s léčivy a jinými látkami ovlivňujícími užitkovost hospodářských zvířat.

Zásadní, již nikoli pouze symbolickou, změnou byla novela trestního zákoníku z roku 2011, která transponovala směrnici 2008/99/ES a změnila formulace skutkových podstat s cílem odstranit výkladové problémy a umožnit efektivnější aplikaci trestných činů proti životnímu prostředí. Dle údajů o počtu zjištěných trestných činů a o počtu stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob za roky 2012 a 2013 však tento účel novely dosud splněn nebyl.

Vzhledem k tomu, že k velké části jednání poškozujících životní prostředí dochází v rámci podnikatelské činnosti právnických osob, mělo pro úpravu trestných činů proti životnímu prostředí zásadní význam i zakotvení trestní odpovědnosti

právnických osob v českém právním řádu v roce 2011. Podle taxativního výčtu trestných činů v § 7 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob totiž může trestně odpovědná právnická osoba spáchat trestné činy proti životnímu prostředí, jejichž skutkové podstaty jsou uvedeny v § 293 až § 301 TrZ. Z nejasných důvodů se výčet nevztahuje na ty trestné činy hlavy osmé, které směřují k ochraně zvířat jako individuálních tvorů, ochraně majetku a ochraně zvířat a rostlin v rámci zemědělské produkce, ačkoli i k nim může docházet v rámci činnosti právnických osob. V současné době je však projednávána novela, která má pozitivní výčet změnit na úzký negativní výčet, a právnické osoby by tak mohly být odpovědné za všechny trestné činy proti životnímu prostředí.

Aplikační praxe

Od roku 2002 počet zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí a počet odsouzených osob za tyto činy vytrvale klesá. Zatímco v roce 2002 bylo zjištěno 125 trestných činů podle § 181a až § 181f TZ a odsouzeno za ně 39 osob, v roce 2009 jich bylo zjištěno 28 a odsouzeno bylo pouze pět osob. Úspěšnost žaloby byla v tomto období velmi nízká – kolem 40 %. Od roku 2002 také dochází k ústupu od aplikace obecných skutkových podstat ve prospěch zvláštních skutkových podstat. Změnu nepřinesl ani nový trestní zákoník, naopak v prvním roce jeho účinnosti došlo k dalšímu strmému poklesu. V roce 2010 bylo zjištěno pouze 10 trestných činů podle § 293 až § 300 TrZ a odsouzena byla jediná osoba. Z údajů za léta 2011 až 2013 vyplývá, že k určitému nárůstu počtu zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí došlo, a to zpět na poměrně nízkou úroveň z roku 2009. Zvláštní skutkové podstaty nově upravené v trestním zákoníku nebyly dosud aplikovány. Za jediné pozitivum lze považovat nepatrné zvýšení úspěšnosti obžaloby v posledních letech na 48 %.

Celkový počet registrovaných trestných činů podle hlavy osmé zvláštní části trestního zákoníku zvyšují trestné činy Pytláctví a Týrání zvířat (a jeho nedbalostní forma Zanedbání péče o zvíře z nedbalosti), které byly v trestním zákoně upraveny odděleně od trestných činů proti životnímu prostředí. Nicméně i v případě trestného činu Pytláctví došlo v novém trestním zákoníku k propadu. Zatímco v roce 2008 za něj bylo odsouzeno 68 osob, v roce 2010 pouze jedna osoba. Důvodem poklesu byla změna formulace skutkové podstaty. Poté, co byla tato formulace „zelenou“ novelou vrácena

do původní podoby, došlo k mírnému nárůstu, nicméně těžiště postihu tohoto jednání se zřejmě přesunulo do správního trestání. U trestného činu Týrání zvířat je počet zjištěných trestných činů i odsouzených osob za poslední léta poměrně konstantní (v řádu několika desítek).

Pokud jde o praktické výsledky úpravy trestní odpovědnosti právnických osob, byly dosud za trestné činy proti životnímu prostředí odsouzeny pouze dvě právnické osoby a uloženy jim byly velmi mírné tresty. Vzhledem k tomu, že institut trestní odpovědnosti právnických osob je v našem právním řádu nový a přelomový, je dle mého názoru na skutečné kritické zhodnocení dosud brzy.

Hlavní příčiny nedostatečné aplikace trestných činů proti životnímu prostředí lze identifikovat následující. Povědomí o nebezpečnosti environmentální kriminality ve společnosti obecně a v řadách odborné veřejnosti (orgány policie, státní zástupci i soudci) je nedostatečné. S tím souvisí nízká míra morálního odsouzení pachatelů.

Vyšetřování trestných činů proti životnímu prostředí je ztíženo tím, že jsou vyžadovány vysoké nároky na odbornost orgánů činných v trestním řízení, které se navíc neobejdou bez spolupráce se specializovanými kontrolními orgány (ČIŽP a celními orgány). Orgány činné v trestním řízení při vyšetřování trestných činů proti životnímu prostředí často narážejí na důkazní nouzi, způsobenou zejména pozdním zjištěním činu nebo nemožností zajistit důkazy či dohledat pachatele. Vzhledem k tomu, že k „povoleným“ negativním vlivům na životní prostředí dochází permanentně, velkým počtem osob (např. znečišťování ovzduší), je v případě některých trestných činů často obtížné prokázat příčinnou souvislost mezi konkrétním jednáním pachatele a konkrétním trestněprávně relevantním následkem. Uvedené důvody mají vliv i na nízkou úspěšnost žaloby.

Domnívám se, že sazby trestů odnětí svobody, které lze za trestné činy proti životnímu prostředí uložit, jsou s ohledem na závažnost těchto trestných činů nízké a bylo by vhodné je zvýšit. V základních skutkových podstatách je nejčastěji dolní hranice šest měsíců a horní hranice do tří let. Nízké trestní sazby trestu odnětí svobody vedou k tomu, že i v očích veřejnosti, potenciálních pachatelů, policejních orgánů i soudů jsou trestné činy proti životnímu prostředí považovány za méně závažné. S tím souvisí také mírnost pravomocně uložených trestů. Za trestné činy proti životnímu

prostředí soudy ve třech čtvrtinách případů ukládají podmíněně odložený trest odnětí svobody. Nepodmíněný trest odnětí svobody je ukládán jen v několika málo případech a peněžité tresty jsou nízké. Uložené tresty nejsou poměrné způsobené škodě a zisku z trestné činnosti, a nelze je proto považovat za účinné, přiměřené ani odrazující.

5. Přestupky a správní delikty proti životnímu prostředí

Vzhledem k tomu, že trestné činy jsou v praxi aplikované velmi málo, hraje nadále hlavní roli při postihu jednání ohrožujících nebo poškozujících životní prostředí odpovědnost správněprávní. Z toho důvodu se problematice správního trestání stručně věnuji. V obecné rovině shrnuji platnou vnitrostátní úpravu správněprávní odpovědnosti za jednání proti životnímu prostředí a přibližuji praktickou aplikaci správních deliktů a trestných činů, a to s využitím údajů České inspekce životního prostředí o její činnosti v rámci správního trestání.

5.1. Správněprávní odpovědnost

Správními delikty v nejširším slova smyslu³⁰² jsou protiprávní jednání, která jsou společensky škodlivá, jejichž znaky jsou stanoveny zákonem a za která správní orgán ukládá na základě zákona a způsobem stanoveným v zákoně sankci.³⁰³

V platném českém právu lze v rámci správně trestných jednání rozlišovat zejména:

a) přestupky a jiné správní delikty fyzických osob postihované na základě zavinění (tj. na základě subjektivní odpovědnosti) a

b) správní delikty právnických osob a fyzických osob při výkonu podnikatelské činnosti postihované bez ohledu na zavinění (tj. na základě objektivní odpovědnosti za následek).³⁰⁴

Pro rozlišení deliktů je tedy klíčové, zda se jich dopustila fyzická či právnická osoba a v případě fyzické osoby, zda se deliktu dopustila v souvislosti se svou podnikatelskou činností.³⁰⁵

³⁰² K právní odpovědnosti za správní delikty proti životnímu prostředí podrobně viz např. Langrová, V.: Právní odpovědnost za správní delikty v ochraně životního prostředí. In České právo životního prostředí, 2/2004, s. 3 – 137.

³⁰³ Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.: Teorie práva, s. 169 a n.

³⁰⁴ Kromě uvedených kategorií se rozlišují ještě dvě v praxi méně časté kategorie a) správní disciplinární delikty (jedná se o delikty fyzických osob, které jsou ve zvláštních právních vztazích k určité instituci, jako jsou státní instituce či profesní komory, a mají zvláštní práva a povinnosti vyplývající z tohoto členského, zaměstnaneckého či služebního poměru) a b) pořádkové delikty (jedná se o případy, kdy odpovědný subjekt uložením pořádkové sankce správním orgánem nucen k řádnému plnění procesní povinnosti, která pro něj vyplývá z právního předpisu). Viz blíže Hendrych, D. a kol.: Správní právo, 6. vydání, Praha : C. H. Beck, 2006, s. 450 – 454.

Kategorie tzv. jiných správních deliktů fyzických osob postihovaných na základě zavinění však byla v posledních desetiletích z většiny předpisů na ochranu životního prostředí odstraněna. Důvody pro odstranění byly zejména právní, neboť institut jiných správních deliktů fyzických osob zakládá neodůvodněnou nerovnost subjektů (fyzických osob postihovaných za přestupek a fyzických osob postihovaných za jiný správní delikt) a na rozdíl od úpravy přestupků nedostatečně stanoví podmínky odpovědnosti a nezajišťuje v dostatečné míře procesní práva pachatele.³⁰⁶

Obecnou úpravu odpovědnosti za správní delikty v ochraně životního prostředí obsahuje zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů. V § 28 odst. 1 stanoví sankce, které mají správní orgány uložit právnické nebo fyzické osobě oprávněné k podnikání, která při své činnosti poruší právní předpisy, a způsobí tím ekologickou újmu, nebo která neučiní opatření k nápravě nebo neupozorní orgán státní správy na hrozbu poškození životního prostředí nebo na vzniklou škodu. Dle ustanovení § 28 odst. 2 odpovědnost za správní delikt zaniká po uplynutí jednoho roku ode dne, kdy správní orgán zjistil porušení povinnosti (subjektivní lhůta), nejpozději však po uplynutí tří let ode dne, kdy k porušení povinnosti došlo (objektivní lhůta). Vzhledem k tomu, že zákon o životním prostředí neupravuje, které správní orgány jsou příslušné pokutu podle § 28 uložit, je toto obecné ustanovení o postihování správních deliktů proti životnímu prostředí fakticky neaplikovatelné. Poškozování a ohrožování životního prostředí je proto postihováno podle obecných a speciálních skutkových podstat obsažených v zákoně č. 200/1999 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů (dále také jako „zákon o přestupcích“ nebo „PřZ“), a ve zvláštních zákonech na ochranu životního prostředí.³⁰⁷

5.2. Přestupky

Podle § 2 odst. 1 zákona o přestupcích jsou přestupky zaviněná jednání, která porušují nebo ohrožují zájem společnosti a jsou za přestupek výslovně označena v zákoně o přestupcích nebo jiném zákoně, nejde-li o jiný správní delikt anebo o trestný čin. Odpovědnost za přestupek je **odpovědností subjektivní** a odpovědná může být

³⁰⁵ Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.: Teorie práva, s. 169 a n.

³⁰⁶ Damohorský, M. a kol.: Právo životního prostředí, s. 76.

³⁰⁷ Stejskal, V.: Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity, s. 142 – 143.

pouze fyzická osoba. K odpovědnosti za přestupek stačí zavinění z nedbalosti, nestanoví-li zákon výslovně, že je třeba úmyslné zavinění.

Skutkové podstaty přestupků na úseku ochrany životního prostředí jsou upravené jednak v zákoně o přestupcích a dále ve zvláštních zákonech na ochranu jednotlivých složek životního prostředí. M. Damohorský klasifikuje skutkové podstaty přestupků proti životnímu prostředí do tří skupin, a to na

a) **základní skutkové podstaty obsažené v zákoně o přestupcích** (např. některé z přestupků na úseku zdravotnictví podle § 29 PřZ a z přestupků proti veřejnému pořádku podle § 47 PřZ, přestupky na úseku zemědělství a myslivosti podle § 35 PřZ, přestupky na úseku geologie podle § 38 PřZ a přestupky na úseku ochrany a využití nerostného bohatství podle § 39 PřZ),

b) **zbytkové skutkové podstaty obsažené v § 45 a § 46 zákona o přestupcích** (Přestupky na úseku ochrany životního prostředí a Ostatní přestupky proti pořádku ve státní správě a přestupky proti pořádku v územní samosprávě),

c) **skutkové podstaty speciální, obsažené ve zvláštních zákonech** správního práva, zejména zákonech na ochranu jednotlivých složek životního prostředí.³⁰⁸

Úprava přestupků ve zvláštních zákonech představuje vůči přestupkovému zákonu *lex specialis*, a použije se proto přednostně před obecnou úpravou v přestupkovém zákoně, která platí subsidiárně v případech, které zvláštní zákony neupravují (např. § 5 PřZ vymezující věk a přičetnost jako podmínky vzniku odpovědnosti za přestupek). Zvláštní zákony vymezují nejen samotné skutkové podstaty jednotlivých přestupků, ale upravují i sankce a stanoví orgány příslušné k projednání přestupků. Často upravují i zvláštní ustanovení o zániku odpovědnosti za přestupek. Subsidiárně, tj. v případech, kdy zvláštní zákon neobsahuje vlastní úpravu, se použije úprava řízení o přestupcích v části třetí přestupkového zákona. V případech neupravených ani zákonem o přestupcích se subsidiárně aplikuje správní řád.³⁰⁹

³⁰⁸ Damohorský, M. a kol.: Právo životního prostředí, s. 76.

³⁰⁹ Tamtéž.

5.3. Správní delikty

Skutkové podstaty správních deliktů právnických osob a fyzických osob spáchané v souvislosti s výkonem podnikatelské činnosti jsou upraveny ve většině **zvláštní zákonů k ochraně životního prostředí**. Správní delikty právnických osob a fyzických osob při výkonu podnikatelské činnosti nejsou na rozdíl od přestupků ani částečně kodifikovány a jejich úprava ve zvláštních zákonech k ochraně životního prostředí je značně roztržitá a neúplná. Zvláštním způsobem nejsou upraveny ani podmínky odpovědnosti, procesní stránka jejich projednávání (na řízení o nich se použije obecná úprava správního řízení obsažená ve správním řádu) a podmínky trestání. Nejednotné je již samotné označení částí zákonů, v kterých jsou správní delikty upraveny (např. „Pokuty“, „Sankce“, „Správní delikty právnických a fyzických osob podnikajících“), různorodá je formulace skutkových podstat³¹⁰, vymezení druhů sankcí a výší pokut (vymezení rozpětí), kritéria pro vyměření sankce (závažnost deliktu, doba trvání, okolnosti spáchání deliktu a jeho následky), okruh orgánů oprávněných k jejich projednávání, obligatornost či fakultativnost ukládání sankcí a vymezení subjektivních a objektivních lhůt pro zánik trestnosti, a tedy i odpovědnosti (subjektivní lhůta je u správních deliktů v zákonech na ochranu jednotlivých složek životního prostředí nejčastěji jeden rok, objektivní tři roky) ad.³¹¹

Správní delikty právnických osob a fyzických osob při výkonu podnikatelské činnosti jsou obecně postihovány bez ohledu na zavinění, tj. na základě **objektivní odpovědnosti za následek**³¹². Objektivní odpovědnost je obvykle konstruována jako **absolutní bez možnosti liberace**. Postihování deliktů v oblasti ochrany životního prostředí na základě absolutní objektivní odpovědnosti vychází ze skutečnosti, že

³¹⁰ Odborná literatura rozlišuje čtyři způsoby konstrukce skutkových podstat: 1. vymezení slovním popisem, 2. vymezení slovním popisem ve spojení s odkazem na ustanovení zákona, které upravuje příslušnou povinnost, 3. vymezení prostým odkazem na ustanovení zákona, které upravuje příslušnou povinnost, 4. vymezení pomocí tzv. zbytkových podstat. Viz Damohorský, M.: K některým problémům správních deliktů na úseku ochrany životního prostředí, AUC Iuridica 3-4/1999, Praha: Karolinum, 1999, s. 49.

³¹¹ Damohorský, M. a kol.: Právo životního prostředí, s. 78.

³¹² Subjektivní odpovědnost za úmyslné nebo nedbalostní poškození životního prostředí se objevuje výjimečně – např. § 55 písm. a) zákona č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů (lesní zákon), ve znění pozdějších předpisů, a v § 34c odst. 2 písm. e) zákona č. 100/2004 Sb., o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi a dalších opatřeních k ochraně těchto druhů a o změně některých zákonů (zákon o obchodování s ohroženými druhy), ve znění pozdějších předpisů, viz blíže Stejskal, V.: Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity, s. 152.

právnícké a také fyzické podnikající osoby mohou při své podnikatelské činnosti páchat delikty, které jsou pro životní prostředí vysoce nebezpečné a mohou mít významné následky. K poškozování životního prostředí v takovémto rozsahu nemají, a z povahy věci ani nemohou mít, fyzické osoby nepodnikající ve většině případů dostatečné technické a finanční prostředky.³¹³ V některých případech je upraven obecný **liberační důvod**, dle kterého právnícká nebo fyzická podnikající osoba za správní delikt neodpovídá, pokud prokáže, že vynaložila veškeré úsilí, které lze požadovat, aby porušení povinnosti zabránila (např. § 26 odst. 1 a 8 zákona č. 201/2012 Sb., o ochraně ovzduší, ve znění pozdějších předpisů).

Pozitivním krokem, který by řešil roztržičnost úpravy správních deliktů (a to nejen správních deliktů v oblasti životního prostředí), by proto jednoznačně bylo přijetí zákona, který by alespoň částečně podmínky odpovědnosti za správní delikty, řízení o nich a sankce za ně kodifikoval. Návrh takového zákona byl již opakovaně diskutován. Naposledy v březnu 2014 předložilo Ministerstvo vnitra vládě k projednání návrh zákona o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. Ministerstvo vnitra navrhuje, aby pojem přestupek nově zahrnoval stávající přestupky, jiné správní delikty fyzických osob a správní delikty právníckých a podnikajících fyzických osob. Návrh zákona vymezuje podmínky správněprávní odpovědnosti fyzických, právníckých a podnikajících fyzických osob a obsahuje i úpravu specifického řízení k uplatnění správněprávní odpovědnosti. Návrh však dosud nebyl vládou schválen.³¹⁴

5.4. Statistiky ČIŽP

Evidence všech přestupků a správních deliktů neexistuje³¹⁵, stejně tak nejsou dostupné ani souhrnné statistiky o přestupcích a správních deliktech. Jediným dostupným zdrojem informací o počtu přestupků a správních deliktů proti životnímu

³¹³ Damohorský, M. a kol.: Právo životního prostředí, s. 78.

³¹⁴ Viz důvodová zpráva k návrhu zákona dostupná spolu s návrhem v Knihovně připravované legislativy na <https://apps.odok.cz/kpl-detail?pid=KORN9N5FNVYS> (7. 12. 2014).

³¹⁵ V současné době je pod číslem sněmovního tisk 368 Poslaneckou sněmovnou projednáván návrh zákona, kterým se mění zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Navrhuje se, aby v rámci Rejstříku trestů byla vedena i evidenci osob, které byly pravomocně uznány vinnými spácháním vybraných přestupků. Viz blíže <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=7&t=368> (2. 3. 2015).

prostředí jsou každoročně zveřejňované zprávy o činnosti Česká inspekce životního prostředí (dále jen „ČIŽP“).

Ze zpráv za léta 2009 až 2013 je evidentní, že **počty pravomocných rozhodnutí o pokutách vydaných ČIŽP** jsou v těchto letech relativně konstantní (viz tabulka zpracovaná na základě zpráv o činnosti ČIŽP v příloze č. 5 k této práci). V roce 2009 ČIŽP vykonala celkem 17 432 kontrol, vydala 2 778 rozhodnutí o pokutě, z toho 2 650 rozhodnutí nabylo právní moci. Výše uložených pokut byla 164 165 643 Kč. V roce 2009 ČIŽP podala 23 trestních oznámení. Mezi lety 2009 a 2013 sice poměrně významně poklesl počet kontrol, a to na 13 786 v roce 2013, nicméně počet vydaných rozhodnutí o pokutě klesl jen o málo – na 2 738, z toho nabylo právní moci 2 482 rozhodnutí. Ačkoli mírně poklesl počet pravomocných rozhodnutí, jsou evidentně ukládány přísnější pokuty, neboť v roce 2013 byla celková výše uložených pokut 167 298 180 Kč. V roce 2013 ČIŽP podala 19 trestních oznámení.

Největší podíl z uložených pokut tvoří pokuty za přestupky a správní delikty v oblasti **odpadového hospodářství, chemických látek a biocidních přípravků – 36 %**. V souvislosti s odpadovým hospodářstvím bylo v roce 2013 ČIŽP pravomocně uloženo **907 pokut**, v ochraně přírody včetně problematiky **CITES 467 pokut**, v ochraně **lesa 201 pokut**. Pro srovnání za trestný čin Neoprávněného nakládání s odpady podle § 298 TrZ byla v roce 2013 odsouzena pouze jedna osoba, za trestný čin Neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami podle § 299 a 300 TrZ 11 osob a za trestný čin Poškození lesa podle § 295 TrZ tři osoby).

Z uvedených údajů vyplývá poměrně vysoká efektivita kontrolní činnosti ČIŽP. Při každé páté kontrole zjistí ČIŽP porušování předpisů v ochraně životního prostředí, které vede k vydání rozhodnutí o pokutě. Úspěšnost ČIŽP je také vysoká, neboť **90 % z vydaných rozhodnutí nabude právní moci**. Výše jednotlivých uložených pokut je v průměru 67 404 Kč. Za správní delikty podle jednotlivých složkových zákonů na ochranu životního prostředí lze uložit i poměrně vysoké tresty (např. podle zákona o ochraně ovzduší nebo zákona o odpadech až 10 miliónů Kč). Jejich hrozba může být pro potenciální pachatele odstrašující. K efektivitě správního trestání přispívá také

skutečnost, že adresáti povinností stanovených ve složkových zákonech na ochranu životního prostředí jsou si vědomi vysokého rizika kontrol své činnosti.

Je evidentní, že v praxi se v mnohem větší míře a s mnohem větší úspěšností stíhají správní delikty proti životnímu prostředí než trestné činy proti témuž chráněnému zájmu. Údaje počtu a výši pokut uložených ČIŽP také potvrzují, že ačkoli by údaje o zjištěných trestných činech proti životnímu prostředí mohly naznačovat opak, k poškozování a ohrožování životního prostředí v České republice dochází, a to ve velkém rozsahu.

5.5. Shrnutí

Přestože byla v posledních desetiletích pozornost odborné veřejnosti upřena k trestněprávní odpovědnosti, většina protiprávních jednání proti životnímu prostředí je postihována na základě správněprávní odpovědnosti. A to zejména jako přestupky podle zákona o přestupcích nebo složkových zákonů na ochranu životního prostředí, je-li pachatelem fyzická osoba, nebo jako správní delikty podle složkových zákonů, je-li pachatelem fyzická osoba podnikající nebo právnická osoba.

Fyzickým podnikajícím a právnickým osobám hrozí za správní delikty podle některých složkových zákonů na ochranu životního prostředí i poměrně vysoké pokuty (až 10 miliónů Kč), což má v kombinaci s vysokou frekvencí kontrol odrazující účinek na potenciální pachatele. Úspěšnosti správního trestání jednání proti životnímu prostředí ve srovnání s aplikací trestných činů proti životnímu prostředí nepochybně napomáhá vysoká odbornost a dlouholetá specializace kontrolních orgánů. Správní řízení je ve srovnání trestním řízením také méně nákladné, méně formalizované a v případě správních deliktů klade nižší nároky na dokazování subjektivní stránky deliktu, neboť je založeno na objektivní odpovědnosti.

Na druhou stranu v případě jednání zvláště závažně poškozujících životní prostředí, která generují pachateli významný zisk, by postih pouze v rámci správního trestání nebyl dostačující. Správní pokuta nikdy neumožní odpovídající morální odsouzení pachatele a není schopna ho zasáhnout tak, jako může např. trest odnětí svobody. V případě zvláště závažných jednání proti životnímu prostředí je proto trestní postih zcela namístě.

6. Trestní ochrana životního prostředí v právních řádech jiných států

Všechny členské státy Evropské unie musely nejpozději do 26. prosince 2010 transponovat směrnici 2008/99/ES, takže trestání jednání proti životnímu prostředí je v Evropské unii do určité míry harmonizováno. Vzhledem k tomu, že směrnice 2008/99/ES stanoví cíl (členské státy mají zajistit, aby za vybraná směrnici vyjmenovaná jednání proti životnímu prostředí bylo možné uložit účinné, přiměřené a odrazující trestní sankce), ale nástroje k dosažení tohoto cíle ponechává na členských státech, úprava trestných činů proti životnímu prostředí a podmínky trestní odpovědnosti za tyto činy se v jednotlivých členských státech významně liší. Pohled na úpravu v jiných členských státech a srovnání zahraničních úprav s úpravou v České republice je přínosný v několika ohledech. Umožňuje nejen komplexnější poznání problematiky trestněprávní odpovědnosti v ochraně životního prostředí, ale nabízí také inspiraci pro českou úpravu *de lege ferenda*.

Vzhledem k omezenému prostoru práce se věnuji pouze úpravě ve třech členských státech, a to v Německu, Rakousku a Polsku. Jedná se o členské státy Evropské unie, které s Českou republikou sousedí, a jejich trestněprávní úprava je proto z geografických a historických důvodů úpravě české blízká. Kromě rozboru platné německé, rakouské a polské úpravy trestných činů proti životnímu prostředí se pokusím z dostupných údajů popsat i praxi v těchto státech. Tato část práce je proto rovněž doplněna tabulkami s údaji o počtech zjištěných trestných činů a odsouzených osob v těchto státech.

6.1. Německo

Ochrana životního prostředí je v Německu od roku 1994 ústavně zakotvena v čl. 20a Základního zákona (Grundgesetz) jako jeden ze základních úkolů státu.³¹⁶

³¹⁶ Blíže viz Kloepfer, M.: Umweltrecht, 3. vydání, München : Beck, 2004, s. 115.

Podle čl. 20a stát chrání přirozené životní podmínky a živočichy, přičemž tak činí také v rámci odpovědnosti vůči budoucím generacím.³¹⁷

Pojem trestněprávní ochrana životního prostředí lze podle německé úpravy pojímat dvěma způsoby – restriktivně či extenzivně. V širším smyslu se jedná o všechny trestní normy, které postihují trestní sankcí jakékoli jednání proti životnímu prostředí. Patří sem jednak některé trestné činy ve zvláštní části trestního zákoníku (*Strafgesetzbuch* – dále také jako „StGB“) a dále trestné činy upravené v předpisech správního práva životního prostředí. Povahou sankce, kterou lze uložit, a mírou zásahu sankce do sféry jednotlivce se trestní normy na ochranu životního prostředí odlišují od správních deliktů proti životnímu prostředí. Restriktivní pojetí trestněprávní ochrany životního prostředí se soustředí pouze na trestné činy upravené v 29. oddíle zvláštní části StGB, který je označen souhrnným nadpisem „Trestné činy proti životnímu prostředí“ (*Straftaten gegen die Umwelt*).³¹⁸

Úprava trestných činů proti životnímu prostředí v 29. oddíle zvláštní části StGB je označována za tzv. jádrové trestní právo (*Kernstrafrecht*). Jsou zde upraveny následující trestné činy:

- Znečištění vod (§ 324 StGB *Gewässerverunreinigung*),
- Znečištění půdy (§ 324a StGB *Bodenverunreinigung*),
- Znečištění ovzduší (§ 325 StGB *Luftverunreinigung*),
- Způsobení hluku, otřesů a neionizujícího záření (§ 325a StGB *Verursachen von Lärm, Erschütterungen und nichtionisierenden Strahlen*),
- Nedovolené nakládání s odpady (§ 326 StGB *Unerlaubter Umgang mit Abfällen*),
- Nedovolený provoz zařízení (§ 327 StGB *Unerlaubtes Betreiben von Anlagen*),
- Nedovolené nakládání s radioaktivními látkami a jinými nebezpečnými látkami a výrobky (§ 328 StGB *Unerlaubter Umgang mit radioaktiven Stoffen und anderen gefährlichen Stoffen und Gütern*),
- Ohrožení chráněných oblastí (§ 329 StGB *Gefährdung schutzbedürftiger Gebiete*),

³¹⁷ „Der Staat schützt auch in Verantwortung für die künftigen Generationen die natürlichen Lebensgrundlagen und die Tiere im Rahmen der verfassungsmäßigen Ordnung durch die Gesetzgebung und nach Maßgabe von Gesetz und Recht durch die vollziehende Gewalt und die Rechtsprechung.“

³¹⁸ Saliger, F.: Umweltstrafrecht, München : Vahlen, 2012, s. 4.

- Těžké ohrožení vypouštěním jedů (§ 330a StGB *Schwere Gefährdung durch Freisetzen von Giften*).

V ustanovení § 330 StGB označeném nadpisem Zvlášť těžký případ trestného činu proti životnímu prostředí (*Besonders schwerer Fall einer Umweltstraftat*) jsou zakotveny kvalifikované skutkové podstaty k trestným činům podle § 324 až § 329 StGB, přičemž horní hranice trestu odnětí svobody je u nich stanovena až 10 let. Ustanovení § 330b StGB upravuje podmínky účinné lítosti, při jejichž splnění může soud u některých trestných činů dvacátého devátého oddílu trestního zákoníku zmírnit trest nebo od trestu upustit. V § 330c StGB se upravuje zabránění věci použité či získané v souvislosti se spácháním trestného činu a v § 330d StGB jsou definovány některé pojmy užívané v dvacátém devátém oddíle (*Begriffsbestimmungen*).

Německý trestní zákoník upravuje trestné činy, které lze aplikovat mimo jiné i k ochraně životního prostředí, i mimo 29. oddíl zvláštní části. Jedná se zejména o trestné činy Obecně nebezpečné v 28. oddíle zvláštní části. Patří sem např. Způsobení jaderného výbuchu podle § 307 StGB (*Herbeiführen einer Explosion durch Kernenergie*), Zneužití ionizujícího záření podle § 309 StGB (*Mißbrauch ionisierender Strahlen*), Uvolnění ionizujícího záření podle § 311 StGB (*Freisetzen ionisierender Strahlen*), Vadné zhotovení jaderného zařízení podle § 312 StGB (*Fehlerhafte Herstellung einer kerntechnischen Anlage*) a Obecně ohrožující otrava podle § 314 StGB (*Gemeingefährliche Vergiftung*). Vzdáleně slouží k ochraně životního prostředí i trestný čin Obecně škodlivého poškození věci podle § 304 StGB (*Gemeinschädliche Sachbeschädigung*), neboť jím může být postiženo mimo jiné i poškozování přírodních památek.³¹⁹

Nutno poznamenat, že německý trestní zákoník na rozdíl od českého neřadí mezi trestné činy proti životnímu prostředí trestný čin Pytláctví (*Jagdwilderei* podle § 292 StGB a *Fischwilderei* podle § 293 StGB) jsou upraveny v 25. oddílu StGB).

Kromě úpravy v trestním zákoníku jsou skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí upraveny i v **předpisech správního práva životního prostředí**. Jedná se např. o § 27a chemického zákona (*Chemikaliengesetz*), § 66 spolkového zákona o ochraně přírody (*Bundesnaturschutzgesetz*), § 39 zákona na ochranu rostlin

³¹⁹ Saliger, F.: Umweltstrafrecht, s. 4.

(*Pflanzenschutzgesetz*), § 17 zákona na ochranu zvířat (*Tierschutzgesetz*), § 39 zákona o genetických technologiích (*Gentechnikgesetz*) nebo § 58 a 59 potravinářského zákona (*Lebensmittelgesetz*). Tyto úpravy skutkových podstat ve zvláštních zákonech na ochranu životního prostředí jsou německou teorií označovány jako tzv. vedlejší trestní právo (*Nebenstrafrecht*).³²⁰

Historie právní úpravy

Poprvé byly trestné činy proti životnímu prostředí v Německu upraveny již v 70. letech jako „vedlejší“ trestné činy (*Nebenstrafrecht*) zakotvené ve zvláštních zákonech na ochranu životního prostředí – např. v atomovém zákoně (*Atomgesetz*) a zákoně o ochraně pitné vody (*Wasserhaushaltsgesetz*).³²¹

Druhá fáze vývoje trestněprávní ochrany životního prostředí započala 1. července 1980, kdy vstoupil v účinnost **1. zákon k boji s kriminalitou proti životnímu prostředí** (*1. Gesetz zur Bekämpfung der Umweltkriminalität*), který zakotvil do německého trestního zákoníku skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí (tehdy jako 28. oddíl). Cílem této novely StGB bylo zejména posílení povědomí obyvatel o nebezpečnosti jednání poškozujících životní prostředí a prosazení ochrany životního prostředí v praxi.

Tzv. **2. zákon k boji s kriminalitou proti životnímu prostředí** z 27. června 1994 (*2. Gesetz zur Bekämpfung der Umweltkriminalität*) byl reakcí na některé nedávné environmentální katastrofy (zejména havárie jaderné elektrárny Černobyl a chemická havárie v továrně Sandoz ve Švýcarsku) a jeho cílem bylo odstranit nedostatky a mezery stávající úpravy. Některé skutkové podstaty byly pouze přeformulovány, několik nových skutkových podstat bylo doplněno a celkově byla úprava trestných činů proti životnímu prostředí legislativně sjednocena. V rámci tzv. 6. reformy StGB v roce 1998 došlo jen k drobným úpravám trestných činů proti životnímu prostředí. Nejvýznamnější změnou bylo přesunutí trestných činů proti životnímu prostředí do 29. oddílu zvláštní části StGB.

Poslední změnu úpravy trestných činů proti životnímu prostředí v StGB přinesl **3. zákon k boji s kriminalitou proti životnímu prostředí** (*3. Gesetz zur Bekämpfung*

³²⁰ Kloepfer, M., Vierhaus, H.: Umweltstrafrecht, 2. vydání, München : Beck, 2002, s. 3 a 4.

³²¹ Saliger, F.: Umweltstrafrecht, s. 8 – 10.

der Umweltkriminalität), který vstoupil v účinnost 14. prosince 2011. Jeho hlavním cílem byla transpozice směrnice 2008/99/ES. Úpravy skutkových podstat byly pouze minimální.³²²

Princip správní akcesority

Trestní právo životního prostředí (*Umweltstrafrecht*) je v Německu postaveno na **principu tzv. správní akcesority** (*Verwaltungsakzessorität*), který vychází z premisy, že nelze kriminalizovat jednání, která jsou správněprávními normami práva životního prostředí a správními akty povolena. Pojem správní akcesority je literaturou definován jako závislost trestního práva na ochranu životního prostředí na správním právu, zejména na aktech správních orgánů.³²³ Znamená to, že jednou ze základních podmínek trestnosti jednání proti životnímu prostředí je porušení povinnosti stanovené správním právem životního prostředí nebo správním aktem, neboli porušení tzv. správněprávní povinnosti. Z toho F. Saliger vyvozuje, že cílem trestního práva životního prostředí v Německu není zlepšení stavu životního prostředí, jako je tomu v případě správněprávních norem, nýbrž spíše zabránění jeho dalšímu zhoršování.³²⁴

V souladu s principem akcesority jsou skutkové podstaty trestných činů podle 29. oddílu StGB upraveny jako blanketní. Trestné je pouze takové jednání proti životnímu prostředí, které „*porušuje správněprávní povinnosti*“ (§ 324a StGB, § 325 StGB, § 325a StGB), které je „*bez potřebného povolení*“ nebo „*v rozporu s vykonatelným zákazem*“ (§ 327 StGB a § 328 StGB), které je „*v rozporu s právním předpisem*“ (§ 329 StGB) nebo které je „*neoprávněné*“ (§ 326 StGB).

Všechny trestné činy podle 29. oddílu StGB vycházejí z principu akcesority s výjimkou trestného činu Těžkého ohrožení vypouštěním jedů podle § 330a StGB a kvalifikované skutkové podstaty trestného činu Způsobení jaderného výbuchu nebo návodu či pomoci k takovému jednání podle § 328 odst. 2 bod 3 a 4 StGB. Podle § 330a odst. 1 StGB je trestné rozšiřování nebo vypouštění jedovatých látek, jímž se způsobí nebezpečí smrti, těžkého poškození zdraví nebo poškození zdraví velkého počtu osob, a to bez ohledu na to, že pachatel postupoval v souladu s povolením vydaným správním

³²² Pfohl, M.: Das deutsche Umweltstrafrecht – ein Erfolgsmodell?, Natur und Recht, Springer-Verlag, 2012, s. 307.

³²³ Kloepfer, M., Vierhaus, H.: Umweltstrafrecht, s. 24.

³²⁴ Saliger, F.: Umweltstrafrecht, s. 3.

orgánem. K úpravě postihu těchto jednání nezávisle na porušení správněprávní povinnosti vedla zákonodárce jejich vysoká nebezpečnost.

Samotný pojem „správněprávní povinnost“ byl v § 330d odst. 4 StGB pro účely 29. oddílu legálně definován. „**Správněprávní povinností**“ se rozumí povinnost, která vyplývá z právního předpisu (**tzv. akcesorita správní normy**), ze soudního rozhodnutí (**tzv. akcesorita správního rozhodnutí**, např. může jít o soudní rozhodnutí o zákazu činnosti), z vykonatelného správního aktu (**tzv. akcesorita správního aktu**), z uložené vykonatelné povinnosti, a povinnost ze smlouvy veřejného práva, pokud taková povinnost mohla být uložena také správním aktem (**tzv. akcesorita veřejnosprávní smlouvy**). V definici je dále uvedeno, že se jedná o správněprávní povinnost, jejímž cílem je ochrana životního prostředí před škodlivými vlivy, zejména na člověka, živočichy, rostliny, vodu, ovzduší nebo půdu.³²⁵

Kromě kategorií správní akcesority uvedených v definici v § 330d odst. 4 doplňuje literatura ještě **tzv. pojmovou akcesoritu**, která znamená, že trestní ustanovení přejímají pojmy užívané správním právem a význam těchto pojmů je třeba vykládat v souladu s jejich definicí ve správním předpise. Typickým příkladem je pojem „odpad“ v § 326 StGB, který je třeba vykládat v souladu s definicí v § 3 odst. 1 německého odpadového zákona (*Gesetz zur Förderung der Kreislaufwirtschaft und Sicherung der umweltverträglichen Bewirtschaftung von Abfällen*).

Dále lze relativně nově rozlišovat **tzv. akcesoritu unijního práva**. Podle § 330d odst. 2 StGB je v případě spáchání trestného činu v jiném členském státě Evropské unie třeba porušení správněprávní povinnosti vykládat jako porušení správněprávní povinnosti jiného členského státu Evropské unie, a to za předpokladu, že se touto správněprávní povinností provádí právní předpis Evropské unie nebo Evropského společenství pro atomovou energii, který slouží k ochraně před nebezpečím nebo škodlivými vlivy na životní prostředí, zejména na člověka, zvířata nebo rostliny, vodu, ovzduší nebo půdu.³²⁶

Pro účely skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí postavených na akcesoritě správního aktu § 330d odst. 4 StGB navíc stanoví, že

³²⁵ K rozlišení kategorií akcesority viz blíže Klopfer, M., *Umweltrecht*, s. 539 a česky také Stejskal, V.: *Prosazování odpovědnosti v ochraně biodiverzity*, s. 203.

³²⁶ Saliger, F.: *Umweltstrafrecht*, s. 30 – 40.

jednáním bez povolení se rozumí i jednání, které sice bylo správním orgánem povoleno, ale tohoto povolení bylo docíleno na základě hrozby, podplácení, uvedení nesprávných nebo neúplných údajů nebo zatajení údajů.

Chráněné zájmy

Úpravu trestných činů proti životnímu prostředí v německém trestním zákoníku lze rozlišovat podle toho, jakému právnímu zájmu je poskytována trestněprávní ochrana, tj. zda je sledován cíl čistě antropocentrický, čistě ekologický, administrativní nebo ekologicko-antropocentrický.³²⁷

Cílem **antropocentrického přístupu** je nikoli ochrana životního prostředí jako přírodního prostředí, ale ochrana života a zdraví člověka. V centru zájmu je pouze člověk, který má být trestními normami chráněn před nebezpečnými vlivy životního prostředí. Životní prostředí není samo o sobě chráněnou právní hodnotou. Jeho trestněprávní ochrana je legitimní pouze do té míry, že jsou ohrožovány klasické právní hodnoty, jako jsou život, zdraví nebo tělesná integrita člověka. Z antropocentrického přístupu vychází např. § 330a StGB³²⁸ a § 325a odst. 1 StGB³²⁹.

Protipólem je **čistě ekologický přístup**, který vychází z premisy, že životní prostředí musí být chráněno bez ohledu na zájmy člověka (tzv. ekocentrismus). Tento přístup se ve své ryzí podobě v úpravě trestných činů proti životnímu prostředí v podstatě vůbec neprosadil.³³⁰

Třetím přístupem je **tzv. administrativní ochrana**, což znamená, že objektem trestných činů proti životnímu prostředí není primárně zájem na ochraně životního prostředí a člověka, nýbrž zájem na zajištění trestněprávní ochrany správněprávním předpisům a aktům. Životní prostředí může být dle této teorie chráněno pouze do té míry, do jaké ho správní orgány považují za hodné ochrany. Příkladem správněprávního

³²⁷ Kloepfer, M., Vierhaus, H.: Umweltstrafrecht, s. 12.

³²⁸ Podle ustanovení § 330a odst. 1 StGB je trestně odpovědný ten, kdo „rozšiřuje nebo vypouští látky, které obsahují jedy nebo mohou jedy produkovat a tím způsobí nebezpečí smrti nebo těžkého poškození zdraví jiného nebo nebezpečí poškození zdraví velkého počtu osob...“.

³²⁹ Podle § 325a odst. 1 StGB je trestně odpovědný ten, kdo při provozu zařízení způsobí porušením správněprávních povinností hluk, který je schopen poškodit zdraví jiného.

³³⁰ Saliger, F.: Umweltstrafrecht, s. 12.

přístupu je § 324 StGB³³¹. Tento přístup nicméně nelze považovat za vhodný z několika důvodů. I v případě trestných činů, u kterých je k naplnění objektivní stránky skutkové podstaty vyžadováno porušení normy správního práva či porušení správního aktu (a tyto trestné činy mezi trestnými činy proti životnímu prostředí převažují), nelze za objekt ochrany těchto trestných činů považovat pouhý zájem na dodržování správních aktů. Skutečným primárním objektem je zájem na ochraně životního prostředí. Platí to i v případě abstraktně ohrožovacích trestných činů, u kterých k naplnění skutkové podstaty stačí, že došlo k jednání v rozporu s povolením správního orgánu (nebo např. k provozu zařízení bez povolení, ačkoli je povolení zákonem vyžadováno). Povaze chráněného zájmu odpovídá i povaha a výše sankcí, která by byla neadekvátní v případě, že by objektem ochrany byl pouze zájem na dodržování správněprávních předpisů a rozhodnutí správních orgánů.³³²

Platná úprava trestných činů proti životnímu prostředí je odrazem **ekologicko-antropocentrického přístupu** trestního práva k ochraně životního prostředí. M. Klopfer jej označuje za „zdvojený“ přístup k ochraně právních zájmů („*doppelten Rechtsgutbezug*“). V souladu s tímto přístupem je trestním právem chráněno životní prostředí a jeho jednotlivé složky, včetně rostlin a živočichů, jako základní předpoklad pro život člověka. U některých trestných činů převažuje antropocentrický zájem (např. výše zmíněné § 325a odst. 1 a § 330a StGB), u jiných zájem ekocentrický (např. § 329 odst. 3 StGB).

Předmětem ochrany trestných činů proti životnímu prostředí v 29. oddíle StGB jsou jednotlivé složky životního prostředí jako voda (např. § 324 StGB), půda (např. § 324a StGB), ovzduší (např. § 325 StGB). Předmětem ochrany u velké části trestných činů podle 29. oddílu StGB jsou také život a zdraví člověka, případně i život zvířat patřících člověku nebo cizí věci významné hodnoty. Tyto předměty jsou chráněny před škodlivými vlivy hluku, otřesů a neionizujícího záření (§ 325a StGB), odpadů (§ 326 StGB), nepovoleného provozu jaderných a jiných průmyslových zařízení (§ 327 StGB), nedovoleného nakládání s radioaktivními látkami a jinými nebezpečnými látkami (§ 328 StGB) nebo jedy (§ 330a StGB). Předmětem ochrany u některých trestných činů

³³¹ Podle § 324 odst. 1 StGB je trestně odpovědný ten, kdo „*neoprávněně znečistí vodu nebo jinak škodlivě změnit její vlastnosti*“. Znečištění vody je trestné, pokud je neoprávněné, aniž by se zkoumaly následky znečištění pro životní prostředí a člověka.

³³² Saliger, F.: Umweltstrafrecht, s. 15 – 18.

jsou také zvláštní oblasti územní ochrany přírody, vod (včetně ochrany léčivých pramenů), které jsou chráněné před taxativně vyjmenovanými jednáními, která by způsobila zánik důvodu pro jejich ochranu (§ 329 StGB).

Kategorizace skutkových podstat

Skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí podle 29. oddílu StGB lze rozlišovat podle objektivní stránky skutkové podstaty na **poruchové, ohrožovací a kombinované** (*Verletzungs-Gefährdungs-Kombination*). Ohrožovací se dále rozlišují na **abstraktně a konkrétně ohrožovací**³³³. Vzhledem k potenciálně vysoké nebezpečnosti trestněprávně relevantních jednání a obtížnému prokazování příčinné souvislosti mezi jednáním a následkem je velká část trestných činů v 29. oddílu StGB formulována jako abstraktně nebo konkrétně ohrožovací (např. § 325a odst. 2, § 327, § 328 odst. 3 a § 330a StGB).³³⁴

Trestné činy proti životnímu prostředí podle 29. oddílu StGB lze dále rozlišovat **podle subjektu** trestného činu na **obecné**, u nichž může být pachatelem každý (§ 324, 326 odst. 1, § 328 odst. 2 a § 330a StGB), a **zvláštní**, u nichž může být pachatelem pouze speciální subjekt jako osoba se zvláštními vlastnostmi. Tímto speciálním subjektem je např. provozovatel zařízení („kdo provozuje zařízení“) nebo ten „kdo poruší správněprávní povinnost“.³³⁵

Všechna ustanovení trestných činů proti životnímu prostředí podle 29. oddílu StGB postihují vedle **úmyslného jednání i jednání nedbalostní** (*fahrlässig*), přičemž horní, respektive i dolní hranice trestních sazeb trestů odnětí svobody je v případě nedbalostních jednání snížena. V některých případech (§ 325 odst. 5, § 329 odst. 6 a § 330 odst. 5 StGB) k naplnění skutkové podstaty stačí forma nedbalosti v podobě **tzv. lehkomylnosti** (*Leichtfertigkeit*), v těchto případech je horní hranice trestu odnětí svobody stanovena ještě mírněji.³³⁶

U některých trestných činů v 29. oddílu (§ 324 odst. 2, § 324a odst. 2, § 325 odst. 1, § 326 odst. 4, § 328 odst. 4 StGB) je trestný **pokus** trestného činu (*Versuch*). Ustanovení § 330b StGB upravuje zvláštní podmínky **účinné lítosti** (*tätige Reue*), při

³³³ Kloepfer, M., Vierhaus, H.: Umweltstrafrecht, s. 17 – 18.

³³⁴ Saliger, F.: Umweltstrafrecht, s. 21 a 22.

³³⁵ Saliger, F.: Umweltstrafrecht, s. 60 – 68.

³³⁶ Kloepfer, M., Vierhaus, H.: Umweltstrafrecht, s. 18.

jejichž splnění může soud u některých trestných činů 29. oddílu StGB zmírnit trest nebo od trestu upustit. Podmínkou je, že pachatel dobrovolně odvrátil nebezpečí nebo jím způsobený stav odstranil dříve, než vznikla značná škoda. V případě, že nebezpečí bylo odvráceno nebo způsobený stav odstraněn bez přičinění pachatele, stačí k naplnění podmínek účinné lítosti dobrovolná a vážná snaha pachatele dosáhnout tohoto cíle.³³⁷

Tresty

Za trestné činy proti životnímu prostředí v 29. oddíle StGB lze uložit zejména **trest odnětí svobody** (*Freiheitsstrafe*) podle § 38 StGB nebo **peněžitý trest** (*Geldstrafe*) podle § 40 StGB.

Německý trestní zákoník rozlišuje v § 12 trestné činy na **zločiny** (*Verbrechen*) a **přečiny** (*Vergehen*). Zločinem je takový trestný čin, za nějž lze uložit trest odnětí svobody nejméně 1 rok nebo vyšší. U trestných činů proti životnímu prostředí se jedná převážně o zločiny, neboť sazba trestu odnětí svobody je nejčastěji stanovena s horní hranicí do 5 let nebo do 3 let.

Za většinu trestných činů podle 29. oddílu lze uložit také peněžitý trest. Peněžitý trest se podle § 40 StGB ukládá v **tzv. denních sazbách**, kterých lze uložit nejméně 5 a nejvýše 360. Výše denní sazby může být dle § 40 StGB nejméně 1000 euro a nejvíce 30 000 euro. Konkrétní výši a počet denních sazeb stanoví soud, který bere v úvahu pachatelovy osobní a hospodářské poměry a zpravidla vychází z pachatelova průměrného čistého příjmu za jeden den.

Výjimkou jsou trestné činy podle § 330 a § 330a StGB. Za Zvláště těžký případ trestného činu proti životnímu prostředí podle § 330 odst. 1 StGB lze uložit pouze trest odnětí svobody, a to od 6 měsíců do 10 let, podle § 330 odst. 2 StGB pak od 1 roku do 10 let a v případě, že by pachatel způsobil trestným činem smrt, je dolní hranice trestní sazby nejméně 3 roky. V případě Těžkého ohrožení vypouštěním jedů podle § 330a odst. 1 StGB lze uložit také pouze trest odnětí svobody, přičemž rozpětí zákonné trestní sazby je od 1 roku do 10 let. Pro případy, kdy pachatel způsobil vypouštěním jedů smrt, stanoví § 330a odst. 2 StGB trest odnětí svobody s dolní hranicí 3 roky.

³³⁷ Tamtéž, s. 23 – 24.

Specifickým trestním opatřením, které může v případě trestných činů proti životnímu prostředí hrát významnou preventivní funkci, je uložení zákazu činnosti (*Berufsverbot*).

Trestní odpovědnost úředních osob

Německá literatura se zevrubně věnuje problematice **trestní odpovědnosti úředních osob** (*Amtsträgerstrafbarkeit*) za trestné činy proti životnímu prostředí. Rozlišuje trestní odpovědnost úředních osob v případech, kdy rozhodují o cizích právech a povinnostech (např. vydání protiprávního povolení k provozu zařízení s negativními dopady na životní prostředí) nebo v případech nečinnosti jako porušení zákonné povinnosti určitým způsobem jednat, a na druhé straně pak trestní odpovědnost úředních osob v případech, pokud rozhodují o právech a povinnostech osoby veřejného práva, za kterou jednají (např. odpovědnost úředních osob jako představitelů územní samosprávy provozující nemocnice, skládky odpadů nebo spalovny)³³⁸.

Ačkoli skutkovou podstatu, v které by speciálním subjektem byla úřední osoba, 29. oddíl StGB neupravuje (na rozdíl od některých trestných činů podle jiných oddílů, např. trestný čin Podvodu podle § 263 StGB), lze úřední osoby postihovat podle jednotlivých skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí (respektive pouze podle těch skutkových podstat, které nemají speciální subjekt)³³⁹, případně mohou být úřední osoby trestně odpovědné i podle skutkových podstat v 30. oddílu zvláštní části StGB „Trestné činy v úřadu“.³⁴⁰

Trestní odpovědnost fyzických osob za jednání v rámci činnosti právnických osob

Trestní odpovědnost právnických osob není v Německu upravena, neboť německé trestní právo stále zastává tradiční koncepci založenou na individuální trestní odpovědnosti fyzické osoby. Zvýšená pozornost je proto v Německu věnována problematice **trestní odpovědnosti fyzických osob za jednání proti životnímu prostředí v rámci činnosti právnické osoby** (*Unternehmenskriminalität*). Trestní zákoník upravuje pouze **institut tzv. jednání za jiného** v § 14 StGB, což umožňuje

³³⁸ Saliger, F.: Umweltstrafrecht, s. 78.

³³⁹ Tamtéž, s. 82 – 96.

³⁴⁰ Kloepfer, M., Vierhaus, H.: Umweltstrafrecht, s. 42 – 50.

rozšíření trestní odpovědnosti fyzických osob i na osoby, které nemají vlastnost požadovanou ve skutkových podstatách ve zvláštní části trestního zákoníku.

Právnícké osoby jsou v Německu postihovány v rámci administrativněprávního trestání podle **zákona o přestupcích** (Ordnungswidrigkeitengesetz, dále jen „OWiG“) a je možné jim uložit **tzv. pořádkové tresty** (*Ordnungsstrafen*). Podle OWiG je možné uložit peněžité pokuty právníckým osobám, spolkům bez právní subjektivity a osobním obchodním společnostem. Podle § 30 OWiG může být právnícká osoba odpovědná, jestliže její zákonný zástupce nebo člen statutárního orgánu spáchal trestný čin při výkonu svých pracovních povinností nebo pokud se jeho pomocí chtěla právnícká osoba obohatit, za podmínky, že takovému jednání mohla právnícká osoba zabránit. Podmínky správněprávní odpovědnosti právníckých osob podle § 30 OWiG jsou německými soudy vykládány relativně extenzivně, právnícká osoba tak např. může být při nedostatku vnitřních kontrolních mechanismů odpovědná i za jednání řadového zaměstnance nebo není třeba identifikovat konkrétní fyzickou osobu, která trestný čin spáchala.³⁴¹ Právníckým osobám jsou ukládány kvazitrestní sankce v podobě vedlejších sankčních důsledků trestného činu stanovených právnícké osobě v zákoně o přestupcích. Ačkoli je odpovědnost právníckých osob správněprávní, je uplatňována v trestním řízení spolu s odpovědností fyzické osoby za trestný čin v jednom a téže řízení.

Speciální skutkovou podstatu trestného činu fyzických osob jednajících za právníckou osobu v oblasti trestných činů proti životnímu prostředí prosazovala komise odborníků v rámci příprav 2. zákona k boji s kriminalitou proti životnímu prostředí, avšak její návrh nebyl přijat. Na základě rozhodnutí soudů však literatura rozlišuje trestní odpovědnost tzv. podnikových pověřenců pro ochranu životního prostředí (*Umweltbetriebsbeauftragten*) a vedoucích pracovníků (*Unternehmensleitung*) a případně i řadových zaměstnanců.³⁴²

Správněprávní institut **tzv. podnikových pověřenců** je zakotven v některých složkových zákonech na ochranu životního prostředí (např. zákon na ochranu proti imisím, zákon o vodním hospodářství, zákon o odpadech a recyklaci). Někteří provozovatelé mají na základě složkových zákonů povinnost ustanovit podnikového

³⁴¹ Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právníckých osob. Praha: Linde, 2007, s. 184.

³⁴² Kloepfer, M., Vierhaus, H.: Umweltstrafrecht, s. 50 – 62.

pověřence pro ochranu životního prostředí. Jedná se o pracovníka, který zajišťuje provoz podniku v souladu s povinnostmi z hlediska ochrany životního prostředí. Jako osoba se zvýšenou odpovědností za dodržování předpisů práva životního prostředí při provozu podniku nese dle německé judikatury podnikový pověřenec také zvýšenou trestní odpovědnost za trestné činy proti životnímu prostředí spáchané v rámci provozu podniku.³⁴³

Pro posuzování trestní odpovědnosti **vedoucích pracovníků** (včetně členů dozorčích rad nebo vlastníků podniku) za trestné činy proti životnímu prostředí měly zásadní význam dva rozsudky Spolkového soudního dvora z 90. let 20. století (Lederspray-Urteil, NJW 1990 a Holzschutzmittel-Urteil, NJW 1995). Soud v těchto případech posuzoval trestní odpovědnost zaměstnanců podniku na výrobu deodorantů a podniku na výrobu insekticidních přípravků na ochranu dřevin za škodlivé účinky vyrobených přípravků na životní prostředí a zdraví. V těchto rozsudcích soud zobecnil dvě roviny trestní odpovědnosti vedoucích pracovníků na **zásadu tzv. vertikální liniové odpovědnosti** a na **zásadu tzv. generální odpovědnosti vedení podniku**. Dle první zásady jsou vedoucí pracovníci, kteří delegují úkoly či pravomoci na níže postavené pracovníky, odpovědní i za protiprávní jednání podřízených, což vyplývá z povinnosti vedoucích pracovníků řídit a vykonávat dohled nad podřízenými. Konkrétní míra trestní odpovědnosti vedoucích pracovníků je na posouzení soudů. Dle druhé zásady jsou všichni členové vedení podniku odpovědní za dodržování povinností k ochraně životního prostředí v rámci činnosti podniku. Trestní odpovědnost celého vedení se uplatní zejména tam, kde chybí individuální rozdělení odpovědnosti vedoucích pracovníků.³⁴⁴

Praktická aplikace

V návaznosti na 1. a 2. zákon k boji s kriminalitou proti životnímu prostředí se počet registrovaných trestných činů proti životnímu prostředí výrazně zvýšil. **Počet trestných činů podle 29. oddílu StGB** registrovaných za rok se mezi lety 1989 a 1995 zvýšil až o 56 %, tj. z 22 816 na **35 643** (viz údaje zpracované na základě dat Spolkového statistického úřadu³⁴⁵ v tabulce v příloze č. 6 k této práci), přičemž

³⁴³ Saliger, F.: Umweltstrafrecht, s. 75 – 76.

³⁴⁴ Saliger, F.: Umweltstrafrecht, s. 70 – 74.

³⁴⁵ Údaje Spolkového statistického úřadu dostupné na <http://www.destatis.de> (16. 3. 2015).

nejčastěji se jednalo o trestný čin Nedovoleného nakládání s odpady podle § 326 StGB a trestný čin Znečištění vod podle § 324 StGB.

V roce 1989 činil počet registrovaných trestných činů Nedovoleného nakládání s odpady podle § 326 StGB 8559 (38 % ze všech registrovaných trestných činů podle 29. oddílu StGB) a v roce 1995 dosáhl až 24 619 (tzn. 69 % ze všech registrovaných trestných činů podle 29. oddílu StGB). Trestný čin Znečištění vod podle § 324 StGB představoval v roce 1989 nejčastěji registrovaný trestný čin ze všech trestných činů proti životnímu prostředí podle 29. oddílu StGB – s 11 827 registrovanými trestnými činy to představovalo 52 %. V následujících letech však došlo k výraznému poklesu na 7075 registrovaných trestných činů v roce 1995, což představovalo 20 % registrovaných trestných činů podle 29. oddílu StGB. V řádu několika tisíců zjištěných trestných činů se pohybovaly trestný čin Znečištění půdy podle § 324a StGB (1602, tj. 4,5 % v roce 1995) a trestný čin Nedovoleného provozu zařízení podle § 327 StGB (1590, tj. 7 % v roce 1989 a 1526, tj. 4,3 % v roce 1995). V případě ostatních trestných činů proti životnímu prostředí podle 29. oddílu StGB se počet zjištěných trestných činů pohyboval konstantně v řádu několika desítek až stovek.

Za trestné činy podle 29. oddílu StGB bylo **pravomocně odsouzeno** 2559 osob v roce 1989 a 3306 osob v roce 1995 (viz údaje Spolkového statistického úřadu zpracované do tabulky č. 2 v příloze č. 6). Údaje za jednotlivé trestné činy v roce 1989 nejsou dostupné. Dostupné jsou až za rok 1995, kdy největší podíl odsouzených byl za trestný čin Nedovoleného nakládání s odpady podle § 326 StGB – jednalo se o 2456 osob (tj. 74 % ze všech odsouzených za trestné činy podle 29. oddílu StGB). Na druhém místě byl trestný čin Znečištění vod podle § 324 StGB, za který bylo v roce 1995 odsouzeno 537 osob (tj. 16 % z celkového počtu odsouzených za trestné činy podle 29. oddílu StGB). Za trestný čin Nedovoleného provozu zařízení podle § 327 StGB bylo v roce 1995 odsouzeno 239 osob. U ostatních trestných činů podle 29. oddílu StGB byl počet odsouzených osob v řádu jednotek, maximálně několika desítek.

Dle M. Pfoehla se však v 80. a 90. letech 20. století u zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí jednalo převážně o bagatelní trestné činy, což vedlo v porovnání s jinými trestnými činy k neproporčně častému zastavení trestních řízení nebo k uložení zanedbatelných peněžitých trestů. To mimo jiné dokládá i poměr mezi

obžalovanými a odsouzenými, kdy v roce 1986 bylo z 3077 obžalovaných za trestné činy podle 29. oddílu StGB pravomocně odsouzeno pouze 1562 (tj. 51 %). V roce 1989 pak bylo v případě 2659 pravomocně odsouzených uloženo 2583 peněžitých trestů a 76 trestů odnětí svobody (tj. 2,8 %).³⁴⁶

Od druhé poloviny 90. let 20. století dochází k **trvalému propadu počtu zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí podle 29. oddílu StGB**. Z 34 415 v roce 2000 na 18 376 v roce 2005 a na 12 749 v roce 2012 (viz údaje v tabulce č. 1 v příloze č. 6). Od roku 2000 do roku 2012 tedy došlo k propadu zjištěných trestných činů více než o 63 %. V případě trestného činu Nedovoleného nakládání s odpady podle § 325 StGB došlo k postupnému snížení počtu zjištěných trestných činů na hodnoty z konce 80. let 20. století, tj. z 24 349 v roce 2000 na 8189 v roce 2012. V případě Znečištění vod podle § 324 StGB byl propad zjištěných trestných činů trvalý již od roku 1989, tj. z 11 827 zjištěných trestných činů v roce 1989 na 2587 trestných činů v roce 2012. U Znečištění půd podle § 324a došlo ke snížení zjištěných trestných činů z 2294 v roce 2000 na 1038 v roce 2012. U trestného činu Nedovoleného provozu zařízení podle § 327 došlo ke snížení počtu zjištěných trestných činů z 1144 v roce 2000 na 494 v roce 2012. V případě ostatních trestných činů proti životnímu prostředí podle 29. oddílu StGB se počet zjištěných trestných činů i po roce 2000 pohyboval v řádu jednotek, desítek a výjimečně stovek.

Počet osob odsouzených za trestné činy podle 29. oddílu StGB klesl z 3417 v roce 2000 na 1078 v roce 2012. U trestného činu nedovoleného nakládání s odpady podle § 326 StGB došlo k prudkému snížení počtu odsouzených z 2873 osob v roce 2000 na 797 osob v roce 2012. U trestného činu Znečištění vod podle § 324 StGB došlo ke snížení z 537 odsouzených v roce 1995 na 284 v roce 2000 a na 129 v roce 2012. U trestného činu Nedovoleného provozu zařízení podle § 327 StGB došlo ke snížení z 239 odsouzených v roce 1995 na 79 v roce 2012. U ostatních trestných činů se počet odsouzených po celou dobu pohyboval v řádech jednotek až desítek osob.

Zároveň s propadem počtu zjištěných trestných činů a počtu odsouzených osob však postupně od 90. let **narůstala úspěšnost obžaloby**, tj. došlo tak ke snížení rozdílu mezi počtem obžalovaných a odsouzených osob. Zatímco v roce 1986 bylo z 3077

³⁴⁶ Pfohl, M.: Das deutsche Umweltstrafrecht – ein Erfolgsmodell?, s. 313.

obžalovaných za trestné činy podle 29. oddílu StGB pravomocně odsouzeno pouze 1562 (tj. 51 %), v roce 1997 bylo z 5 314 osob obžalovaných v souvislosti s trestnými činy proti životnímu prostředí odsouzeno 3 895 osob, tj. 73 %. V roce 2012 bylo obžalováno 1532 osob a pravomocně odsouzeno 1078, tj. 70 %.³⁴⁷

Pokud jde o **uložené tresty**, bylo v roce 1989 pravomocně odsouzeno 2659 osob, kterým bylo uloženo 2583 peněžitých trestů a 76 trestů odnětí svobody (tj. 2,8 %).³⁴⁸ V roce 2012 to v případě 1078 pravomocně odsouzených bylo 43 trestů odnětí svobody (tj. 4 %) a 1032 peněžitých trestů. Relativně nízký počet trestů odnětí svobody M. Pfohl odůvodňuje vysokým podílem nedbalostních trestných činů a skuteností, že pachatelé trestných činů proti životnímu prostředí jsou obvykle vysoce společensky integrovaní, což vede soudy k preferenci peněžitých trestů nad tresty odnětí svobody.

Výrazné snížení počtu zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí podle 29. oddílu StGB a počtu obžalovaných a odsouzených osob za tyto trestné činy vysvětluje M. Pfohl nikoli úspěšnými generálně preventivními účinky trestního práva, ale spíše omezením policejních a úředních kontrol³⁴⁹ a změnami ve složkových zákonech na ochranu životního prostředí³⁵⁰. Podle něj se pouze snížila registrovaná environmentální kriminalita, zatímco latentní kriminalita se zvýšila. Zároveň však přiznává, že zejména v oblasti znečištění vod došlo k výraznému zvýšení právního povědomí o nebezpečnosti některých jednání pro životní prostředí.³⁵¹

V Německu dle literatury dosud přetrvává stav, kdy úpravě trestných činů proti životnímu prostředí chybí v očích obecné i odborné veřejnosti dostatečná legitimace v podobě chráněných právních zájmů, neboť tyto trestné činy nechrání žádné z klasických obecně uznávaných právních zájmů, jako jsou život, zdraví nebo majetek.³⁵² Legitimitu trestních norem na ochranu životního prostředí v některých

³⁴⁷ Pfohl, M.: Das deutsche Umweltstrafrecht – ein Erfolgsmodell?, s. 313.

³⁴⁸ Tamtéž.

³⁴⁹ Podle M. Pfohla došlo po roce 2000 v Německu (příčemž uvádí příklad spolkové země Bádensko-Württembersko) ke snížení počtu policejních a správních kontrol a k rozpuštění zvláštních policejních útvarů specializovaných na environmentální kriminalitu (*Wirtschaftskontrolldienst*).

³⁵⁰ Ke snížení počtu trestných činů v odpadové oblasti došlo mimo jiné proto, že se změnil základní princip nakládání s odpady zakotvený v zákoně o recyklaci a odpadech (*KrW-AbfG*), a otevřela se tak možnost se odpadů ve velkém množství levněji zbavit jejich recyklací, namísto nákladného skládkování.

³⁵¹ Pfohl, M.: Das deutsche Umweltstrafrecht – ein Erfolgsmodell?, s. 314.

³⁵² Pfohl, M.: Das deutsche Umweltstrafrecht – ein Erfolgsmodell?, s. 309.

případech v očích veřejnosti snižuje i samotný princip akcesority. Tento problém popisuje M. Pfohl na následujícím příkladu: zatímco provozovatel průmyslového zařízení může beztrestně vypustit jakékoli množství odpadních vod do povrchových vod za předpokladu, že jedná v souladu s platným povolením správního orgánu, fyzická osoba, která umyla své auto na břehu řeky, je podle § 324 StGB trestně odpovědná za neoprávněné znečištění vody. Dalším problémem je komplikovanost a časté změny předpisů správního práva, na které blanketní ustanovení trestných činů proti životnímu prostředí odkazují.³⁵³

V praxi také bývá obtížné prokázat příčinnou souvislost, neboť životní prostředí jako veřejný statek je užíváno velkým počtem lidí, a je proto často obtížné přičíst následek škodlivý životnímu prostředí konkrétnímu pachateli. Na druhou stranu je velká část trestných činů proti životnímu prostředí podle 29. oddílu StGB upravena jako abstraktní ohrožovací delikty (*abstrakte Gefährdungsdelikte*), takže stačí pouhé porušení správní povinnosti a není třeba prokazovat souvislost mezi nepovoleným jednáním a vzniklou či hrozící škodou na životním prostředí.

Shrnutí

V Německu se první úprava trestných činů proti životnímu prostředí objevila již v 70. letech 20. století. Kromě skutkových podstat v samostatném oddíle trestního zákoníku (tzv. *Kernstrafrecht*) jsou skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí upraveny i v zákonech na ochranu jednotlivých složek životního prostředí (tzv. *Nebenstrafrecht*). Většina skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí je založena na tzv. principu správní akcesority, což znamená, že podmínkou trestní odpovědnosti je porušení povinnosti stanovené složkovým předpisem, přímo použitelným předpisem EU nebo správním rozhodnutím. Skutkové podstaty jsou proto blanketní. Pro trestné činy proti životnímu prostředí jsou speciálně stanoveny podmínky účinné lítosti (*tätige Reue*). Podmínkou je, že pachatel dobrovolně odvrátil nebezpečí nebo jím způsobený stav odstranil dříve, než vznikla značná škoda. V případě, že nebezpečí bylo odvráceno nebo způsobený stav odstraněn bez přičinění pachatele, stačí k naplnění podmínek účinné lítosti dobrovolná a vážná snaha pachatele dosáhnout tohoto cíle.

³⁵³ Pfohl, M.: Das deutsche Umweltstrafrecht – ein Erfolgsmodell?, s. 309.

Trestní odpovědnost právnických osob není v Německu upravena. Právnické osoby jsou postihovány pouze v rámci správního trestání podle zákona o přestupcích. V souladu s ustálenou judikaturou se uplatňuje zvýšená individuální trestní odpovědnost tzv. podnikových pověřenců pro ochranu životního prostředí (*Umweltbetriebsbeauftragten*) a vedoucích pracovníků (*Unternehmensleitung*).

Pokud jde o praktickou aplikaci, po roce 2000 došlo k postupnému a výraznému snížení počtu zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí a počtu obžalovaných a odsouzených osob za tyto trestné činy. Tento propad je odůvodňován nikoli úspěšnými generálně preventivními účinky trestního práva, ale spíše skutečností, že došlo k omezení policejních a úředních kontrol a časté změny ve složkových zákonech na ochranu životního prostředí znesnadňují výklad a aplikaci skutkových podstat trestných činů.

6.2. Rakousko

Životní prostředí je v Rakousku právním řádem programově chráněno od roku 1984, kdy byla odpovědnost státu za ochranu životního prostředí zakotvena **spolkovým ústavním zákonem o komplexní ochraně životního prostředí** (*Bundes-Verfassungsgesetz über den umfassenden Umweltschutz*)³⁵⁴. Tímto ústavním zákonem se Rakousko (a to federální, státní i místní orgány) zavázalo ke komplexní ochraně životního prostředí, přičemž touto ochranou se rozumí ochrana přírodního prostředí (živá příroda) a životních podmínek lidí (neživá příroda) před škodlivými účinky. Demonstrativní výčet stanovil, že komplexní ochrana životního prostředí má spočívat zejména v ochraně ovzduší, vody, půdy a ochraně před škodlivými účinky hluku. Z toho vyplývá, že ochrana životního prostředí vychází i v Rakousku z kombinovaného ekologicko-antropocentrického přístupu.

³⁵⁴ Tento ústavní zákon byl s účinností 11. července 2013 nahrazen spolkovým ústavním zákonem o udržitelnosti, dobrých životních podmínkách zvířat, celkové ochraně životního prostředí, zajištění dodávek vody a potravin a výzkumu (*Bundesverfassungsgesetz über die Nachhaltigkeit, den Tierschutz, den umfassenden Umweltschutz, die Sicherstellung der Wasser- und Lebensmittelversorgung und die Forschung*). Ústavní zákon z roku 2013 rozšířil okruh hodnot, které se Rakousko na ústavní úrovni zavazuje v oblasti životního prostředí chránit (životní podmínky zvířat, zásobování pitnou vodou a kvalita potravin), a zdůraznil princip udržitelného využívání přírodních zdrojů s cílem zajistit pro budoucí generace nejvyšší možnou kvalitu života.

Rakouský trestní zákoník (StGB) na rozdíl od německého a českého nevěnuje trestným činům proti životnímu prostředí samostatný oddíl. Trestné činy proti životnímu prostředí jsou upraveny v 7. oddílu zvláštní části rakouského trestního zákoníku nazvaném **Obecně nebezpečná trestná jednání a trestná jednání proti životnímu prostředí** (*Gemeingefährliche strafbare Handlungen und strafbare Handlungen gegen die Umwelt*) a jedná se o následující trestné činy:

- Nedovolené nakládání s látkami, které přispívají ke zmenšování ozonové vrstvy (§ 177d a 177e StGB *unerlaubter Umgang mit Stoffen, die zum Abbau der Ozonschicht beitragen*),
- Poškození životního prostředí (§ 180 a § 181 StGB *Beeinträchtigung der Umwelt*),
- Těžké poškození hlukem (§ 181a StGB *Schwere Beeinträchtigung durch Lärm*),
- Nakládání s odpady a jejich ukládání způsobem ohrožujícím životní prostředí (§ 181b a § 181c StGB *Behandeln und Verbringen von Abfällen*),
- Provozování zařízení ohrožujícího životní prostředí (§ 181d a § 181e StGB *umweltgefährdendes Betreiben von Anlagen*),
- Poškození stavu zvířete a rostlin (§ 181f a § 181g StGB *Schädigung des Tier- oder Pflanzenbestandes*),
- Poškození stanovišť v chráněných oblastech (§ 181h a § 181i StGB *Schädigung von Lebensräumen in geschützten Gebieten*) a
- Jiná ohrožení stavu zvířete nebo rostlinstva (§ 182 a § 183 StGB *Andere Gefährdungen des Tier- oder Pflanzenbestandes*).

Kromě uvedených trestných činů proti životnímu prostředí obsahuje 7. oddíl zvláštní části skutkové podstaty **tzv. obecně nebezpečných trestných jednání**, z nichž některé mohou sloužit mimo jiné i k ochraně životního prostředí. Jedná se např. o Ohrožení jadernou energií nebo ionizujícím zářením podle § 171 a § 172 StGB, Nedovolené nakládání s jaderným materiálem, radioaktivními látkami nebo se zařízeními vyzařujícími paprsky podle § 177b a § 177c StGB, Ohrožení výbušnými látkami podle § 173 a 174 StGB nebo Způsobení obecného nebezpečí podle § 176 a § 177 StGB.

Rakouský trestní zákoník, stejně jako německý, neřadí mezi trestné činy proti životnímu prostředí trestný čin Pytláctví. Tento trestný čin je upraven v 6. oddíle

zvláštní části nazvaném Trestná jednání proti cizímu majetku (*Strafbare Handlungen gegen fremdes Vermögen*), a to v § 137 a § 138 StGB jako tzv. zásah nebo těžký zásah do cizího práva lovu nebo rybolovu (*Eingriff in fremdes Jagd- oder Fischereirecht a Schwerer Eingriff in fremdes Jagd- oder Fischereirecht*).

V Rakousku jsou stejně jako v Německu skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí upraveny i v předpisech správního práva životního prostředí jako tzv. vedlejší trestní právo (*Nebenstrafrecht*). Jedná se např. o § 71a chemického zákona (*Chemikaliengesetz*), § 109 zákona o genetických technologiích (*Gentechnikgesetz*) nebo § 7 zákona o obchodování volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami (*Artenhandelsgesetz*).

Historie právní úpravy

Až do roku 1989 bylo možné trestně postihovat některá jednání poškozující životní prostředí pouze prostřednictvím skutkových podstat, jejichž primárním objektem byl jiný právní zájem než zájem na ochraně životního prostředí. Tyto skutkové podstaty byly v trestním zákoně (*Stafgesetz – StG*) z roku 1945 nebo se jednalo o tzv. **vedlejší trestné činy** v zákonech správního práva. Byla to např. skutková podstata Znečištění pitné vody (*Verunreinigung von Trinkwasser* § 398 StG) nebo Rozšíření nakažlivých nemocí domácích zvířat (*Verbreitung von Tierseuchen unter Haustieren und Tierseuchengesetz*). Primárním objektem u těchto skutkových podstat byl zájem na ochraně zdraví člověka a na ochraně majetku.³⁵⁵ V trestním zákoníku z roku 1974 (*Strafgesetzbuch*, StGB) byly upraveny dva trestné činy, u nichž však ochrana životního prostředí byla opět pouze sekundárním cílem. Jednalo se o úmyslnou a nedbalostní formu trestného činu Ohrožení znečištěním vody nebo ovzduší (*Gefährdung durch Verunreinigung der Gewässer oder der Luft*) a o úmyslnou a nedbalostní formu Ohrožení stavu zvířat a rostlin (*Gefährdung des Tier- und Pflanzenbestandes*).

Skutkové podstaty, jejichž cílem je primárně ochrana životního prostředí, byly poprvé upraveny až novelou trestního zákoníku z roku 1987 (StRÄG), která vstoupila v účinnost 1. ledna 1989. Další novela trestního zákoníku z roku 1996 zavedla nové skutkové podstaty trestných činů v oblasti nakládání s odpady a provozování průmyslových zařízení. Další skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí

³⁵⁵ Reindl-Krauskopf, S., Salimi, F.: Umweltstrafrecht, Verlag Österreich, 2013, s. 7 a 8.

byly zavedeny novelou trestního zákoníku z roku 2006. Tato novela také zásadním způsobem změnila formulace stávajících skutkových podstat. Hlavním cílem novely bylo provést Úmluvu Rady Evropy o ochraně životního prostředí prostřednictvím trestního práva z roku 1998. Poslední významná novela, která se dotkla trestných činů proti životnímu prostředí, byla provedena v roce 2011. Tato novela byla motivována zejména povinností transponovat směrnici 2008/99/ES. Stávající skutkové podstaty byly upraveny a nově zavedena byla skutková podstata postihující protiprávní nakládání s látkami poškozujícími ozonovou vrstvu, skutková podstata chránící volně žijící druhy živočichů a rostlin a skutková podstata k ochraně stanovišť v rámci chráněných území.³⁵⁶

Princip správní akcesority

Stejně jako německá úprava trestných činů proti životnímu prostředí je i rakouská úprava postavena na principu **tzv. správní akcesority**. Trestné je pouze takové jednání poškozující životní prostředí, které zároveň porušuje normu správního práva, tj. které je, jak uvádějí jednotlivé skutkové podstaty, „*v rozporu s právním předpisem nebo úředním nařízením*“ („*entgegen einer Rechtsvorschrift oder einem behördlichen Auftrag*“).³⁵⁷ Jediným trestným činem proti životnímu prostředí v rakouském trestním zákoníku, u něž není k naplnění skutkové podstaty třeba porušení normy správního práva, je trestný čin Jiného ohrožení stavu zvěře nebo rostlinstva podle § 182 odst. 1 StGB.

Správní akcesorita je zároveň rakouskou literaturou považována za nejproblematictější aspekt úpravy trestných činů proti životnímu prostředí, neboť se kvůli ní významně omezuje možnost trestání jednání poškozujících životní prostředí. Trestnost je totiž plně závislá na složkových zákonech správního práva životního prostředí. V případě, že některé jednání není složkovými zákony regulováno nebo pokud jsou složkové zákony nejasné či rozporuplné, nelze trestní normu aplikovat. Problémem jsou také vadná rozhodnutí správních orgánů (*fehlerhaften Bescheiden*). Například v případě, že je správním orgánem v rozporu se zákonem vydáno povolení určité aktivity s negativními dopady na životní prostředí, nelze jednání, které je v souladu s tímto povolením, trestně stíhat. Výjimkou by bylo, kdyby takové povolení

³⁵⁶ Reindl-Krauskopf, S., Salimi, F.: Umweltstrafrecht, Verlag Österreich, 2013, s. 7 a 8.

³⁵⁷ Fabrizy, E.: StGB und ausgewählte Nebengesetze, Manz : Wien, 2013, s. 574.

bylo správním orgánem vydáno na základě podvodného jednání pachatele či pokud pachatel povolujícímu správnímu orgánu zatajil nějaké rozhodující informace.³⁵⁸

Chráněné právní zájmy

Životní prostředí, jak vyplývá z nadpisu 7. oddílu zvláštní části rakouského trestního zákoníku, je jedním z druhových objektů trestných činů upravených v tomto oddílu. Z jednotlivých skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí v 7. oddílu vyplývá, že rakouské trestní právo životního prostředí je, stejně jako německá úprava, postaveno na **ekologicko-antropocentrickém** přístupu. Předmětem ochrany je nejen život a zdraví člověka a jeho životní prostředí, ale také samotné přírodní prostředí nezávisle na tom, zda je jeho ochrana podmínkou pro ochranu člověka. Rakouská literatura v tomto ohledu rozlišuje pojmy ochrana životního prostředí (*Umweltschutz*) a ochrana přírodního prostředí (*Naturschutz*).³⁵⁹

Předmětem ochrany trestných činů proti životnímu prostředí podle 7. oddílu zvláštní části rakouského trestního zákoníku jsou život a zdraví člověka (§ 177b, § 180, § 181a, § 181b, § 181d StGB), zvířata a rostliny (§ 177b, § 180, § 181b, § 181d, § 182 StGB), voda, půda nebo vzduch (§ 177b, § 180, § 181b, § 181d StGB), ozonová vrstva (§ 177d StGB), předměty chráněné památkovou péčí nebo přírodní památky (§ 180 StGB), jednotlivé exempláře volně žijících živočichů nebo volně rostoucích rostlin (§ 181f StGB), životní podmínky živočichů a rostlin v chráněné oblasti (§ 181h StGB).

V rakouské úpravě trestných činů proti životnímu prostředí lze rozlišovat trestné činy **poruchové a ohrožovací**, a v případě ohrožovacích pak **abstraktně a konkrétně ohrožovací**. Vzhledem k obtížnému dokazování příčinné souvislosti mezi jednáním poškozujícím či ohrožujícím životní prostředí je i v rakouské úpravě velká část trestných činů proti životnímu prostředí formulována jako trestné činy konkrétně (např. § 180 odst. 1, § 181b odst. 1 bod 1 a 2 StGB) nebo abstraktně ohrožovací (např. § 177b odst. 1, § 177d, § 182 StGB). V prvním případě stačí pouhé prokázání, že nebezpečné jednání bylo potenciálně schopno způsobit trestním zákonem předvídané následky (ačkoli je nezpůsobilo), v druhém případě pak stačí provádění samotné protiprávní nebezpečné činnosti bez ohledu na její potenciální či skutečné následky (jedná se

³⁵⁸ Ökobüro: Umweltstrafrecht, s. 2 – 3. Dostupné na http://doku.cac.at/infotext_umweltstrafrecht.pdf (20. 3. 2015).

³⁵⁹ Reindl-Krauskopf, S., Salimi, F.: Umweltstrafrecht, s. 8.

o činnosti, které jsou natolik nebezpečné, že není třeba zkoumat, zda skutečně nebezpečí hrozilo).

Trestné činy proti životnímu prostředí v 7. oddílu zvláštní části trestního zákoníku lze dále rozlišovat dle subjektivní stránky skutkové podstaty na **úmyslné a nedbalostní**. Pro rakouskou úpravu je typické (na rozdíl od německé), že úmyslné a nedbalostní formy jsou upraveny v samostatných ustanoveních (např. Úmyslné poškození životního prostředí podle § 180 a Poškození životního prostředí z nedbalosti podle § 181). Výjimkou je trestný čin Těžkého poškození hlukem podle § 181a, u kterého nedbalostní forma není upravena, a nedbalostní jednání proto nelze postihovat. U některých trestných činů je k naplnění skutkové podstaty třeba **hrubá nedbalost** (*grobe Fahrlässigkeit*). Jde o trestný čin Nedovoleného nakládání s látkami, které přispívají ke zmenšování ozonové vrstvy podle § 177e StGB, Nakládání s odpady způsobem ohrožujícím životní prostředí a jejich ukládání podle § 181c odst. 3 StGB, Provozování zařízení ohrožujícího životní prostředí podle § 181e StGB, Poškození stavu zvířete a rostlin podle § 181g StGB a Poškození životních prostorů v chráněných oblastech podle § 181i StGB. Od skutečnosti, zda se jedná o úmyslný či nedbalostní trestný čin se odvíjí, zda lze pachatele trestat za **pokus** trestného činu. Podle § 15 StGB je totiž pokus trestný pouze u úmyslných trestných činů.

Ustanovení § 183a StGB představuje speciální úpravu trestnosti **omylu** (*Irrtum*). Na rozdíl od obecného pravidla v § 9 StGB je pachatel trestně odpovědný v případech trestných činů podle § 180 až 182 StGB, byl-li na základě svého povolání, zaměstnání nebo z jiného důvodu povinen seznámit se s právním předpisem nebo s rozhodnutím správního orgánu a neučinil tak, za předpokladu, že ve zbytku jednal úmyslně.

Podle § 183b StGB, který upravuje **účinnou lítost**, není za jednání uvedená v § 180 až 183 StGB trestně odpovědný ten, kdo dobrovolně, včas (dříve než se o tom úřad dozví) a v plném rozsahu odstraní způsobená nebezpečí, znečištění nebo jiná poškození, pokud ještě nedošlo k poškození života nebo zdraví člověka nebo stavu zvířete nebo rostlin.

Tresty

Za trestné činy proti životnímu prostředí podle 7. oddílu zvláštní části StGB lze uložit **trest odnětí svobody** podle § 18 StGB nebo **peněžitý trest** podle § 19 StGB.

Rakouský trestní zákoník rozlišuje v § 17 trestné činy na **zločiny a přečiny**. Zločiny jsou úmyslná jednání, za která lze podle trestního zákoníku uložit trest odnětí svobody na doživotí nebo trest odnětí svobody delší než 3 roky. Z trestných činů proti životnímu prostředí je zločinem Úmyslné poškození životního prostředí podle § 180 odst. 2 StGB, za které je možné uložit trest odnětí svobody ve výši 6 měsíců až 5 let. V případě, že byla jednáním způsobena smrt člověka, těžké zranění velkého počtu osob nebo bylo velké množství osob uvedeno v nebezpečí, respektive byla způsobena smrt velkého počtu osob, lze za Úmyslné poškození životního prostředí podle § 180 odst. 2 StGB, Úmyslné nakládání s odpady podle § 181b odst. 2 StGB a Úmyslné provozování zařízení ohrožujícího životní prostředí podle § 181d odst. 2 StGB uložit trest odnětí svobody 5 až 15 let, respektive 10 až 20 let nebo doživotí.

U většiny skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí lze však uložit trest odnětí svobody pouze do 6 měsíců, respektive do 1 roku nebo do 2 let, pouze ve třech případech až na 3 roky. Dolní hranice trestní sazby navíc není stanovena.

Za všechny trestné činy proti životnímu prostředí podle 7. oddílu StGB lze uložit **peněžitý trest, a to v maximální výši 360 denních sazeb**.

Obecně lze shrnout, že sazby trestů odnětí svobody za trestné činy proti životnímu prostředí podle rakouského trestního zákoníku jsou ve srovnání s trestními sazbami v německém trestním zákoníku i v českém trestním zákoníku poměrně nízké. Nejvíce skutkových podstat umožňuje uložit trest odnětí svobody až na 6 měsíců, zatímco v německém trestním zákoníku je to nejčastěji trest odnětí svobody v rozpětí 3 až 5 let.

Trestní odpovědnost právnických osob

Rakouská úprava zakotvuje s účinností od 1. ledna 2006 i trestní odpovědnost právnických osob, a to spolkovým zákonem o odpovědnosti sdružení za trestné činy (*Verbandsverantwortlichkeitsgesetz*, dále jen „VbVG“), který představuje *lex specialis* vůči trestnímu zákoníku a trestnímu řádu.

VbVG používá pro subjekty odpovědné podle tohoto zákona pojem „**sdružení**“ (*Verband*). Podle § 1 odst. 2 VbVG jsou trestně odpovědné právnické osoby, zapsané osobní společnosti (tj. podle § 9 odst. 1 živnostenského řádu veřejné společnosti a komanditní společnosti) a evropská hospodářská společnost. V § 1 odst. 3 VbVG je

uveden negativní výčet subjektů, které nejsou trestně odpovědné. Jedná se o pozůstalosti, Rakouskou republiku, jednotlivé spolkové země, obce, další právnické osoby, pokud vykonávají veřejnou moc, uznané církve a náboženské společnosti.³⁶⁰ Okruh subjektů, které jsou z působnosti zákona vyňaty, je tedy širší než v České republice, kde jsou to pouze Česká republika a územní samosprávné celky.³⁶¹

Sdružení může být podle § 3 odst. 1 VbVG trestně odpovědné za kterýkoli trestný čin, který je spáchán v jeho prospěch nebo kterým byly porušeny povinnosti, které má (tj. povinnosti vyplývající z občanského nebo správního práva). To v zásadě znamená, že sdružení může být v Rakousku odpovědné za kterýkoli z trestných činů. Trestným činem se pro účely VbVG rozumí všechna jednání, za která hrozí trest, tzn. trestné činy podle trestního zákoníku i tzv. vedlejší trestné činy v zákonech správního práva.³⁶² Z uvedeného vyplývá, že sdružení může být v Rakousku odpovědné za kterýkoli z trestných činů proti životnímu prostředí podle 7. hlavy zvláštní části trestního zákoníku i za vedlejší trestné činy proti životnímu prostředí.

Sdružení je trestně odpovědné za jednání osoby, která má ve sdružení rozhodovací pravomoc (*Entscheidungsträger*), za podmínky, že jednání této osoby je protiprávní a zaviněné. Podmínkou trestní odpovědnosti sdružení za jednání zaměstnanců je úmyslné jednání zaměstnance v případě úmyslných trestných činů nebo zanedbání povinné opatrnosti v případě nedbalostních trestných činů a zároveň objektivní nedostatek kontroly a přiměřené péče ze strany osoby s rozhodovací pravomocí, která tak umožnila spáchání trestného činu, respektive mu nezabránila. Podle § 3 odst. 4 VbVG platí, že trestní odpovědnost sdružení (*Verbandsverantwortlichkeit*) za trestný čin nevylučuje souběžnou trestní odpovědnost (*Strafbarkeit*) osoby s rozhodovací pravomocí nebo zaměstnance.

Na rozdíl od české úpravy trestní odpovědnosti právnických osob, která umožňuje právnické osobě uložit některý z 8 taxativně vyjmenovaných trestů, podle VbVG lze sdružením uložit jedinou sankci, kterou je **peněžitý trest** (*Verbandsgeldbuße*). Výše peněžitého trestu je stanovena v denních sazbách. Počet

³⁶⁰ Viz blíže Fabrizy, E.: StGB und ausgewählte Nebengesetze, s. 1096.

³⁶¹ Uhlířová, M.: Trestní odpovědnost právnických osob v Rakouské republice – komparace s českou právní úpravou, In Jelínek, J. a kol.: Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – Bilance a perspektivy, s. 339.

³⁶² Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob, s. 198.

denních sazeb se odvíjí od trestní sazby trestu odnětí svobody stanoveného za daný trestný čin v StGB. Soud může sdružení uložit nejméně jednu a nejvýše 180 denních sazeb, přičemž výše jedné denní sazby musí vycházet z výsledků hospodaření sdružení a měla by být minimálně 50 eur a maximálně 10 000 eur. V případě, že se jedná o nevýdělečné sdružení, má být denní sazba minimálně 2 eura a maximálně 500 eur. Stejně jako v § 10 TOPO přechází i v rakouské úpravě podle § 10 VbVG trestní odpovědnost a trest na právního nástupce. Ustanovení § 11 VbVG vylučuje uplatnění regresi vůči osobě s rozhodovací pravomocí nebo zaměstnanci.³⁶³

Praktická aplikace

Bohužel údaje o počtu zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí nejsou v Rakousku veřejně dostupné jako údaje v Německu a České republice. Dostupné jsou pouze údaje s počty odsouzených osob (údaje rakouského Spolkového statistického úřadu³⁶⁴ zpracované do tabulky v příloze č. 7 k této práci). Z nich vyplývá, že počet osob odsouzených v Rakousku za trestné činy proti životnímu prostředí je extrémně nízký a v posledních dvaceti letech dochází navíc k vytrvalému poklesu. Z celkového počtu 69 779 osob pravomocně odsouzených v roce 1989 bylo pouhých 21 odsouzeno za trestné činy proti životnímu prostředí. V roce 1995 bylo za trestné činy pravomocně odsouzeno 19 osob, v roce 2000 to bylo 20 osob, 11 osob v roce 2009 a pouhých 8 osob v roce 2012. Celkový počet odsouzených za trestné činy proti životnímu prostředí se mezi lety 1989 a 2012 snížil téměř o polovinu. Z údajů o uložených trestech navíc vyplývá, že v roce 2012 byl v rámci celkového počtu 8 odsouzených uložen pouze jeden nepodmíněný trest odnětí svobody a pouze jeden peněžitý trest.

Shrnutí

Také v Rakousku jsou skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí upraveny nejen v samotném trestním zákoníku, ale také ve složkových předpisech práva životního prostředí. V trestním zákoníku byly první trestné činy proti životnímu prostředí zakotveny v roce 1989. Nejsou zde upraveny samostatně, nýbrž ve společném oddíle s obecně nebezpečnými trestnými činy. Specifické pro rakouskou úpravu je, že úmyslné a nedbalostní formy trestných činů jsou upravené v samostatných

³⁶³ Uhlířová, M.: Trestní odpovědnost právnických osob v Rakouské republice – komparace s českou právní úpravou, s. 340.

³⁶⁴ Údaje rakouského Spolkového statistického úřadu dostupné na <http://www.statistik.at> (1. 3. 2015).

ustanoveních. Úprava vychází z principu tzv. správní akcesority, a většina skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí je proto formulována jako blanketní. Rakouský trestní zákoník obsahuje kromě obecné úpravy trestnosti omylu, speciální úpravu trestnosti omylu v případě trestných činů proti životnímu prostředí. Pachatel je trestně odpovědný, byl-li na základě svého povolání, zaměstnání nebo z jiného důvodu povinen seznámit se s právním předpisem nebo s rozhodnutím správního orgánu, a neučinil tak, za předpokladu, že ve zbytku jednal úmyslně. Trestné činy proti životnímu prostředí mají také stanoveny speciální podmínky pro uplatnění účinné lítosti. Trestně odpovědný není ten, kdo dobrovolně, včas a v plném rozsahu odstraní způsobená nebezpečí, znečištění nebo jiná poškození, pokud ještě nedošlo k poškození života nebo zdraví člověka nebo stavu zvěře nebo rostlin.

Od roku 2006 se v Rakousku uplatňuje trestní odpovědnost právnických osob. Právnické osoby mohou být trestně odpovědné za kterýkoli trestný čin. Na rozdíl od české úpravy je možné právnickým osobám v Rakousku uložit jedinou sankci, kterou je peněžitý trest.

Ze soudních statistik za roky 1989 až 2012 vyplývá, že skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí se aplikují minimálně (v řádu jednotek odsouzených ročně).

6.3. Polsko

Polská ústava z roku 1997 (*Konstytucja Rzeczypospolitej polskiej*) se odpovědností za ochranu životního prostředí zabývá na několika místech.³⁶⁵ V čl. 5 byla jako jeden z hlavních úkolů státu zakotvena odpovědnost za ochranu přírodního prostředí v souladu s principy udržitelného rozvoje. Princip odpovědnosti státu za ochranu životního prostředí je dále rozvinut v čl. 68 odst. 4 polské ústavy, dle kterého je úkolem orgánů veřejné moci zabránit negativním zdravotním vlivům zhoršování stavu životního prostředí. Podle čl. 74 odst. 1 a 2 polské ústavy je ochrana životního prostředí povinností orgánů veřejné moci, které by měly zabezpečit ekologickou bezpečnost současných i budoucích generací. Podle čl. 86 je každý povinen pečovat o životní

³⁶⁵ Srovnej Dąbrowska, A.: The impact of EU on protection of the environment through criminal law in Poland, 2010. Dostupné na: https://www.academia.edu/1156406/The_impact_of_European_Union_on_protection_of_the_environment_through_criminal_law_in_Poland (20. 3. 2015).

prostředí a za způsobení jeho poškození je odpovědný. Pravidla odpovědnosti za poškození životního prostředí mají být stanovena zákonem.

Pokud jde o trestněprávní odpovědnost za ochranu životního prostředí, jsou nástroje trestního práva v Polsku, stejně jako v Německu, Rakousku i České republice, pojímány jako prostředek *ultima ratio*, který má být aplikován pouze v případech, kdy role občanskoprávních a správněprávních nástrojů selhává. Polská literatura rozlišuje trestněprávní ochranu životního prostředí *sensu stricto*, *sensu largo* a *sensu largissimo*.³⁶⁶

Trestněprávní ochranou *sensu stricto* se rozumí úprava trestných činů (*przestępstwa*) proti životnímu prostředí v polském **trestním zákoníku** z roku 1997 (*kodeks karny*, dále jen „kk“) a **v předpisech správního práva**. Do pojetí *sensu largo* jsou zahrnuty kromě trestných činů **i přestupky proti životnímu prostředí** (*wykroczenia*). Polský přestupkový zákon z roku 1971 (*Kodeks wykroczeń*) upravuje přestupky proti životnímu prostředí, které lze trestat i trestem odnětí svobody od 5 do 30 dní, 1 měsícem omezení osobní svobody nebo pokutou. Vzhledem k možnosti uložit i trest odnětí či omezení svobody, je třeba tyto přestupky považovat spíše za nástroj trestní povahy než za nástroj správního trestání. Trestněprávní ochranou životního prostředí *sensu largissimo* se rozumí vedle trestných činů a přestupků i **správní delikty proti životnímu prostředí** (*delikty administracyjne*).

Skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí jsou upraveny zejména v XXII. oddíle zvláštní části trestního zákoníku z roku 1997 pod titulem **trestné činy proti životnímu prostředí** (*Przestępstwa przeciwko środowisku*). Životní prostředí je objektem ochrany i v některých dalších oddílech trestního zákoníku a dále pak v předpisech správního práva na ochranu jednotlivých složek životního prostředí. Polský trestní zákoník rozlišuje trestné činy na **zločiny** (*zbrodnie*) a **přečiny** (*występek*), přičemž rozdíl mezi nimi spočívá v tom, že zločiny mohou být spáchány pouze úmyslně, zatímco přečiny také z nedbalosti, za podmínky, že tak stanoví příslušné ustanovení zvláštní části trestního zákoníku.

³⁶⁶ Radecki, W.: Prawo karne środowiska, In JEcolHealth, 15/4, 2011, s. 182 nebo také Radecki, W.: Koncepcja prawa karnego środowiska w Polsce in Právo životního prostředí – sborník z konference, Praha, 2000, s. 128 – 142.

Skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí v XXII. oddíle zvláštní části trestního zákoníku (čl. 181 až 188 kk) lze podle W. Radeckého rozlišit do následujících skupin **podle předmětu ochrany**.³⁶⁷

1. trestné činy týkající se ochrany životního prostředí

- a) Znečištění vody, ovzduší a půdy (čl. 181 a čl. 182 kk),
- b) Protiprávní nakládání s odpady jinými látkami, včetně nelegálního mezinárodního obchodu (čl. 182 a čl. 183 kk),
- c) trestný čin Protiprávního nakládání s jaderným materiálem a radioaktivními látkami (čl. 184 kk),
- d) kvalifikované skutkové podstaty trestných činů podle čl. 182, 183 a 184 (čl. 185 kk),
- e) Zanedbání povinnosti udržování dobrého stavu zařízení k ochraně životního prostředí (čl. 186 kk),

2. trestné činy týkající se ochrany přírody³⁶⁸

- a) Způsobení škody na živočiších a rostlinách (čl. 181, čl. 182, čl. 183, čl. 184 kk),
- b) Zničení nebo vážné poškození nebo významné snížení hodnoty chráněného přírodního území nebo objektu (čl. 187 kk),
- c) Protiprávní stavba nebo provozování průmyslové činnosti ohrožující životní prostředí v chráněném území nebo v blízkosti chráněného území (čl. 188 kk).

Předmětem ochrany u většiny trestných činů proti životnímu prostředí uvedených v XXII. oddíle zvláštní části trestního zákoníku je také člověk a jeho zdraví (čl. 181 až 185 kk). Skutkové podstaty trestných činů vycházejí z principu akcesority, a trestněprávně relevantní jednání je proto pouze takové jednání, které je v rozporu s právními předpisy (*wbrew przepisom*) nebo v rozporu s uloženou povinností (*wbrew obowiazkowi*). Výjimkou jsou trestné činy podle čl. 181, čl. 184 a čl. 187 kk. K trestní odpovědnosti za trestné činy podle XXII. oddílu trestního zákoníku je obecně třeba zavinění ve formě úmyslu, nicméně ve všech ustanoveních s výjimkou čl. 185

³⁶⁷ Radecki, W.: Prawo karne środowiska, s.185.

³⁶⁸ Viz blíže také detailní rozbor polské právní úpravy trestných činů, jejichž předmětem ochrany jsou živočichové v Radecki, W., Habuda, A.: Przepisy karne w ustawach o ochronie zwierząt oraz o dowiadczeniach na zwierzętach, In Prokuratura i Prawo, 5, 2008, s. 21 – 35.

a čl. 188 kk jsou upraveny privilegované skutkové podstaty, na jejichž základě lze postihovat nedbalostní jednání.

Kromě trestných činů v XXII. oddíle trestního zákoníku může být životní prostředí sekundárním objektem i u jiných trestných činů polského trestního zákoníku, zejména u některých trestných činů Obecně nebezpečných v XX. oddíle (*Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu*). Jde např. o trestný čin Ohrožení života nebo zdraví většího počtu osob jadernou energií a ionizujícím zářením (čl. 163 odst. 1 bod 4 kk), epidemiologickým rizikem nebo šířením nakažlivé choroby zvířat nebo rostlin (čl. 165 odst. 1 bod 1 kk) nebo trestný čin Nepovolené výroby nebo nakládání s výbušnou látkou, radioaktivním materiálem, zařízením emitujícím ionizující záření nebo jiným předmětem či látkou, které mohou ohrozit život nebo zdraví mnoha lidí nebo majetek ve velkém rozsahu (čl. 171 kk). Dále jde např. o trestný čin Maření výkonu úřední činnosti inspekce ochrany životního prostředí (čl. 225 odst. 1 kk) nebo trestný čin Těžby (krádeže) dřeva (čl. 290 kk) upravený mezi majetkovými trestnými činy.³⁶⁹

Trestné činy proti životnímu prostředí, upravené **ve složkových zákonech správního práva**, rozlišuje W. Radecki do následujících kategorií:

1. Trestné činy doplňující XXII. oddíl trestního zákoníku:

- a) trestné činy související s mezinárodní a národní druhovou ochranou podle čl. 127a, čl. 128 a čl. 128a zákona o ochraně přírody (*ustawa o ochronie przyrody*),
- b) trestné činy Ohrožení nakládáním s geneticky modifikovanými organismy podle čl. 58 až 65 zákona o geneticky modifikovaných organismech (*ustawa o organizmech genetycznie zmodyfikowanych*).

2. Trestné činy proti přírodnímu bohatství:

- a) trestný čin Pytláctví podle čl. 52 a 53 zákona o právu loveckém a podle čl. 27c zákona o vnitrozemském rybářství,
- b) trestný čin Nepřiměřeného nebo nehumánního způsobu zabíjení zvířat nebo týrání zvířat podle čl. 35 zákona o ochraně zvířat,

³⁶⁹ Radecki, W.: Prawo karne środowiska, s.186.

- c) trestné činy Provádění pokusů na zvířatech v rozporu se zákonem podle čl. 38 až 41 zákona o pokusech na zvířatech³⁷⁰,
- d) trestný čin Způsobení značné škody na majetku nebo bezprostředního nebezpečí takové škody v důsledku provádění geologických prací nebo hornické činnosti bez povolení podle čl. 118 geologického a horního zákona,
- e) trestné činy Ohrožení reprodukčního materiálu lesních dřevin podle čl. 53 a 54 zákona o reprodukčním materiálu lesních dřevin.

3. Trestné činy spojené s nakládáním s vodami podle vodního zákona a podle zákona o vodovodech a kanalizacích.

- 4. Další trestné činy proti životnímu prostředí (např. podle zákona o odpovědnosti za škodu na životním prostředí a za její nápravu, podle zákona o chemických látkách, zákona o látkách poškozujících ozonovou vrstvu, zákona o zákazu výrobků obsahujících azbest, podle stavebního zákona nebo podle zákona o prevenci znečištění z lodí.

Tresty

Polský trestní zákoník stanoví za většinu trestných činů proti životnímu prostředí podle XXII. oddílu **trest odnětí svobody** (*pozbawienie wolności*). V případě některých nedbalostních trestných činů je stanoven trest omezení svobody pohybu (*ograniczenie wolności*). Vedle trestu odnětí svobody může soud uložit i **peněžitý trest** (*grzywna*). Pokud pachatel spáchal trestný čin s cílem získat finanční nebo materiální prospěch, lze peněžitý trest uložit zároveň s trestem odnětí svobody. Peněžitý trest se podle čl. 33 kk ukládá v denních sazbách, kterých může být nejméně 10 a nejvýše 360. Minimální denní sazba je 10 zlotých a maximální 2 000 zlotých (maximální peněžitý trest může tedy být 720 000 zlotých, tj. necelých 5 milionů korun).

Za většinu trestných činů proti životnímu prostředí může soud uložit trest odnětí svobody od 3 měsíců do 5 let. Dolní a horní hranice trestní sazby je nižší, pokud byl čin spáchán z nedbalosti (až 2 roky odnětí svobody, přičemž podle čl. 37 kk je minimální dolní hranice trestu odnětí svobody 1 měsíc).

³⁷⁰ Blíže Radecki, W., Habuda, A.: Przepisy karne w ustawach o ochronie zwierzat oraz o doswiadczeniach na zwierzatach, s. 28.

V případě kvalifikovaných následků příslušných jednání, stanoví trestní zákoník vyšší sazby trestu odnětí svobody. Je-li následkem značná škoda na živočišných nebo rostlinách, je pachatel trestně odpovědný za závažné poškození životního prostředí podle čl. 185 odst. 2 kk a lze mu uložit trest odnětí svobody v rozmezí od 6 měsíců do 8 let. Pokud je jednáním způsobena vážná újma na zdraví, bude pachatel trestán podle čl. 185 odst. 2 kk a lze mu uložit trest odnětí svobody až do 10 let. V případě, že následkem jednání byla způsobena smrt člověka nebo těžké ublížení na zdraví většího počtu osob, stanoví čl. 185 odst. 3 kk trest odnětí svobody od 2 do 12 let.

Trestní odpovědnost právnických osob

Trestní odpovědnost právnických osob byla v Polsku zavedena s účinností od roku 2003 **zákonem o odpovědnosti hromadných subjektů za činy zakázané pod hrozbou trestu** (*Ustawa o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*). Subjektem trestní odpovědnosti podle tohoto zákona jsou **tzv. hromadné osoby** (*podmiot zbiorowy*), což zahrnuje vedle právnických osob i organizace bez právní subjektivity. Z působnosti zákona jsou vyňaty Fond národního majetku, státní orgány a orgány místní samosprávy. Hromadné osoby mohou být trestně odpovědné za trestné činy taxativně uvedené čl. 16 zákona.³⁷¹ V **taxativním výčtu** jsou uvedeny mimo jiné i trestné činy proti životnímu prostředí, a to trestné činy podle čl. 181 až 184 a čl. 186 až 188 kk a trestné činy podle čl. 34 zákona o chemických látkách, podle čl. 58 až 64 zákona o geneticky modifikovaných organismech, podle čl. 37b zákona o státní zdravotní inspekci, podle čl. 127a a 128a zákona o ochraně přírody (tj. trestný čin postihující obchodování s chráněnými druhy rostlin a živočichů), podle čl. 47a zákona o látkách, které poškozují ozonovou vrstvu (tj. nakládání s regulovanými látkami) a podle čl. 35a zákona o prevenci znečištění z lodí.

Hromadný subjekt je odpovědný za jednání, které spáchala fyzická osoba jednající jeho jménem nebo v jeho zájmu v rámci oprávnění tento subjekt zastupovat, rozhodovat jeho jménem nebo vykonávat vnitřní kontrolu. Dále je odpovědný za jednání osoby, které bylo umožněno jednat v důsledku nedostatku vnitřní kontroly subjektu, a za jednání osoby jednající se souhlasem či vědomím subjektu v jeho zájmu

³⁷¹ Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob, s. 180.

či jménem. Podmínkou je, že jednání přineslo či mohlo přinést hromadnému subjektu majetkový či nemajetkový prospěch.

Specifikem polské úpravy je **podmíněnost trestní odpovědnosti hromadného subjektu předchozím pravomocným rozhodnutím ve věci odpovědnosti konkrétní fyzické osoby či osob** (čl. 4 zákona). Vzhledem k problematické aplikaci tohoto ustanovení je však široce diskutováno jeho vypuštění.³⁷²

Hromadnému subjektu lze podle čl. 7 až 14 zákona uložit peněžitý trest ve výši od 1 000 do 5 000 000 zlotých (nejvýše však 3 % zisku dosaženého v účetním roce, ve kterém došlo k trestnému jednání), trest propadnutí věci, která sloužila ke spáchání činu nebo k němu byla určena, propadnutí věci nebo majetkového prospěchu získaného trestnou činností nebo jejich ekvivalentu, zákaz propagace či reklamy činnosti hromadného subjektu, jeho výrobků či služeb po dobu 1 roku až 5 let, zákaz čerpání dotací či jiné podpory z veřejných prostředků, zákaz ucházet se o veřejné zakázky a zveřejnění odsuzujícího rozsudku.³⁷³

Praktická aplikace

Literatura uvádí, že trestní rozhodnutí ve věcech životního prostředí jsou ojedinělá.³⁷⁴ To dokládají i statistiky polského ministerstva spravedlnosti o počtu odsouzených osob v letech 2000 až 2006 (viz údaje zpracované do tabulky č. 2 v příloze č. 8 k této práci).

Za trestné činy proti životnímu prostředí podle XXII. oddílu trestního zákoníku bylo v letech 2000 až 2006 odsouzeno každoročně 60 až 80 osob. Nejvíce osob bylo v tomto období odsouzeno za trestný čin Zanedbání povinnosti udržování dobrého stavu zařízení k ochraně životního prostředí podle čl. 186 kk (celkem 129 osob). Na druhém místě byl trestný čin Protiprávní stavby nebo provozování průmyslové činnosti ohrožující životní prostředí v chráněném území nebo v blízkosti chráněného území, za který bylo v celém období od roku 2000 do roku 2006 odsouzeno 75 osob. Na třetím

³⁷² Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob, s. 181 – 183.

³⁷³ Tamtéž.

³⁷⁴ Radecki, W.: Legal Grounds for Environmental Protection under Polish Criminal Law, studie Institutu Max Planck pro zahraniční a mezinárodní právo dostupná na https://www.mpicc.de/files/pdf2/13_poland.pdf (20. 3. 2015).

místě byl trestný čin Protiprávního nakládání s odpady jinými látkami, včetně nelegálního mezinárodního obchodu podle čl. 183 kk (celkem 66 osob).

Podstatně vyšší jsou počty odsouzených za trestné činy proti životnímu prostředí neupravené v XXII. oddíle trestního zákoníku. Za trestný čin podle čl. 35 zákona o ochraně zvířat (Týrání zvířat) bylo každoročně v letech 2000 až 2005 odsouzeno 250 až 350 osob. Obdobně za trestný čin podle čl. 52 a 53 zákona o právu loveckém (Pytláctví) bylo odsouzeno každoročně 200 až 250 osob. Nejvyšší počet odsouzených byl za trestný čin podle čl. 27c zákona o vnitrozemském lovu ryb (Nepovolený lov ryb). V roce 2000 to bylo 965 osob a v roce 2005 to bylo 1267 osob.

Poměrně překvapivý je počet uložených trestů odnětí svobody (viz tabulka č. 3 v příloze č. 8 k této práci). Např. v roce 2005 bylo při celkovém počtu 64 odsouzených osob za trestné činy proti životnímu prostředí podle XXII. oddílu trestního zákoníku uloženo 18 peněžitých trestů a 47 trestů odnětí svobody, v případě 397 odsouzených za trestný čin podle čl. 35 zákona o ochraně zvířat bylo uloženo 138 peněžitých trestů a 162 trestů odnětí svobody, v případě 277 odsouzených za trestný čin podle čl. 52 a 53 zákona o právu loveckém to bylo 71 peněžitých trestů a 168 trestů odnětí svobody a v případě 1267 osob odsouzených za trestný čin podle čl. 27c zákona o vnitrozemském lovu ryb, bylo uloženo 465 peněžitých trestů a 356 trestů odnětí svobody.

Údaje o počtu odsouzených před rokem 2000 a po roce 2006 bohužel nejsou veřejně dostupné. Představu si však lze udělat z policejních statistik o zjištěných trestných činech proti životnímu prostředí podle XXII. oddílu trestního zákoníku za léta 2005 až 2013, z kterých vyplývá, že počet zjištěných trestných činů je relativně konstantní – kolem 130 (viz údaje v tabulce č. 1 v příloze č. 8).

Shrnutí

Stejně jako v Německu a Rakousku jsou i v Polsku skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí upraveny nejen v trestním zákoníku, ale také v zákonech správního práva na ochranu jednotlivých složek životního prostředí. Většina skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí v trestním zákoníku je formulována jako blanketní a podmínkou trestní odpovědnosti je, aby jednání bylo v rozporu s právními předpisy nebo uloženou povinností. Za trestné činy proti životnímu prostředí

lze stanovit trest odnětí svobody, trest omezení svobody pohybu a peněžitý trest. Trestní odpovědnost právnických osob je v Polsku upravena od roku 2003. Právnické osoby mohou být trestně odpovědné za vyjmenované trestné činy. V taxativním výčtu jsou zahrnuty i trestné činy proti životnímu prostředí podle trestního zákoníku a některé trestné činy upravené ve složkových zákonech. Úprava trestní odpovědnosti právnických osob v Polsku je specifická tím, že trestní odpovědnost je podmíněna předchozím pravomocným rozhodnutím ve věci odpovědnosti konkrétní fyzické osoby či osob.

Počet odsouzených za trestné činy proti životnímu prostředí podle trestního zákoníku je v Polsku zanedbatelný. Podstatně vyšší je počet odsouzených za trestné činy neupravené v trestním zákoníku, zejména trestný čin Týrání zvířat, Pytláctví a Nepovoleného lovu ryb. Polská praxe je výjimečná poměrně represivním postupem proti pachatelům, kdy velké části odsouzených jsou ukládány nepodmíněné tresty odnětí svobody.

6.4. Celkové shrnutí

Právní úprava

V Německu, Rakousku i Polsku není trestní právo zcela kodifikováno jako v České republice, takže některé skutkové podstaty trestných činů, včetně některých skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí, jsou upraveny mimo trestní zákoníky v zákonech správního práva (v Německu a Rakousku je tato úprava označovaná jako tzv. vedlejší trestní právo). V rámci rozboru jednotlivých úprav jsem se nicméně soustředila zejména na ty skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí, které jsou v Německu, Rakousku i Polsku upraveny v trestních zákonících. V Německu a Polsku jsou stejně jako v České republice trestné činy proti životnímu prostředí upraveny v samostatném oddíle zvláštní části trestního zákoníku. V rakouském trestním zákoníku nalezneme trestné činy proti životnímu prostředí ve společném oddíle s trestnými činy obecně nebezpečnými.

Německá i rakouská teorie se zevrubně zabývájí principem tzv. správní akcesority, na němž je úprava skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí postavena. Princip správní akcesority znamená, že podmínkou trestní odpovědnosti je předchozí porušení normy správního práva. Jednání, které je na základě

správního práva dovolené, tak nemůže být trestné. Skutkové podstaty trestných činů jsou proto formulovány jako blanketní. Na principu správní akcesority je postavena většina skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí v německém, rakouském, polském i českém trestním zákoníku.

Na rozdíl od českého trestního zákoníku neupravují německý ani rakouský trestní zákoník spolu s trestnými činy proti životnímu prostředí trestný čin Pytláctví (*Jagdwilderei* a *Fischwilderei*). Tento trestný čin je v německém i rakouském trestním zákoníku zařazen mezi trestné činy majetkové. V Polsku jsou trestné činy Pytláctví upraveny ve složkových zákonech na ochranu životního prostředí (odděleně ve vztahu k ochraně zvěře a ochraně ryb), přičemž polská nauka je mezi trestné činy proti životnímu prostředí zařazuje. Německý i polský trestní zákoník také postihuje jako trestné činy proti životnímu prostředí nedovolená nakládání s jaderným materiálem, zatímco česká a rakouská úprava tyto trestné činy řadí mezi trestné činy obecně nebezpečné. Německý a rakouský trestní zákoník na rozdíl od polského a českého upravují trestněprávní ochranu před hlukem a otřesy. Za povšimnutí také stojí německá výslovná trestněprávní ochrana léčivých pramenů. Německo, Rakousko i Polsko mají zakotveny trestné činy postihující neoprávněné nakládání s geneticky modifikovanými organismy

Pokud jde o trestní odpovědnost právnických osob, Německo jediné ji nemá upravenou, neboť stále zastává tradiční koncepci založenou na individuální trestní odpovědnosti fyzické osoby. Právnické osoby jsou proto v Německu postihovány pouze v rámci správněprávního trestání podle zákona o přestupcích. Za trestné činy proti životnímu prostředí mohou být odpovědné pouze fyzické osoby. Německou literaturou je proto v návaznosti na ustálenou judikaturu soudů v této oblasti rozlišována trestní odpovědnost tzv. podnikových pověřenců pro ochranu životního prostředí a trestní odpovědnost vedoucích pracovníků a případně i řadových zaměstnanců. V Rakousku je trestní odpovědnost právnických osob v účinnosti od 1. ledna 2006 a právnické osoby mohou být trestně odpovědné v zásadě za kterýkoli trestný čin včetně trestných činů proti životnímu prostředí, a to i těch upravených mimo trestní zákoník. V Polsku byla trestní odpovědnost právnických osob zavedena již v roce 2003, přičemž právnické osoby mohou být odpovědné pouze za taxativně vyčtené trestné činy. V tomto výčtu jsou uvedeny i trestné činy proti životnímu prostředí podle trestního zákoníku a vybrané

trestné činy proti životnímu prostředí upravené ve složkových zákonech na ochranu životního prostředí (ale stejně jako v české úpravě nezahrnuje výčet trestný čin Týrání zvířat). Specifikem polské úpravy je podmíněnost trestní odpovědnosti právnické osoby předchozím pravomocným rozhodnutím ve věci odpovědnosti konkrétní fyzické osoby.

Praxe

S ohledem na praktickou aplikaci trestných činů proti životnímu prostředí platí, že nejvíce zkušeností s ní má Německo. Nicméně dle statistických dat dochází i v Německu od druhé poloviny 90. let 20. století k **trvalému propadu počtu zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí**. Tresty za trestné činy proti životnímu prostředí ukládané jsou poměrně mírné, ve většině případů (více než 95 %) jde o peněžitě tresty. Literatura snížení počtu trestných činů proti životnímu prostředí odůvodňuje nikoli úspěšnými generálně preventivními účinky trestního práva, ale spíše omezením policejních a úředních kontrol a častými změnami ve složkových zákonech na ochranu životního prostředí, které stěžují i aplikaci trestněprávních norem. Dle literatury se spíše zvýšil podíl latentní environmentální kriminality.

V Rakousku je problémem veřejná dostupnost podrobných statistických dat. Nicméně alespoň z údajů o počtu odsouzených za jednotlivé trestné činy proti životnímu prostředí lze dovodit, že trestněprávní odpovědnost je v ochraně životního prostředí v Rakousku aplikována minimálně. Od roku 1989 počet odsouzených klesl skoro o třetinu. V roce 2012 bylo odsouzeno 8 osob, z toho byl uložen pouze jeden nepodmíněný trest odnětí svobody a pouze jeden peněžitý trest.

V Polsku je situace obdobná. Každoročně je za trestné činy proti životnímu prostředí podle trestního zákoníku odsouzeno 60 až 80 osob. Podstatně vyšší jsou pak počty odsouzených za trestné činy upravené ve složkových zákonech, a to zejména za trestný čin Pytláctví (kolem 200 osob ročně) a Nepovolený lov ryb (kolem 1000 osob ročně). Za pozornost stojí skutečnost, že počet trestů odnětí svobody ukládaných v Polsku za trestné činy proti životnímu prostředí převyšuje počet ukládaných peněžitých trestů (např. za Nepovolený lov ryb bylo uloženo v roce 2005 kolem 350 trestů odnětí svobody). V tomto případě lze pochybovat o tom, že tato jednání (zejména v případě nepovoleného lovu ryb) opravdu dosahují takového stupně nebezpečnosti, že je nutné je postihovat natolik represivním způsobem.

Závěr

Závěry de lege lata

K postihu jednání, která poškozují nebo ohrožují životní prostředí, se tradičně využívají nástroje správněprávní odpovědnosti. Od 80. let 20. století se však začala obracet pozornost také k odpovědnosti trestněprávní. Souviselo to především se vzrůstajícím počtem a závažností jednání poškozujících životní prostředí. Tato jednání způsobují významné škody nebo rizika pro životní prostředí a lidské zdraví a jejich účinky i často přesahují hranice jednotlivých států. Nejzávažnější environmentální kriminalita je v současné době páchána zejména v souvislosti s nakládáním s odpady, s obchodem s ohroženými druhy rostlin a živočichů a s vypouštěním nebezpečných látek do půdy, vody a ovzduší. Trestněprávní odpovědnost disponuje na rozdíl od odpovědnosti správněprávní sankcemi, které mají zvýšenou represivní a preventivní povahu. Na druhou stranu je třeba respektovat princip subsidiarity trestní represe a nevyužívat trestní odpovědnost k postihu bagatelních jednání. K účinnému odstrašení potenciálního pachatele navíc nestačí hrozba vysokým trestem, stejně důležitá je i míra pravděpodobnosti odhalení nelegální činnosti a následného potrestání.

Od 26. prosince 2010 musí být ve všech členských státech Evropské unie postihována jako trestné činy jednání proti životnímu prostředí uvedená v čl. 3 písm. a) až i) směrnice 2008/99/ES, a to za předpokladu, že byla spáchána úmyslně nebo z hrubé nedbalosti a že jsou protiprávní, tzn. v rozporu s povinnostmi stanovenými v taxativně vyjmenovaných směrniciích (respektive vnitrostátních předpisech je provádějících) a nařízeních Evropské unie. Směrnice 2008/99/ES přinesla minimální sjednocení toho, jaká jednání musí být ve všech členských státech považována za trestné činy a postihována sankcemi trestní povahy. Směrnice 2008/99/ES stanovila tento cíl, avšak nástroje k jeho dosažení ponechala na členských státech, respektujíc jednotlivé národní trestněprávní úpravy. Úprava skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí a podmínky trestní odpovědnosti se proto v jednotlivých členských státech Evropské unie stále v mnohém liší. Většina členských států navíc postihuje jako trestné činy i další jednání proti životnímu prostředí ve směrnici 2008/99/ES neuvedená. Liší se také druhy a výše sankcí, které lze v jednotlivých členských státech za trestné činy proti

životnímu prostředí uložit. Směrnice 2008/99/ES pouze vyžaduje, aby tyto trestní sankce byly účinné, přiměřené a dostatečně odrazující.

V České republice byly první skutkové podstaty trestných činů proti životnímu upraveny až na přelomu 80. a 90. let 20. století. K obecným skutkovým podstatám úmyslného a nedbalostního Ohrožení životního prostředí (později Ohrožení a poškození životního prostředí) postupně přibývaly zvláštní skutkové podstaty Týrání zvířat a Pytláctví a od roku 2002 i zvláštní skutkové podstaty Poškozování lesa těžbou, Nakládání s nebezpečnými odpady, Neoprávněné nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami. Tato úprava trestných činů proti životnímu prostředí se však potýkala s mnoha výkladovými a aplikačními problémy, zejména pokud jde o obecné skutkové podstaty. Snahy o odstranění těchto problémů novelizací nebyly příliš úspěšné.

Ze symbolického hlediska byla pro trestné činy proti životnímu prostředí přelomem rekodifikace trestního práva hmotného. Trestní zákoník totiž zdůraznil význam životního prostředí jako trestním právem chráněné hodnoty tím, že trestné činy proti životnímu prostředí upravil po vzoru německého trestního zákoníku v samostatné hlavě zvláštní části. Do této hlavy osmé byly zahrnuty kromě obecných a zvláštních skutkových podstat (včetně Týrání zvířat, Pytláctví) i Šíření nakažlivé nemoci zvířat a Šíření nakažlivé nemoci a škůdce užitkových rostlin. Přibýly také nové skutkové podstaty Neoprávněného vypuštění znečišťujících látek, Zanedbání péče o zvíře z nedbalosti, Neoprávněné výroby, držení a jiného nakládání s léčivy a jinými látkami ovlivňujícími užitkovost hospodářských zvířat. Samotné formulace skutkových podstat se však až na výjimky nezměnily.

Zásadní změnou byla až novela trestního zákoníku z roku 2011, která transponovala směrnici 2008/99/ES a změnila formulace skutkových podstat s cílem odstranit výkladové problémy a umožnit efektivnější aplikaci trestných činů proti životnímu prostředí. Vzhledem k tomu, že k velké části jednání poškozujících životní prostředí dochází v rámci podnikatelské činnosti právnických osob, mělo pro úpravu trestných činů proti životnímu prostředí zásadní význam i zakotvení trestní odpovědnosti právnických osob v českém právním řádu v roce 2011. Podle taxativního výčtu trestných činů v § 7 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob totiž může

trestně odpovědná právnická osoba spáchat trestné činy proti životnímu prostředí, jejichž skutkové podstaty jsou uvedeny v § 293 až 301 trestního zákoníku. Z ne zcela jasných důvodů se výčet nevztahuje na ty trestné činy hlavy osmé, které směřují k ochraně zvířat jako individuálních tvorů, ochraně majetku a ochraně zvířat a rostlin v rámci zemědělské produkce, ačkoli k nim v praxi často dochází právě v rámci činnosti právnických osob.

Na základě provedeného rozboru české, německé, rakouské a polské úpravy lze vysledovat určité specifické rysy trestných činů proti životnímu prostředí společné úpravám ve všech těchto státech. Trestné činy proti životnímu prostředí mohou být vymezeny na základě různých přístupů. Tradičně jde o jednání či opomenutí, která přímo či zprostředkovaně poškozují nebo ohrožují životní prostředí a zároveň představují porušení normy na ochranu životního prostředí. V některých státech, kde převažuje trestní postih nad administrativním postihem, jsou mezi trestné činy proti životnímu prostředí zahrnována v podstatě veškerá protiprávní jednání poškozující nebo ohrožující životní prostředí, která jsou v rozporu s právem (např. ve Velké Británii). V jiných státech (např. v Německu nebo v České republice) jsou jako trestné činy postihována jen některá z protiprávních jednání poškozujících životní prostředí, přičemž se jedná o ta jednání, která mají závažnější dopady na životní prostředí. Ostatní delikty proti životnímu prostředí jsou postihovány administrativně právními sankcemi. Vymezení „závažnějších“ poškození nebo ohrožení, která by měla být postihována trestními sankcemi, vycházela v minulosti hlavně z antropocentrického pojetí ochrany životního prostředí. Trestnými činy byla především jednání poškozující životní prostředí a zároveň ohrožující lidský život a zdraví. Později do formulace skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí pronikl ekocentrický přístup v ochraně životního prostředí, takže některá jednání jsou trestná bez ohledu na to, zda mají přímý dopad na člověka a jeho zdraví.

Podmínkou trestní odpovědnosti u trestných činů proti životnímu prostředí je obvykle porušení normy správního práva (tzv. akcesorita správního práva), a skutkové podstaty jsou proto formulovány blanketně. Nicméně v posledních letech narůstá tendence chránit životní prostředí prostředky trestního práva nezávisle na tom, zda současně došlo k porušení norem správního práva. Jedná se zejména o případy zvlášť závažného poškození životního prostředí. Příkladem je zařízení, které je provozováno

na základě povolení, a přestože provoz probíhá plně v souladu s povolením, zařízení způsobí závažnou škodu na životním prostředí nebo na zdraví lidí tím, že vypustí určité znečišťující látky. Takovéto vypuštění znečišťujících látek může být v některých právních řádech považováno za trestný čin, ačkoli nedošlo k porušení norem správního práva.

Zhodnocení aplikační praxe

Právní úprava trestných činů proti životnímu prostředí v České republice se od počátků svého zakotvení v trestním zákoně potýkala s aplikačními problémy. Od roku 2002 počet zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí a počet odsouzených osob za tyto činy vytrvale klesá, což neodpovídá faktickému stavu, kdy počet jednání poškozující životní prostředí a závažnost takových jednání spíše neustále narůstá.

K ustálení výkladové a aplikační praxe nepochybně nepřispěly ani časté změny právní úpravy, jakkoli byly tyto změny motivované dobrými úmysly a lze je považovat za převážně pozitivní. Domnívám se proto, že do formulace skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí ve znění tzv. zelené novely trestního zákoníku z roku 2011 by nemělo být v nejbližších letech zásadně zasahováno. Dle údajů o počtu zjištěných trestných činů a o počtu stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob za léta 2012 a 2013 sice jeden z hlavních cílů této novely, tedy umožnit větší aplikaci skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí, dosud splněn nebyl, nicméně se domnívám, že důvodem již není problematičnost a nejasnost formulace těchto skutkových podstat. Důvody pro nízkou míru aplikace trestných činů proti životnímu prostředí jsou komplexnější:

- Povědomí o nebezpečnosti environmentální kriminality ve společnosti obecně, stejně tak v řadách odborné veřejnosti (orgány policie, státní zástupci i soudci) je stále nedostatečné. S tím souvisí nízká míra morálního odsouzení pachatelů.
- Vyšetřování trestných činů proti životnímu prostředí je náročné, neboť vyžaduje vysokou míru odbornosti orgánů činných v trestním řízení a spolupráci se specializovanými kontrolními orgány (ČIŽP a celními orgány).
- Častým problémem v rámci vyšetřování environmentální kriminality je důkazní nouze způsobená pozdním zjištěním činu, nemožností zajistit důkazy nebo dohledat pachatele. Často také není možné prokázat příčinnou souvislost mezi jednáním

pachatele a trestněprávně relevantním následkem. Stejně jsou i příčiny poměrně nízké úspěšnosti žaloby.

- Trestní sazby trestů odnětí svobody, které lze za trestné činy proti životnímu prostředí uložit, jsou vzhledem k závažnosti jednání a významu životního prostředí jako chráněného objektu, poměrně nízké. To přispívá k tomu, že v očích policie, státních zástupců i soudů jsou trestné činy proti životnímu prostředí považovány za méně závažné.
- Důsledkem pak jsou mírné tresty, které jsou v případě odsouzení uloženy. Tyto tresty nejsou úměrné způsobené škodě a zisku z trestné činnosti, a nemají tak dostatečně odstrašující účinek.

Pokud jde o praktické zkušenosti s aplikací trestněprávní odpovědnosti právnických osob, byly dosud za trestné činy proti životnímu prostředí odsouzeny pouze 2 osoby a uloženy jim byly velmi mírné tresty. Domnívám se však, že vzhledem novosti a přelomovosti celého institutu trestní odpovědnosti právnických osob v našem právním řádu je na skutečné kritické zhodnocení aplikační praxe dosud brzy. Vzhledem k obavám, které zavedení trestněprávní odpovědnosti vzbuzovalo, je pochopitelné, že soudy přistupují k trestání právnických osob velmi zdrženlivě.

Nejvíce zkušeností s praktickou aplikací trestných činů proti životnímu prostředí má ze států, jejichž úpravou jsem se v této práci zabývala, nepochybně Německo. Nicméně i v Německu dle statistických dat dochází od druhé poloviny 90. let 20. století k trvalému propadu počtu zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí. Tresty za trestné činy proti životnímu prostředí ukládané jsou poměrně mírné, ve většině případů (více než 95 %) jde o peněžitě tresty. Literatura snížení počtu trestných činů proti životnímu prostředí hodnotí negativně a odůvodňuje to nikoli úspěšnými generálně preventivními účinky trestního práva, ale spíše omezením policejních a úředních kontrol a častými změnami ve složkových zákonech na ochranu životního prostředí, které stěžují i aplikaci trestněprávních norem. Dle literatury tak pouze došlo ke zvýšení environmentální kriminality latentní.

V Rakousku lze z údajů o počtu odsouzených za jednotlivé trestné činy proti životnímu prostředí dovodit, že trestněprávní odpovědnost je v ochraně životního prostředí aplikována minimálně. Od roku 1989 počet odsouzených klesl skoro o třetinu

a je nyní srovnatelný počtem osob odsouzených za trestné činy proti životnímu prostředí v České republice. V Polsku je situace obecně obdobná, výjimečně vysoké jsou pouze počty odsouzených za trestný čin Pytláctví a Nepovolený lov ryb.

Na základě poznatků o praktické aplikaci trestných činů proti životnímu prostředí v České republice, Německu, Rakousku a Polsku jsem se snažila nalézt odpovědi na v úvodu práce položené otázky, zda úprava trestných činů proti životnímu prostředí vede k efektivnímu postihu jednání proti životnímu prostředí a k zajištění účinného dodržování norem na ochranu životního prostředí. A zda tedy obecně platí premisa, ze které vycházela směrnice 2008/99/ES, že trestní právo je nejefektivnějším nástrojem k ochraně životního prostředí, který funguje v situaci, kdy jsou nástroje soukromoprávní a správněprávní odpovědnosti nedostatečné.

Odpověď dle mého názoru zní, že nikoli. Z údajů o počtu zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí a počtu odsouzených osob v České republice, Německu, Rakousku i Polsku vyplývá, že nástroje trestního práva jsou k ochraně životního prostředí využívány pouze výjimečně. Počet zjištěných trestných činů a počet odsouzených osob je ve všech těchto státech velmi nízký, a to i v Německu, kde je s postihem environmentální kriminality největší praktická zkušenost. Počty zjištěných trestných činů od 90. let 20. století vytrvale klesají nebo stagnují na nízké úrovni. Je velmi nepravděpodobné, že by to bylo důsledkem generálně preventivního účinku trestního postihu. Z údajů o pokutách ukládaných ČIŽP vyplývá, že k poškozování a ohrožování životního prostředí stále dochází ve velké míře. Za pravděpodobnější lze považovat, že environmentální kriminalita postihu uniká nebo je postihována v rámci správního trestání. Trestní právo tedy obecně k účinnějšímu efektivnějšímu postihu jednání poškozujících životní prostředí a k účinnějšímu dodržování předpisů na ochranu životního prostředí nevede.

Z údajů o činnosti České inspekce životního prostředí v rámci stíhání správních deliktů a přestupků proti životnímu prostředí je evidentní, že ačkoli byla v posledních desetiletích pozornost odborné veřejnosti upřena k trestněprávní odpovědnosti, většina protiprávních jednání proti životnímu prostředí je v České republice nadále postihována na základě správněprávní odpovědnosti. Za přestupky i správní delikty podle jednotlivých složkových zákonů na ochranu životního prostředí lze uložit i poměrně

vysoké pokuty (např. podle zákona o ochraně ovzduší a podle zákona o odpadech až 10 miliónů Kč). Jejich hrozba může být pro potenciální pachatele více odstrašující než málo pravděpodobné riziko odsouzení za trestný čin. Správní řízení je ve srovnání s trestním řízením také méně nákladné, méně formalizované a v případě správních deliktů klade nižší nároky na dokazování. K efektivitě správního trestání přispívá skutečnost, že adresáti povinností stanovených ve složkových zákonech na ochranu životního prostředí jsou si vědomi vysokého rizika kontrol své činnosti. Ročně Česká inspekce životního prostředí provede kolem 17 tisíc kontrol a uloží kolem 2,5 tisíce pokut v úhrnné výši přes 150 milionů Kč.

Na druhou stranu nelze význam trestněprávní ochrany životního prostředí popírat. To, že trestní zákoník upravuje vybraná závažná jednání proti životnímu prostředí jako trestné činy, je důležité. Ve vztahu k jednáním, která zvláště závažně poškozují životní prostředí a která generují pachateli významný zisk, je hrozba trestněprávního postihu zásadní. Významnou úlohu hraje možnost trestněprávního postihu v případech, kdy se jedná o organizovanou kriminalitu, zejména tu s přeshraničními rozměry. V takových případech by postih pouze v rámci správního trestání nebyl adekvátní ani účinný. Typickými příklady jsou vypouštění znečišťujících látek způsobujících závažné škody na životním prostředí a nelegální obchod s odpady, ohroženými druhy živočichů a rostlin a s nebezpečnými látkami. Správní pokuta by také nikdy neumožnila odpovídající morální odsouzení pachatele a nebyla by schopna ho zasáhnout tak, jak může např. trest odnětí svobody. V případě zvláště závažných jednání proti životnímu prostředí je proto trestní postih zcela namístě.

Významná je i symbolická úloha úpravy trestných činů proti životnímu prostředí. Skutečnost, že některá jednání proti životnímu prostředí jsou trestná, napomáhá zvýšení povědomí o jejich škodlivosti, a to jak v očích veřejnosti obecně, tak v očích odborné veřejnosti (orgánů činných v trestním řízení, soudců, potenciálních znečišťovatelů). Trestněprávním postihem environmentální kriminality společnost také dává najevo, jaký význam životnímu prostředí přikládá. Společnost zdůrazňuje, že považuje životní prostředí za hodnotu, kterou je třeba chránit všemi dostupnými prostředky, včetně těch nejzazších, které nabízí trestní právo.

Reálné možnosti trestněprávní ochrany životního prostředí při vynucování dodržování norem na ochranu životního prostředí však nelze přeceňovat. Je třeba souhlasit s názorem, který v předmluvě k 3. vydání učebnice Právo životního prostředí uvedl W. Radecki. Ten sice vyzdvihl význam směrnice 2008/99/ES, ale zároveň zdůraznil, že prostředky trestního práva jsou důležitou metodou vymáhání práva životního prostředí, ale nikoli metodou nejdůležitější. Nelze proto opomíjet systém správního trestání, s jehož aplikací jsou v oblasti ochrany životního prostředí dlouholeté zkušenosti a který v porovnání se soudním trestáním vychází v tuto chvíli jako efektivnější.

Doporučení *de lege ferenda*

Výše jsem uvedla, že úpravě skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí v České republice by v tuto chvíli podle mého názoru nejvíce prospělo, aby nebyla delší dobu novelizována, a umožnilo se tak ustálení výkladové a aplikační praxe. Jediné návrhy *de lege ferenda*, které si ve vztahu k úpravě trestných činů proti životnímu prostředí v České republice na závěr dovolím, jsou následující:

- Dolní i horní hranice zákonných sazeb trestů odnětí svobody by si zasloužily zvýšení, a to alespoň na úrovni, které byly před novelou v roce 2002.
- V praxi dochází k jednáním poškozujícím životní prostředí, která jsou vysoce společensky škodlivá, ale trestní zákoník jejich postih neumožňuje. Příkladem je nezákonná těžba, včetně nezákonné těžby polodrahokamů nebo drahokamů. Na rozdíl od německé a rakouské úpravy není v České republice možná trestněprávní ochrana před hlukem. Německo, Rakousko i Polsko trestně postihují některá jednání v souvislosti s nakládáním s geneticky modifikovanými organismy. V těchto případech by stálo za to zvážit úpravu jejich trestněprávního postihu i v České republice.
- V rámci novely zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, by bylo vhodné umožnit postih právnických osob za všechny trestné činy proti životnímu prostředí.
- Z hlediska ochrany životního prostředí by bylo přínosné umožnit soudům ukládat alternativní trest zmiňovaný v čl. 8 Úmluvy Rady Evropy o ochraně životního prostředí prostřednictvím trestního práva – trest uvedení poškozené složky životního prostředí do původního stavu.

Pokud jde o praktickou aplikaci, k efektivnějšímu uplatňování trestního postihu jednání významně poškozujících nebo ohrožujících životní prostředí by nepochybně přispěl větší důraz na vzdělávání orgánů činných v trestním řízení o této problematice a na systematickou spolupráci policejních orgánů s Českou inspekcí životního prostředí a celními orgány. Významně by napomohla odborná specializace v rámci policejních orgánů (zřízení tzv. environmentální policie), po které se již léta volá a která v minulosti úspěšně fungovala v Německu.

Shrnutí

Hlavním cílem této práce je zodpovědět otázku, zda úprava trestných činů proti životnímu prostředí v České republice umožňuje efektivní postih jednání proti životnímu prostředí a zajišťuje dodržování norem na ochranu životního prostředí lépe než nástroje správního trestání.

Ochrana životního prostředí nástroji trestního práva se v našem právním řádu a v právním řádu okolních států objevuje až od 80. let 20. století a do současnosti hraje v porovnání s využitím nástrojů správního trestání spíše marginální roli. Od 90. let 20. století se objevují na mezinárodním poli a později pak i na úrovni Evropské unie snahy o hledání shody na tom, že některá nejzávažnější jednání proti životnímu prostředí by měla být postihována nikoli správními sankcemi, nýbrž sankcemi trestní povahy.

Na trestní právo je nahlíženo jako na nástroj, který pomůže efektivně řešit problematiku environmentální kriminality v situaci, kdy k účinnému dodržování norem na ochranu životního prostředí nestačí v právu životního prostředí tradičně užívané nástroje správního práva. Ačkoli standardy ochrany životního prostředí zakotvené v předpisech Evropské unie a v právních předpisech členských států jsou vysoké a naprostá většina činností s dopady na životní prostředí je právními předpisy přísně regulována, je životního prostředí stále poškozováno a normy na jeho ochranu porušovány. Nejzávažnější environmentální kriminalita je páchána zejména v souvislosti s nakládáním s odpady, s obchodem s ohroženými druhy rostlin a živočichů a s vypouštěním nebezpečných látek do půdy, vody a ovzduší. Environmentální kriminalita způsobuje nejen významné škody nebo ohrožení pro životní prostředí a lidské zdraví, ale zároveň představuje pro své pachatele zdroj vysokých zisků za cenu relativně nízkého rizika odhalení. Účinky environmentální kriminality často přesahují hranice jednotlivých států. Trestní právo je sice považováno za krajní prostředek ochrany, avšak v případě, že jiné právní nástroje selhávají, jeví se jeho aplikace nezbytná a adekvátní. Výhodou trestněprávní odpovědnosti oproti občanskoprávní a správněprávní odpovědnosti je zvýšená represivní a preventivní povaha. Trestní sankce brání pachateli v další trestné činnosti, účinně odrazují

potenciální pachatele a vyjadřují významný společenský nesouhlas s předmětným jednáním.

Disertační práce se soustřeďuje na rozbor české platné úpravy trestných činů proti životnímu prostředí v trestním zákoníku, popisuje historický vývoj právní úpravy a na základě policejních a soudních statistik analyzuje a hodnotí aplikační praxi v České republice. Vzhledem k tomu, že velká část trestných činů proti životnímu prostředí je páchána v rámci činnosti právnických osob, je zvláštní kapitola věnována úpravě jejich trestněprávní odpovědnosti. Protože je při porušování norem na ochranu životního prostředí tradičně aplikována především odpovědnost správněprávní, věnuje se práce stručně i rozboru přestupků a správních deliktů proti životnímu prostředí a na základě dostupných údajů je zhodnocena jejich aplikační praxe.

Vzhledem k tomu, že trestněprávní ochrana životního prostředí je Evropskou unií částečně harmonizována směrnicí 2008/99/ES, neomezuje se disertační práce pouze na právní úpravu vnitrostátní, důraz je kladen i na analýzu úpravy trestněprávní ochrany životního prostředí v právu Evropské unie. Kromě podrobného rozboru směrnice 2008/99/ES a jejích institutů se práce zabývá i popisem procesu, který vedl k jejímu přijetí, neboť bližší pohled na genezi unijní úpravy umožňuje nejen detailní poznání principů přijatého znění směrnice, ale osvětluje také postoje a cíle Evropské komise a členských států k této úpravě. Pozornost je věnována také úpravě na úrovni mezinárodního práva. Jedinou mezinárodní úmluvou, která se komplexně zabývá ochranou životního prostředí prostředky trestního práva, je Úmluva Rady Evropy o ochraně životního prostředí prostřednictvím trestního práva. Tato úmluva, ačkoli dosud nevstoupila v platnost, se stala významným zdrojem inspirace pro úpravu trestněprávní ochrany životního prostředí v Evropské unii i v České republice.

Významnou součástí práce je rozbor právní úpravy a na základě dostupných statistických dat popis aplikační praxe ve vybraných státech Evropské unie. Pro tento účel jsem si zvolila tři členské státy Evropské unie – Německo, Rakousko a Polsko. Jedná se o sousední státy České republiky, jejichž úprava trestněprávní odpovědnosti za jednání proti životnímu prostředí je české úpravě z historických a geografických důvodů velmi blízká. Rozbor právní úpravy v jiných státech přispívá k hlubšímu pochopení role trestněprávní odpovědnosti v ochraně životního prostředí a nabízí inspiraci pro českou

úpravu de lege ferenda. Na rozbor německé, rakouské a polské úpravy a praxe navazuje srovnání s úpravou a praxí v České republice.

V závěru práce zodpovězena otázka ohledně efektivity trestního práva v ochraně životního prostředí, zhodnocena platná česká právní úprava trestných činů proti životnímu prostředí a jejich aplikace, a to i ve světle poznatků o právní úpravě a praxi v sousedních státech. Z rozboru aplikační praxe v České republice a z jejího srovnání s praxí v Německu, Rakousku a Polsku vyplývá, že nástroje trestního práva jsou v těchto státech využívány k ochraně životního prostředí pouze výjimečně. Počet zjištěných trestných činů a počet odsouzených osob je ve všech těchto státech velmi nízký, ačkoli k závažnému poškozování životního prostředí nepochybně dochází. Znamená to, že environmentální kriminalita postihu uniká nebo je postihována v rámci správního trestání. Hlavním důvodem je nedostatečné povědomí o nebezpečnosti environmentální kriminality ve společnosti obecně, stejně tak v řadách odborné veřejnosti (orgány policie, státní zástupci i soudci). S tím souvisí nízká míra morálního odsouzení pachatelů, což vede k tomu, že na policejní orgány není vyvíjen dostatečný tlak, aby trestné činy proti životnímu prostředí postihovaly. Trestní právo proto obecně k účinnějšímu postihu jednání poškozujících životní prostředí a k účinnějšímu dodržování předpisů na ochranu životního prostředí nevede.

Na druhou stranu nelze význam trestněprávní ochrany životního prostředí zcela popírat. Ve vztahu k jednáním, která zvláště závažně poškozují životní prostředí a která generují pachateli významný zisk, je hrozba trestněprávního postihu zásadní. Významnou úlohu hraje možnost trestněprávního postihu v případech, kdy se jedná o organizovanou kriminalitu, zejména tu s přeshraničními rozměry. V takových případech by postih pouze v rámci správního trestání nebyl adekvátní ani účinný. Důležitá je i symbolická role úpravy trestných činů proti životnímu prostředí. Skutečnost, že některá jednání proti životnímu prostředí jsou trestná, napomáhá zvýšení povědomí o jejich škodlivosti. Trestněprávním postihem environmentální kriminality společnost také dává najevo, jaký význam životnímu prostředí přikládá. Stávající reálné možnosti trestněprávní ochrany životního prostředí při vynucování dodržování norem na ochranu životního prostředí však nelze přeceňovat.

Summary

The main goal of the thesis is to answer the question, whether the current Czech criminal legislation enables effective punishment of serious environmental offences and ensures the enforcement of rules on environmental protection in a more efficient way than administrative sanctions.

Protection of the environment through the criminal law can be traced in the Czech Republic back to 1980s. However, criminal law has until now played only marginal role in the sanctioning of offences against the environment. Majority of environmental offences are prosecuted in administrative procedures. Since 1990s the international community and later also the EU have discussed the need to pursue a harmonised criminal policy aimed at the protection of the environment.

In case of serious environmental violations criminal law penalties are perceived as a more effective and appropriate measure than administrative penalties. Despite the fact that most of the potentially harmful activities are strictly regulated by both EU and national environmental law, environment continues to be threatened by pollution and excessive exploitation and environmental rules are being breached. The most serious environmental crimes are related to waste management, trade in endangered fauna and flora species and discharge or emission of hazardous substances into air, soil or water. Environmental crime causes significant harm or threat to the environment and human health. At the same time it provides for very high profits for the perpetrators at a relatively low risk of detection. Often there are cross-border effects on the environment. Criminal law measures are considered to be the last resort, however, when other measures fail to prevent the impairment of the environment, the application of criminal penalties is necessary and adequate. Unlike civil and administrative measures, criminal sanctions prevent the offender to continue with unlawful activities, effectively discourage potential offenders and express strong social disapproval.

The thesis focuses on the current Czech criminal legislation (crimes against the environment are laid down in the Criminal Code), describes its evolution and analyses and evaluates its practical application. It uses police and judicial data on the number of environmental crimes and the number of prosecuted and sentenced offenders in the last

twenty years. Considering that a substantial amount of environmental offences is committed on behalf of legal persons, a separate chapter is focused on the corporate liability legislation and its practical application. As previously mentioned, environmental breaches are mostly punished in an administrative procedure. Therefore the rules on administrative sanctions are also briefly described and their application analysed.

Additionally, the thesis discusses the EU Directive 2003/60/EC on the protection of the environment through criminal law and the Council of Europe Convention on the protection of the environment through criminal law, which was adopted in 1998. The Directive 2003/60/EC and the process prior to its adoption are thoroughly analysed. Not only does it help to understand better the key principles of the Directive, but it also casts light on the position and goals of the Commission and the Member States in this regard. The Council of Europe Convention on the protection of the environment through criminal law is the only international convention that covers the issue of criminal protection of the environment in a complex way. Despite the fact that it has not entered into force yet, the Convention has been a significant source of inspiration for the adoption of both the EU and the Czech legislation on criminal law protection of the environment.

An essential part of the thesis is the analysis of the environmental criminal law legislation and its practical application in three other EU Member States – Germany, Austria and Poland. The rules on criminal liability for environmental crimes in these countries are due to historical and geographical reasons very similar to the rules in the Czech Republic. A comparative analysis of foreign and Czech criminal law rules and their application is added.

The thesis is concluded by an assessment of the effectiveness of the criminal law in environmental protection. The analysis of the sanctioning of environmental offences in the Czech Republic, Germany, Austria and Poland shows that criminal law is applied only rarely. Despite the fact that there are many serious breaches against environment, the numbers of registered environmental crimes and convicted persons is in all of these countries extremely low. Majority of environmental offences is still sanctioned by administrative penalties and many offences are not punished at all. The main reasons for

that are the low public awareness of the possible threats of environmental crimes and insufficient expertise in this regard among police, state prosecutors and judges. Currently criminal law in general does not lead to effective sanctioning of environmental crimes and does not induce better compliance with environmental regulations.

On the other hand the importance of the legal possibility to apply criminal penalties in case of environmental offences shall not be denied. The threat of criminal sanctions is essential in case of illegal activities that cause serious harm to the environment. Criminal penalties also play a significant role as far as organised environmental crime is concerned, especially the one with a with cross-border element. In such cases administrative penalties would not be sufficient and effective and would not bring the necessary moral condemnation of the offender. The symbolic role of criminal penalties for environmental offences is also important. The fact that certain illegal activities against the environment are regulated under criminal law enhances public awareness of their harmful effects. Last but not least, by laying down rules on criminal sanctions for environmental offences, the society stresses the importance of environmental protection. However, the effectiveness of criminal law in enforcement of environmental legislation shall not be overestimated.

Seznam použitých zkratek

České

CITES – Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin

ČIŽP – Česká inspekce životního prostředí

ČR – Česká republika

ES – Evropské společenství

EU – Evropská unie

Euratom – Evropské společenství pro atomovou energii

GMO – geneticky modifikované organismy

PřZ – zákon č. 200/1999 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

SFEU – Smlouva o fungování Evropské unie

TOPO – zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

TZ – zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, účinný do 1. ledna 2010

TrZ – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Cizojazyčné

OWiG – Ordnungswidrigkeitgesetz (německý přestupkový zákon)

StGB – Strafgesetzbuch (německý a rakouský trestní zákoník)

StG – Strafgesetz (rakouský trestní zákon z roku 1945)

VbVG – Verbandsverantwortlichkeitsgesetz (rakouský spolkový zákon o odpovědnosti sdružení za trestné činy)

kk – kodeks karny (polský trestní zákoník)

Použitá literatura

Monografie

1. Bell, S., McGillivray, D.: Environmental Law, 6. vydání, Oxford : Oxford University Press, 2005, 910 s.
2. Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.: Teorie práva. Praha : Eurolex Bohemia, 2001, 323 s.
3. Damohorský, M. a kol.: Právo životního prostředí, Praha : C. H. Beck, 2010, 629 s.
4. Damohorský, M. (ed.): Trestněprávní problematika ochrany životního prostředí. Závěry a shrnutí projektu GA ČR – 407/00/1705, Praha : Vodnář, 2002, s. 170.
5. Damohorský, M.: Právní odpovědnost za ztráty na životním prostředí, Praha : Karolinum, 1999.
6. Fabrizio, E.: StGB und ausgewählte Nebengesetze, Manz : Wien, 2013, 1158 s.
7. Jančářová, I. a kol.: Odpovědnost v právu životního prostředí - současný stav a perspektivy, Brno : Masarykova univerzita, 2013, 345 s.
8. Hendrych, D. a kol.: Správní právo, 6. vydání, Praha : C. H. Beck, 2006, 822 s.
9. Holman, R. a kol.: Dějiny ekonomického myšlení, 3. vydání, Praha: C. H. Beck, 2005, 539 s.
10. Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, 4. vydání, Praha : Leges, 2014, 1248 s.
11. Jelínek, J., Herczeg, J.: Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář s judikaturou, Praha : Leges, 2012, 208 s.
12. Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007;
13. Kloepfer, M.: Umweltrecht, 3. vydání, München : Beck, 2004, 1963 s.
14. Kloepfer, M., Vierhaus, H.: Umweltstrafrecht, 2. vydání, München : Beck, 2002, 188 s.
15. Kmec, J.: Evropské trestní právo. Mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva, 1. vydání, Praha : C. H. Beck, 2006, 232 s.
16. Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část, 6. vydání, Praha : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010.
17. Pekárek, M., Průchová, I., Dudová, J., Jančářová, I., Tkáčiková, J.: Právo životního prostředí, I. díl, 2. vydání, Brno : Masarykova univerzita, 2009, 323 s.

18. Reindl-Krauskopf, S., Salimi, F.: Umweltstrafrecht, Verlag Österreich, 2013, 207 s.
19. Sands, P.: Principles of international environmental Law, 2. vydání, Cambridge : Cambridge University Press, 2003, 1116 s.
20. Saliger, F.: Umweltstrafrecht, München : Vahlen, 2012, s. 283 s.
21. Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D.: Základy trestní odpovědnosti, Praha : Orac, 2003, 455 s.
22. Stejskal, V.: Vývojové tendence právní úpravy ochrany přírody, Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2012, 301 s.
23. Stejskal, V., Vícha, O.: Zákon o předcházení ekologické újmy a její nápravě s komentářem, souvisícími předpisy a s úvodem do problematiky ekologicko-právní odpovědnosti, Praha : Leges, 2009, 333 s.
24. Stejskal, V.: Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity, Praha : Eva Rozkotova - IFEC, 2006, 242 s.
25. Stejskal, V.: Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí, Praha : Ediční středisko PF UK, 2002, s. 19-170.
26. Šámal, P., Novotný, O., Gřivna, T., Herczeg, J., Vanduchová, M., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné, 7. vydání, Praha : Wolters Kluwer, 2014, 1040 s.
27. Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník. Komentář, 2. vydání, Praha : Beck, 2012, 3632 s.
28. Šámal, P. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář, Praha : C. H. Beck, 2012, s. 186.
29. Šturma, P., Damohorský, M., Ondřej, J. a kol.: Mezinárodní právo životního prostředí - 1. část, 1. vydání, Praha: IFEC, 2008, 193 s.
30. Vedral, J. Správní řád. Komentář. 2. vydání. Praha : Bova Polygon, 2010, 1446 s.

Články

1. Adshead, J.: Doing Justice to the Environment. In Journal of Criminal Law, 77(3), 2013, s. 215.
2. Becker, G.: Crime and Punishment: An Economic Approach. In Journal of Political Economy, 76 (2), 1968, s. 169. Dostupné na <http://www.nber.org/chapters/c3625.pdf> (13. 3. 2015).
3. Comte, F.: Criminal environmental law and community competence. In European Environmental Law Review, 12 (5), 2003, s. 147-156.

4. Damohorský, M.: Deliktní odpovědnost v ochraně životního prostředí. In Lidská práva, právní odpovědnost a ochrana životního prostředí, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica 3, 2011.
5. Damohorský, M.: K některým problémům správních deliktů na úseku ochrany životního prostředí, AUC Iuridica 3-4/1999, Praha: Karolinum, 1999, s. 49.
6. Faure, M., Svatikova, K.: Criminal or Administrative Law to Protect the Environment? Evidence from Western Europe. In Journal of Environmental Law, 2012, 24 (2), s. 253.
7. Faure, M., Svatikova, K.: Enforcement of Environmental Law in the Flemish Region. In European Energy and Environmental Law Review, 19(2), 2010, s. 65.
8. Faure, M.: Vague notions in environmental criminal law (part 1, part 2). In Environmental Liability, 4, 2010, s. 119-133, 2010 a Environmental Liability, 5, 2010, s. 163-170.
9. Faure, M. Environmental Crimes, Maastricht University, 2009, s. 320 – 343.
10. Faure, M.: European Environmental Criminal Law: Do we really need it? In European Environmental Law Review, 13 (1), 2004, s. 18 – 29.
11. Gouritin, A., De Hert, P.: Directive 2008/99/EC of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law: A new start for criminal law in the European Community? In ELNI Review, 1, 2009, s. 22-28.
12. Hanák, J.: Ochrana životního prostředí v trestním zákoníku – několik poznámek. In Trestní právo, 11, 2010.
13. Hedemann-Robinson, M.: The emergence of European Union environmental criminal law: a quest for solid foundations – Part I. In Environmental Liability, 16 (3), 2008, s. 71-91.
14. Hedemann-Robinson, M.: The emergence of European Union environmental criminal law: a quest for solid foundations – Part II. In Environmental Liability, 16 (4), 2008, s. 111-136.
15. Hedemann-Robinson, M.: The European Union and Environmental Criminal Liability: A Legal Analysis in the Light of the Recent Ruling of the European Court of Justice on EC Competence (Case C-176/03 European Commission v Council). In Journal of Environmental Liability, 13 (6), 2005, s. 149-167.

16. Humlíčková, P.: Právní odpovědnost za ztráty na životním prostředí. In Lidská práva, právní odpovědnost a ochrana životního prostředí, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica 3/2011, s. 57.
17. McIntyre, O.: The Emerging European Community / Union Competence in Respect of Environmental Crime, příspěvek na konferenci Law and the Environment 2009, Cork. Dostupné na <http://www.ucc.ie/law/video/EnvironmentalLawConference2009/papers/Owen%20McIntyre.pdf> (28. 9. 2014).
18. Jarmič, L.: Trestní právo a ochrana životního prostředí, In Trestněprávní revue, 9, 2010.
19. Krämer, L.: EU Enforcement of Environmental Laws: From Great Principles to Daily Practice: Improving Citizen Involvement, dostupné na <http://www.clientearth.org/reports/131210-enforcement-of-eu-environmental-law-and-citizens.pdf> (2. 3. 2015).
20. Kratochvíl, V.: Trestní odpovědnost v České republice dosahuje i na právnické osoby. In Právní rozhledy, 19, 2011.
21. Kratochvíl, V.: Trestní odpovědnost právnických osob a základní zásady trestního práva hmotného. In Trestněprávní revue, 9, 2011.
22. Langrová, V.: Právní odpovědnost za správní delikty v ochraně životního prostředí. In České právo životního prostředí, 2, 2004, s. 3 – 137.
23. Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F.: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. Trestní právo, 3, 2001.
24. Nováčková, S.: Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim – od návrhu k účinné právní úpravě. In Trestněprávní revue, 2, 2012, s. 2.
25. Nováčková, S.: Nový návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (a jeho srovnání s návrhem zákona, který byl v roce 2004 zamítnut). In Trestněprávní revue, 4, 2011.
26. Ogus, A., Abbot, C.: Sanctions for Pollution: Do We Have the Right Regime? In Journal of Environmental Law, 14, 2002, s. 283.
27. Pfohl, M.: Das deutsche Umweltstrafrecht – ein Erfolgsmodell? In Natur und Recht, Springer-Verlag, 2012, s. 307.
28. Pikna, B.: Právo EU – právní akty třetího pilíře. In Právník, 2, 2001, s. 151.

29. Pereira, R.: Environmental criminal law in the first pillar: a positive development for environmental protection in the European union? In *European Energy and Environmental Law Review*, 16 (10), 2007, s. 254-268.
30. Pokorná, L.: Trestněprávní ochrana zvířat (živočichů). In *Dny práva 2011 - Zvíře (živočich) jako předmět právních vztahů*, Brno : Masarykova univerzita, 2012.
31. Pokorná, L., Zicha, J.: Nová úprava některých skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí. In *Trestněprávní revue*, 4, 2012.
32. Prášková, H.: Vztah trestního řízení proti právnické osobě a řízení o správním deliktu právnické osoby. In *Trestněprávní revue*, 6, 2012.
33. Púry, F., Šámal, P. K diskusi o trestní odpovědnosti fyzických osob jednajících za právnické osoby. In *Trestní právo*, 5, 1997.
34. Púry, F., Šámal, P.: Ještě k trestní odpovědnosti osob jednajících za právnické osoby. In *Trestní právo*, 9, 1996.
35. Radecki, W.: Prawo karne środowiska, In *JEcolHealth*, 15/4, 2011.
36. Radecki, W., Habuda, A.: Przepisy karne w ustawach o ochronie zwierat oraz o doswiadczeniach na zwierzatach, In *Prokuratura i Prawo*, 5, 2008.
37. Radecki, W.: Koncepcja prawa karnego srodowiska w Polsce in *Právo životního prostředí – sborník z konference*, Praha, 2000.
38. Roef, D.: Enkele ontwikkelingen inzake het mileustrafrecht. In Deketelaere, K. a Deketelaere, M.: *Jaarboek Milieurecht 2001*, Brugge, 2002.
39. Stejskal, V.: Trestní odpovědnost jako nástroj prosazování ochrany životního prostředí v evropském kontextu. In *Lidská práva, právní odpovědnost a ochrana životního prostředí*, *Acta Universitatis Carolinae, Iuridica*, 3, 2011, s. 50.
40. Stejskal, V.: Novelizace trestního zákona na úseku trestných činů proti životnímu prostředí. In *České právo životního prostředí*, 2, 2001, s. 70 – 71.
41. Stejskal, V.: Nový trestní zákon 2010. In *České právo životního prostředí*. Praha : Česká společnost pro právo životního prostředí, (1) 25, 2009, s. 47.
42. Šámal, P.: K trestněprávní odpovědnosti právnických osob. In *Bulletin advokacie*, 11, 2011, s. 19.
43. Tichá, T.: Trestněprávní ochrana životního prostředí - zásadní vývoj v evropském právním prostředí. In *České právo životního prostředí*, 2/2005 (16), s. 10.

44. Tichá, T.: Trestní právo a ochrana životního prostředí – aktuální vývoj. In Průchová, I.: Aktuální otázky práva životního prostředí, Brno : Masarykova univerzita, 2005.
45. Uhlířová, M.: Trestní odpovědnost právnických osob v Rakouské republice – komparace s českou právní úpravou, In Jelínek, J. a kol.: Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – Bilance a perspektivy. s. 339.
46. Vondruška, F.: K návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. In Právní rozhledy, 13, 2011, s. 464.
47. Watson, M.: The Use of Criminal and Civil Penalties to Protect the Environment: A Comparative Study. In European Environmental Law Review, 15(4), 2006.

Internetové zdroje

Obecné

www.bip.ms.gov.pl [polské ministerstvo spravedlnosti]

www.ec.europa.eu [Evropská komise]

www.eur-lex.europa.eu [databáze práva Evropské unie]

www.europarl.europa.eu [Evropský parlament]

www.curia.europa.eu [Soudní dvůr Evropské unie]

www.cizp.cz [Česká inspekce životního prostředí]

www.cspzp.cz [Česká společnost pro právo životního prostředí]

www.czp.cuni.cz [Centrum pro otázky životního prostředí UK]

www.conventions.coe.int [databáze smluv Rady Evropy]

www.destatis.de [německý Spolkový statistický úřad]

<http://www.gesetze-im-internet.de/> [právní portál německého Spolkového ministerstva spravedlnosti]

www.justice.cz [Ministerstvo spravedlnosti]

www.mvcr.cz [Ministerstvo vnitra ČR]

www.nsoud.cz [Nejvyšší soud]

www.nsz.cz [Nejvyšší státní zastupitelství]

www.odok.cz [Knihovna připravované legislativy]

www.policie.cz [Policie ČR]

www.portal.justice.cz [Oficiální server českého soudnictví]

www.psp.cz [Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky]

<https://www.ris.bka.gv.at/default.aspx> [právní informační systém rakouského kancléřství]

www.statistik.at [rakouský Spolkový statistický úřad Statistik Austria]

www.statystyka.policja.pl [polské policejní statistiky]

www.vlada.cz [Vláda České republiky]

[\[po.rejtr.justice.cz/public/odsouzeni.jsessionid=E2280DDDDD9198BEF7A1826FDEB0\]\(https://eservice-po.rejtr.justice.cz/public/odsouzeni.jsessionid=E2280DDDDD9198BEF7A1826FDEB0\)](https://eservice-</p></div><div data-bbox=)

[74AD.pocluster1?0](https://eservice-po.rejtr.justice.cz/public/odsouzeni.jsessionid=E2280DDDDD9198BEF7A1826FDEB074AD.pocluster1?0) [Rejstřík trestů právnických osob]

Studie, články, tiskové zprávy

1. Faure, M., Heine, G.: Criminal Penalties in EU Member States' Environmental Law, dostupné na http://ec.europa.eu/environment/archives/docum/pdf/02544_final_report.pdf (15. 3. 2014).
2. Faure, M.: The implementation of the environmental crime directives in Europe, příspěvek na konferenci „Ninth International Conference on Environmental Compliance and Enforcement 2011, dostupné na http://inece.org/conference/9/proceedings/41_Faure.pdf (28. 9. 2014).
3. Fröhlich, T.: Organised environmental crime in the EU Member States, Final Report, dostupné na http://ec.europa.eu/environment/legal/crime/pdf/organised_member_states.pdf (20. 3. 2015).
4. Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob jako předmět zkoumání, <http://www.mvcr.cz/clanek/trestni-odpovednost-pravnickych-osob-jako-predmet-zkoumani.aspx> (17. 11. 2014).
5. Jílková, J.: Ekonomický přístup ke škodám na životním prostředí, Centrum pro otázky životního prostředí, dostupné na http://www.czp.cuni.cz/knihovna/undp/modra/M_21JILKOVA.htm (1. 3. 2015).
6. Radecki, W.: Legal Grounds for Environmental Protection under Polish Criminal Law, studie Institutu Max-Planck pro zahraniční a mezinárodní právo dostupná na https://www.mpicc.de/files/pdf2/13_poland.pdf (20. 3. 2015).
7. Dąbrowska, A.: The impact of EU on protection of the environment through criminal law in Poland, 2010, dostupné na: https://www.academia.edu/1156406/The_impact_of_European_Union_on_protection_of_the_environment_through_criminal_law_in_Poland (20. 3. 2015).
8. Články o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování přijaté Komisí pro mezinárodní právo v roce 2001, dostupné na http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_6_2001.pdf (10. 5. 2014).
9. Návrh kodexu trestných činů proti míru a bezpečnosti lidstva dostupný na http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/7_4_1996.pdf (10. 5. 2014).

10. Rezoluce Rady Evropy z roku 1977 dostupná na stránkách Rady Evropy <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=594976&SecMode=1&DocId=659224&Usage=2> (18. 5. 2014).
11. Úmluva o ochraně životního prostředí prostřednictvím trestního práva dostupná na stránce Rady Evropy „Treaty Office“ pod č. 172 na <http://conventions.coe.int> (18. 5. 2014).
12. Vysvětlující zpráva k Úmluvě na stránkách <http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/172.htm> (18. 5. 2014).
13. Ecomafia 2014, Legambiente dostupné na <http://www.legambiente.it/contenuti/dossier/rapporto-ecomafia-2014> (20. 3. 2015).
14. Impact Assessment - Commission Staff Working Document Accompanying Document To The Proposal For A Directive Of The European Parliament And Of The Council On The Protection Of The Environment Through Criminal Law, COM(2007) 51 final, SEC(2007) 161, dostupné na http://ec.europa.eu/smart-regulation/impact/ia_carried_out/docs/ia_2007/sec_2007_0160_en.pdf (12. 1. 2015).
15. Tisková zpráva Komise z 13. března 2001 dostupná na http://europa.eu/rapid/press-release_IP-01-358_en.htm?locale=cs (12. 1. 2015).
16. Questions and Answers on the protection of the environment through criminal law European Commission - MEMO/07/50 09/02/2007, dostupné na http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-07-50_en.htm (12. 10. 2014).
17. Aktualizovaná Koncepce boje s kriminalitou páchanou na životním prostředí v působnosti resortu vnitra, Ministerstvo vnitra ČR, 2007, s. 10, dostupné na <http://databaze-strategie.cz/cz/mv/strategie/aktualizovana-koncepce-boje-s-kriminalitou-pachanou-na-zivotnim-prostredi-v-pusobnosti-resortu-vnitra> (1. 1. 2015).
18. Koncepce boje proti organizovanému zločinu na období let 2015 – 2017 schválená usnesením vlády č. 919 ze dne 12. listopadu 2014 a Koncepce boje proti organizovanému zločinu na období let 2011 – 2014 schválená usnesením vlády č. 598 ze dne 10. srpna 2013. Dostupné na <http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx?q=Y2hudW09Mg%3D%3D> (1. 3. 2015).

19. Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2013, Nejvyšší státní zastupitelství, dostupné na <http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/zprava-o-innosti> (1. 3. 2015).
20. Informace dostupná na stránkách Policie ČR <http://www.policie.cz/clanek/trestni-stihani-pravnickych-osob.aspx> (1. 3. 2015).
21. Ökobüro: Umweltstrafrecht, dostupné na http://doku.cac.at/infotext_umweltstrafrecht.pdf (20. 3. 2015).

Rozhodnutí soudů

Rozhodnutí a usnesení českých soudů

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2001, sp. zn. 5 Tz 274/2001

Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 27. 11. 2002, sp. zn. 3 To 498/2002

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. května 2003, sp. zn. 5 Tdo 503/2003

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 6. 2003, sp. zn. 7 Tdo 639/2003

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 7. 2007, sp. zn. 5 Tdo 725/2007

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2008, sp. zn. 8 Tdo 1152/2008

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 6. 2011 sp. zn. 8 Tdo 657/2011

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2014, sp. zn. 3 Tdo 493/2014

Rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie

Rozsudek Casati, C-203/80, EU:C:1981:261

Rozsudek Von Colson a Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen, C-14/83, EU:C:1984:153

Rozsudek Procureur de la République v. ADBHU, C-240/83, EU:C:1985:59

Rozsudek Komise v. Dánsko, C-302/86, EU:C:1988:421

Rozsudek Komise v. Řecko, C-68/88, EU:C:1989:339

Rozsudek Komise v. Rada, C-300/89, EU:C:1991:244

Rozsudek Outokumpu, C-213/96, EU:C:1998:155

Rozsudek Hansen, C-326/88, EU:C:1990:291

Rozsudek Skanavi a Chryssanthakopoulos, C-193/94, EU:C:1996:70

Rozsudek Huber, C-336/00, EU:C:2002:509

Rozsudek Wells, C-201/02, EU:C:2004:12

Rozsudek Komise v. Rada, C-176/03, EU:C:2005:542

Rozsudek Komise v. Rada, C-440/05, EU:C:2007:625.

Intertanko a další, C-308/06, EU:C:2008:312

Přílohy

Příloha č. 1 – Statistiky v letech 2001 až 2009

Tabulka č. 1 – Zjištěné trestné činy v letech 2001 až 2009

Vývoj počtu zjištěných trestných činů podle §§ 181a až 181h TZ v letech 2001 až 2009 zpracovaný na základě statistik Ministerstva vnitra a Ministerstva spravedlnosti.

	§ 181a	§ 181b	§ 181c	§ 181e	§ 181f	§ 181g	§ 181h	celkem
2001	67	27	*	*	*	*	*	94
2002	69	44	10	2	0	0	0	125
2003	22	15	11	0	4	0	0	52
2004	20	17	11	6	6	0	0	60
2005	10	12	9	3	5	0	0	39
2006	10	17	3	14	16	2	0	62
2007	5	11	9	2	11	0	0	38
2008	5	4	4	12	9	0	0	34
2009	2	0	3	9	14	0	0	28
celkem	210	147	60	48	65	2	0	532

Tabulka č. 2 – Počet stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob v letech 1999 až 2009

Vývoj počtu stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob za trestné činy podle § 181a až 181h TZ v letech 1999 až 2009 zpracovaný na základě statistik Ministerstva spravedlnosti.

		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Stíhané osoby	§ 181a	57	57	32	16	0	1	3	4	2
	§ 181b	22	38	11	5	4	3	8	3	0
	§ 181c	*	27	17	17	9	4	9	2	3
	§ 181e	*	0	1	3	8	3	1	10	7
	§ 181f	*	1	2	7	2	20	11	7	13
	§ 181g	*	0	0	0	0	0	0	0	0
	§ 181h	*	0	0	0	0	0	0	0	0
	celkem	79	123	63	48	23	31	32	26	25
Obžalované osoby	§ 181a	51	50	28	10	0	1	3	4	2
	§ 181b	19	32	6	3	4	3	5	2	0
	§ 181c	*	24	17	17	9	3	9	1	1

	§ 181e	*	0	1	3	7	3	1	8	1
	§ 181f	*	1	2	7	2	18	7	5	11
	§ 181g	*	0	0	0	0	0	0	0	0
	§ 181h	*	0	0	0	0	0	0	0	0
	celkem	70	107	54	40	22	28	25	20	15
Odsouzené osoby	§ 181a	10	20	9	1	1	1	1	0	1
	§ 181b	4	13	5	3	4	3	4	1	0
	§ 181c	*	6	12	9	16	2	2	1	0
	§ 181e	*	0	1	1	3	0	1	3	1
	§ 181f	*	0	0	3	3	5	8	3	3
	celkem	14	39	27	17	27	12	16	8	5

Vysvětlivky k tabulce č. 1 a 2:

* neplatil

§ 181a TZ Ohrožení a poškození životního prostředí úmyslné

§ 181b TZ Ohrožení a poškození životního prostředí z nedbalosti

§ 181c TZ Poškozování lesa těžbou

§ 181e TZ Nakládání s odpady

§ 181f, § 181g a § 181h TZ Neoprávněné nakládání s chráněnými a volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami.

Do 1. 7. 2002, kdy nabyla účinnosti novela trestního zákona č. 134/2002 Sb., platila pouze ustanovení §181a, §181b TZ.

Zdroj: Aktualizovaná Koncepce boje s kriminalitou páchanou na životním prostředí v působnosti resortu vnitra, Ministerstvo vnitra ČR, 2007, s. 9. Dostupné na <http://databaze-strategie.cz/cz/mv/strategie/aktualizovana-koncepce-boje-s-kriminalitou-pachanou-na-zivotnim-prostredi-v-pusobnosti-resortu-vnitra> (1.1. 2015) a Statistické ročenky kriminality Ministerstva spravedlnosti za rok 2007, 2008 a 2009 dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html> (1.1. 2015).

Příloha č. 2 – Statistiky v letech 2010 až 2013

Tabulka č. 1 – Zjištěné trestné činy v letech 2010 až 2013

Vývoj počtu zjištěných trestných činů podle § 293, § 294, § 295, § 298, § 299 a § 300 TrZ v letech 2010 až 2013 zpracovaný na základě statistik Ministerstva spravedlnosti.

	§ 293	§ 294	§ 295	§ 298	§ 299	§ 300	celkem
2010	2	0	0	0	8	0	10
2011	0	4	4	1	2	3	14
2012	0	0	4	2	18	0	24
2013	0	1	13	1	17	0	32
celkem	2	5	21	4	45	3	80

Tabulka č. 2 – Počet stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob v letech 2010 až 2013

Vývoj počtu stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob za trestné činy podle § 293, § 294, § 295, § 298, § 299 a § 300 TrZ v letech 2010 až 2013 zpracovaný na základě statistik Ministerstva spravedlnosti.

		2010	2011	2012	2013	celkem
Stíhané osoby	§ 293	2	0	0	0	2
	§ 294	1	3	0	2	6
	§ 295	0	3	3	13	19
	§ 298	0	1	2	0	3
	§ 299	8	2	10	9	29
	§ 300	0	3	0	0	3
	celkem	11	12	15	24	62
Obžalované osoby	§ 293	2	0	0	0	2
	§ 294	0	1	0	1	2
	§ 295	0	0	3	13	16
	§ 298	0	1	2	0	3
	§ 299	4	1	8	8	21
	§ 300	0	1	0	0	1
	celkem	6	4	13	22	45
Odsouzené osoby	§ 293	0	1	0	0	1
	§ 294	0	0	1	0	1
	§ 295	0	0	0	3	3
	§ 298	0	0	1	1	2

	§ 299	0	2	1	11	14
	§ 300	1	0	0	0	1
	celkem	1	3	3	15	22

Vysvětlivky k tabulce č. 1 a 2:

§ 293 TrZ Poškození a ohrožení životního prostředí

§ 294 TrZ Poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti

§ 295 TrZ Poškození lesa

§ 298 TrZ Neoprávněné nakládání s odpady

§ 299 TrZ Neoprávněné nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami

§ 300 TrZ Neoprávněné nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami z nedbalosti

V daném období nebyly zjištěny žádné trestné činy podle § 294a, § 297, § 298a, § 301, § 305 a § 306 TrZ.

Zdroj: Statistické ročenky kriminality Ministerstva spravedlnosti za rok 2010, 2011, 2012 a 2013 dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html> (1.1.2015).

Příloha č. 3 – Trestné činy Pytláctví, Týrání zvířat a Zanedbání péče o zvíře z nedbalosti

Vývoj počtu zjištěných trestných činů Pytláctví, Týrání zvířat a Zanedbání péče o zvíře z nedbalosti v letech 2008 až 2013. Vývoj počtu stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob za tyto trestné činy. Zpracováno na základě statistik Ministerstva spravedlnosti.

		2008	2009	2010	2011	2012	2013
Počet zjištěných trestných činů	§ 178a/ § 304	145	129	10	18	24	20
	§ 203/ § 302	36	32	26	42	37	41
	§ 303	*	*	6	7	4	2
	celkem	181	161	42	67	65	63
Stíhané osoby	§ 178a/ § 304	46	42	10	8	0	15
	§ 203/ § 302	26	22	11	16	12	13
	§ 303	*	*	3	1	0	2
	celkem	72	64	24	25	12	30
Obžalované osoby	§ 178a/ § 304	29	40	6	6	17	13
	§ 203/ § 302	21	20	9	13	9	11
	§ 303	*	*	2	0	0	2
	celkem	50	60	17	19	26	26
Odsouzené osoby	§ 178a/ § 304	68	60	1	11	5	20
	§ 203/ § 302	18	14	7	24	26	20
	§ 303	*	*	2	4	1	2
	celkem	86	74	10	38	32	42

Vysvětlivky:

* neplatil

§ 178a TZ / § 304 TrZ Pytláctví

§ 203 TZ / § 302 TrZ Týrání zvířat

§ 303 TrZ Zanedbání péče o zvíře z nedbalosti

Zdroj: Statistické ročenky kriminality Ministerstva spravedlnosti za rok 2010, 2011, 2012 a 2013 dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html> (1.1.2015).

Příloha č. 4 – Uložené tresty a ochranná opatření

Druhy a počet trestů a ochranných opatření uložených za trestné činy proti životnímu prostředí podle hlavy osmé trestního zákoníku v letech 2012 a 2013. Zpracováno na základě statistik Ministerstva spravedlnosti.

	2012		2013	
Počet odsouzených osob	35		57	
Trest odnětí svobody nepodmíněně	4	Z toho 3 tresty do 1 roku	7	z toho 1 trest do 1 roku
		1 trest 5 až 15 let		6 trestů 1 rok až 5 let
Trest odnětí svobody podmíněně odložený	24		44	
Trest obecně prospěšných prací	3		3	
Zákaz činnosti	1		0	
Peněžitý trest	0		3	
Tresty a ochranná opatření uložená s hlavní sankcí	14	Z toho 6 trestů zákazu činnosti	16	Z 5 trestů zákazu činnosti
		3 peněžitě tresty		3 peněžitě tresty
		7 jiných		13 jiných
Ochranné opatření zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty	0		1	

Zdroj: Statistické ročenky kriminality Ministerstva spravedlnosti za rok 2012 a 2013 dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html> (1.1.2015).

Příloha č. 5 – Statistiky ČIŽP

Pokuty uložené Českou inspekcí životního prostředí za vybrané správní delikty a přestupky v letech 2009 až 2013. Zpracováno na základě výročních zpráv ČIŽP z let 2009 až 2013.

Rok	Oblast	Počet kontrol	Počet vydaných rozhodnutí o pokutě	Počet pravomocných rozhodnutí o pokutě	Celková výše pravomocně uložených pokut	Počet podaných trestních oznámení
2009	Odpady*	4 319	836	782	73 836 200 Kč	1
	Ochrana přírody**	2 650	499	456	8 483 500 Kč	20
	Ochrana lesa	1 765	176	171	5 424 600 Kč	1
	Celkem ČIŽP	17432	2 778	2 650	164 165 643 Kč	23
2010	Odpady	3 271	908	922	65 610 600 Kč	6
	Ochrana přírody	2 600	394	364	8 959 000 Kč	23
	Ochrana lesa	1 564	147	147	5 419 000 Kč	1
	Celkem ČIŽP	16 603	2 554	2 512	141 820 843 Kč	30
2011	Odpady	2 990	904	894	48 165 900 Kč	1
	Ochrana přírody	2 628	451	415	11 005 550 Kč	18
	Ochrana lesa	1 589	133	128	9 929 400 Kč	2
	Celkem ČIŽP	17 576	2 428	2 355	109 081 069 Kč	22
2013	Odpady	3 150	994	907	92 941 100 Kč	4
	Ochrana přírody	2880	486	467	11 913 700 Kč	14
	Ochrana lesa	1192	219	201	21 034 000 Kč	1
	Celkem ČIŽP	13 786	2 738	2 482	167 298 180	19

Vysvětlivky:

* zahrnuje přestupky a správní delikty v oblasti odpadového hospodářství, chemických látek a biocidních přípravků

** zahrnuje přestupky a správní delikty v oblasti odpadového hospodářství, chemických látek a biocidních přípravků v oblasti ochrany přírody včetně CITES

Zdroj: Výroční zprávy ČIŽP za roky 2009, 2010, 2011, 2012, 2013 dostupné na <http://www.cizp.cz/O-nas/Vyrocní-zpravy> (1. 1. 2015)

Příloha č. 6 – Statistiky v Německu

Tabulka č. 1 – Zjištěné trestné činy v letech 1989 až 2012

Vývoj počtu vybraných zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí v Německu v letech 1989 až 2012. Zpracováno na základě statistických údajů Spolkového statistického úřadu.

	1989	1995	2000	2005	2012
§ 324 - § 330a celkem	22 816	35 643	34 415	18 376	12 749
§ 324	11 827	7075	5912	3759	2587
§ 324a	*	1602	2294	1748	1038
§ 325	532	377	311	176	165
§ 325a	*	66	42	45	23
§ 326	8559	24 619	24 349	11 909	8189
§ 327	1590	1526	1144	559	494
§ 328	2	124	168	115	108
§ 329	35	62	47	15	30
§ 330	227	108	0	0	0
§ 330a	44	84	148	50	115

Tabulka č. 2 – Počet odsouzených osob v letech 1989 až 2012

Vývoj počtu odsouzených osob za vybrané trestné činy proti životnímu prostředí v Německu v letech 1989 až 2012. Zpracováno na základě statistických údajů Spolkového statistického úřadu.

	1989	1995	2000	2005	2012
TČ celkově	*	759 989	732 733	780 659	773 901
§ 324 - § 330a celkem	2559	3306	3417	2209	1078
§ 324	X	537	284	207	129
§ 324a	*	44	123	87	60
§ 325	X	9	10	7	3
§ 325a	*	0	1	0	0
§ 326	X	2456	2873	1822	797
§ 327	X	239	112	74	79
§ 328	X	7	9	5	2
§ 329	X	2	2	0	1

§ 330	X	9	1	6	7
§ 330a	X	3	2	1	0

Vysvětlivky:

* neplatil, X údaj není dostupný

§ 324 StGB Znečištění vod

§ 324a StGB Znečištění půdy

§ 325 StGB Znečištění ovzduší

§ 325a StGB Způsobení hluku, otřesů a neiozinujícího záření

§ 326 StGB Nedovolené nakládání s odpady

§ 327 StGB Nedovolený provoz zařízení

§ 328 StGB Nedovolené nakládání s radioaktivními látkami a jinými nebezpečnými látkami a výrobky

§ 329 StGB Ohrožení chráněných oblastí

§ 330 StGB Zvlášť těžký případ trestného činu proti životnímu prostředí

§ 330a StGB Těžké ohrožení vypouštěním jedů

Zdroj:

Statistické údaje Spolkového statistického úřadu na stránkách https://www.destatis.de/DE/Publikationen/StatistischesJahrbuch/Umwelt.pdf?__blob=publicationFile (16. 3. 2015).

Příloha č. 7 – Statistiky v Rakousku

Vývoj počtu odsouzených osob za vybrané trestné činy proti životnímu prostředí v Rakousku v letech 1989 až 2012. Zpracováno na základě statistických údajů Spolkového statistického úřadu.

	1989	1995	2000	2009	2012
Celkový počet odsouzených	63.298	69.779	41.624	37.868	35.541
Počet odsouzených za trestné činy proti životnímu prostředí	21	19	20	11	8
§ 180	3	7	13	0	2
§ 181	19	11	3	8	1
§ 181a	0	0	0	0	0
§ 181b	0	1	0	1	2
§ 181c	0	0	1	2	2
§ 181d	0	0	0	0	0
§ 182	0	0	3	0	1
§ 183	0	0	0	0	0
§ 7 zákona o obchodování s druhy živočichů	0	0	3	0	1
Počet uložených nepodmíněných trestů odnětí svobody	0	0	0	0	1
Počet pravomocně uložených nepodmíněných peněžitých trestů	10	4	1	3	1

Vysvětlivky:

§ 180 StGB Úmyslné poškození životního prostředí

§ 181 StGB Poškození životního prostředí z nedbalosti

§ 181a StGB Těžké poškození hlukem

§ 181b StGB Nakládání s odpady a jejich ukládání způsobem ohrožujícím životní prostředí spáchané úmyslně

§ 181c StGB Nakládání s odpady způsobem ohrožujícím životní prostředí a jejich ukládání spáchané z nedbalosti

§ 181d StGB Provozování zařízení ohrožující životní prostředí spáchané úmyslně

§ 182 StGB Jiná ohrožení stavu zvěře nebo rostlinstva

§ 183 StGB Ohrožení stavu zvěře a rostlinstva spáchané z nedbalosti

Zdroj: Statistik Austria http://www.statistik.at/web_de/services/datenbank_superstar/ (1.3.2015).

Příloha č. 8 – Statistiky v Polsku

Tabulka č. 1 – Zjištěné trestné činy v letech 2005 až 2013

Vývoj počtu vybraných zjištěných trestných činů proti životnímu prostředí v Polsku v letech 2005 až 2013. Zpracováno na základě statistických údajů polského ministerstva spravedlnosti.

	2005	2007	2010	2013
Čl. 181	29	30	17	17
Čl. 182	13	16	12	24
Čl. 183	28	64	52	75
Čl. 184	1	0	1	1
Čl. 185	1	0	0	0
Čl. 186	8	5	4	5
Čl. 187	2	22	8	12
Čl. 188	50	19	18	5
Celkem	132	146	102	139

Zdroj:

Policejní statistiky na stránkách <http://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-3> (15. 3. 2015).

Tabulka č. 2 – Počet odsouzených osob v letech 2000 až 2005

Vývoj počtu odsouzených osob za vybrané trestné činy proti životnímu prostředí v Polsku v letech 2000 až 2005. Zpracováno na základě statistických údajů polského ministerstva spravedlnosti.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	celkem
Čl. 181	7	9	7	10	12	10	55
Čl. 182	6	6	9	5	6	4	36
Čl. 183	11	15	2	9	16	13	66
Čl. 184	5	4	3	2	6	4	24
Čl. 185	0	2	0	0	0	0	2
Čl. 186	22	19	33	21	18	16	129
Čl. 187	6	3	8	6	6	3	32
Čl. 188	5	9	20	8	19	14	75
Trestné činy podle XXII. oddílu celkem	62	67	72	61	83	64	409
Podle čl. 35 zákona o ochraně zvířat	214	247	<i>údaj nedostupný</i>	275	367	397	1500
Podle čl. 52 a 53 zákona o právu loveckém	221	209	187	226	255	277	1375
Podle čl. 27c zákona o vnitrozemském lovu ryb	965	1125	1255	1332	1656	1267	7 600

Vysvětlivky k tabulce č. 1 a 2:

Čl. 181 Způsobení škody na živočiších a rostlinách a způsobení významné škody na přírodě

Čl. 182 Znečištění vody, ovzduší a půdy

Čl. 183 Protiprávní nakládání s odpady jinými látkami, včetně nelegálního mezinárodního obchodu

Čl. 184 Protiprávní nakládání s jaderným materiálem a radioaktivními látkami

Čl. 185 Kvalifikované skutkové podstaty trestných činů podle čl. 182, 183 a 184

Čl. 186 Zanedbání povinnosti udržování dobrého stavu zařízení k ochraně životního prostředí

Čl. 187 Způsobení významné škody na přírodě s následky zničení nebo vážné poškození nebo významné snížení hodnoty chráněného přírodního území nebo objektu

Čl. 188 Protiprávní stavba nebo provozování průmyslové činnosti ohrožující životní prostředí v chráněném území nebo v blízkosti chráněného území

Zdroj: souhrnné údaje o trestných činech proti životnímu prostředí dostupné na stránkách polského ministerstva spravedlnosti

http://www.bip.ms.gov.pl/Data/Files/_public/bip/statystyki/2006_srodowisko_dorosli.pdf
(15. 3. 2015)

Tabulka č. 3 – Uložené tresty v roce 2005

Druhy a počet trestů uložených za vybrané trestné činy proti životnímu prostředí v roce 2005 v Polsku. Zpracováno na základě statistických údajů polského ministerstva spravedlnosti.

	Počet pravomocně odsouzených v roce 2005	Z toho počet samostatně uložených peněžitých trestů	Z toho počet uložených trestů odnětí svobody
Trestné činy proti životnímu prostředí podle XXII. oddílu trestního zákoníku celkem	64	18	47
Podle čl. 35 zákona o ochraně zvířat	397	138	162
Podle čl. 52 a 53 zákona o právu loveckém	277	71	168
Podle čl. 27c zákona o vnitrozemském lovu ryb	1267	465	356

Zdroj:

Souhrnné údaje o trestných činech proti životnímu prostředí dostupné na stránkách polského ministerstva spravedlnosti

http://www.bip.ms.gov.pl/Data/Files/_public/bip/statystyki/2006_srodowisko_dorosli.pdf
(15. 3. 2015)

Anotace

Hlavním cílem této práce je zodpovědět otázku, zda úprava trestných činů proti životnímu prostředí v České republice umožňuje efektivní postih jednání proti životnímu prostředí a zajišťuje dodržování norem na ochranu životního prostředí lépe než nástroje správního trestání.

Ochrana životního prostředí nástroji trestního práva se v našem právním řádu a v právním řádu okolních států objevuje až od 80. let 20. století a do současnosti hraje v porovnání s využitím nástrojů správního trestání spíše marginální roli. Od 90. let 20. století se objevují na mezinárodním poli a později pak i na úrovni Evropské unie snahy o hledání shody na tom, že některá nejzávažnější jednání proti životnímu prostředí by měla být postihována nikoli správními sankcemi, nýbrž sankcemi trestní povahy.

Na trestní právo je nahlíženo jako na nástroj, který pomůže efektivně řešit problematiku environmentální kriminality v situaci, kdy k účinnému dodržování norem na ochranu životního prostředí nestačí v právu životního prostředí tradičně užívané nástroje správního práva. Ačkoli standardy ochrany životního prostředí zakotvené v předpisech Evropské unie a v právních předpisech členských států jsou vysoké a naprostá většina činností s dopady na životní prostředí je právními předpisy přísně regulována, je životního prostředí stále poškozováno a normy na jeho ochranu porušovány. Nejzávažnější environmentální kriminalita je páchána zejména v souvislosti s nakládáním s odpady, s obchodem s ohroženými druhy rostlin a živočichů a s vypouštěním nebezpečných látek do půdy, vody a ovzduší. Environmentální kriminalita způsobuje nejen významné škody nebo ohrožení pro životní prostředí a lidské zdraví, ale zároveň představuje pro své pachatele zdroj vysokých zisků za cenu relativně nízkého rizika odhalení. Účinky environmentální kriminality často přesahují hranice jednotlivých států. Trestní právo je sice považováno za krajní prostředek ochrany, avšak v případě, že jiné právní nástroje selhávají, jeví se jeho aplikace nezbytná a adekvátní. Výhodou trestněprávní odpovědnosti oproti občanskoprávní a správněprávní odpovědnosti je zvýšená represivní a preventivní povaha. Trestní sankce brání pachateli v další trestné činnosti, účinně odrazují

potenciální pachatele a vyjadřují významný společenský nesouhlas s předmětným jednáním.

Disertační práce se soustřeďuje na rozbor české platné úpravy trestných činů proti životnímu prostředí v trestním zákoníku, popisuje historický vývoj právní úpravy a na základě policejních a soudních statistik analyzuje a hodnotí aplikační praxi v České republice. Protože je při porušování norem na ochranu životního prostředí tradičně aplikována především odpovědnost správněprávní, věnuje se práce stručně i rozboru přestupků a správních deliktů proti životnímu prostředí a na základě dostupných údajů je zhodnocena jejich aplikační praxe. Vzhledem k tomu, že trestněprávní ochrana životního prostředí je Evropskou unií částečně harmonizována směrnicí 2008/99/ES, neomezuje se disertační práce pouze na právní úpravu vnitrostátní, důraz je kladen i na analýzu úpravy trestněprávní ochrany životního prostředí v právu Evropské unie. Pozornost je věnována také úpravě na úrovni mezinárodního práva (zejména Úmluvě Rady Evropy o ochraně životního prostředí prostřednictvím trestního práva), která měla na genezi unijní úpravy významný vliv. Významnou součástí práce je rozbor právní úpravy a na základě dostupných statistických dat popis aplikační praxe ve vybraných státech Evropské unie. Pro tento účel jsem si zvolila tři členské státy Evropské unie – Německo, Rakousko a Polsko. Jedná se o sousední státy České republiky, jejichž úprava trestněprávní odpovědnosti za jednání proti životnímu prostředí je české úpravě z historických a geografických důvodů velmi blízká. Na rozbor německé, rakouské a polské úpravy a praxe navazuje srovnání s úpravou a praxí v České republice. V závěru práce zodpovězena otázka ohledně efektivity trestního práva v ochraně životního prostředí, zhodnocena platná česká právní úprava trestných činů proti životnímu prostředí a jejich aplikace, a to i ve světle poznatků o právní úpravě a praxi v sousedních státech.

Klíčová slova

Trestní odpovědnost, ochrana životní prostředí, trestné činy proti životnímu prostředí

Abstract

The main goal of the thesis is to answer the question, whether the current Czech criminal legislation enables effective punishment of serious environmental offences and ensures the enforcement of rules on environmental protection in a more efficient way than administrative sanctions.

Protection of the environment through the criminal law can be traced in the Czech Republic back to 1980s. However, criminal law has until now played only marginal role in the sanctioning of offences against the environment. Majority of environmental offences are prosecuted in administrative procedures. Since 1990s the international community and later also the EU have discussed the need to pursue a harmonised criminal policy aimed at the protection of the environment.

In case of serious environmental violations criminal law penalties are perceived as a more effective and appropriate measure than administrative penalties. Despite the fact that most of the potentially harmful activities are strictly regulated by both EU and national environmental law, environment continues to be threatened by pollution and excessive exploitation and environmental rules are being breached. The most serious environmental crimes are related to waste management, trade in endangered fauna and flora species and discharge or emission of hazardous substances into air, soil or water. Environmental crime causes significant harm or threat to the environment and human health. At the same time it provides for very high profits for the perpetrators at a relatively low risk of detection. Often there are cross-border effects on the environment. Criminal law measures are considered to be the last resort, however, when other measures fail to prevent the impairment of the environment, the application of criminal penalties is necessary and adequate. Unlike civil and administrative measures, criminal sanctions prevent the offender to continue with unlawful activities, effectively discourage potential offenders and express strong social disapproval.

The thesis focuses on the current Czech criminal legislation (crimes against the environment are laid down in the Criminal Code), describes its evolution and analyses and evaluates its practical application. It uses police and judicial data on the number of environmental crimes and the number of prosecuted and sentenced offenders in the last

twenty years. As previously mentioned, environmental breaches are mostly punished in an administrative procedure. Therefore the rules on administrative sanctions are also briefly described and their application analysed. Additionally, the thesis discusses the EU Directive 2008/99/EC on the protection of the environment through criminal law and the Council of Europe Convention on the protection of the environment through criminal law, which was adopted in 1998. An essential part of the thesis is the analysis of the environmental criminal law legislation and its practical application in three other EU Member States – Germany, Austria and Poland. The rules on criminal liability for environmental crimes in these countries are due to historical and geographical reasons very similar to the rules in the Czech Republic. The thesis is concluded by an assessment of the effectiveness of the criminal law in environmental protection.

Keywords

Criminal Liability, Environmental Protection, Environmental Crime